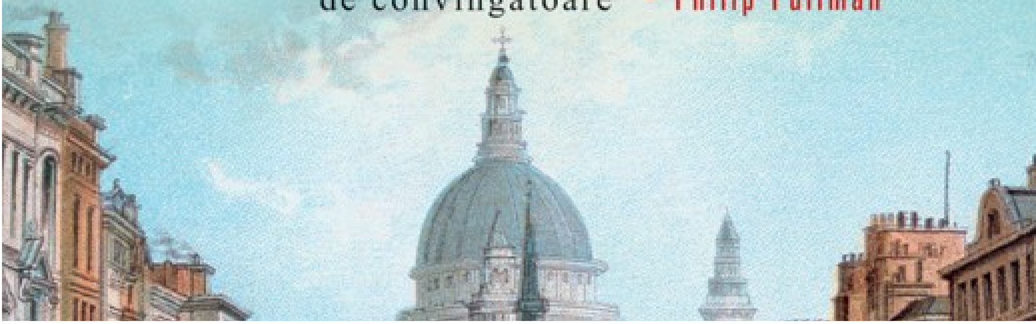
James Hawes

O SCURTĂ ISTORIE A ANGLIEI

De la Cezar la Brexit, trecând prin Cucerirea Norma
Imperiul Britanic și cele două Războaie Mondiale
O repovestire pentru vremurile noastre

„Pătrunzătoare, plină de viață și extrem de convingătoare“ – Philip Pullman

James Hawes

O SCURTĂ ISTORIE A ANGLIEI

Editura Trei
2022

Autor: James Hawes
Titlul original: ***The Shortest History of England***

O.P. 16, Ghişeul 1, C.P. 0490, Bucureşti
Tel.: +4 021 300 60 90 ; Fax: +4 0372 25 20 20
e-mail: comenzi@edituratrei.ro
www.edituratrei.ro

ISBN (print): 978-606-40-1410-8
ISBN (epub): 9786064019103

Editori:
Silviu Dragomir
Vasile Dem. Zamfirescu

Director editorial:
Magdalena Mărculescu

Redactare:
Raluca Hurduc

Director producţie:
Cristian Claudiu Coban

Dtp:
Gabriela Anghel

Corectură:
Irina Botezatu
Oana Apostolescu

Mamei mele, Janet Hawes, născută Fry,
care s-a ferit de bombele zburătoare V-1

„Englezii au pierdut sentimentul de apartenenţă la o veche cultură... În şcolile engleze istoria se predă într-o manieră ciudată, pe episoade – romanii, dinastia Tudor, al Doilea Război Mondial –, aşa încât elevii nu iau contact cu o naraţiune istorică sub semnul continuităţii... Englezii nici măcar nu cunosc geografia ţării lor. Cei mai mulţi locuitori din sud sunt prea puţin interesaţi de ceea ce se întâmplă mai spre nord, iar cei mai mulţi din nord nu ar fi capabili să găsească un loc precum Guilford pe hartă.”
LOUIS DE BERNIÈRES
Financial Times, *29 ianuarie 2020*

CUVÂNT-ÎNAINTE

În 1944, mergând spre şcoală, în Cricklewood, mama mea a auzit o bombă V-1 trecându-i pe deasupra capului. S-a aruncat pe caldarâm încercând să se pună la adăpost. O mişcare neaşteptată a giroscopului nazist a făcut ca în jurul ei să cadă o ploaie de sticlă şi cărămidă, dar ea să rămână în viaţă pentru a-şi putea spune povestea.

Fiii mei au auzit-o deja de la ea. Iar, cu puţin noroc, în 2094, unul dintre ei va fi în măsură să le povestească nepoţilor săi că ştie ce simţi când fugi din calea unei bombe zburătoare V-1 la Londra în anul 1944, fiindcă i-a povestit stră-străbunica lor.

Un secol şi jumătate cuprins într-o poveste de familie. Încercaţi să vă imaginaţi: şapte *lungi generaţii* ca acestea – o scurtă coadă la poarta eternităţii, cei tineri şi cei bătrâni ţinându-se de mână – şi ne-am întors la bătălia de la Hastings.

Trecutul ne şopteşte la ureche, fie că îl auzim ori nu, şi ne face să fim ceea ce suntem. Şi dată fiind starea Angliei de astăzi, bine am face dacă am încerca să ne cunoaştem ceva mai bine. Aşadar, de unde începem? De fapt, cunoaştem cu precizie ora când Anglia a ieşit din arheologie şi a intrat în istorie.

În zorii zilei de 27 august a anului 55 î.e.n. – cu aproximativ cincisprezece lungi generaţii în urmă – lângă Ebbsfleet, în Kent, şi-a făcut apariţia din neguri o flotă condusă de însuşi Iuliu Cezar.

PARTEA ÎNTÂI

DE LA CEZAR LA WILLIAM CUCERITORUL 55 Î.E.N.–1087 E.N.

Anglia înainte de englezi

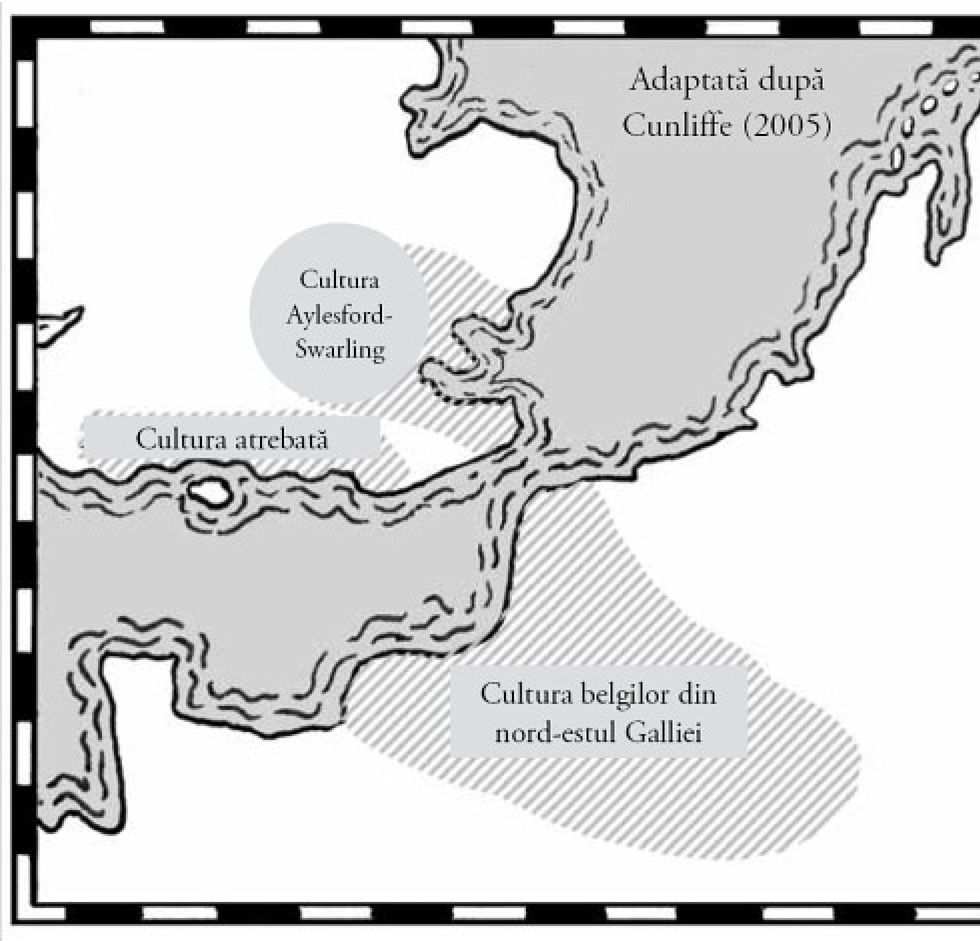
În 55 î.e.n., Roma aflase de mai mulţi ani câte ceva despre o insulă misterioasă dincolo de Europa, locuită de o populaţie numită de greci *Pretaniki* sau *Bretaniki*. Era în primul rând faimoasă ca o sursă de cositor, metalul absolut necesar prefacerii cuprului în alamă sau bronz. Fenicienii care controlau acest negoţ lucrativ păstrau secretul afacerii lor cu străşnicie. Aşa se face că Cezar, atunci când a invadat insula dinspre proaspăt cucerita Gallie, ştia doar că britanii aveau legături cu galii, că pe insulă se găsea cositor şi că locul cel

mai apropiat de continent se numea *Kantion*, iar asta era cam tot.

> Chemându-i la el pe neguţătorii din toate regiunile, Cezar nu a putut afla nici mărimea insulei şi nici care sau cât de numeroase erau popoarele ce locuiau acolo, nici ce fel de război purtau şi nici ce obiceiuri aveau.
>
> Iuliu Cezar, *Războiul gallic*

Flota lui Cezar a traversat Canalul Mânecii într-o singură noapte, dar n-a găsit un loc potrivit unde să ancoreze; tentativa sa de debarcare la Ebbsfleet a fost întâmpinată cu asemenea ferocitate, că n-a ajuns niciodată la ţărm. Anul următor a încercat din nou. De data aceasta a ajuns până pe valea Tamisei, ceea ce a fost de ajuns pentru el ca să afle că acei *„britannici”* nu erau defel un singur popor.

În interior exista o populaţie de mult statornicită acolo, în vreme ce în *porţiunea maritimă* (adică regiunea de coastă din sud-est) se aşezaseră de curând invadatori din *ţara belgilor*. Cu puţin timp în urmă, un conducător al belgilor revendicase, de fapt, un soi de supremaţie asupra Britanniei. De altfel, arheologii zilelor noastre sunt de acord că în sud-est a existat o cultură distinctă, numită *Aylesford-Swarling*, strâns legată de galii belgi.

Sud-estul era deja diferit în 54 î.e.n.: cultura belgilor traversase Canalul Mânecii în zilele lui Cezar.

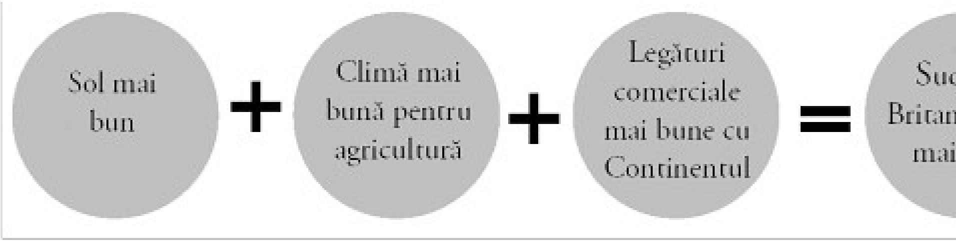
Cezar şi armata lui n-au zăbovit acolo, dar elita Britanniei a fost suficient de înspăimântată. Treizeci de ani mai târziu, istoricul grec Strabo descrie Britannia ca pe o proprietate practic romană, ale cărei căpetenii veneau să aducă ofrande în templul de pe Capitoliu. În cele din urmă, prin 43 e.n., împăratul Claudius a hotărât că insula se dezvoltase şi merita să fie ocupată şi taxată aşa cum se cuvine.

Claudius nu era de fapt interesat decât de triburile suficient de avansate pentru a bate şi a folosi monedă. Limita teritoriilor acestora nu e nici ea întâmplătoare. Ea corespunde liniei *diviziunii jurasice*, acolo unde mai tinerele gresii, argile şi crete întâlnesc mai bătrânele şisturi şi roci vulcanice.

În jurul anului 100 e.n. sud-estul era o colonie paşnică şi prosperă. Poporul său era în mod vădit înrudit cu galii, potrivit scrierilor lui Tacit. Dincolo, mai spre nord, erau popoare care în mod clar erau *de origini germanice,* pe când cele dinspre vest erau asemănătoare ibericilor. Romanii au priceput atunci – aşa cum avea să priceapă aproape oricare conducător al regiunii de mai târziu – că, dacă tot controlau partea cea mai bogată a insulei, ar trebui să supună şi celelalte populaţii.

Diviziunea j
Granițele tri
care băteau r
Râul Trent
Estuarul

Geologia, geografia şi clima conspiră în favoarea sud-estului

Dar au dat greş. În ceea ce astăzi numim Scoţia, locuitorii au rezistat cu asemenea succes, încât romanii au fost nevoiţi să ridice ziduri de apărare, care sunt vizibile şi azi. Iar ceea ce azi numim Ţara Galilor şi Anglia de Nord erau guvernate şi taxate doar cu forţa armelor. Civilizaţia romană din Britannia a fost efectiv limitată la ceea ce azi e Anglia de Sud. Celelalte regiuni cu adevărat romanizate se aflau de-a lungul marilor drumuri care duceau spre bastionul nordic York, legând garnizoanele din Caerleon şi Chester (drumul marchează de fapt graniţa vestică a Angliei). Astfel se poate spune că romanii, găsind o Britannie sud-estică diferită, nu au făcut decât să accentueze acest lucru.

În câmpiile roditoare ale sud-estului erau concentraţi britanii romanizaţi, într-o ţară paşnică de civili, unde apariţia unei cohorte în marş era o raritate, unde oraşele şi villele romane se găseau în număr mare, iar civilizaţia romană exercita o puternică atracţie.

Trevelyan

Canalul Mânecii nu a izolat Britannia de restul Imperiului, ci a fost calea de legătură. Britannia era *vizibilă din Gallia* (Tacit), dincolo de *o strâmtoare îngustă a mării* (Ammianus), care putea fi traversată *în vreo opt ore* (Strabo). Când Renania a fost bântuită de foamete în 359 e.n., viitorul împărat Iulian nici măcar n-a încercat să transporte grâne pe

uscat din Gallia învecinată. În schimb, a pus să fie construite opt sute de corăbii, pe care le-a trimis în Britannia, iar astfel, *călătoria fiind scurtă, a adus provizii din plin poporului* (Zosimus).

Dar spre sfârşitul secolului al III-lea, această cale maritimă a ajuns să fie ameninţată de popoare ai căror descendenţi aveau să se numească într-o zi englezi.

Intră în scenă saxonii

În 286 e.n., scrie Eutropius, *franci et saxones* au năvălit în Canalul Mânecii. Aceasta este prima menţionare scrisă a saxonilor. Un general victorios pe nume Marcus Aurelius Carausius a fost trimis să-i alunge. Însă Carausius, cu ajutorul francilor şi saxonilor pe care fusese trimis să-i învingă, s-a grăbit să se declare împărat al unui efemer regat de peste Canal. E foarte posibil ca fortificaţiile romane care mai există şi azi de-a lungul coastei sud-estice să dateze din timpul său.

Monedă a lui Carausius

În 367 e.n., saxonii au luat parte împreună cu picţii, scoţii şi francii la *marea conspiraţie barbară* care a ameninţat însăşi existenţa Britanniei romane. Puterea imperială a fost restaurată pentru scurt timp, dar în 383–384, armatele romane au fost nevoite să părăsească Britannia pentru a lupta împotriva altor romani. Ultimul mare general roman,

Stilicon, a readus legiunile în Britannia în 399, reinstaurând o oarecare ordine.

Mărturiile documentare din acea vreme sunt puţine la număr, dar avem o piesă fascinantă: *Notitia Dignitatum*, o listă a circumscripţiilor militare/vamale ale Imperiului. O astfel de circumscripţie este coasta fortificată a sud-estului Britanniei aflată sub comanda unui *comes litoris Saxonici – un comis al coastei saxone*. Nimeni nu ştie exact ce înseamnă asta, fiindcă *Notitia* nu s-a păstrat decât în cópii de mai târziu, iar latina este pervertită. Dar toate celelalte circumscripţii din *Notitia* sunt numite după populaţiile locale şi nu după potenţialii duşmani, ceea ce ne face să credem că, la 400 e.n., ţărmul Canalului Mânecii era de acum locuit de trupele auxiliare ale saxonilor şi de familiile acestora aflate în slujba Romei. Arheologia aduce la rândul ei mărturii în favoarea acestei idei.

Această prezenţă timpurie explică, poate, cum de celelalte popoare ale Britanniei le spuneau – şi continuă să le spună şi acum – englezilor *saxoni (sassenach, saesneg)*, deşi saxonii au fost curând urmaţi de alte triburi. Dar cum altfel să le spunem? Numele de *anglo-saxoni* nu a fost inventat decât peste 450 de ani (sub Alfred cel Mare), iar ţara a început să fie numită *Englalonde* abia la începutul secolului al X-lea. Sintagma *triburile care într-o bună zi aveau să poarte numele de englezi* ar fi mai corectă, dar extrem de nepractică. Aşa că vom folosi termenul de *englez* pentru toţi coloniştii germanici, deşi nu este cel corect istoric. Dar, de fapt, ceea ce contează în primul rând este motivul pentru care aceştia au venit.

Invazie sau invitaţie

Legiunile romane au părăsit în cele din urmă Britannia în 407 e.n. pentru a se dedica unor nesfârşite războaie civile. Britanii din sud s-au trezit că sunt impozitaţi în continuare, dar nu mai erau apăraţi, aşa că *au simţit nevoia să se revolte împotriva imperiului şi să nu mai trăiască sub legea romană* (Zosimos). Unica noastră sursă reală despre ceea ce s-a

întâmplat în continuare este *De Excidio et Conquestu Britanniae* (cca 540 e.n.) a călugărului romano-britan Gildas. Acesta consemnează, în latină, cum poporul său, regretând ruptura precipitată de imperiu, face în jurul anului 450 e.n. un ultim, celebru apel pentru a primi ajutorul romanilor, *The Groans of the Britons*:

> Barbarii ne alungă înspre mare, marea ne alungă înspre barbari, iar între aceste două căi aducătoare de moarte suntem fie ucişi, fie înecaţi.

Aceşti barbari nu erau însă saxonii. Gildas nu menţionează vreun trib germanic în toţi aceşti ani. Duşmanii de moarte ai civilizaţiei din Britannia *erau două naţii străine, scoţii dinspre nord-vest [adică irlandezii] şi picţii dinspre nord*, care veneau în *bărci din nuiele împletite*. Şi cum romanii nu le-au mai venit în ajutor, romano-britanii s-au adresat unui alt popor european:

> 443 e.n. În acest an, britanii au trimis la Roma să ceară ajutor împotriva picţilor, dar nu au primit fiindcă erau prinşi în lupte împotriva lui Attila, regele hunilor, iar atunci ei au trimis la *anglii şi nobilii înrudiţi cu anglii*.
>
> *Cronica anglo-saxonă*[1]

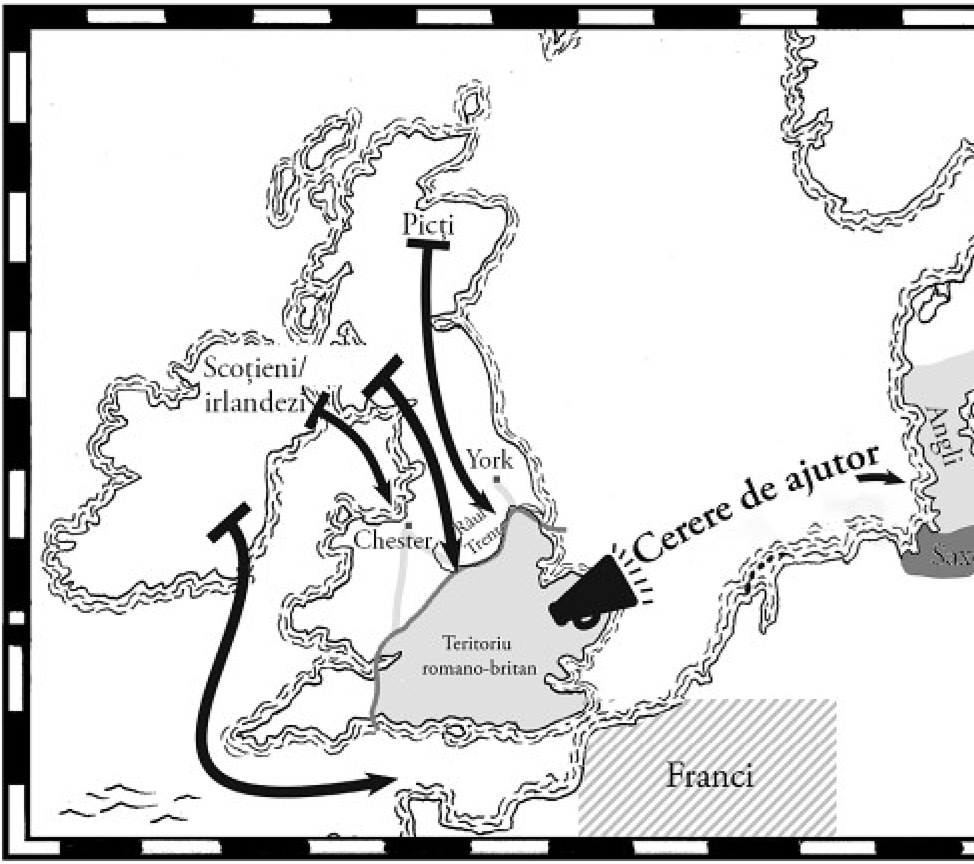
Englezii/ anglii nu au invadat. Au fost invitaţi să vină din Europa să salveze civilizaţia romano-britană de barbarii autohtoni. În schimb li s-au oferit pământuri în cea mai bogată regiune a insulei.

---

[1] Cronica Anglo-Saxonă, numită în continuare Cronica, este formată de fapt din mai multe cronici începute (aşa cum au căzut de acord majoritatea cercetătorilor) în timpul domniei lui Alfred cel Mare, într-un efort de a sintetiza toate relatările existente. Nu există nicio modalitate de a-i confirma acurateţea referitor la evenimente petrecute cu patru sute de ani în urmă, dar este tot ce avem la dispoziţie.

Regele Vortigern le-a dat pământuri în sud-estul acestei ţări pentru ca ei să se lupte cu picţii. Apoi ei au luptat cu picţii şi au obţinut victorii oriunde se duceau.

Cronica

Curând, însă, englezii aveau să-şi părăsească enclava aleasă. Nu-i nimic deosebit în asta. Pe tot parcursul secolului al V-lea, în Europa de Vest post-romană, războinicii germanici care serviseră în număr mare în armatele Romei se aflau acum în mişcare, în ceea ce îndeobşte numim *migraţia*

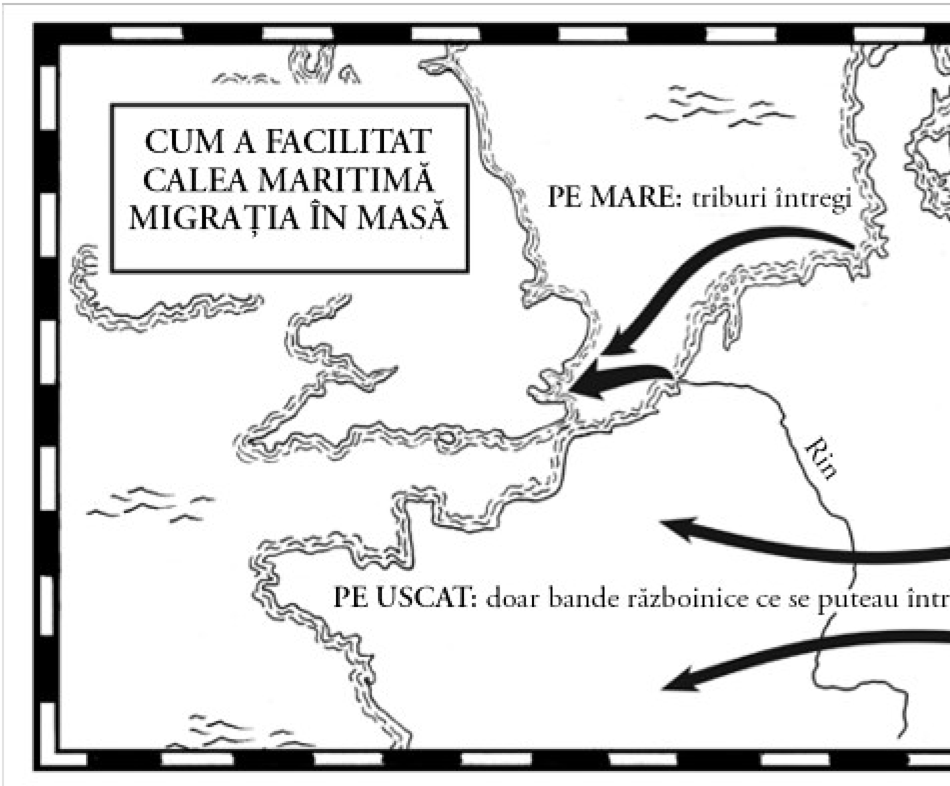
popoarelor. Ceva unic s-a petrecut însă în sud-estul Britanniei.

Unicitatea întemeietoare

Peste tot în Europa, invadatorii germanici au venit, au văzut şi au cucerit – iar apoi s-au asimilat. În Anglia şi numai în Anglia, s-au substituit complet civilizaţiei pe care au găsit-o. În aceasta constă unicitatea pe care se întemeiază Anglia. Aceasta explică de ce englezilor de azi limba galeză vorbită de vecinii lor cei mai apropiaţi le este complet străină, dar pot înţelege perfect o înjurătură germană de la 850: *hundes ars in tino naso*, adică (bineînţeles) *hound's arse in thine nose* („curul câinelui în nasul tău”).

Aşadar, se pune întrebarea: de ce migranţii germanici au rămas germanici în Anglia? În parte, fiindcă Britannia decăzuse, ajungând o ţară condusă de căpetenii războinice locale, cărora Gildas le spunea tirani. Tot ceea ce au găsit englezii nou-sosiţi erau ruine – şi cum nu au văzut nimic care să merite a fi preluat, au rămas fideli propriei lor civilizaţii. Dar au putut să facă asta şi datorită unei alte deosebiri vitale: marea.

Canalul Mânecii nu proteja Britannia: dimpotrivă, facilita cucerirea ei deplină. Oriunde în Europa, cuceritorii germanici erau cete de războinici bărbaţi. Un trib întreg – cu bătrâni, mame care alăptează, copii mici etc. – nu putea supravieţui unei călătorii lungi prin teritorii ostile.

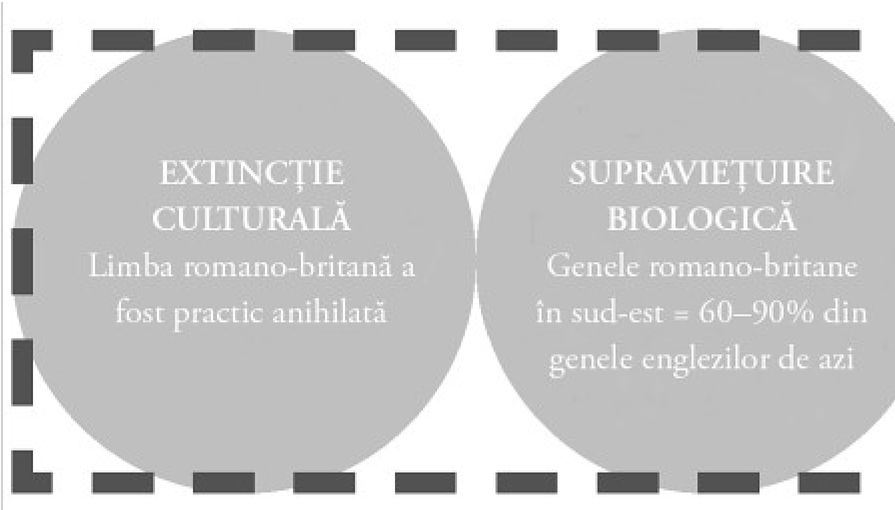

Însă în cazul acesta au putut îmbarca şi trimite pe *Ţărmul Saxon* clanuri întregi care după o zi sau două debarcau în porturi romane familiare.

> Când veştile despre succesul lor şi despre rodnicia ţării, dar şi despre laşitatea britanilor au ajuns la ei acasă... stoluri întregi din naţiunile amintite mai sus au sosit pe insulă.
>
> Bede, *Historia Ecclesiastica Gentis Anglorum* (cca 731 e.n.)

În alte locuri, războinicii germanici se căsătoreau cu femeile locale, aşa încât limbile romanice – şi creştinismul – au putut supravieţui. Anglo-saxonii/englezii şi-au adus propriile lor femei, aşa că au rămas păgâni englezi.

Cazul curios al limbii care a dispărut

Cucerirea engleză a fost atât de cuprinzătoare, încât din limba romano-britană nu s-a păstrat nimic în engleza modernă, cu excepţia unor frânturi precum *yan-tan-tethera*, modul în care se numără oile în nordul Angliei (*unu-doi-trei* în celtică), ori *hickory-dickory-dock* (*opt-nouă-zece*).

Englezii din perioada reginei Victoria, familiarizaţi cu ideea de colonizare rasială nemiloasă, ştiau cu siguranţă ce însemnase asta:

> Cei care au luptat împotriva strămoşilor noştri au fost ucişi, iar cei care s-au supus au devenit sclavi... acum veţi spune probabil că strămoşii noştri au fost cruzi şi răi... Dar până la urmă s-a dovedit că aşa a fost mai bine.
>
> Edward Freeman, *Old English History for Children*, 1869

Cu toate acestea, ştiinţa modernă a demonstrat că ADN-ul celor mai mulţi englezi de azi provine de la romano-britani.

> Cea mai mare parte a Angliei Centrale, de Est şi de Sud este formată dintr-un grup genetic unic, relativ omogen [adică, romano-britanii] cu o contribuţie semnificativă de la migraţia

anglo-saxonă (10–14% dintre strămoşi). În acest fel se răspunde unei controverse istorice, arătând că anglo-saxonii s-au căsătorit în cadrul populaţiilor locale existente, nu le-au înlocuit.

„The Fine-Scale Genetic Structure of the British Population”,

Nature, 2015

Aşadar, populaţia romano-britană din Anglia a supravieţuit, dar şi-a schimbat limba, la fel cum avea să facă mai târziu marea majoritate a oamenilor din Ţara Galilor, Scoţia şi Irlanda.

Acordurile din Wessex

Gildas povesteşte despre rezistenţa opusă de localnicii conduşi de un romano-britan cu numele de *Ambrosius Aurelianus*, pe care scriitorii de mai târziu s-au străduit să-l identifice cu regele Arthur. Oricum ar fi, arheologia şi logica de bun-simţ ne sugerează că, pe măsură ce englezii înaintau dinspre sud-est spre vest, au avut de înfruntat o opoziţie serioasă. La urma urmei, britanii, cărora primii englezi le spuneau *waelisce* sau *waehla* (de la un cuvânt germanic care înseamnă *cei romanizaţi*, pe care îl regăsim de asemenea în *Valonia* şi *Valahia*), mai rezistă până azi în vest, cu limba lor cu tot, ca *galezi (Welsh).*

Harta numelor de râuri întocmită de Kenneth Hurlstone Jackson

Zona 1 a fost cucerită în jurul anului 500 și complet anglicizată. Zona 2,
600; aici multe râuri mai au încă nume celtice, sugerând o prezență contin
cucerită complet în jurul anului 700; chiar și pâraiele au nume pre-engleze
că populația s-a schimbat doar puțin. Zona 4 a rezistat până în timpurile
(Cornwall) și încă rezistă (Țara Galilor/ Wales).

E limpede că, în Wessex, romano-britanii au rezistat suficient ca să încheie acorduri la cel mai înalt nivel cu englezii. Mai multe nume din genealogia regală din Wessex

sună cât se poate de celtic: Cerdic, Caedwalla, Cenwahl, Caelin. Primul mare istoric englez, venerabilul Bede (decedat în 735) menţionează că un conducător precum Caelin (care şi-a condus tribul într-o mare bătălie împotriva unor căpetenii războinice gaelice la Dryham, lângă Bath, în 577 e.n.) era cunoscut în limba propriului său popor – adică în *waelisce* – drept Ceaulin. Iar legile regelui Ine de Wessex (cca 700 e.n.) ne arată că acesta domnea peste două culturi: *waelisce* erau în genere cetăţeni de mâna a doua, fiind cu toate acestea protejaţi de lege, iar unii dintre ei erau mari proprietari de pământuri, situându-se chiar deasupra englezilor liberi (doar 5–10% din englezi deţineau de fapt pământ). În plus, Ine dispunea de *cyninges horswealh*, ceea ce se traduce prin *Cavaleria Galeză a Regelui*. La Biserica Sfintei Fecioare din Wareham, dovada supravieţuirii romano-britanilor înstăriţi, este dăltuită în piatră: cinci pietre, inscripţionate cu litere de origine celtică, realizate la 350 de ani după începerea cuceririi engleze. Aşadar, romano-britanii din sudul Britanniei nu au fost nici ucişi şi nici alungaţi. În schimb, sub conducerea elitelor lor, au adoptat anglicitatea – iar în cele din urmă şi limba – de sus în jos. De la bun început, identitatea engleză nu a fost de natură rasială, ci o alegere politică – o alegere dificilă, cu siguranţă, dar o alegere.[2]

După anul 600, această alegere nu a mai fost atât de drastică pentru localnicii cuceriţi, fiindcă anglicitatea însăşi a fost scoasă rapid din lumea germanică păgână. Roma era din nou la putere.

Bibliile şi buchea legii

[2] Nu e nevoie de prea multă imaginaţie istorică pentru a realiza cum se petreceau lucrurile. E suficient să staţi de vorbă cu locuitorii de azi din Highlands (Scoţia), Irlanda sau Ţara Galilor ai căror părinţi au ales în mod deliberat să nu transmită propria lor limbă copiilor, fiind încredinţaţi că aceştia vor fi dezavantajaţi atâta timp cât nu vorbesc fluent engleza (pe care elitele o adoptaseră).

Orice cleric englez de la Bede încoace a îndrăgit povestea despre cum, pe la 590 e.n., papa Grigore a văzut doi băieţi într-o piaţă de sclavi din Roma. Spunându-i-se că sunt angli, papa a remarcat glumind: *Bun nume, fiindcă au într-adevăr chipuri angelice.* Un episcop italian, Augustin, a fost de altfel trimis de acelaşi papă să-i convertească pe insulari. Misiunea a fost mijlocită de franci, care se creştinaseră deja cu un secol în urmă. Fiica regelui lor, Bertha, se măritase cu puţin timp în urmă cu Ethelbert de Kent. La început, acesta a refuzat să se convertească, dar i-a permis Berthei să-i ofere lui Augustin un mausoleu roman din Canterbury pentru a-l transforma într-o primă biserică engleză.

În jurul anului 601, Ethelbert s-a convertit la rândul său, convins fiind de Augustin, de franci ori de soţia sa, Bertha. Apoi a pus să fie scrise legile ţării sale. Ele subliniază poziţia privilegiată a Bisericii în societate şi consemnează în detaliu amenzile pentru diverse acte de violenţă ori de viol (12 şilingi pentru o ureche tăiată; 50 de şilingi pentru un ochi scos; 12 şilingi pentru sex cu servitoarea unui nobil – dar numai 6 şilingi dacă servitoarea era a unui om de rând). Iată civilizaţia instalându-se la nivelul zero.

Aceste legi au fost scrise în engleză. Ceea ce este unic: toate naţiunile germanice de pe Continent îşi scriau legile în limba cultă, latina. În Anglia nu mai era aproape nimeni care să vorbească latina, aşa că limba de zi cu zi a avut nemaipomenitul privilegiu să fie consemnată în scris. Până la cucerirea normandă, englezii au fost singurii din toată Europa Occidentală guvernaţi în propria lor limbă.

Ethelbert era *Bretwalda* (mai-marele regilor) în Anglia, astfel că exemplul său a fost urmat. Următorul Bretwalda, Readwald din Anglia de Est, a rămas păgân, dar a permis ridicarea unui altar creştin în templul său. Se presupune că el este cel care se odihneşte în magnificul mormânt-corabie de la Sutton Hoo, al cărui inventar funerar de mare preţ cuprinde lucrări păgâne locale, dar şi obiecte creştine şi podoabe importate.

Tot înainte, soldaţi creştini

Biserica şi-a continuat misiunea de stârpire a păgânismului, iar în 655 e.n. ultimul rege păgân, Penda din Mercia, murea şi el. Acum, întrebarea care se punea era ce fel de creştinism va câştiga. Celţii şi unii dintre englezii din nordul Angliei doreau să-şi păstreze independenţa faţă de Roma şi să rămână fideli propriilor obiceiuri. Însă cei mai mulţi episcopi englezi doreau să se alinieze Continentului. La Sinodul de la Whitby din 663-664, episcopul Wilfred a triumfat ridicând întrebarea: *Cine deţine cheile împărăţiei cerului?* Iar acesta nu era altul decât Sfântul Petru, patronul Romei.

Având un cap de pod asigurat, soldaţii creştini multinaţionali ai Romei s-au revărsat în ţară conduşi de un grec, Teodor din Tars, şi de un nord-african, Adrian de Canterbury. Ei au demonstrat cum convingerile cele mai profunde ale oamenilor de rând pot fi schimbate de o elită hotărâtă. Într-o singură generaţie, englezii şi-au abandonat obiceiul străvechi de a-i înmormânta pe morţi cu obiecte pentru lumea de apoi.

> Practica mormintelor înzestrate cu obiecte funerare s-a încheiat abrupt în anii 670–680 e.n. Dispariţia acestor rituri coincide cu perioada în care Teodor din Tars a fost primat... o schimbare mult mai radicală în practica de înmormântare a oamenilor de rând decât s-ar fi crezut că este posibil.
>
> *Current Archeology*, 6 noiembrie 2013

Ieşiţi victorioşi din lupta cu propriii lor păgâni şi celţi eretici, creştinii englezi s-au crezut a fi trupele de şoc ale papalităţii. Cea mai veche Biblie în latină care s-a păstrat, impresionantul *Codex Amiatinus*, a fost oferită papei de dascălul lui Bede, abatele Coelfrid (642–716); călugării de la Jarrow au cumpărat două mii de vite doar pentru pergamentul necesar. Sfântul Bonifaciu (cca 675–754) a condus o misiune în Germania Magna, vechea patrie a englezilor: putând să le vorbească germanicilor fără

traducător, a făcut progrese frumoase înainte de a fi martirizat. Alcuin din York a devenit cel mai de încredere sfetnic politic al lui Carol cel Mare. În mod surprinzător, corespondenţa celor doi s-a păstrat, lăsându-ne să înţelegem cum l-a sfătuit clericul englez pe marele rege al francilor în timp ce acesta îşi construia imperiul la 800 e.n.

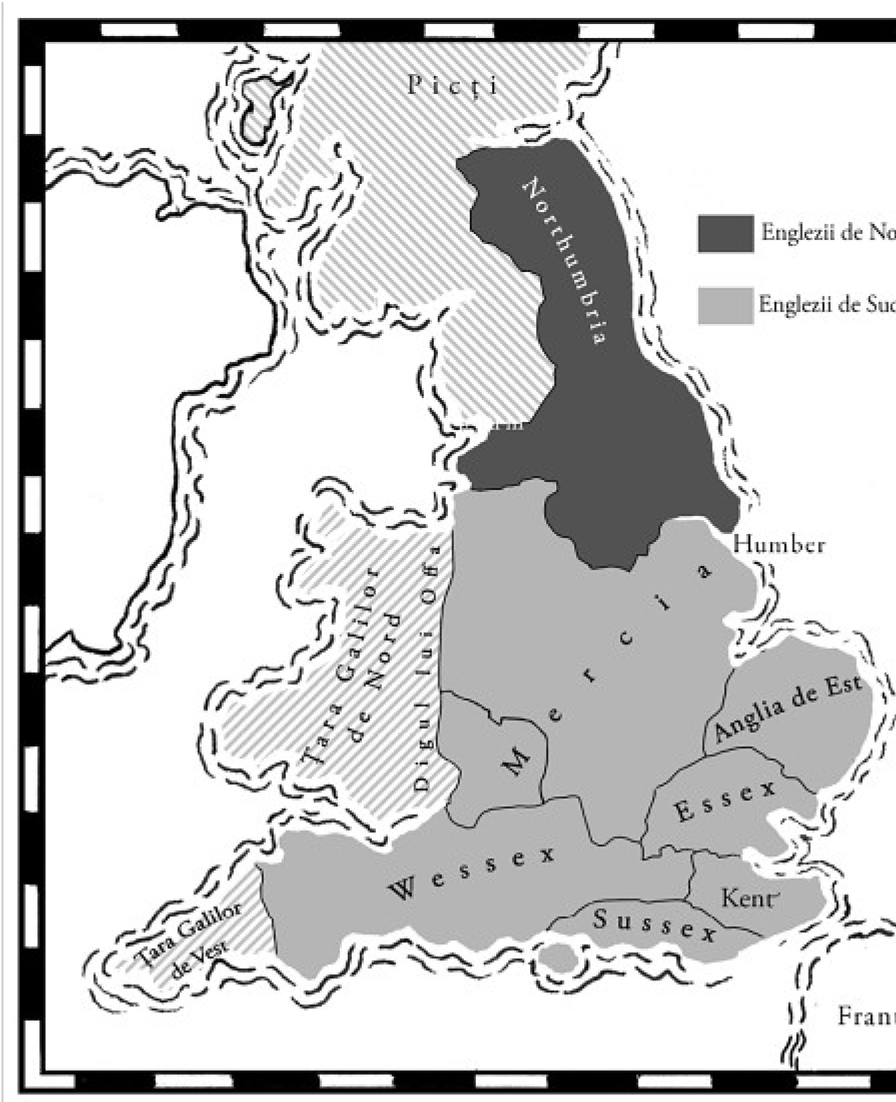
Marea diviziune

La sfârşitul secolului al VIII-lea, expansiunea englezilor în Britania şi-a atins limitele. În nord, regatul puternic al Northumbriei a fost învins de picţi la Nectansmere (cca 685 e.n.). Înspre vest, prin 778–84, cei din Mercia, conduşi de regele Offa, depuneau mari eforturi pentru a-i supune în fine pe galezi. Nereuşind, au ridicat un val de pământ colosal pentru a împiedica furturile de vite şi a marca graniţa de-a lungul căreia patrulau cu gărzi mobile.

> În Europa de Vest, Digul lui Offa este cel mai impresionant monument medieval timpuriu, construit cu un anumit scop.
>
> Departamentul pentru Cultură, Mass-Media şi Sport, Cerere către UNESCO

Cu două secole înainte de cucerirea normandă, graniţele dintre englezi şi vecinii lor erau în mare aceleaşi cu cele de azi. Iar diviziunea existentă între englezii din Nord şi cei din Sud nu trecuse nici ea neobservată. Scriind pe la 731 e.n., Bede menţionează estuarul Humber de nu mai puţin de nouă ori, de fiecare dată pe ideea că estuarul *desparte saxonii din Sud de cei din Nord*.

Unde exact ajungea linia despărţitoare nord-sud mai spre vest e greu de spus – nu în ultimul rând deoarece comitatele Lancashire, Cheshire, Shropshire şi chiar şi Herefordshire de azi continuau să fie disputate de galezi. Cu timpul însă, râul Trent s-a fixat în mintea oamenilor drept o semigraniţă între englezi.

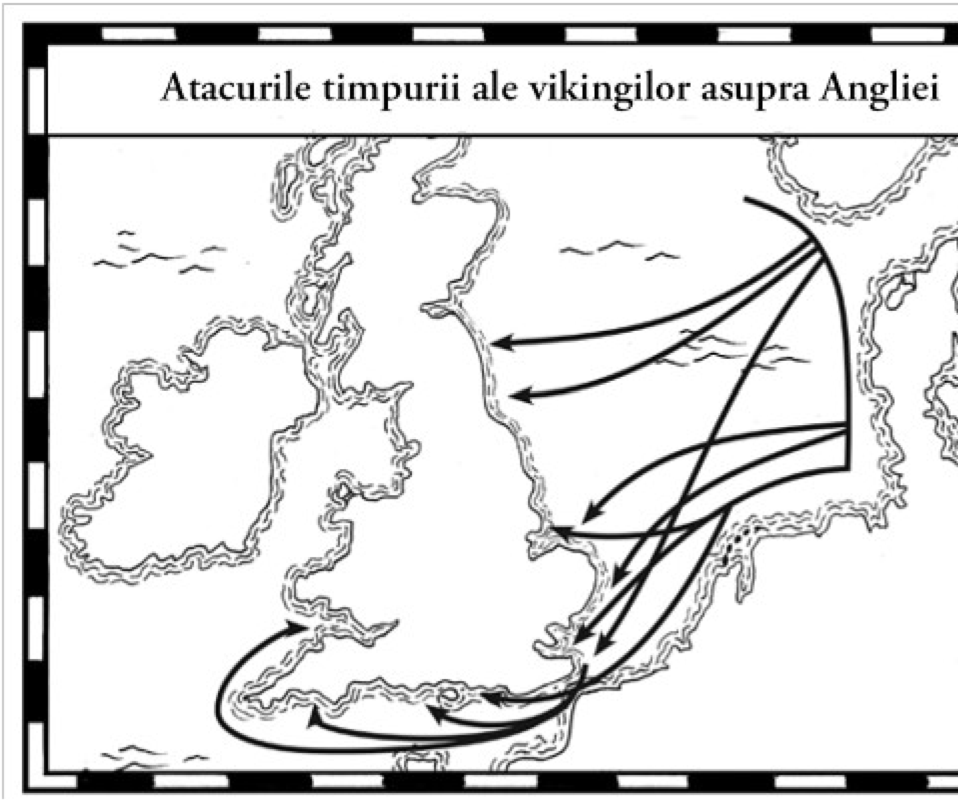

Linia simbolică tradiţională ce delimita Nordul de Sud era râul Trent... încă de pe vremea lui Bede s-a observat că cei din Nord aveau conştiinţa poziţiei lor.

Biserica a recunoscut în mod oficial această diviziune încă din timpul vieţii lui Bede: în 733 e.n. a fost stabilită structura ei bicefală York-Canterbury. La fel au procedat şi legiuitorii: într-o cartă din 736, Aethelbald al Merciei este *rege al tuturor provinciilor cunoscute îndeobşte sub numele de sutangli* [englezii de Sud].

Diviziunea jurasică, aceea care a definit Britannia romană şi preromană, a conturat şi expansiunea engleză. Şi n-a durat mult până când această diviziune din interior s-a accentuat masiv.

Doar Sudul supravieţuieşte

Vikingii au prădat tot nord-vestul Europei, ajungând chiar şi la Pisa, aşa încât nu a fost nimic deosebit când au jefuit Southampton (840 e.n.) sau Londra (842 e.n.). Însă în 865 e.n., o uriaşă forţă vikingă a năvălit în Northumbria şi Anglia de Est, ucigându-le regii. Mercia a fost şi ea parţial cucerită. De acum, Anglia nu mai era ţinta unor incursiuni, ci era cucerită. După bătălia-ambuscadă de la Chippenham (6 ianuarie 878), ultimul rege englez, Alfred de Wessex, a fost pus pe fugă.

Niciodată până acum nu a mai fost asemenea teroare în Britania precum cea pe care am îndurat-o de la o rasă păgână, şi nici nu am gândit că cineva putea pătrunde atât de adânc în interior venind dinspre mare.

Alcuin, 793 e.n.

Dar, până la urmă, Wessexul lui Alfred a dat dovadă de o unică rezistenţă, poate fiindcă s-a născut ca o fuziune în părţi aproape egale a elitelor englezilor invadatori şi a celor romano-britane locale. Amintirile locuitorilor rurali se întind

adesea pe mai multe secole.[3] Se prea poate ca Alfred de *Cerdicingas* (cum îşi zicea familia regală de Wessex) să fi fost capabil să se bazeze, în momente vitale, pe loialităţi mai vechi şi mai profunde decât alţi regi englezi.

Oricum ar fi, Alfred a reuşit destul de rapid să regrupeze şi să adune comitatele şi să-i învingă pe danezi în *bătălia de la Edington* (878). Conducătorul acestora, Guthrum, a acceptat botezul şi a încheiat *Tratatul de la Wedmore* urmat de *Pacea lui Alfred şi Guthrum* (878–880).

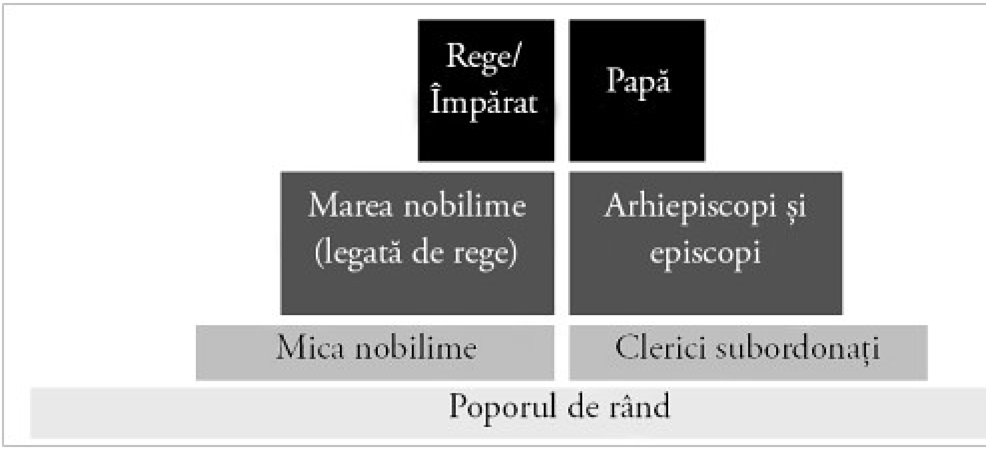
---

[3] În anii 1980, în inima Irlandei, examinam o lucrare de fortificaţie normandă. Fermierul pe ale cărui pământuri se afla aceasta mi-a indicat o casă frumoasă aflată în vale, spunându-mi cu vădită amărăciune: „Pământul ăsta a fost odată al nostru şi va fi din nou”. Casa data de la mijlocul secolului al XVIII-lea.

Anglia importată

Alfred a dorit apoi să-i unească pe englezi – saxoni, angli şi ceilalţi. În tinereţea sa, fusese de două ori la curtea francilor carolingieni de la Aachen. Acolo, sistemul medieval de guvernare Biserică-Stat, introdus de Carol cel Mare (sfătuit de Alcuin), era de acum bine înrădăcinat. Alfred l-a importat.

În Anglia modernizată a lui Alfred, la fel ca în Francia, regii puteau deveni regi cu aprobarea Bisericii, învestiţi ca atare la încoronare. Practicile francilor au fost imitate şi în politică. De aici a rezultat un fel de nouă aristocraţie, de rang mai înalt, imperială.

> ...jurământul colectiv de credinţă faţă de rege... vine direct din legislaţia carolingiană.
>
> Chris Wickham

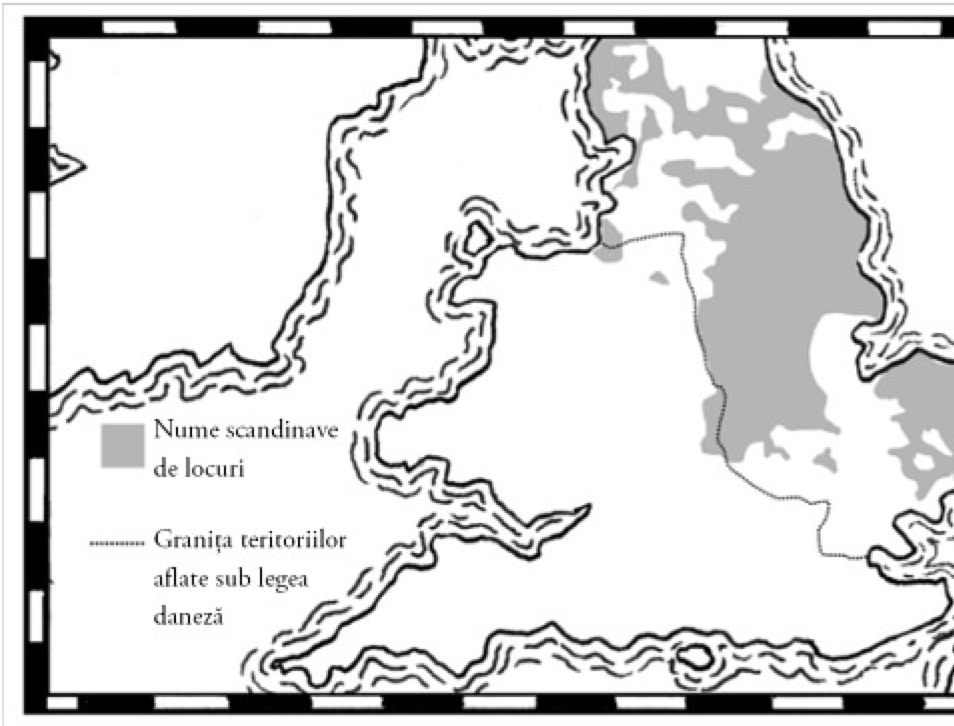
Singurul lucru pe care Alfred nu l-a importat a fost guvernarea în limba latină. Fiindcă pur şi simplu nu era posibil. Nu mai erau suficienţi oameni (a scris el), pe niciunul dintre ţărmurile estuarului Humber, care să poată citi în latină. Iar tradiţia, unică în felul ei, de a guverna prin legi scrise în engleză însemna că existau încă oameni care puteau citi în engleză.

> Îmi amintesc faptul cum cunoaşterea latinei a decăzut în toată Anglia, dar cu toate acestea mulţi puteau citi în engleză.
>
> Scrisoare a lui Alfred către episcopul de Worcester

Se presupune că redactarea *Cronicii anglo-saxone* a început la ordinul lui Alfred. Dorinţa lui de a uni toţi englezii într-o epocă de restrişte a însemnat că Anglia îşi păstra trăsătura ei unică: legea şi istoria se făceau în limba oamenilor de rând.

Alfred îi urmărea însă cu atenţie şi pe danezii din Anglia. Acest lucru ne ajută să înţelegem unul dintre misterele ce însoţesc naşterea literaturii engleze. De ce *Beowulf,* marele poem epic al Angliei anglo-saxone, se petrece în Scandinavia? Răspunsul este că *Beowulf* era povestea perfectă pentru noua politică a lui Alfred. O poveste eroică păgână ce se petrece în Scandinavia, cu eroi scandinavi, dar scrisă şi recitată în engleză, evidenţia ideea că exista o veche şi grandioasă moştenire anglo-scandinavă comună, al cărei liant vital era loialitatea fiecărui membru al elitei faţă de rege.

Politica lui Alfred a funcţionat. În 886, a recucerit Londra de la danezi şi şi-a luat un titlu nou-nouţ: *Rex Anglorum Saxonum* sau *Rex Angul-Saxonum*. Câteva monede îl proclamă simplu *Rex Anglo*. A creat prima flotă regală, ieşind el însuşi de trei ori pe mare pe corăbii construite după planurile lui, *aproape de două ori mai lungi decât ale celorlalţi [corăbiile vikingilor]... şi nici construite asemenea corăbiilor frizonilor ori danezilor, ci aşa cum el însuşi a gândit că este cel mai bine ca ele să fie făcute. (Cronica)*

Legea daneză [Danelaw] există și azi: nume scandinave de locuri din Anglia

La moartea sa, în 899, Alfred construise o versiune vorbitoare de engleză a celei mai moderne civilizaţii politice din Europa şi era *cyning ofer eall Ongelcyn butan ðæm ðæle pe under Dena onwalde wæs* (rege peste toţi cei înrudiţi cu anglii în afară de partea guvernată de danezi). Chiar şi aşa, realizase un lucru important. Diviziunea Nord-Sud din vremea lui Bede fusese puternic accentuată de venirea şi domnia vikingilor, Nordul cultural întinzându-se de acum spre sud până la valea Tamisei, cu Anglia de Est făcând parte din el. Numele engleze de locuri marchează şi acum graniţa politică de la sfârşitul vieţii lui Alfred.

Unificarea Angliei, supunerea Britaniei?

Sub urmaşii lui Alfred, dinastia de Wessex a unificat în cele din urmă Anglia. Fiul şi fiica sa, Eduard cel Bătrân şi Athelflæd, regină a Merciei, au recucerit Anglia de Est şi cele Cinci Districte din Midlands. În cursul campaniei lor de a unifica Anglia, a fost construit în cele din urmă un pod peste râul Trent în 920 e.n. În 927, fiul lui Eduard, Athelstan, a ocupat Northumbria. Pentru prima oară, toţi englezii – şi danezii – de pe insula numită Britania erau conduşi de un singur rege.

> Athelstan, marele cuceritor care obţinuse acest fericit rezultat, era celebrat ca întemeietor a ceva nou şi glorios: regatul unit a ceea ce, în limba maternă a celor care trăiau acolo, avea să fie cunoscut drept „Englalonde”.
>
> Tom Holland

Se născuse Anglia modernă. Şi, odată cu aceasta, principalul paradox al istoriei engleze şi britanice care persistă până azi.

O Anglie politic unificată era în mod clar puterea dominantă din insulă. Aşadar, în mod firesc, conducătorul Angliei era îndrituit să domnească peste toată insula, nu? În 937 e.n., Athelstan şi-a pus în aplicare revendicarea într-o bătălie atât de mare, că englezii şi-o mai aminteau şi după 200 de ani: la Brunaburgh, i-a învins pe Constantin, regele Scoţiei, Owain, regele din Strathclyde, şi pe căpetenia războinică vikingă din Dublin, Olaf Guthfrithsson (a cărui familie domnise până de curând în York). *Cronica* a imortalizat-o într-un poem eroic, zugrăvind bătălia ca pe apogeul însângerat al întregii istorii engleze, în timp ce monedele lui Athelstan îl proclamau *Rege al întregii Britanii*.

Cine conduce Britania?

Patru dintre surorile lui vitrege s-au măritat în familii regale de pe Continent. La moartea sa, în 939, Englolande era un jucător important în Europa şi pretindea a deţine supremaţia peste întreaga insulă a Britaniei.

Întoarcerea benedictină

Dar la scurt timp după moartea lui Athelstan, vikingii au recucerit Yorkul, apoi Northumbria, apoi cele Cinci Districte. După alţi 15 ani de război, Anglia a fost din nou împărţită între regi-fraţi: Eadwig (în sud) şi Edgar (în nord), până când Eadwig a murit în 959. Edgar a trebuit apoi să-şi cumpere pacea cedând scoţienilor Lothian, cel mai nordic ţinut al regatului, care nu a mai revenit niciodată Angliei.

Edgar şi-a cimentat domnia cu un alt import franc: călugării benedictini, care au redisciplinat Biserica transformând-o într-un companion indispensabil al regilor. În 973, la Bath, arhiepiscopul Dunstan a reconfigurat ceremonia de încoronare, punând bazele a ceea ce continuă să fie şi azi ritualul încoronării. La scurt timp după aceea – potrivit noilor scribi benedictini – regii Ţării Galilor şi Scoţiei i s-au închinat lui Edgar la Chester, recunoscându-l drept suzeran.

În realitate, Edgar nu domnea nici măcar peste întreaga Anglie. Legile sale se aplicau în mod explicit doar englezilor. Printre danezi, se cârmuia potrivit *unor legi pe atât de bune pe cât le puteau ei stabili.* O mare parte din Anglia aflată sub legea daneză era în continuare condusă de oameni cu propria lor limbă, propriile lor legi şi propriile lor loialităţi. Acest lucru avea să le fie fatal englezilor: în cursul unei singure generaţii, după moartea lui Edgar în 975, Anglia avea să devină o colonie a Danemarcei.

Declinul şi prăbuşirea Angliei anglo-saxone

În urma lui Edgar au rămas doi fii minori de la două mame. Iar printre supuşii săi au rămas bărbaţi puternici, frustraţi de bogăţia şi puterea pe care regele le conferise benedictinilor. Toate acestea nu promiteau nimic bun.

Băiatul cel mare, Edward, a fost încoronat, dar în 978 i-a făcut în mod necugetat o vizită mamei sale vitrege, Aelfryth, la Corfe, fiind ucis de oamenii acesteia încă dinainte să descalece. În locul lui a urcat pe tron fiul lui Aelfryth cu Edgar, Aethelred the Unred (adică „cel prost sfătuit” – joc de cuvinte cu numele său, care înseamnă „cel nobil sfătuit”), sub regenţa mamei lui.

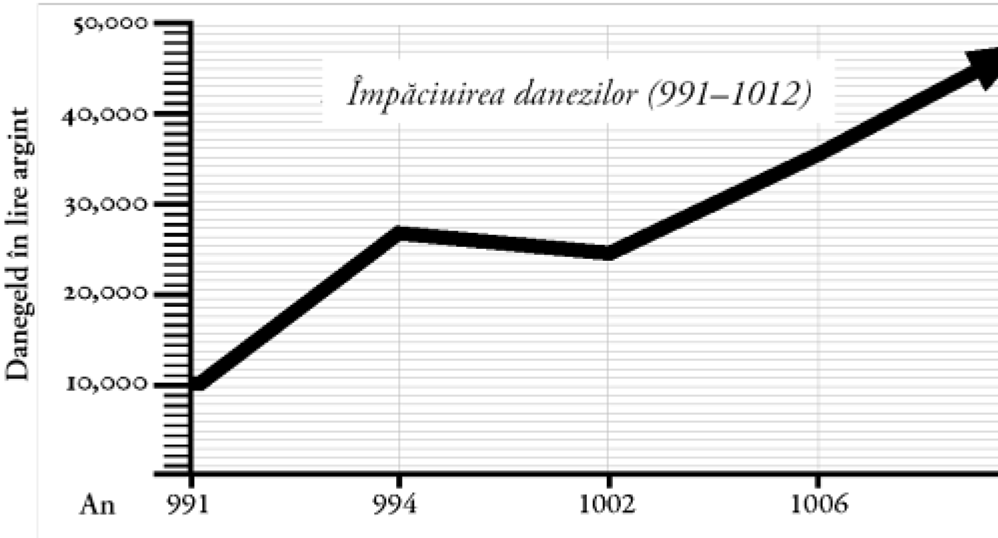
De situaţia politică turbulentă au ştiut să profite vikingii. După câteva raiduri de tatonare, la care ripostele au fost slabe, au urmat atacuri în masă. Poemul, scris în engleza veche, *Bătălia de la Maldon* (991) ne povesteşte cum un comandant şi ofiţerii lui s-au comportat ca nişte eroi din *Beowulf*, înfruntându-i direct pe vikingi şi preferând să moară, decât să-şi trădeze stăpânul.

Dar Maldon a fost preamărit de barzii englezi doar fiindcă de fapt a fost marea excepţie. Mulţi din Nord şi Est se simţeau mai degrabă înrudiţi cu vikingii, decât cu dinastia de Wessex. În acest fel, o rezistenţă la nivel naţional era cu neputinţă. În schimb, vikingilor li s-a plătit *danegeld* ca să plece. Cum era de aşteptat, s-au întors, pretinzând şi mai mult. Această politică de împăciuire a corupt societatea engleză, fiindcă Aethelred îşi folosea favoriţii ca să colecteze impozitul, iar aceştia îşi luau partea: dacă nu se mai percepea *danegeld*, nu-şi mai luau nici ei partea. Ca un mic miracol, *Cronica* acelor ani deplânge în mod repetat că planurile de a-i înfrunta pe danezi erau subminate de trădări.

Aethelred a apelat însă la o manevră strategică îndrăzneaţă care a pus în mişcare rotiţe ce aveau să decidă soarta Angliei engleze. Invadatorii danezi foloseau adesea porturi ce aparţineau ducelui Richard de Normandia, ai cărui predecesori vikingi se stabiliseră acolo în urmă cu 90 de ani.

Ca să-i aducă pe normanzi de partea sa, Aethelred s-a însurat cu sora lui Richard, Emma de Normandia, în 1002.

Având asigurat sprijinul normanzilor, Aethelred a încercat apoi să rezolve problema daneză a Angliei. În noiembrie 1002 a ordonat masacrarea *tuturor danezilor care există în rândurile rasei engleze*[4]. Această hotărâre s-a întors însă în mod spectaculos împotriva lui, deoarece printre morţi era şi sora lui Sven, regele Danemarcei. Incursiunile în Anglia au devenit din acel moment politica de stat a Danemarcei, iar costul *danegeld*-ului a urcat vertiginos.

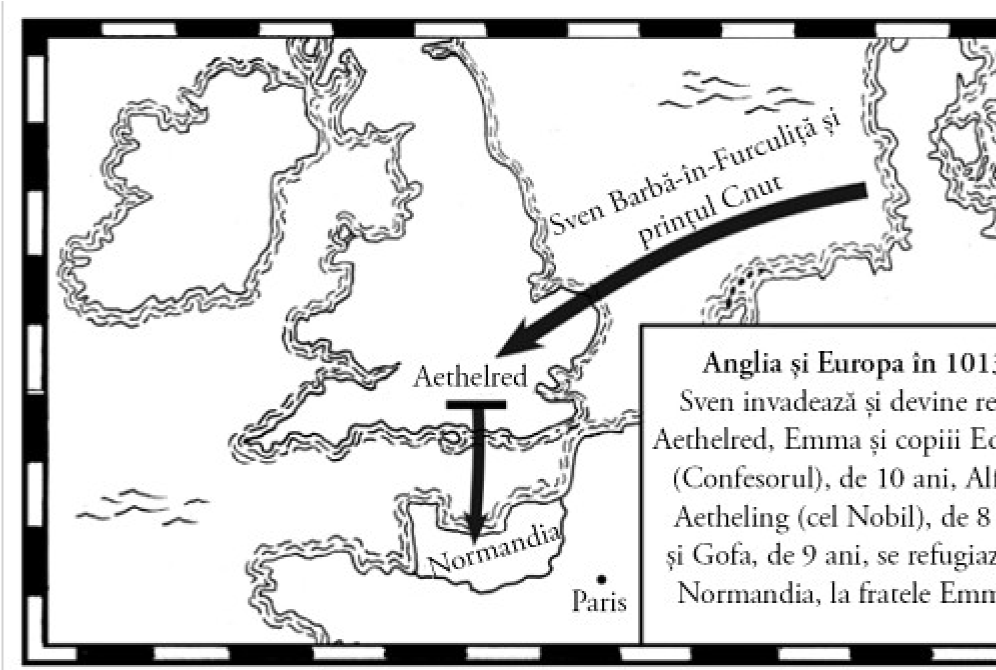

Când Sven a condus el însuşi un atac în 1013, ţinuturile aflate sub legea daneză şi-au arătat adevărata faţă. E grăitor faptul că autorii *Cronicii* se referă la populaţia daneză stabilită în Anglia numind-o pur şi simplu „oştirea”:

> Contele Uchtred şi întreaga Northumbrie s-au plecat de îndată în faţa lui, aşa cum a făcut şi toată obştea din Lindsey, iar apoi populaţia celor Cinci Districte şi curând după aceea toată oştirea.
>
> *Cronica*

---

[4] Pentru anglo-saxoni, vikingii erau toţi *danezi* de un fel sau altul.

Aethelred, Emma şi fiii lor s-au refugiat în ţara fratelui ei. Familia regală a Angliei se afla acum în exil în Normandia.

„Lumea se grăbeşte şi se apropie de sfârşit”

Acestea au fost cuvintele rostite de episcopul Wulfstan în 1014 în celebra sa *Predică a Lupului.* Căci, în fapt, Anglia engleză se apropia de epoca sa finală. Când Sven a murit în 1014, teritoriile aflate sub legea daneză s-au declarat în favoarea fiului său, Cnut. În Sud, consiliul oamenilor înţelepţi, *witenagemot,* i-a trimis vorbă lui Aethelred în Normandia că ar dori ca el să revină – dar numai dacă era de acord *să domnească mai drept decât a făcut-o până atunci*.

Iată un moment crucial. *Witenagemot* nu contesta dreptul dinastic al lui Aethelred, dar insista ca el să domnească cu

dreptate. Acest lucru va fi citat peste secole ca o dovadă a faptului că regii Angliei au fost întotdeauna aleşi de parlament, punându-li-se condiţii. Aethelred a fost de acord, a traversat Canalul Mânecii împreună cu Emma şi a fost reinstaurat rege (deşi numai în Sud).

Anglia s-a transformat apoi în câmpul de bătălie al vikingilor rivali, deoarece Aethelred l-a invitat pe regele Olaf al Norvegiei să-i vină în ajutor pentru a-l alunga pe Cnut. După cum povesteşte saga norvegiană *Heimskringla*, oamenii lui Olaf şi-au încolăcit funiile de pilonii Podului Londrei şi l-au dărâmat. Cnut a fugit în Danemarca, iar Anglia avea din nou un rege englez. Din nefericire, acesta era tot Aethelred. El a revenit rapid la vechile obiceiuri, cu ciracii săi care îi ucideau pe nobilii rivali.

În 1016, Cnut a organizat o nouă invazie, iar Aethelred a murit în sfârşit. Acum, Sudul englez era devastat de Cnut, în vreme ce Nordul pro-danez era prădat de Edmund Ironside, fiul lui Aethelred dintr-o primă căsătorie. După câteva bătălii indecise, Cnut şi Edmund au decis să-şi împartă Anglia.

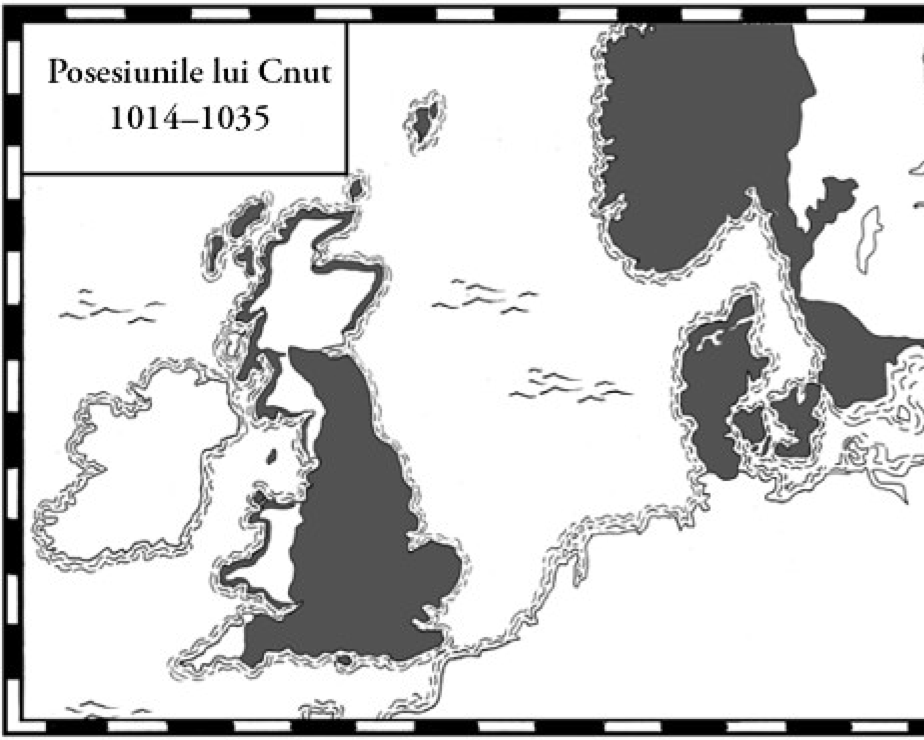
Linia Nord-Sud era cea naturală: Edmund a primit Wessex (inclusiv Londra), iar Cnut, regiunile nordice. Când Edmund a murit, ceva mai târziu în acelaşi an, Cnut a moştenit întreaga Anglie, care a devenit acum centrul imperiului său scandinav.

Sub Cnut Anglia devine daneză

Cnut a dorit să dea legitimitate domniei sale; Emma de Normandia (văduva lui Aethelred) dorea să-şi recapete tronul; aşadar, s-au căsătorit. S-au înţeles ca fiii Emmei să fie trimişi înapoi peste Canalul Mânecii şi lăsaţi în grija fratelui acesteia, ducele Richard.

> Din clipa căsătoriei Emmei cu Cnut, Normandia a devenit un factor hotărâtor în politica engleză.
>
> J.R. Green

Între timp, Cnut a trecut la epurarea înaltei aristocraţii engleze. Mulţi au fost decapitaţi, corpurile lor fiind expuse public pe zidurile Londrei. Restul au fost înlocuiţi cu conţi danezi ori norvegieni.

Regele danez a fost primul care şi-a numit în mod oficial regatul *England* (*Englaland*). A promis că va respecta legile lui Edgar, dar, spre deosebire de Edgar care a admis ca numai englezii să se supună acestora, Cnut a declarat că ele se aplicau întregii Anglii (*ofer eall Englaland*) – în egală măsură englezilor şi danezilor. Ceea ce însemna că deveneai rege de drept al Englalandei nu prin forţă şi vărsare de sânge, ci respectând legea în vigoare: că *legea* făcea *regele,* şi nu viceversa.

Iniţial, Cnut a domnit prin conţii săi danezi, precum Siward (imortalizat de Shakespeare ca ucigaşul lui Macbeth). Dar în decurs de 20 de ani a apărut şi un englez care l-a convins pe regele danez de loialitatea sa. Devenit conte Godwin de Wessex, acesta s-a căsătorit chiar în familia extinsă a lui Cnut. Fiul şi moştenitorul său pe jumătate danez a primit, conform bunei tradiţii scandinave, numele de Harold Godwinson.

Anii 1014–1016 vor fi adesea menționați în dezbaterile ulterioare legate de constituția engleză.

La fel ca pe vremea lui Athelstan, unitatea Angliei a durat cât timp a existat un rege puternic. La moartea lui Cnut (1035), Harthacnut (fiul său născut de Emma) a fost susţinut de contele Godwin şi cei mai mulţi seniori din Wessex, pe când cei mai mulţi boiernaşi de la nord de Tamisa îl susţineau pe Harold Harefoot (fiul său născut din prima sa căsătorie cu englezoaica Aelfgifu). Cei doi fii ai Emmei din căsătoria cu Aethelred, Eduard[5] şi Alfred, aşteptau nevăzuţi în refugiul lor din Normandia.

Când Harthacnut a murit în urma unei beţii la Lambeth, în 1042, Eduard „Confesorul” a primit tronul fără luptă. După 26 de ani de domnie daneză, Anglia avea din nou un rege (pe jumătate) englez.

Primul rege al Angliei vorbitor de franceză

Eduard îşi petrecuse aproape întreaga viaţă peste Canalul Mânecii sub protecţia rudelor sale materne. Crescuse în cultura normandă, iar prima sa limbă era franceza.

Faptul că regele nu a avut copii a fost în acelaşi timp punctul său slab, dar şi forte, fiindcă l-a ajutat să manipuleze partidele interesate învrăjbindu-le. Mai întâi a parat o invazie daneză promiţându-le că, dacă va muri fără moştenitor, regele Danemarcei va primi Anglia. Apoi s-a căsătorit degrabă cu fiica contelui Godwin (deşi acesta îl ucisese pe fratele său mai tânăr, Alfred) ca să-şi consolideze puterea în Sud. Apoi a decis să le ţină piept noilor sale rude prin alianţă invitându-i la curte pe oamenii mamei sale. Cronica nu îi numeşte niciodată normanzi. Ei sunt mereu francezii *(Frensisce)*, fiindcă limba lor îi deosebea.

Pe la 1050, o bază de putere regală vorbitoare de franceză se formase dincolo de zidurile Londrei, în jurul Abaţiei Westminster construite de Eduard – primul edificiu englez în

[5] În cazul numelor viitorilor regi, am optat pentru forma românizată sub care aceştia sunt cunoscuţi. (*N.t.*)

stilul romanic importat. Arhiepiscopia Canterbury a fost de asemenea încredinţată unui normand. Alţi *Frensisce* au adus ultimele invenţii în materie de tehnică militară, care i-au uluit pe scribii *Cronicii*.

> O grămadă uriaşă de pământ, în vârful căreia era aşezat un turn mare de lemn, înconjurat de o palisadă din pari groşi de lemn. Era un lucru atât de nou şi de diferit, încât călugărul nici măcar nu avea un cuvânt cu care să-l numească. În cele din urmă a ales cuvântul pe care străinii înşişi îl foloseau şi i-a zis castel.
>
> Marc Morris

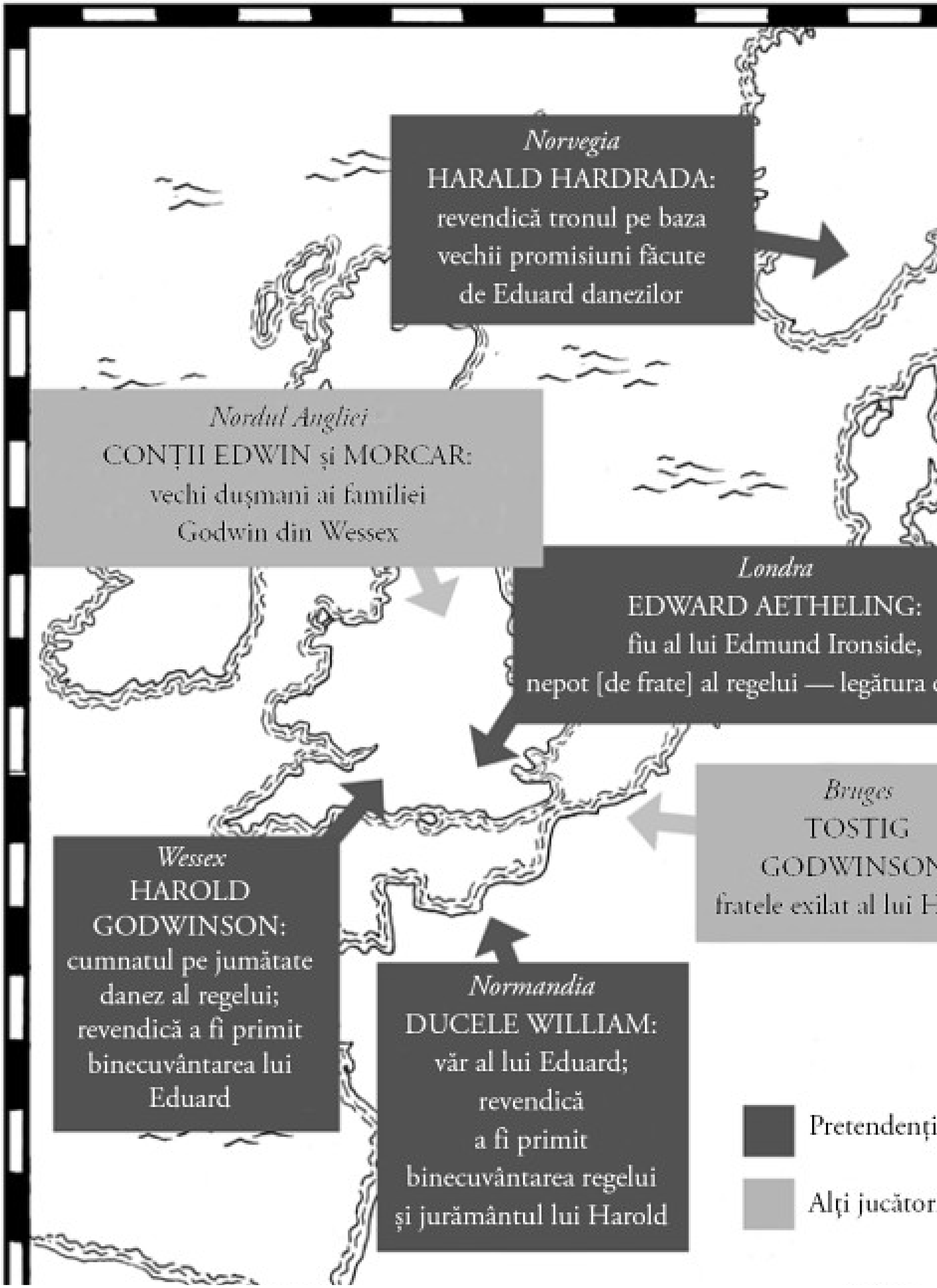
Urzeala tronurilor

În 1051, clanul Godwin s-a înarmat pregătind o lovitură împotriva intruşilor normanzi. Eduard a mizat pe diviziunea Nord-Sud, chemându-i în ajutor pe *contele Siward şi contele Leofric, şi pe mulţi alţi oameni care au venit cu ei din Nord*. S-a născut o alianţă ad-hoc între rege, normanzi, galezi şi conţi din Nord care i-au alungat pe cei din neamul Godwin. Potrivit unor surse, William de Normandia personal l-a vizitat pe Eduard în acea vreme, promiţându-i-se tronul.

În 1052, însă, contele Godwin a revenit în forţă şi l-a obligat pe Eduard să-i exileze pe cei mai mulţi dintre normanzi. În următorul deceniu, familia Godwin şi-a consolidat puterea. În 1064, conduşi acum de Harold, cel pe jumătate danez, controlau nu doar Wessexul (aproape tot Sudul Angliei), dar şi Nordul, unde fratele lui Harold, Tostig, deţinea controlul. S-au petrecut însă două evenimente care au subminat în mod fatal poziţia lui Harold. Mai întâi, a ajuns, prin nu se ştie ce împrejurări, musafir (sau prizonier) al ducelui William în Franţa, unde – potrivit normanzilor – i-a jurat lui William că îl va ajuta să ajungă rege după Eduard. Apoi, în 1064, Tostig a înfruntat la nord de Trent o revoltă a galezilor aliaţi cu cei din Nord (ca în 1051, era Sudul împotriva celorlalţi). Drept urmare, Eduard l-a înlocuit pe Tostig cu contele Morcar din

cel mai mare clan rival al familiei Godwin. Harold n-a avut încotro şi a asistat neputincios la alungarea lui Tostig, tăind astfel legăturile de familie. Tostig a plecat în exil la Bruges, hotărât să se întoarcă la momentul potrivit.

Când într-un final Eduard a murit, ceea ce a urmat a făcut ca *Urzeala tronurilor să semene mai degrabă cu un joc de societate* (Dan Snow). Harold nu avea prin ereditate dreptul la tron, dar *witenagemot* l-a numit oricum rege (întărind o dată în plus ideea viitoare că parlamentul alege conducătorul). Imediat, însă, a fost nevoit să pornească spre Nord pentru a înăbuşi nemulţumirile de acolo. Iar apoi, în timp ce cometa Halley ardea pe cer lăsându-i pe oameni perplecşi, a revenit degrabă în Sud, ştiind că William urma să sosească.

Norvegia
HARALD HARDRADA:
revendică tronul pe baza vechii promisiuni făcute de Eduard danezilor
Nordul Angliei
CONȚII EDWIN și MORCAR:
vechi dușmani ai familiei Godwin din Wessex
Londra
EDWARD AETHELING:
fiu al lui Edmund Ironside,
nepot [de frate] al regelui — legătura c
Bruges
TOSTIG
GODWINSON
fratele exilat al lui H
Wessex
HAROLD
GODWINSON:
cumnatul pe jumătate danez al regelui; revendică a fi primit binecuvântarea lui Eduard
Normandia
DUCELE WILLIAM:
văr al lui Eduard; revendică a fi primit binecuvântarea regelui și jurământul lui Harold
Pretendenți
Alți jucător

În acest moment a intervenit politica de putere la nivel european. Papa Alexandru al II-lea, care era italian, încerca să scape de influenţa exercitată de împăratul german Henric al IV-lea asupra papalităţii. Alături de el se aflau căpeteniile războinice normande din sudul Italiei, rudele apropiate ale lui William. În schimbul sprijinului lor, a binecuvântat invazia lui William.

Orice aventurier din nordul Europei ştia că danezii cuceriseră bogata, dar dezbinata Anglie cu puţin timp în urmă. S-au adunat sub noua flamură papală a lui William, *mirosind prada pe care cucerirea Angliei o avea de oferit* (Ordericus Vitalis).

Diviziunea Nord-Sud a decis soarta Angliei. În vreme ce Harold aştepta invazia normandă, Harald Hardrada şi norvegienii lui s-au unit cu Tostig pe Tyne (ori, poate, în Scoţia) şi au pornit spre Sud. Cei doi conţi din Nord, fraţii Morcar şi Edwin, vechi duşmani ai familiei Godwin, s-au adunat la York şi au fost înfrânţi la Fulford Gate, dar, spre deosebire de toţi ceilalţi jucători din acea vară, amândoi au supravieţuit înfrângerii, aşa încât s-ar zice că rezistenţa lor nu a fost altceva decât o demonstraţie. Yorkul s-a predat fără asediu, iar întregul Nord al Angliei s-a plecat în faţa regelui Norvegiei.

Harold a fost nevoit să părăsească în grabă coasta Canalului Mânecii, cu Wiliam cu tot. I-a surprins pe norvegieni stând la soare în Stamford Bridge, în timp ce (se pare) cămăşile de zale erau încă în corăbii, şi i-a făcut una cu pământul, ucigându-i atât pe Hardrada, cât şi pe Tostig. Peste trei zile, William debarca la Pevensey în Sussex.

Bătălia pentru Anglia

Harold fusese ales rege de *witenagemot* nu pentru că se bucura de sprijin general, în toată Anglia, ci fiindcă era marea căpetenie războinică a Sudului. Conţii din Nord, Morcar şi Edwin, stăteau în aşteptare în fiefurile lor, refuzând

să se alieze cu el, în vreme ce William şi trupele sale normande îşi instalaseră tabăra în Wessex, prădând şi creând panică. Neavând altă alternativă, Harold a pornit de îndată să-l înfrunte pe William.

Tehnica de război anglo-scandinavă, cu formaţiile ei clasice de infanterie care înaintau făcând zid de scuturi, era în mod fatal depăşită de evoluţiile de pe Continent. La Hastings, oamenii lui Harold au fost prima armată care s-a confruntat cu cea mai nouă tactică de luptă ce avea să domine timp de secole: atacul cavaleriei înarmate cu lănci purtate la subsuori.

> Cea de-a doua jumătate a secolului al XI-lea a fost o perioadă-cheie în dezvoltarea noii metode de luptă a cavaleriei... [În Tapiseria de la Bayeux] trei cavaleri care se pregătesc de atac la începerea bătăliei de la Hastings sunt înfăţişaţi purtând suliţe mai grele decât ale celorlalţi şi flamuri care s-ar fi încrucişat cu traiectoria suliţelor în cazul în care ar fi încercat să le arunce.
>
> Maurice Keen, *Chivalry*

Într-o relatare normandă timpurie şi foarte detaliată se spune că Harold a fost ţintit în mod deliberat de o formaţie de patru cavaleri:

> Primul dintre cei patru, străpungând scutul şi pieptul regelui cu lancea, a îmbibat pământul cu un val de sânge. Cel de-a doilea i-a tăiat capul cu spada... Al treilea i-a rupt măruntaiele cu suliţa. Iar al patrulea i-a tăiat coapsa şi a dus-o mai încolo.
>
> *Carmen de Hastingae Proelio*, cca 1067, traducere din latină

Tapiseria de la Bayeux. Harold este în mod cert figura din dreapta, dobor
călăreț care a pătruns prin zidul de scuturi, și nu cavalerul care încearcă să-
suliță din ochi.

William, anglo-normandul

William a avut nevoie de şase săptămâni să ajungă la Londra. Dacă Anglia ar fi fost cât de cât o ţară unită, s-ar fi adunat să-i opună rezistenţă. Cum nu era, elita n-a făcut altceva decât să încerce să se salveze. Când Wiliam a ajuns la punctul de traversare a Tamisei de la Willingford, comandantul englez de acolo, Wigod – unul dintre cei mai puternici oameni din ţară – s-a predat pur şi simplu, ba şi-a mai şi căsătorit chiar atunci fiica cu un cavaler normand. William a dat de înţeles că, dacă toată lumea va proceda

precum Wigod, nu se vor produce mari schimbări. Înainte de a intra în Londra a emis *Carta lui William*, scrisă în engleză.

> William regele salută... toţi cetăţenii Londrei, francezi şi englezi, cu prietenie; şi vă dau de ştire că este vrerea mea ca legile şi obiceiurile voastre să fie păstrate aşa cum erau pe vremea regelui Eduard, ca fiecare fiu să fie moştenitorul tatălui său după moartea tatălui.

Conţii Morcar, Edwin şi Waltheof şi-au păstrat locurile în schimbul plăţii unor sume considerabile. La încoronarea sa, în Westminster, William a urmat ceremonia engleză.

Când rudele lui Harold au vrut să atace dinspre Irlanda nu s-au bucurat de prea mult sprijin. În 1067, cetăţenii de rând ai oraşului Bristol le-au rezistat, ţinându-i partea lui William. În anul următor, Exeter s-a ridicat pentru aceleaşi rude ale lui Harold. Însă după 18 zile de asediu condus de însuşi William (a cărui armată număra şi englezi), acestea au fugit, iar cetăţenii, predându-se, au beneficiat de termeni remarcabil de civilizaţi.

Se părea că toată Anglia avea să devină o adevărată ţară anglo-normandă, precum regatul anglo-danez de memorie recentă. Dar, ca de obicei, Nordul a făcut opinie separată. La început, Cuceritorul a încercat să guverneze prin familiile conducătoare anglo-daneze ale locului. Când acest lucru nu a funcţionat, a fost impus un conte normand. Oamenii Nordului, care masacraseră suita lui Tostig în 1064, au făcut-o şi mai lată în 1069, ucigându-l pe noul conte normand împreună cu toţi oamenii săi. Apoi au trimis după danezi, o naţiune de care lui William i-a fost frică în tot timpul domniei sale. Corăbiile lungi, povesteşte *Cronica*, au fost întâmpinate de *locuitorii Northumbriei cu mic şi mare, venind călare şi pe jos, cu o imensă oaste fără măsură de bucuroasă*.

Răbdarea lui William ajunsese la capăt: *Harrying of the North (Devastarea Nordului)* a constat într-o politică a pământului pârjolit, ucigătoare şi totală, astfel încât,

douăzeci de ani mai târziu, *Domesday Book*[6], consemna că o treime din Yorkshire era pârloagă.

Elita engleză părăseşte Anglia

În 1075, contele Waltheof de Northumbria, ultimul englez care deţinea o reală putere, a fost invitat să se alăture unei revolte interne a normanzilor împotriva lui William. În ultimul moment, acesta i-a mărturisit Cuceritorului planul, iar revolta a fost înăbuşită – cu ajutorul taxelor adunate de la englezii originari. Waltheof a fost în cele din urmă decapitat, în pofida faptului că mărturisise. La acel moment, elita războinică engleză nu mai dispunea de nimic, aşa că a părăsit ţara în masă, sprijinită în mod activ de William. O flotă numărând, după unii 235, după alţii 350 de corăbii a plecat să lupte pentru imperiul bizantin, punând bazele celei dintâi Noi Anglii în Crimeea.

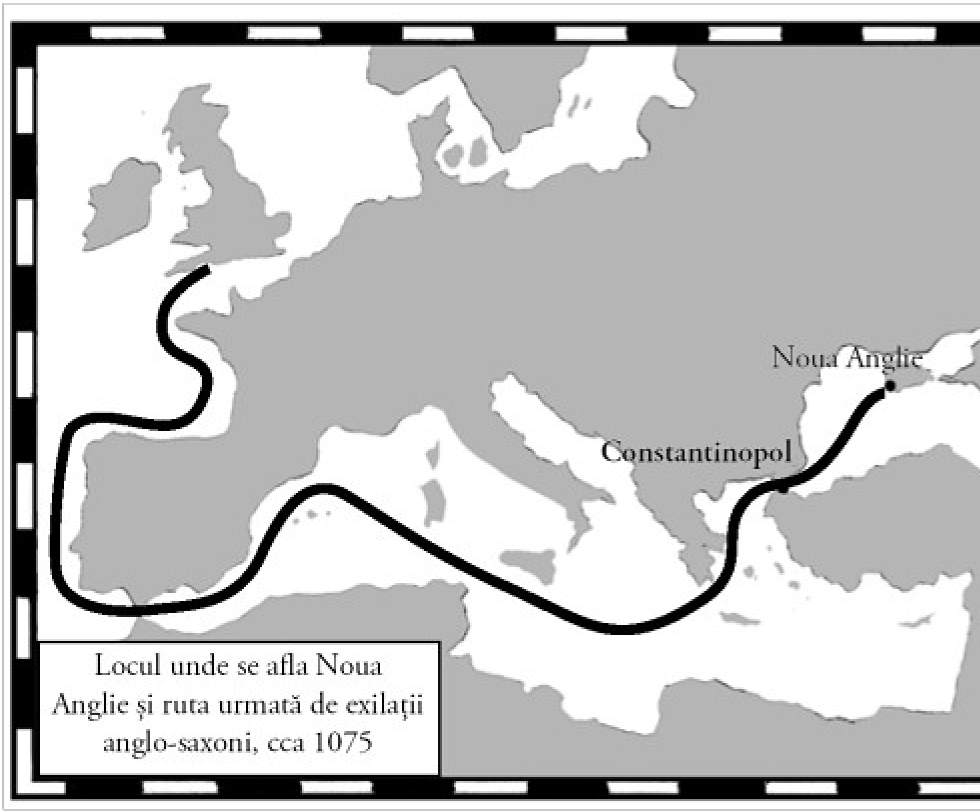
Întâia Noua Anglie

> *Edwardsaga* din Irlanda secolului al XIII-lea menţionează că „şi-au numit [oraşele] Londra şi York şi cu alte nume ale unor mari oraşe din Anglia”… „limba maternă” a Gărzii Varege a continuat să fie engleza până la mijlocul secolului al XIV-lea.

Caitlin Green

---

[6] *Cartea Judecăţii de Apoi* este un registru al terenurilor şi animalelor din Anglia şi Ţara Galilor, realizat la comanda lui William. *(N.t.)*

Locul unde se afla Noua Anglie și ruta urmată de exilații anglo-saxoni, cca 1075

Acum, că nu mai exista niciun pericol din partea englezilor, William nu mai avea niciun motiv să amâne recompensarea propriilor oameni, deveniţi nerăbdători. În următorul deceniu şi mai mult, englezii au fost prădaţi, chipurile printr-un procedeu legal, în tribunale conduse de normanzi, unde localnicii nu aveau voie decât să răspundă la anumite întrebări şi erau obligaţi să folosească un traducător. *Domesday Book* (1087) – numită astfel chiar de englezi, fiindcă (spuneau ei) aveai posibilitatea să o conteşti la fel cum ai fi avut în ziua Judecăţii de Apoi –, fiind un recensământ general, consemna totul. La moartea lui William, doar 5% din Anglia se mai afla în mâinile englezilor.

Un mic grup armat, vorbind o limbă incomprehensibilă majorităţii populaţiei, controla practic toată bogăţia funciară.

Oxford History of England

Marea întrebare

Lipsa oricărei rezistenţe din partea englezilor care îi depăşeau numeric pe normanzi, normanzii fiind unu la o sută de englezi, i-a uimit pe invadatori.

Doi istorici anglo-normanzi ai vremii, ambii cu mame englezoaice, au clătinat din cap nevenindu-le a crede. William de Malmesbury (cca 1095–1143) a scris despre*... provinciali mizerabili... atât de slabi, că după prima luptă nu au mai reuşit să se ridice cu adevărat pentru a încerca să-şi câştige libertatea*. Ordericus Vitalis (1075–cca 1142) îi înfăţişează pe englezi ca fiind interesaţi doar de petreceri şi băutură, fără să le pese de libertatea lor.

Din fericire pentru onoarea engleză, existau câteva bune motive.

1. **Diviziunea Nord-Sud**. Niciun conducător englez, cu excepţia, pentru o scurtă perioadă, a lui Athelstan, n-a fost vreodată capabil să mobilizeze cu adevărat întreaga ţară.

2. **Lipsa unor redute naturale**. Cea mai mare parte a Angliei de Sud era regiunea aproape perfectă pentru invincibila armată normandă.

3. **Lipsa unei elite locale funcţionale**. Elita engleză fusese coruptă de Aethelred, danificată de Cnut, decimată la Hastings, iar în cele din urmă părăsise ţara în jurul anului 1076.

4. **Perioada caldă medievală (Micul optim climatic)**. Scheletele de la 1100 ale englezilor obişnuiţi erau în mod semnificativ mai înalte decât la 1000. Ţăranii nu se revoltă dacă hambarele şi burţile lor sunt pline.

5. **Biserica.** Ea a fost cea care a conferit Angliei anglo-saxone o unitate reală. Acum, însă, se poziţionase întru totul de partea normanzilor.

6. **Civilizaţia.** Englezii trăiseră decenii de-a lungul în practicile sângeroase anglo-daneze. Chiar şi după cucerirea normandă, contele Waltheof punea ca rivalii săi englezi să fie ucişi atunci când se aşezau la masă. *Cronica* însăşi, chiar dacă menţionează actele de brutalitate şi lăcomie ale lui William, nu pregetă să le amintească cititorilor săi englezi *că printre alte lucruri nu trebuie să uităm pacea bună pe care a adus-o în această ţară*. Orice rege care impunea legea şi ordinea era mai bun decât cei de dinainte.

Normanzii i-au dat Angliei pentru prima oară o reală unitate culturală. Oamenii obişnuiţi din Northumbria sau Kent abia dacă puteau să se înţeleagă unii cu alţii – la 1066 şi secole după aceea –, dar noii lor conducători vorbeau toţi în acelaşi fel, chiar dacă moşiile sau castelele lor se aflau în Durham sau Devon.[7] Când William a murit, aceştia erau bine instalaţi în şeile lor, pe caii lor înalţi, vorbind limba lor specială, uitându-se în jos spre englezi şi peste umăr spre Franţa. Şi lucrurile aveau să rămână aşa vreme îndelungată.

[7] Franceza normandă semăna mai mult cu catalana decât cu franceza modernă.

PARTEA A DOUA

ANGLIA CELOR DOUĂ LIMBI 1087–1509

Timp de un secol şi jumătate după Cucerire, nu există, practic, istorie engleză.
Macaulay

O şansă pentru englezi

Aflat în Franţa, pe patul de moarte, William a fost cuprins, după cum scrie cronicarul Ordericus Vitalis, de remuşcări.

> I-am persecutat pe oamenii din Anglia dincolo de orice limită... Cum tronul acelui regat l-am câştigat cu preţul a numeroase crime, nu îndrăznesc să îl las altcuiva decât lui Dumnezeu.

Aşa că, în vreme ce lăsa în mod oficial Normandia fiului său cel mare, Robert, succesiunea engleză a rămas deschisă. Cei mai mulţi aristocraţi normanzi îşi doreau un singur regat, condus de Robert. Dar al doilea fiu al lui William, Rufus, era de altă părere. S-a grăbit să traverseze Canalul Mânecii, pentru a fi primul care să aducă vestea morţii tatălui său. Apoi s-a adresat englezilor.

> A trimis după englezi şi le-a spus de ce avea el trebuinţă, s-a arătat doritor de sprijinul lor şi le-a făgăduit cele mai bune legi pe care ţara asta le avusese vreodată.
>
> *Cronica anglo-saxonă*

Dar *după cine anume a trimis* Rufus? Nu ştim, dar trebuie totuşi să mai fi existat conducători cunoscuţi printre englezii cuceriţi. Iar aceştia au hotărât că un rege normand stabilit în Anglia – unul care le cerea chiar ajutorul – era mai puţin rău decât o nouă invazie din Franţa.

> Englezii s-au dus să-l sprijine [pe Rufus]... Au ajuns la castelul din Tonbridge, unde [erau] cavalerii episcopului Odo şi mulţi alţii care voiau să se împotrivească regelui. Iar englezii au pătruns în castel.

Mai exista însă un grup important de normanzi în Anglia care îl susţineau pe Rufus. Era *nobilimea administrativă/ executivă* – normanzi de rang inferior care îndeplineau pentru rege un soi de serviciu proto-public (adevăraţii granzi considerau asta sub nivelul lor). În Anglia se aflau în număr mare fiindcă William repopulase întreaga administraţie. Aceştia îşi doreau un transfer de putere lin, aşa că l-au

susţinut pe Rufus care se afla deja pe tron. În 1087-1088, normanzii stabiliţi în Anglia au făcut cauză comună cu englezii împotriva normanzilor din Normandia. Acesta a fost momentul naşterii unui regat anglo-normand distinct.

Ca rege, Rufus a folosit Anglia ca principală resursă pentru nesfârşitele lui încercări de a cuceri Normandia. La moartea lui, pe 2 august 1100, ucis, chipurile, de o săgeată rătăcită în timp ce vâna în New Forest împreună cu fratele său mai mic, Henric, nimeni nu l-a plâns. Ba chiar a fost lăsat să zacă acolo câteva zile, în vreme ce, cum menţionează plin de tact William de Malmesbury, *toţi ceilalţi erau interesaţi de alte lucruri*. Printre aceştia şi Henric. A plecat în mare grabă direct la Winchester, a preluat controlul asupra Trezoreriei, şi a pus să fie declarat rege a doua zi.

Rufus demonstrase cât de utili puteau fi englezii originari. Ştiind că fratele lui mai mare, Robert, avea să vină peste el, Henric a plusat: s-a însurat degrabă cu Matilda, strănepoata lui Edmund Ironside şi ultimul vlăstar din dinastia de Wessex. *Cronica* (ţinută în continuare de devotaţii călugări englezi) aminteşte cu bucurie: noua regină era *din casa regilor Englalandei*.

Unii dintre membrii elitei normande n-au fost la fel de impresionaţi, pe la spate îi numeau „Godric şi Godiva”, luând în derâdere „anglicitatea” lor. Dar strategia lui Henric a funcţionat. Când Robert a invadat Anglia în 1101, Henric a reuşit, aşa cum făcuse şi Rufus, să-i mobilizeze pe englezi. Se pare că ştia chiar şi puţină engleză, deoarece William de Malmesbury îl descrie cum îşi învaţă personal trupele în ce fel să evite un al doilea Hastings:

> Adesea mergea printre soldaţi, instruindu-i cum să evite ferocitatea cavaleriei, opunându-se cu scuturile, şi cum să riposteze la loviturile lor. În acest fel i-a pregătit pentru bătălie, să fie fără frică în faţa normanzilor.

Robert a dat din nou înapoi. Henric trebuie să fi ştiut cât de importantă fusese pentru el jumătatea lui engleză, fiindcă în 1103, atunci când i s-a născut unicul fiu, l-a numit William

Adelin, de la vechiul titlu princiar englez *Aetheling*. O adevărată sinteză anglo-normandă, cu un masiv aport normand, dar şi cu un oarecare rol pentru englezi, părea acum posibilă. Dar atunci s-a produs dezastrul.

Corabia Albă

În 25 noiembrie 1120, Henric a pornit de la Barfleur spre Anglia. Prinţul Adelin, în vârstă de 17 ani, îl urma pe o altă navă, *Corabia Albă*, însoţit de un grup de prieteni aristocraţi, hotărât să se ia la întrecere cu corabia tatălui său. Corabia lor s-a lovit de o stâncă chiar în gura portului şi s-a scufundat, luându-l cu ea pe moştenitorul pe jumătate englez al tronului Angliei.

Nicicând o navă nu a adus mai multă nenorocire Angliei.

William de Malmesbury

O nouă speranţă s-a ivit pentru Henric în 1133. Fiica sa, Matilda (numită astfel după mama ei engleză), a adus în sfârşit pe lume un fiu – un alt Henric – născut din căsătoria ei cu Geoffrey, conte de Anjou. Dar sărind peste o generaţie în acest fel – şi încă pe linie feminină – îl aducea în prim-plan pe însuşi nepotul lui William, Etienne/ Stephen de Blois. Confruntaţi cu perspectiva unei noi invazii rivale din Franţa după moartea lui Henric, membrii aristocraţiei anglo-normande au căutat modalităţi de a-şi întări poziţia specială în Anglia.

Luarea în stăpânire a istoriei engleze

Au început să-şi spună *les engleis.* Bineînţeles că asta nu însemna că erau la fel cu englezii locului. Un *engleis* putea să strige *drinc heil!* ridicând paharul, dar acesta nu era decât un mod de a arăta cine e stăpânul pământurilor, cam la fel cu un moşier de azi din Scoţia, care nu ştie decât un cuvânt gaelic: *slainte!* Nu vorbeau decât franceza, iar prăpastia dintre ei şi nativii cuceriţi era de netrecut: *Dumnezeu i-a ales pe normanzi*, a scris un tipic autor *engleis* (în latină), *să extermine naţiunea engleză*.

Normanzii au rescris, aşadar, sângerosul trecut englez transformându-l în romane cavalereşti scrise în franceză sau latină. Iată ce asculta elita Angliei, la 80 de ani după Cucerire, în timpul unui banchet:

Dunc parlat Kenut mult sagement / E dist: Edmund, un poi atent o sui Danei e vus Engleis / E noz peres furent dous reis.

Atunci Cnut a vorbit plin de înţelepciune, spunând: Edmund, aşteaptă puţin, eu sunt danez şi tu, englez, iar taţii noştri au fost amândoi regi.

L'Estoire des Engleis, scrisă în Anglia la cca 1140

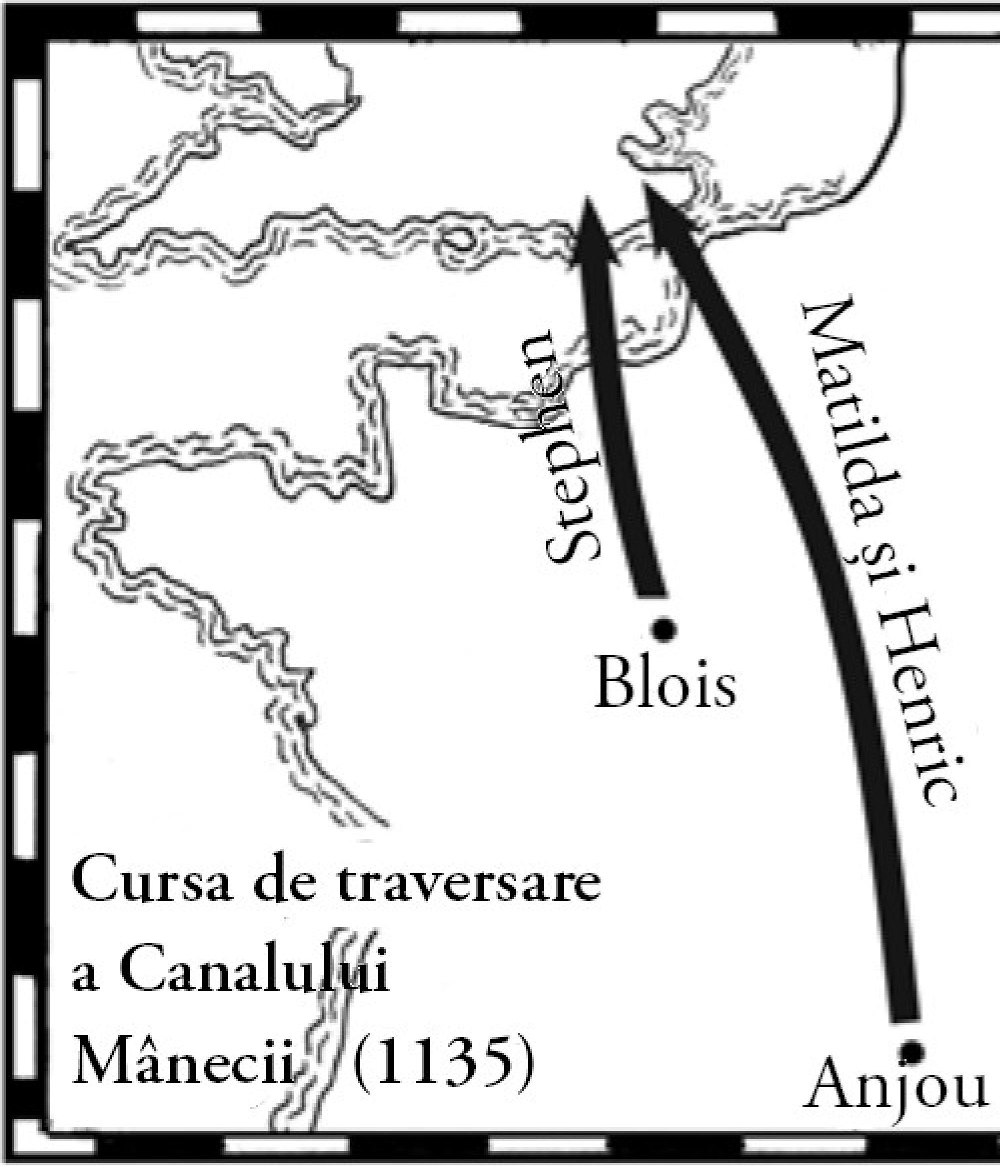
Astăzi am numi asta *apropriere culturală*. *Engleis*-ii vorbitori de franceză susţineau că până şi istoria Angliei le aparţinea. Pe departe cel mai influent autor al lor a fost Geoffrey of Monmouth, care l-a transformat pe Arthur dintr-un conducător războinic galez al Evului Întunecat în eroul unei saga cavalereşti. Geoffrey a fost primul autor ne-galez care l-a menţionat pe Myrddin, al cărui nume l-a transformat în Merlin (poate fiindcă suna prea asemănător cu *merde* din franceză). Cât despre invadatorii englezi, însuşirea lor distinctivă era, în povestirea lui, trădarea. Mesajul era că Britania trebuia condusă de un singur rege neenglez şi cavalerii reuniţi în jurul său, a căror datorie principală era să evite luptele interne.

Sfatul a venit la timp. În 25 noiembrie 1135, exact la cincisprezece ani de la scufundarea *Corabiei Albe*, Henric I a murit îndopându-se cu ţipari în Normandia. *Cronica* l-a plâns: *Un om bun a fost, şi multă consideraţie i s-a arătat. În vremea lui nimeni nu îndrăznea să facă un rău altcuiva. A adus pacea asupra oamenilor şi fiarelor*. Englezii renunţaseră la orice speranţă de a scăpa de francezi. Cel mai bun lucru la care puteau spera acum era un rege bun anglo-normand, *engleis*, care să aibă cât de cât o legătură cu Anglia şi să menţină legea şi ordinea.

Dar n-au avut parte de el.

Când Dumnezeu şi îngerii dormeau

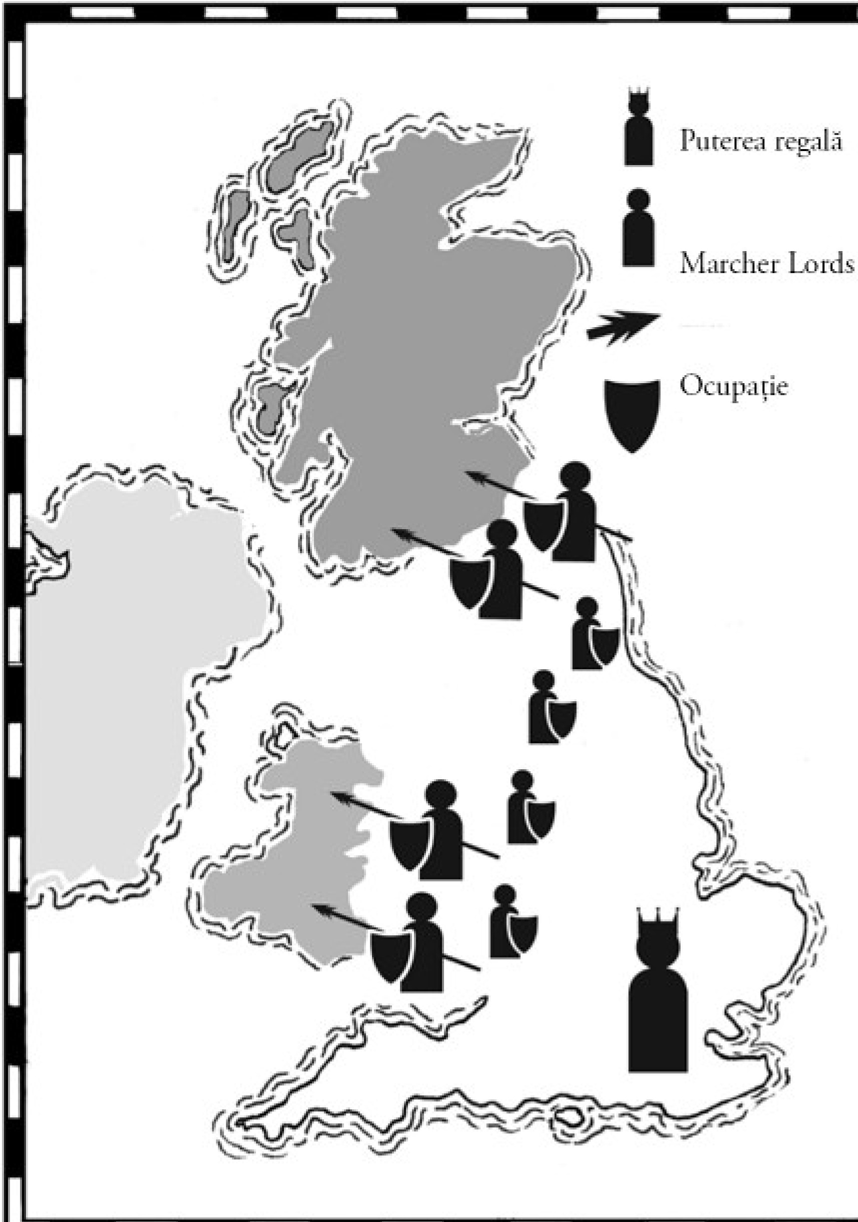
Stephen de Blois (nepot de soră al lui Henric I) a câştigat cursa de traversare a Canalului Mânecii, luând-o înaintea celorlalţi pretendenţi francezi – fiica lui Henric, Matilda, şi fiul ei, prinţul Henric de Anjou (cunoscut şi drept Henric Plantagenetul).

Stephen
Matilda şi Henric
Blois
Anjou
Cursa de traversare
a Canalului
Mânecii (1135)

La fel ca Rufus şi Henric I, Stephen s-a folosit de sprijinul localnicilor, promiţând Londrei dreptul de-a avea propriul său consiliu. Aceasta a fost o concesie radicală, iar propria sa elită normandă a considerat-o o slăbiciune. Pentru nefericiţii englezi, un rege slab vorbitor de franceză, incapabil să ţină în frâu o aristocraţie puternică, vorbitoare de franceză, era cea mai proastă alternativă posibilă:

> Trădătorii [adică aristocraţia rebelă] au priceput că el [Stephen] e un om blând, moale şi bun, care nu făcea dreptate... I-au împovărat rău pe necăjiţii oameni ai ţării cu lucrări la castele; după ce castelele au fost gata le-au umplut cu diavoli şi oameni răi. Apoi i-au luat pe acei oameni despre care credeau că ar avea ceva bunuri, fără să ţină seama că era noapte sau zi, că erau bărbaţi sau femei, şi i-au întemniţat, umblând după aur şi argint, şi i-au supus la chinuri de nepovestit... I-au spânzurat de picioare şi i-au afumat cu nori de fum.
>
> *Cronica* (1137)

Între timp se cloceau alte conflicte, care aveau să schimbe profund istoria engleză. Normanzii şi francezii nu moşteniseră neînţelegeri cu galezii şi scoţienii. Dar, văzându-se ei în posesia celei mai bogate părţi a Britaniei, au ajuns curând la concluzia că ar trebui să domnească peste toată insula. Însă, spre deosebire de englezi la 1066, scoţienii şi galezii dispuneau de fortificaţii naturale şi de elite bine înrădăcinate. În 1136, prinţii galezi aliaţi au distrus la Crug Mawr o întreagă armată anglo-normandă, la fel de numeroasă ca şi cea de la Hastings, folosind pentru prima oară arcurile mari. Doi ani mai târziu, o contrainvazie scoţiană a ajuns până în Yorkshire înainte de a fi înfrântă în *Bătălia stindardului (Battle of the Standard).*

Puterea regală
Marcher Lords
Ocupație

Acesta a fost începutul unor secole de lupte la graniţele cu Scoţia şi Ţara Galilor, care nu au făcut decât să adâncească străvechile diferenţe dintre sud-estul bogat şi pacificat, şi restul. Ele au dus la apariţia unei superaristocraţii, aşa-numiţii *Marcher Lords*, cărora regii englezi le-au încredinţat regiunile de frontieră în dispută, să le păzească şi, dacă era posibil, să le extindă. Curând, aceştia aveau să controleze comitate întregi, precum Cheshire, Lancashire, Durham, Shropshire, Worcestershire, Herefordshire şi Gloucestershire, precum şi cea mai mare parte din sudul Ţării Galilor. Aflându-se într-o permanentă stare de semimobilizare, aceştia, spre deosebire de rege, puteau să adune în orice moment oameni gata de luptă.

În 1139, Anglia însăşi a fost invadată din nou – din Franţa, bineînţeles – de către fiica lui Henric I, Matilda, în numele fiului ei de şase ani, Henric. Ţara s-a prăbuşit în ani de război civil şi anarhie. Ordinea a fost restabilită abia în urma unor evenimente din Franţa. În 1152, fabulos de bogata Eleonora de Aquitania a divorţat de regele Franţei şi, la 30 de ani, s-a măritat cu fiul Matildei, Henric Plantagenetul, acum un extrem de ambiţios tânăr de 19 ani.

Susţinut de bogăţia Eleonorei, Henric a traversat din nou Canalul Mânecii. În iulie 1153, armata sa a întâlnit-o pe cea a lui Stephen la Wallingford, pe Tamisa, dar nu a avut loc nicio luptă. În Europa secolului al XII-lea funcţiona politica de descurajare: un atac al cavaleriei nu dădea greş când era vorba să secere nişte amărâţi de pedestraşi, dar în cazul în care călăreţii în armuri se întâlneau faţă în faţă la o viteză combinată de 65 de kilometri pe oră, rezultatul nu ar fi fost decât distrugerea reciprocă a cavaleriei aristocrate. Biserica a mijlocit o învoială: Stephen îşi păstra tronul, dar Henric avea să-l moştenească.

Stephen a murit în acelaşi an. Deşi Henric se afla în acel moment în străinătate, era atât de temut, încât a putut să-şi preia moştenirea fără a fi contestat în vreun fel. *Cronica* îşi exprimă uşurarea de a avea un rege puternic, capabil să-i ţină pe baroni sub control *din mare teamă faţă de el*. Dar revenirea ordinii a pecetluit soarta culturii scrise în engleza veche. Timp de aproape 300 de ani, scribii *Cronicii anglo-saxone* notaseră istoria poporului lor. Nicio altă naţiune occidentală nu are o asemenea scriere. Dar zilele ei se încheiaseră. Henric al II-lea era francez, nu normand, şi a domnit peste o parte mai mare din Franţa decât regele Franţei însuşi. Puterea de atracţie politică, socială şi culturală venind de dincolo de Canalul Mânecii era irezistibilă. În cele din urmă, cartea despre Anglia engleză a fost închisă.

În 1154, călugării englezi care scriau *Cronica anglo-saxonă* şi-au abandonat definitiv lucrarea. O mare tăcere pare să se aştearnă asupra scrisului englez.

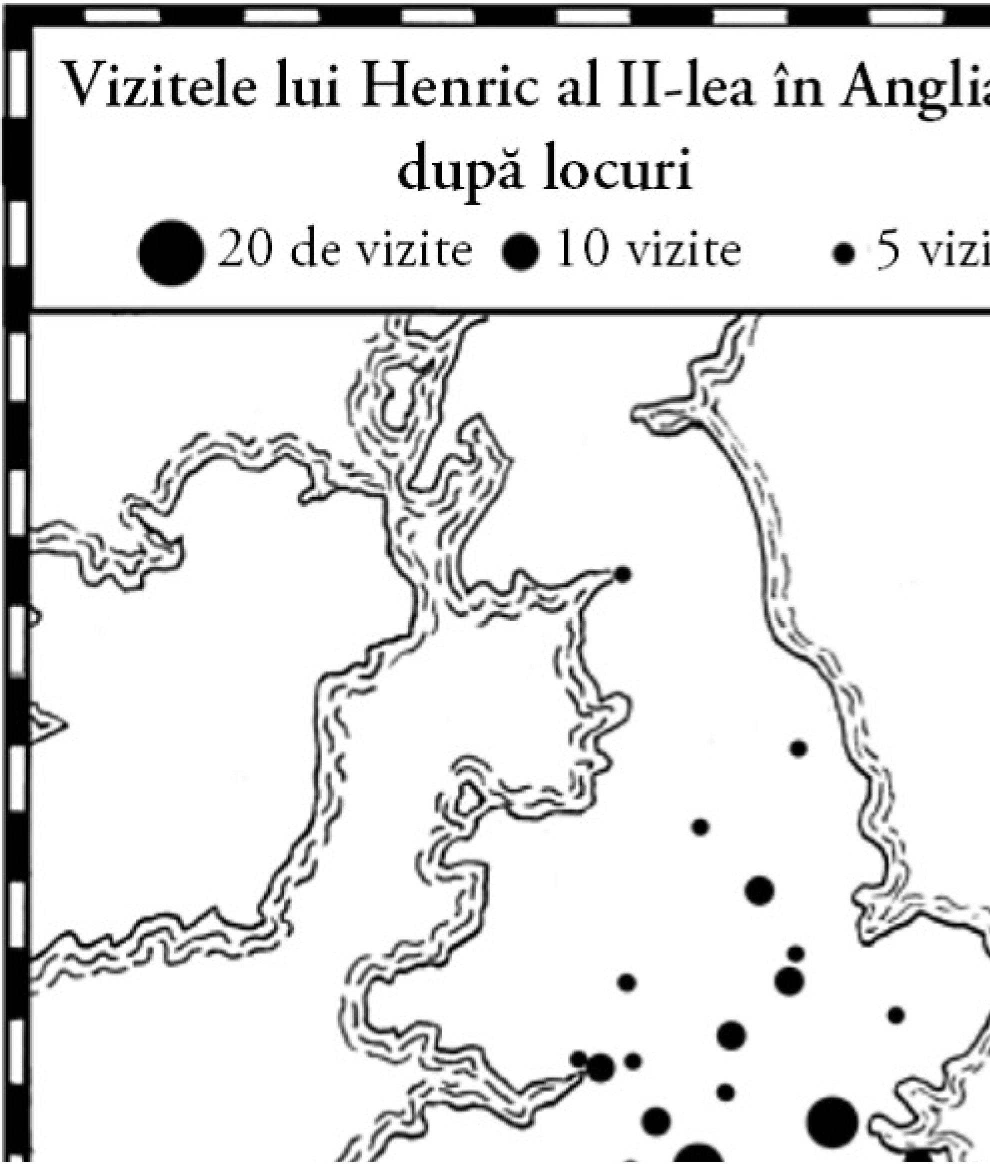
Robert McCrum

Cel mai francez loc de pe Pământ

Literatura franceză începe, practic, în Anglia anglo-normandă.

Ian Short, *Patrons and Polyglots*

Această cultură viguroasă de peste Canalul Mânecii a diferenţiat Sudul Angliei mai mult decât oricând. Henric şi-a petrecut marea majoritate a domniei în Franţa, iar vizitele sale în Anglia se opreau în Sud.

Vizitele lui Henric al II-lea în Anglia
după locuri
20 de vizite
10 vizite

Noul val de francificare a avut un impact masiv asupra poporului englez. Supravieţuitori ai vechii elite engleze au abandonat complet engleza, devenind francofoni. În *The Dialogue of the Exchequer* (cca 1180), lordul trezorier Richard FitzNigel explică:

> Dat fiind că englezii şi normanzii au trăit împreună şi s-au căsătorit ori au fost daţi în căsătorie între ei, naţiunile s-au amestecat în asemenea măsură, că e greu să mai spui azi *(şi mă refer la oamenii liberi)* cine e de rasă engleză şi cine de rasă normandă. [Sublinierea aparţine autorului]

Această subliniere e esenţială. *Oameni liberi* însemnau aproximativ un vârf de 5–10% din populaţia engleză originară. Doar aceşti englezi cu statut mai înalt – probabil supravieţuitori ai unor foste mari familii care îşi păstraseră avuţia colaborând cu noi stăpâni coloniali – au fost cei care *s-au amestecat*.

De ce însă nou-veniţii normanzi erau dornici să-i admită pe englezii originari? Exista un bun motiv. În pofida existenţei legii scrise în limba engleză, William Cuceritorul şi urmaşii săi tratau noua lor colonie ca pe o pagină albă din punct de vedere legal şi încercau să impună *sistemul feudal*. Potrivit acestuia, orice pământ al nobililor era un împrumut personal de la rege şi nu era neapărat un drept ereditar.

Pentru a-şi consolida dreptul de a fi proprietari şi a se apăra de regi lacomi, nobilii anglo-normanzi au adoptat principiul primogeniturii, ceea ce însemna că averea şi titlurile reveneau doar primului născut băiat. Este o situaţie rar întâlnită: în alte ţări din Europa, toţi copiii unui aristocrat (şi toţi copiii acestora etc.) moşteneau titlul şi privilegiile legale care decurgeau din acesta. În Anglia, dreptul de primogenitură a creat o aristocraţie restrânsă şi bogată, ai cărei fii şi fiice mai mici nu aveau nici pământuri, nici titluri, nefiind legal cu nimic diferiţi de oamenii de rând.

Bineînţeles că vlăstarele aristocraţiei normande erau interesate să rămână cât mai bogate cu putinţă – cum ar fi prin căsătoria cu copiii englezilor care aleseseră să rămână

de partea ocupanţilor. Acest lucru însemna deci că exista mereu o cale de a pătrunde în elita anglo-normandă. Pe vremea lui FitzNigel, fiul lui Gospatric, ultimul conte englez din Northumbria, s-a căsătorit cu o normandă şi i-a luat şi numele *de Neville*. Prin acest aranjament, femeia normandă a rămas bogată, iar englezul a pătruns în elita normandă.

Anglia colonială

La 1180, elita engleză se reinventase după imaginea stăpânilor ei, făcând marele salt de a adopta limba şi cultura franceză. Aşa se întâmplă de regulă într-o colonie. Într-o ţară normală lucrurile arată cam aşa (imaginea din stânga):

Populația generală
Elita separată prin naștere. Intrarea în rândurile ei este dificilă.

În acest fel arătau lucrurile în majoritatea ţărilor europene până la Revoluţia Franceză şi, în multe dintre ele, chiar până la Primul Război Mondial. Dar într-o colonie, fie că e romană, anglo-normandă sau parte a Imperiului Britanic, lucrurile arată ca în imaginea din dreapta.

> Numeroşi istorici au remarcat deschiderea, în comparaţie cu Germania ori Franţa, a elitei engleze din Evul Mediu încoace... De mult mai de timpuriu, ea a fost dispusă... să admită nou-veniţi în cercurile ei.
>
> Derek Sayer, *American Journal of Sociology*

Pentru a intra în elita franceză, rămăşiţele elitei de dinainte de Cucerire au fost nevoite să vorbească fluent franceza în toate ocaziile sociale sau de afaceri. Făcând asta, s-au distanţat în mod public de englezii de rând.

> Diferenţa dintre franceză şi engleză a devenit mai degrabă una de rang, decât de rasă. Franceza era pentru proprietarii de pământuri şi ofiţeri, engleza pentru ţărani şi soldaţi... „rusticanus" era termenul folosit pentru cel care nu ştia altă limbă decât engleza.
>
> Sir James Holt, *Colonial England 1066–1215*

A fost nevoie să treacă mai mult de un secol pentru ca urmările Cuceririi de la 1066 să devină clare: englezii obişnuiţi – 90% din populaţie – au rămas fără conducători din neamul lor. Adoptând limba şi cultura cuceritorilor, elita engleză supravieţuitoare s-a separat definitiv de restul poporului său.

Fără literatură, fără conducători, cu şansele de supravieţuire în propria ta ţară limitate la alternativa de a învăţa şi vorbi limba conducătorilor. Ceva asemănător nu s-a petrecut cu niciun alt popor din Europa Occidentală. Şi, dacă nu urmărim preţul de intrare care a fost cerut de clasa conducătoare din Evul Mediu încoace – precum şi oportunităţile oferite celor capabili şi dornici să plătească acel preţ –, vom pierde din vedere unul dintre aspectele majore care au făcut Anglia ceea ce este, cu bune şi cu rele.

Legea engleză devine franceză

Până la domnia lui Henric al II-lea, curţile de judecată locale foloseau atât franceza, cât şi engleza în funcţie de împrejurări. Henric a impus crearea Assizelor Regale (Royal Assizes), instanţe de judecată itinerante, gândite să facă rapid dreptate. Prin Assizele de la Clarendon din 1166, trăsătura specifică dreptului englez, *juriul compus din doisprezece dintre cei mai drepţi oameni din Cei o sută,* a fost menţionată pentru prima oară (în latină). Assizele Regale erau rapide şi eficiente, aşa că folosirea lor s-a răspândit în scurt timp – iar dezbaterile erau purtate întotdeauna în franceză. De atunci înainte, generaţiilor de englezi obişnuiţi care ajungeau în faţa unei instanţe de judecată li se aducea aminte că erau cetăţeni de mâna a doua în propria lor ţară.

Rege versus Biserică

Henric al II-lea (stânga) faţă în faţă cu puternicul său arhiepisc

Unica stavilă reală din calea puterii regale în Europa medievală era Biserica. Henric al II-lea credea că îşi găsise omul perfect supus voinţei sale în Thomas à Becket, un anglo-normand inteligent, de origini umile, care se ridicase rapid în Anglia colonială. În 1162, Becket a fost făcut arhiepiscop de Canterbury. Clericul ascultător a ajuns astfel un om important într-o mare organizaţie europeană şi, în loc să pună Biserica engleză sub puterea regelui, a devenit un campion al drepturilor acesteia. În cele din urmă, în 1170, Henric (aflat ca de obicei în Normandia) a făcut una din celebrele lui crize de furie, strigând*: Ce fel de trântori şi trădători am hrănit şi am crescut în casa mea, care acum rabdă ca eu, stăpânul lor, să fiu tratat cu asemenea neruşinat dispreţ de un umil preot?* Patru cavaleri trimişi la Canterbury l-au ucis pe Becket chiar în biserică. Europa toată

a fost oripilată, iar Henric, obligat să facă penitenţă. Biserica a ieşit câştigătoare din confruntare.

În urma acestui episod, Anglia s-a ales cu o Biserică puternică şi încrezătoare, precaută faţă de puterea monarhului, şi care, în mod cu totul neobişnuit pentru Europa, a fost dispusă să se alieze cu aristocraţia împotriva Coroanei. Peste patruzeci de ani, această alianţă s-a dovedit a fi vitală.

O insulă prea îndepărtată

Henric a fost acum aruncat într-o aventură imperială care avea să distorsioneze politica Angliei timp de secole. În 1169, un *marcher lord* galez, contele de Pembroke („Strongbow”) a fost angajat să lupte într-un război civil al irlandezilor şi s-a descurcat atât de bine, că părea hotărât să creeze propria sa supraputere anglo-normando-irlandezo-galeză.

Niciun regim roman, britanic, anglo-saxon ori normand nu pretinsese vreodată dreptul de a guverna Irlanda, dar Henric nu suporta una ca asta. A pornit el însuşi spre Irlanda în 1171 şi a pretins să fie recunoscut drept suzeran înainte de a-l numi pe fiul său preferat, John, rege al Irlandei. Teoretic,

Irlanda a fost cucerită înainte de Scoţia şi Ţara Galilor, iar Henric intenţiona să-l încoroneze pe John de îndată ce obţinea acordul papei. Dar regii irlandezi au ripostat, John a supărat pe toată lumea din Irlanda, irlandez sau normand, iar planul a trebuit abandonat.

Fiul cel mai mare al lui Henric, Richard, s-a revoltat şi l-a hărţuit pe rege prin toată Franţa până când a fost numit în mod public moştenitor (deşi blestemat în particular). În 1189, obosit, regele care creease în cele din urmă o Anglie franceză, a murit în adevărata lui patrie, la Chinon.

Diavolul e liber

Richard I scria poezii atât în franceză, cât şi în franceza normandă şi putea citi în latină, dar nu există dovezi că putea înţelege engleza, nicidecum să o vorbească. Din cei zece ani de domnie ai săi, a petrecut doar şapte luni în Anglia, pe care o trata ca pe o vacă bună de muls pentru cruciadele sale, vânzând *demesnes* (domeniile) regale pentru a-şi umple cuferele şi glumind că ar fi gata să scoată chiar şi Londra la vânzare dacă ar avea un cumpărător.

Când resursele Coroanei s-au epuizat, funcţionarii lui Richard au fost puşi să ridice impozite şi taxe speciale (acesta pare a fi fundalul istoric al legendei moderne a lui Robin Hood). Curând, însă, aristocraţia s-a revoltat împotriva omului său de origini modeste, cancelarul William Longchamp. În 1191, Longchamp a încercat să fugă din ţară, deghizat într-o femeie sărmană care vindea haine vechi. A fost însă descoperit când cineva l-a întrebat cât cere pentru ele: episcopul de Ely şi cancelarul Angliei nu vorbea deloc engleza. Între timp, Richard însuşi a eşuat cu cruciada sa şi a sfârşit ca prizonier al împăratului Sfântului Imperiu German. Împăratul a cerut 100.000 de mărci pentru a-i da drumul. Fratele lui Richard, John, şi regele Filip al Franţei au oferit 80.000 ca să rămână în continuare închis, dar funcţionarii englezi ai regelui au adunat suma totală, iar Richard a fost

eliberat. În 4 februarie 1194, Filip i-a trimis un mesaj de avertizare lui John: *Ai grijă; diavolul e liber.*

Însă Richard l-a iertat pe John şi şi-a petrecut ultimii cinci ani din viaţă impunând englezilor biruri şi mai mari. La moartea sa în 1199, John, care era al patrulea în linia de succesiune şi nu se putea aştepta în mod realist să devină rege, a traversat Canalul Mânecii în fruntea unei mici armate pentru a revendica tronul unei Anglii pe jumătate falite, deşi nepotul său de frate, adolescentul Arthur, duce de Bretania, era de fapt primul pretendent la tron.

Calea spre Runnymede

John (Ioan fără de Ţară) a ajuns pe tron printr-o acţiune ce semăna cu o uzurpare, iar vistieriile ţării erau goale, aşa că poziţia lui nu era una prea bună. Regele Franţei îl folosea pe Arthur ca să-l şantajeze pentru a renunţa la teritoriile sale franceze. În cele din urmă a izbucnit războiul, iar Ioan a reuşit să-l ia prizonier pe Arthur (tânărul a dispărut la scurt timp în mod misterios), însă până în 1204 a pierdut toate feudele sale franceze. Acesta este momentul naşterii unei aristocraţii pur *engleis* – chiar dacă era vorba de una care vorbea în continuare franceza.

Cavaleria franceză și cea aliată anglo-imperială se înfruntă la Bouvine

În următorii zece ani, Ioan a complotat – şi le-a pus biruri împovărătoare englezilor – pentru a-şi recâştiga teritoriile franceze pierdute. În final a întreprins în alianţă cu Otto al IV-lea, împăratul Sfântului Imperiu German, o ultimă încercare. Deşi era finanţatorul acestui demers, Ioan nu a fost de faţă când cele două forţe s-au întâlnit în epocala *bătălie de la Bouvines*. Cavaleria franceză a obţinut victoria, deschizând astfel calea afirmării Franţei moderne, precum şi unuia dintre marile evenimente ale istoriei engleze.

> Calea de la Bouvines la Runnymede a fost directă, scurtă şi inevitabilă.
>
> Sir James Holt

După ce planurile europene ale lui Ioan s-au spulberat, baronii, sprijiniţi de Biserica engleză puternică şi independentă, l-au încolţit la Runnymede în iunie 1215 şi l-au

forţat să semneze ceea ce avea să fie cunoscut drept *Magna Charta Libertatum*.

> Întregul document spune implicit că există o lege care se află deasupra regelui şi pe care nici el nu trebuie să o încalce.
>
> Winston Churchill

Magna Charta

Multe dintre prevederile *Magnei Charta* au de-a face cu disputele financiare (acum obscure) dintre rege şi nobilime. Cele mai semnificative sunt:

> 1: Bisericii engleze i se garantează „independenţa faţă de numirile Coroanei”. Aceasta ne demonstrează rolul central jucat de Biserică în îmblânzirea monarhiei.
>
> 14: Impozitele pot fi crescute doar după „o adunare generală” a marilor seniori. Iată aici germenele Parlamentului.
>
> 20: Amenzile trebuie să fie proporţionale şi date doar „cu încuviinţarea oamenilor de încredere ai locului”. O prevedere radicală, deoarece stipula că aceia care nu erau nobili puteau fi implicaţi în actul de justiţie.
>
> 39–40: Cele mai tari: „Niciun om liber nu va fi arestat, întemniţat, deposedat, scos în afara legii, exilat, sau atacat în vreun fel şi nici nu vom porni şi nici nu vom trimite împotriva lui, dacă nu este judecat după lege de egalii săi ori de legea ţării”.
>
> 56–59: Se ocupă de drepturile galezilor şi ale regelui scoţian, care sprijiniseră revolta împotriva lui Ioan. Dincolo de toate, Magna Charta confirmă că Ţara Galilor şi Scoţia sunt jurisdicţii separate.
>
> 60: „Toţi din regat şi nu doar baronii care îl înfruntă pe Ioan trebuie să se supună prevederilor cartei în relaţiile *cu cei de sub ei*”. [sublinierea autorului] Aici este ceva ce aduce cu ideea de justiţie universală pentru englezi.

> *Anexa A* era de asemenea radicală: baronii şi „comunitatea întregii ţări” aveau dreptul „să îl reţină şi să îl facă să sufere” pe rege însuşi, dacă acesta încălca prevederile Chartei. Ulterior, avea să se înţeleagă prin aceasta că doar Parlamentul avea această putere.

Charta a fost scrisă în latină şi tradusă de îndată în limba de zi cu zi a baronilor englezi: *Icy commence la chartre le Rey Johan done a Rememde.* [Aici începe carta dată de Regele Ioan la Runnymede.] Nu a existat o versiune engleză până în 1534. Până atunci, dacă tu (sau avocaţii tăi) nu ştiai să citeşti în franceză ori latină, *Magna Charta* nu-ţi era de niciun folos.

Ioan nu a ţinut cont de nicio iotă din ea. L-a convins pe papă să anuleze Charta, iar apoi a umplut ţara cu mercenari aduşi din nordul Franţei. Baronii au ripostat invitându-l pe regele Franţei să salveze Anglia de *jafurile străinilor*. Prin urmare, prinţul Louis a trimis o avangardă de cavaleri la Londra la sfârşitul anului 1215, înainte de a organiza o invazie deplină anul următor, debarcând la Thanet. Ioan s-a refugiat la Winchester, iar Louis a fost proclamat (dar nu şi încoronat) rege al Angliei.

Cele două părţi se aflau încă în război – constând în principal din mari asedii, precum cel de la Rochester sau Dover – când Ioan a murit de dizenterie. Matthew Paris, călugăr şi istoriograf, i-a scris condamnarea finală:

> Cât e de putred, Iadul însuşi a devenit mai putred prin prezenţa lui Ioan.

Străini noi versus nativi străini

Fiul lui Ioan avea doar nouă ani în 1217, când a devenit regele Henric al III-lea, în timp ce regiuni întinse din Anglia se aflau sub control francez. Tronul i-a fost salvat printr-o victorie asupra lui Louis în bătălia de la Lincoln. Consiliul regelui-copil a reproclamat Charta rapid, iar în 1225, când ajunsese destul de mare pentru a domni, Henric a

reconfirmat-o personal, din proprie dorinţă, în schimbul unor impozite. Magna Charta a devenit acum scriere constituţională sfântă – în sens literal, deoarece episcopii au declarat că oricine ar fi cel care o va încălca, inclusiv regele, va fi excomunicat. Tradiţia unică, iniţiată în chip oarecum obscur odată cu Aethelred şi Cnut, era acum scrisă pe pergament: chiar şi regele Angliei trebuia să se supună legii.

Sub Henric al III-lea, Anglia a devenit şi mai franceză. Noua Westminster Abbey (începută în 1245) a fost construită în onoarea lui Eduard Confesorul (care se înconjurase de vorbitori de franceză pentru a-l ajuta să domnească) după modelul ultimelor catedrale franceze. Rudele lui Henric, fraţii vitregi, susţinătorii şi oportuniştii, au venit peste Canalul Mânecii.

În Anglia a izbucnit atunci un război civil între grupurile rivale de francezi, care pronunţau franceza diferit, lucru care ne explică azi de ce englezii au perechi de cuvinte, precum *guardian/ warden* şi *gallop/ wallop.* Francezii născuţi în Anglia, cunoscuţi drept *natureus,* erau conduşi de Simon de Montfort. Aveau un mare avantaj asupra rivalilor lor, numiţi *estranges aliens*: le puteau vorbi englezilor. Şi o făceau. Când de Montfort l-a obligat pe Henric să accepte Proviziunile de la Oxford (1258), au fost trimise în întreaga ţară scrisori care explicau acordul. Pentru prima oară de la 1067 (şi pentru ultima oară în deceniile ce aveau să vină) oamenii de rând ai Angliei auzeau cuvintele regelui lor citite în engleză, precum şi în franceză.

> Et se nul v nus viegnent encunt ceste chose nus voulons et comandons ke tuz nos seaus et leaus le teignent a enemi mortel (în franceza de secol XIII).

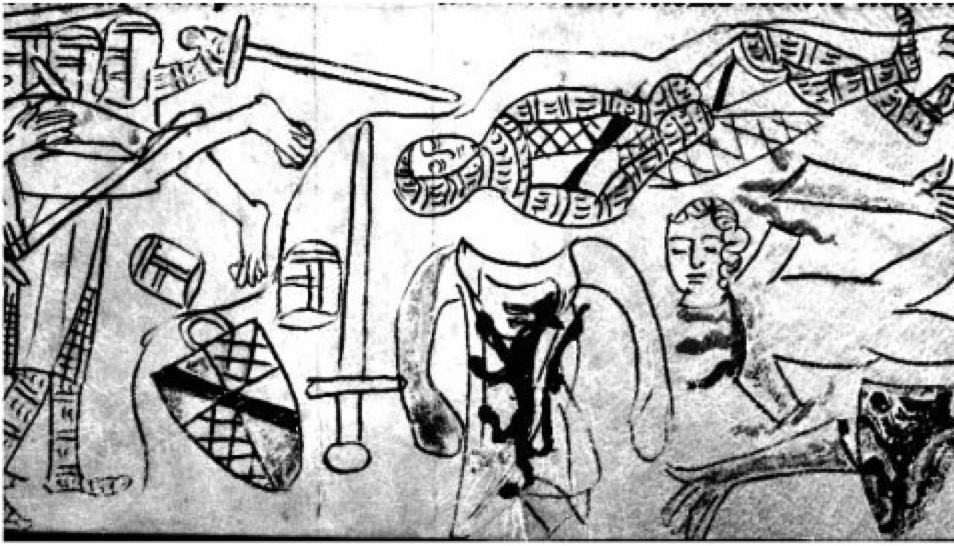
> And gif oni other onie cumen her ongenes we willen and hoaten that alle ure trewe heom healden dedliche ifoan (în engleza de secol XIII).

And if any person or persons go against this, we will and command that all true to us hold them as deadly foes (în engleza modernă).

Şi dacă orice persoană sau persoane se îndreaptă împotriva acestuia, dorim şi ordonăm ca toţi cei ce ne sunt credincioşi să îi ţină drept duşmani de moarte.

Proviziunile de la Oxford îl plasau pe rege sub autoritatea unui Consiliu de Cincisprezece şi stipulau ca Parlamentul să se adune de trei ori pe an. Potrivit site-ului oficial al Parlamentului, aceasta a fost *cea mai radicală reformă întreprinsă înainte de arestarea şi execuţia regelui Carol I*.

Henric şi-a luat cuvântul înapoi, aşa că a urmat un nou război. În 1264, armata lui de Montfort, care în parte se compunea din londonezi obişnuiţi, a obţinut o victorie uimitoare în bătălia de la Lewes, capturându-i atât pe Henric, cât şi pe moştenitorul său, prinţul Eduard. Pentru prima oară de la Cucerire încoace, auzim englezii bucurându-se politic în engleză. În *Song Against the King of Alemaigne* (1264), bardul bucuros şi-l imaginează pe Eduard călărind fără pinteni *all the ryhte way to Dovere-ward* (tot drumul spre închisoarea din Dover) ca să nu-şi mai încalce niciodată cuvântul.

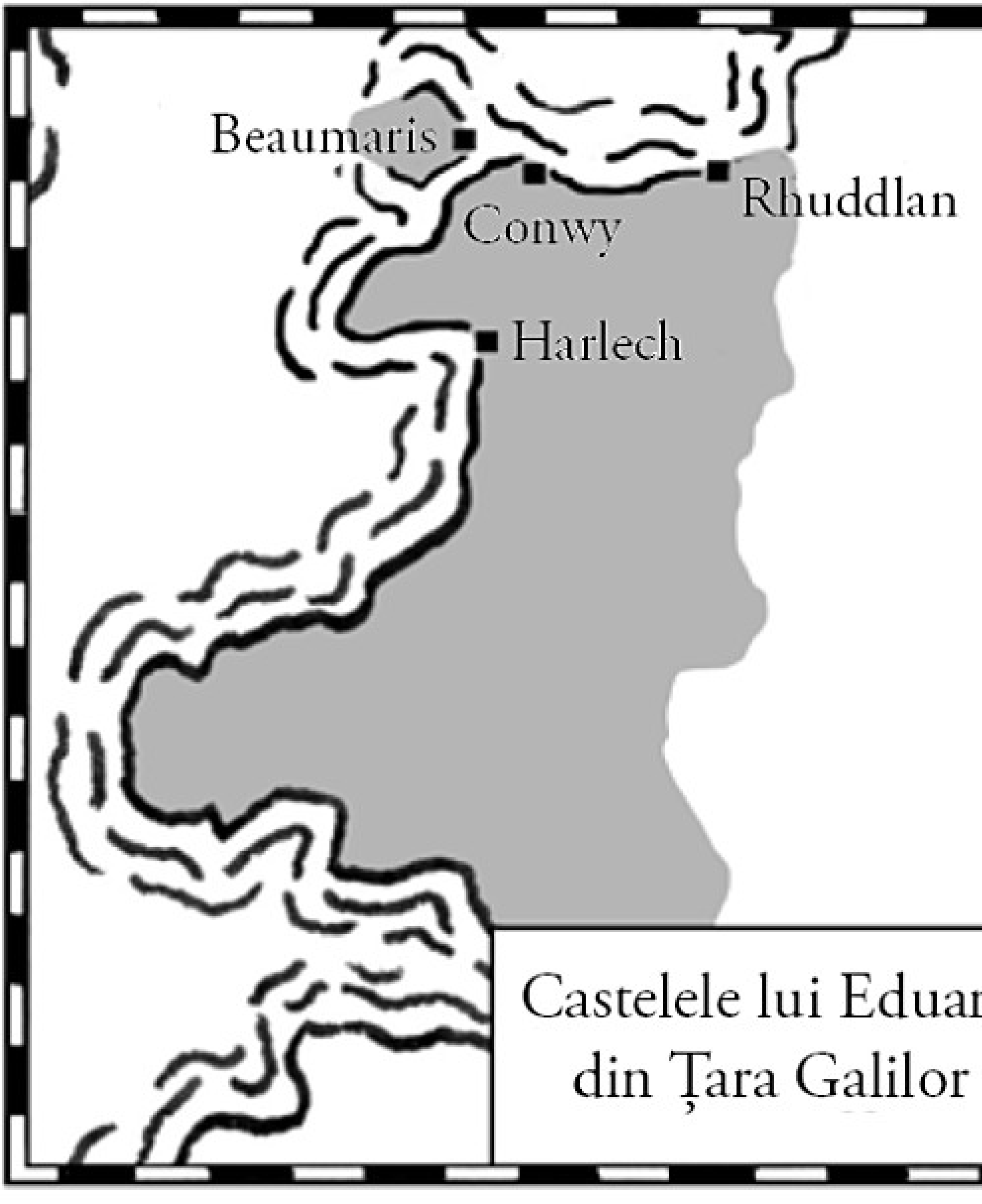
Simon de Montfort este tăiat în bucăţi în bătălia de la Evesham din 4 a

De Montfort i-a permis lui Henric să rămână rege, urmând ca toate deciziile să fie supuse aprobării Parlamentului. Dar atunci când prinţul Eduard a scăpat din închisoare şi a adunat o armată de nobili nemulţumiţi, soarta lui de Montfort a fost pecetluită. În bătălia de la Evesham din 4 august 1265, cutumele cavalereşti ale vremii au fost abandonate. De Montfort îndrăznise să înroleze oameni de rând: acum el însuşi era tratat ca un rebel de rând; a fost luat în vizor de un escadron de 12 cavaleri şi ciopârţit de săbiile lor. Practic, toţi susţinătorii lui au fost măcelăriţi pe loc. Însuşi Henric al III-lea, prizonier amestecat între oamenii lui de Montfort, era să fie ucis din greşeală, deoarece nu purta ecusonul pe care prinţul Eduard îl alesese ca să-şi identifice propriii oameni – Crucea Sfântului Gheorghe. Emblema naţională a Angliei a apărut în lupta în care a fost înfrânt omul care pentru prima oară de la 1066 s-a adresat englezilor în engleză.

Limitele puterii: Eduard I

Puterea regală părea atât de bine restaurată, încât Eduard I a încercat pentru ultima oară să impună sistemul feudal pur. Baronii i-au rămas credincioşi, dar au refuzat să-i permită să revină asupra Magnei Charta: a fost silit să accepte că oricine avea în posesie pământ atunci când Richard I a urcat pe tron în 1189 era protejat prin lege, chiar şi de rege (de aici provine expresia *since time immemoriall*, din vremuri imemoriale). De acum înainte, castelul unui englez era cu adevărat castelul său şi nu doar luat cu împrumut de la rege.

Înfrânt acasă, Eduard şi-a îndreptat atenţia spre cuceriri externe. În 1278, s-a dus la Glastonbury ca să asiste la deschiderea presupusului mormânt al legendarului rege Arthur, apoi a pus în practică mitul *Imperiului Britaniei* arthuriene. În Ţara Galilor a dus o campanie extinsă, metodică şi nemiloasă între 1282 şi 1283.

Beaumaris
Conwy
Rhuddlan
Harlech
Castelele lui Eduar
din Țara Galilor

Victoria a fost dăltuită în piatră, căci Jacques de Saint-Georges, celebrul arhitect savoiard, a fost chemat să construiască un nemaivăzut set de castele pentru care s-au cheltuit sume colosale. Eduard a suportat parţial costurile prin expulzarea tuturor evreilor din Anglia în 1290 şi declarând că toate obligaţiile datorate acestora îi reveneau acum lui.

Apoi regele a pus ochii pe Scoţia. Războaiele lui Eduard din nord şi vest le-au prilejuit englezilor un soi de revenire, deoarece era nevoie de soldaţi pedeştri în număr mare. Noul lor rol era acela de a fi o grupare de vârf, aflată însă sub elita vorbitoare de franceză. Era acelaşi gen de ofertă pe care englezii înşişi o vor face peste câteva secole populaţiilor sikh şi gurkha: *Noi v-am cucerit – dar dacă luptaţi sub noi împotriva vechilor voştri adversari, veţi fi aşezaţi deasupra lor*.

Povestea campaniei lui Eduard din 1294, *Langtoft's Chronicle*, se deschide cu un frumos exemplu timpuriu de exprimare vitriolantă la adresa scoţienilor şi galezilor – în franceză:

> *Gales soit maldit de Deus e de Saint Symoun! Car tuz jours ad este pleins de tresoun. Escoce soit maldit de la Mere De!*
>
> Blestemaţi fie galezii în numele Domnului şi al Sfântului Simion! Fiindcă au fost mereu plini de trădare. Blestemaţi fie scoţienii de Maica Domnului!

Dar, în câteva locuri, Langtoft introduce în franceza lui cuvintele pe care trebuie să le fi auzit în rândul trupelor engleze ale lui Eduard:

> The fote folke puth the Scotes in the polke, and nakned their nages.
>
> Pedestraşii i-au pus jos pe scoţieni şi şi-au descoperit şezutul.

Franceza era pentru cavalerie, engleza pentru pedestraşi (*fote folke*, cum se vede că îşi ziceau chiar ei). Iar ei ştiau asta. Prezenţa constantă, zilnică a unei elite străine din punct de vedere cultural le amintea, de la o generaţie la alta, de propria lor traumă naţională. Robert de Gloucester, scriind în jurul anului 1290, descrie în cuvinte potrivite subjugarea limbii engleze:

Thus com lo engelond in to normandies hond.

& the normans ne couthe speke tho bote hor owe speche...

Vor bote a man conne frenss me telth of him lute.

Ac lowe men holdeth to engliss & to hor owe speche.

Astfel a căzut, vai! Anglia în mâinile Normandiei.

Iar normanzii nu ştiau vorbi decât a lor limbă...

Dacă un om nu ştie franceza, nu pun mare preţ pe el.

Dar omul de jos ţine la englezii lui şi la propria lui limbă.

Chiar şi aşa, englezii erau dispuşi să lupte împotriva duşmanilor sub ofiţeri vorbitori de franceză – precursori ai acelor „Rupert”[8] pe care soldaţii englezi de azi îi dispreţuiesc în secret, totuşi le dau ascultare.

Costul uriaş al luptelor împotriva galezilor şi scoţienilor a reprezentat şansa ca Parlamentul – sistemul creat de elita engleză – să intre în drepturi. Dacă Anglia ar fi fost o ţară normală, cu propria ei clasă conducătoare, Eduard ar fi încercat probabil să-şi potolească aristocraţia dând ţăranilor (care puteau fi mult mai uşor taxaţi) drepturi asupra proprietăţilor lor. Exact acest lucru s-a petrecut în Franţa în acea epocă. Însă lui Eduard, în calitate de rege vorbitor de

[8] Poreclă dată unui tânăr ofiţer în armata britanică – prin asociere cu prenumele Rupert foarte frecvent în rândul clasei avute. *(N.t.)*

franceză, îi era greu să se asocieze cu ţărani vorbitori de engleză împotriva nobilimii sale vorbitoare de franceză. Prin urmare, a acceptat să negocieze – *parley* – cu ei. *Parlamentul Model* convocat de Eduard în 1295 a dat lucrurilor o formă pe care o mai cunoaştem şi azi.

> În Franţa, latifundiile au pierdut; ţăranii au câştigat. În Anglia, latifundiile au câştigat; ţăranii au pierdut.
>
> Sir Robert Morier

În pofida eforturilor uriaşe, Eduard nu a reuşit nicicând să supună cu adevărat Ţara Galilor. Iar în 1307, aflându-se patul de moarte în tabăra din Cumbria, a primit vestea că forţele sale din Scoţia fuseseră învinse de Robert Bruce. Războaiele sale nu au făcut decât să consolideze toate cele trei naţionalisme din Britania, lăsând *moştenire o divizare care durează de pe vremea lui până în zilele noastre* (Marc Morris). Dar au pus Parlamentul pe soclul de conducător al Angliei, alături de rege.

Pe care comunitatea regatului vostru le va fi ales: Eduard al II-lea

În 1308, a fost încoronat Eduard al II-lea printr-o ceremonie care s-a ţinut în franceză, şi nu în latină, fiindcă baronii doreau ca el personal, dincolo de orice îndoială, să rostească un angajament de o noutate absolută în limba lor de zi cu zi. Acesta se regăseşte în continuare în jurământul de încoronare: regele era de acord să respecte legi care încă nu existau, dar care ar fi putut să apară în viitor, dacă astfel hotăra *comunitatea regatului*, adică Parlamentul.

> Sire, grauntez vous a tenir et garder les leys et les custumes droitureles les quiels la communaute de vostre roiaume aura eslu?

> Sire, vă angajaţi să menţineţi şi să apăraţi legile şi cutumele drepte *pe care comunitatea regatului vostru le va fi ales*?

Eduard n-a înţeles din ce parte bătea vântul. În schimb, l-a acoperit cu titluri şi bani pe favoritul său gascon Piers Gaveston, până ce, în 1312, baronii s-au revoltat pe faţă şi l-au ucis pe Gaveston în apropiere de castelul Kenilworth. Norocul părea să-l fi părăsit pe rege. Scoţienii au nimicit armata mult mai numeroasă a lui Eduard în bătălia de la Bannockburn din 1314. În 1320, forţele sale au suferit o înfrângere umilitoare în Franţa şi, ca să-şi păstreze un oarecare teritoriu acolo, a fost nevoit să-l viziteze pe regele Franţei şi să-i aducă omagiul personal.

În timpul călătoriei, regina Isabella a început o relaţie cu Roger Mortimer. A refuzat să se întoarcă acasă în Anglia, a rămas pe loc şi a organizat o nouă invazie a Angliei de pe celălalt mal al Canalului Mânecii. Eduard a fost capturat şi apoi ucis în 1327 – detaliile sângeroase continuă să fie subiect de dispute –, lăsându-i pe Isabella şi Mortimer ca domnitori *de facto* ai Angliei. Curând însă tensiunile între ei şi tânărul rege au escaladat, iar în 1330 tânărul Eduard, în vârstă de 17 ani, împreună cu o bandă de susţinători l-au atacat şi executat pe Mortimer la castelul Nottingham. Astfel a început domnia propriu-zisă a lui Eduard al III-lea, care s-a întins pe 47 de ani.

Războiul de 100 de Ani

Pe la 1346, Eduard al III-lea încheiase un armistiţiu cu scoţienii şi dobândise controlul asupra Canalului Mânecii în urma marii bătălii navale de la Slys (1340), aşa că era gata să-şi pună în aplicare planul de a revendica tronul Franţei, organizând o invazie la scară mare. La Crécy (1346), arcaşii englezi şi galezi au secerat cavaleria franceză. Nouă ani mai târziu, la Poitiers (1356), Prinţul Negru, fiul lui Eduard, i-a înfrânt din nou.

> Arcaşii englezi au făcut un pas înainte, şi-au dus coarda arcurilor la ureche şi şi-au slobozit săgeţile, care au venit toate odată şi într-atât de dese, încât ziceai că e zăpadă.
>
> Froissart, *Chronicles*

Cu o armată franceză care de acum se ferea făţiş de bătălii deschise, Franţa a devenit terenul de vânătoare al unei generaţii de hoţi şi prădători englezi. Decenii de război împotriva francezilor i-au făcut pe nobilii englezi să înţeleagă cât de ciudat era să vorbească franceza în faţa propriilor oameni, iar în aceşti ani au început în sfârşit – ei, dar nu şi regele împreună cu cei de la curtea sa – să folosească engleza ca limba lor de zi cu zi. Însă factorul care a impulsionat decisiv adoptarea englezei s-a datorat unor cauze naturale.

Ciuma: norocoasă pentru unii

Marea Ciumă sau Moartea Neagră (cum a fost numită) a ucis 30–45% din toţi locuitorii Angliei între 1349 şi 1350. A revenit în anii 1361–1364, 1368–1369 şi 1371–1375. La sfârşitul celei de-a patra epidemii, populaţia se înjumătăţise şi nu şi-a revenit complet decât după 200 de ani.

Dar ciuma nu atacă proprietatea. Supravieţuitorii din rândul celor avuţi au devenit şi mai bogaţi, prin moşteniri neaşteptate. Şi-au exprimat recunoştinţa făcând donaţii bisericilor, ceea ce a dus la capodopere arhitecturale cum ar fi, de pildă, primele bolţi în evantai din Anglia, pe care le găsim în catedrala din Gloucester.

„Prin 1300, un cavaler ar fi ales pentru piatra lui de mormânt să fie în
în chip de tânăr cavaler în toată puterea; pe la 1400, ajunseseră
la modă reprezentări grafice de schelete și descompunere, drept *mement*
Barbara Tuchman, *A Distant Mirror*

Bolți în evantai, Gloucester, 1351

Adevăraţii câştigători au fost însă norocoşii din rândul ţărănimii vorbitoare de engleză. Trebuie să ne imaginăm societatea rurală engleză funcţionând pe două paliere separate. Stăpânii francofoni ai pământurilor îşi doreau să obţină venit din domeniile lor; nu le păsa ce ţărani anglofoni luau bucăţi de pământ în arendă atâta timp cât îşi plăteau renta. Dar în rândul ţărănimii, norocul, munca şi isteţimea duseseră la formarea unui sistem propriu de departajare.

> Când un ţăran părăseşte domeniul ori moare fără urmaşi, ceilalţi [...] licitează pentru acel pământ... [de aici] apariţia unor ţărani mai bogaţi şi mai prosperi decât tovarăşii lor.
>
> R.H. Tawney

La fel ca omologii lor aristocraţi, aceşti ţărani mai înstăriţi formau familii extinse prin căsătorie. Dacă jumătate din familie murea în timpul ciumei, supravieţuitorii îşi dublau averea, transformându-se într-o nouă clasă de mijloc rurală.

Dar chiar şi cei mai săraci dintre ţărani au beneficiat de pe urma Morţii Negre, fiindcă pământul nu însemna nimic, atâta timp cât nu existau oameni care să-l lucreze. Ţăranii împuţinându-se, simbriile celor care munceau pe bani au crescut substanţial.

> Se dau înapoi din a-i sluji pe cei mari sau pe alţii, dacă nu primesc mâncare şi băutură pe gratis, precum şi simbrii de două ori sau de trei ori mai mari faţă de cele pe care le primeau.
>
> Statute of Labourers 1351

În 1349, la vremea recoltei, un secerător putea cere şi 8 penny pe zi, la care se adăuga mâncarea, în vreme ce o vacă se putea cumpăra cu un şiling. Regimul a încercat să impună un control asupra simbriilor, venind cu ameninţări draconice, dar această nouă piaţă nu a putut fi reglementată. Ţărani norocoşi, beneficiind de moşteniri neaşteptate şi de rude supravieţuitoare bune de pus la muncă (care puteau fi plătite oferindu-le masă şi casă) au prosperat în asemenea măsură,

încât au fost în stare să ia în arendă de la aristocraţi moşii întregi pentru care aceştia, ca să le cultive, ar fi trebuit să plătească simbrii.

Moştenirile, arendele, noile contracte de închiriere presupuneau documente legale. Pentru prima oară după aproape 300 de ani, existau englezi obişnuiţi care aveau cazuri de adus în faţa legii şi banii necesari ca să o facă. În 1362, prin *Statute of Pleading* s-a hotărât că toate acţiunile juridice trebuiau făcute în limba engleză. Statutul original era încă în franceză, dar, în practică, avocaţii Angliei îl ignorau: în jumătatea de secol de după ciumă, cererea de persoane versate în franceza legală a crescut de fapt vertiginos. Cu toate acestea, noul statut al limbii engleze a fost recunoscut în mod oficial şi rezumat într-un mod cât se poate de potrivit printr-un dicton devenit celebru:

> *Leered and lewed, olde and yonge, alle understonden english tongue.* [Învăţaţi şi fără de învăţătură, bătrâni şi tineri, cu toţii înţeleg limba engleză.]
>
> *The Mirror of Life*, cca 1350–1375

Dar acesta spune de fapt şi altceva: chiar dacă toţi *înţeleg* engleza, ca să fii cineva, trebuie să vorbeşti şi franceza.

> Copiii la şcoală, contrar obiceiului şi modului altor naţiuni, sunt obligaţi să lase deoparte propria lor limbă, pentru ca să-şi pregătească lecţiile şi lucrurile în franceză, şi aşa este de când normanzii au venit în Anglia. Iar copiii gentilomilor sunt învăţaţi să vorbească franceza de când sunt în leagăn... iar oamenii mai răsăriţi se vor asemenea gentilomilor şi încearcă cu râvnă mare să vorbească franceza, ca să fie mai bine priviţi.
>
> John de Trevisa

Dar cum rămâne cu englezii obişnuiţi care nu şi-au permis să-şi abandoneze propria cultură ori nu au dorit să-i imite asemenea unor maimuţe pe cei de deasupra lor? În poemul alegoric *Piers Plowman* de William Langland, scris în engleză pe la 1380, există cea mai timpurie referire scrisă la „rimele

despre Robin Hood”. Se pare că englezii au tot povestit marea sagă a rezistenţei în faţa despoţilor vorbitori de franceză şi au visat la acea *Merrie England* care a existat înainte de venirea acestora. Acum, la o generaţie după Moartea Neagră şi la trei secole după Cucerire, au trecut la fapte.

În fine, o revoltă engleză

Eduard al III-lea a murit în 1376, iar nepotul său a fost încoronat ca Richard al II-lea la vârsta de 10 ani. În timpul regenţei unchiului său, John of Gaunt, nobilimea a încercat să dea ceasul înapoi, impunând legi feudale ieşite din uz privitoare la obligaţia de a presta muncă neremunerată pe pământurile lor, pentru a nu fi nevoită să plătească noile simbrii mai mari. Moartea Neagră făcuse însă posibilă apariţia unei noi clase de englezi, prosperi şi ştiutori de carte, chiar dacă legal continuau să fie ţărani. Aceasta se vedea acum obligată să facă muncă neplătită pentru aristocratul local fiindcă aşa erau legile franceze sau latine. O situaţie ce altădată părea inevitabilă a devenit dintr-odată revoltătoare.

În cele din urmă, poporul englez de rând şi-a găsit conducătorii ce veneau din rândurile lui şi vorbeau limba lui. Picătura care a umplut paharul a fost impozitul pe cap de om din 1381, iar cei care s-au revoltat nu au fost cei mai sărmani englezi, ci locuitorii regiunii celei mai bogate a Angliei – care era, ca întotdeauna, Sud-Estul.

> În scurt timp erau adunaţi câteva mii de oameni de rând şi ţărani... tăind capete de oameni ai legii, juzi şi aprozi din câţi au prins şi au putut să pună mâna... aveau în gând să ardă şi să distrugă toate înscrisurile, evidenţele, registrele de cadastru... Şi tot aşa au făcut la Westminster, unde au spart uşile de la vistierie şi au distrus cărţile vechi şi alte înscrisuri de acolo.
>
> Holinshed, *Chronicles*

Răsculaţii îi luaseră în vizor pe oamenii legii, cărţile de legi şi registrele – stâlpii guvernării în limbi străine. John Wycliffe, un învăţat de la Oxford şi conducător al lollarzilor, a cerut Biblia în limba engleză şi o biserică naţională pentru oamenii de aici, din *Ynglolande.* Predicatorul John Ball, eliberat din închisoare de răsculaţi, a pus întrebarea: *Când Adam trudea şi Eva torcea, gentleman cine era?*

Cu Londra răsculată, regele Angliei s-a văzut nevoit, pentru prima oară de la 1066 încoace, să se adreseze poporului său, în persoană, şi în engleză. Wat Tyler, conducătorul răsculaţilor, a venit la Richard al II-lea, dar nu pe jos, ci călare: pedeştrii erau acum în şa! Tyler l-a prins chiar pe rege de braţ şi i-a spus *frate*. Primarul Londrei nu a putut să suporte afrontul şi l-a ucis pe Tyler. În acel moment de mare cumpănă, Richard a ştiut să se ridice la nivelul misiunii sale, desprinzându-se de oamenii lui şi adresându-se mulţimii.

> S-a dus înaintea mulţimii întărâtate, care se pregătea să-şi răzbune căpitanul şi i-a vorbit: „Oameni buni, ce doriţi? Nu aveţi alt căpitan în afară de mine. Eu sunt Regele vostru, pacea fie cu voi”.
>
> Froissart, *Chronicles*, sec. al XIV-lea

Richard înţelesese instinctiv că supărarea răsculaţilor nu ţintea persoana regelui. Cei pe care poporul îi ura cu adevărat erau nobilii pe jumătate străini. Oamenii voiau să asculte Biblia în engleză, să poată citi legile şi să poată vorbi puterii pe limba lor. Voiau, pe scurt, să anuleze Cucerirea. Aşa că, atunci când tânărul şi frumosul lor rege a venit înaintea lor, singur, şi le-a vorbit în engleză – numindu-i „oameni buni” (*gentlemen*) – i-au dat crezare, pentru ca apoi, fireşte, să fie urmăriţi şi vânaţi.

Richard şi-a recâştigat puterea, dar lucrurile nu mai avea să fie niciodată la fel, fiindcă nu doar ţărănimea engleză devenise nerăbdătoare, ci însăşi aristocraţia *engleis* începea să se desprindă şi o făcea într-un mod foarte englezesc.

Timpurile „se-ntorc înapoi”

Din 1066, elita vorbitoare de franceză dăduse o aparenţă de unitate culturală unei ţări în care oamenii din Sud şi din Nord abia dacă reuşeau să se înţeleagă unii pe alţii:

> E de mare mirare cum de engleza, care este limba pe care englezii au învăţat-o de la naştere şi este limba lor, poate fi atât de deosebită ca sunet în această insulă... Limba celor din Northumbria şi mai ales a celor din Kent este atât de ascuţită, de tăioasă, de supărătoare şi de fără formă, că noi, oamenii din Sud, abia dacă putem să înţelegem acea limbă.
>
> John de Trevisa, 1385

În secolul al XIV-lea, vechea divizare se lipise chiar şi de elita vorbitoare de franceză. Însemne cavalereşti împărţeau nobilimea Angliei între Norroy (regatul din Nord) şi Surroy (regatul din Sud, mai târziu Clarenceux) având ca graniţă râul Trent. Oxford şi Cambridge foloseau acelaşi râu pentru a-şi separa studenţii în Australes (sudici) şi Boreales (nordici), fiecare „naţiune” (cum îşi spuneau) având propriii ei administratori.

De la Cucerire încoace, normanzii reuşiseră să acopere această diviziune, iar cei mai ambiţioşi dintre englezi au încercat să facă la fel. Dar încă din zorii secolului al XV-lea, acest lucru a început să se schimbe.

> Acum, în anul Domnului una mie trei sute optzeci şi cinci... oamenii de viţă nu mai aveau de ce să-şi înveţe copiii franceza.
>
> John de Trevisa

Odată cu regresul rapid al culturii francofone, forţe mai vechi din Anglia au avut puterea să-şi ridice capul. Richard a recrutat o armată personală compusă din arcaşi galezi din Cheshire, iar în 1398, laNottingham, a declarat că *nu avea încredere în oamenii din Londra şi din şaptesprezece comitate din jur* (cu alte cuvinte, nu avea încredere în Anglia

de Sud). Dacă nu-i plăteau o sumă considerabilă pentru protecţie, avea să adune o armată mare şi să-i distrugă. În acelaşi an l-a exilat şi l-a dezmoştenit pe vărul său Henry Bolingbroke, punând mâna pe uriaşul ducat de Lancaster, întărindu-şi astfel puterea în Nord.

Fireşte că Sudul i-a devenit ostil. Bolingbroke a profitat de plecarea lui Richard în Irlanda pentru a se întoarce şi a aduna oamenii sub conducerea sa. În momentul în care Richard a revenit, susţinătorii lui se împuţinaseră. Prin urmare i s-a predat lui Bolingbroke care a fost încoronat drept Henric al IV-lea în 13 octombrie 1399.

Vechea ordine se prăbuşeşte

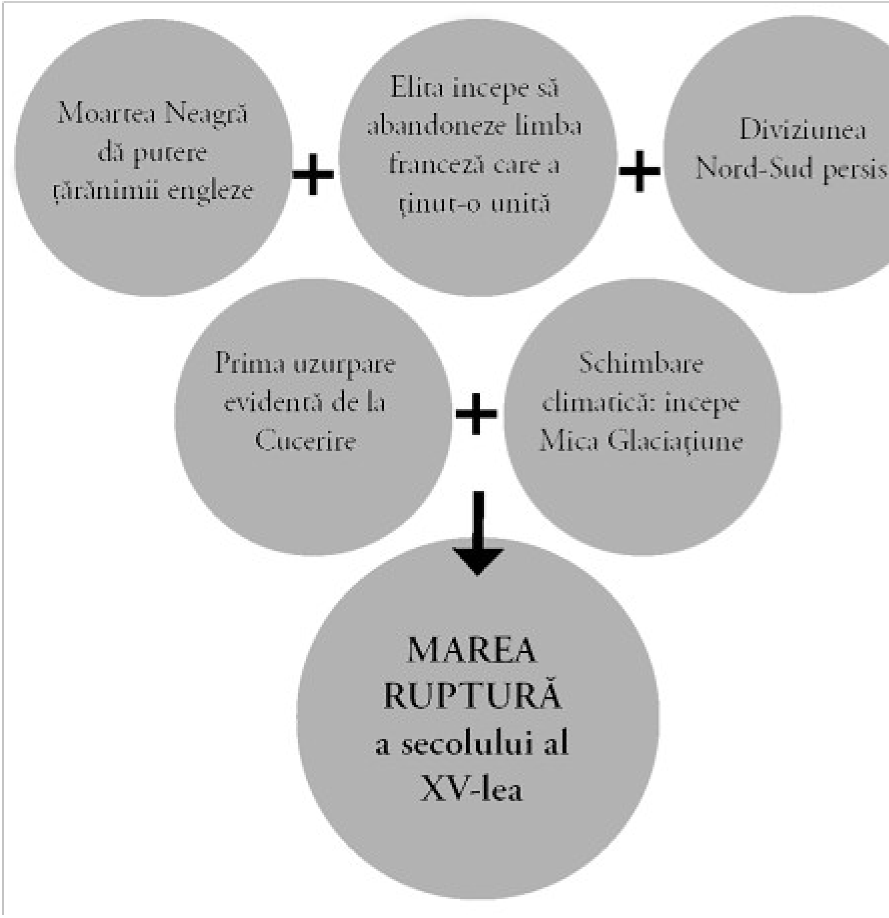
Cum nu se afla pe linia directă de succesiune la tron, Henric al IV-lea s-a adresat într-un efort populist englezilor de rând, devenind primul rege de la Eduard Confesorul care a acceptat coroana în limba engleză. Apoi a pus să fie citit în engleză documentul *Record and Process*, scris iniţial în latină, în care explica de ce a fost nevoit să îl detroneze pe Richard al II-lea.

A fost un şiretlic, fiindcă mesajele pe care Henric le transmitea nobililor săi continuau să fie în franceză, dar a funcţionat. Anul următor, după ce *Revolta Epifaniei (Epiphany Rising)* a eşuat, susţinătorii lui Richard al II-lea (care continua să trăiască în captivitate) s-au refugiat în Cirencester. Grupul îi includea pe unii dintre cei mai de seamă nobili ai ţării. În trecut, spaima faţă de normanzi i-ar fi descurajat pe orăşeni. De data aceasta însă, englezii din Cirencester şi-au luat arcurile şi i-au ţinut pe aristocraţi în interior sub o ploaie de săgeţi.

Primul uzurpator evident de la Cucerire a fost și primul care, la înc
s-a adresat supușilor în engleză.

A doua zi, înfruntând ordinul de a-i preda pe rebeli regelui, oamenii din Gloucestershire i-au condus de acolo pe cavalerii prizonieri, obligându-i să meargă pe jos în timp ce ei mergeau călare. Apoi le-au tăiat capetele.

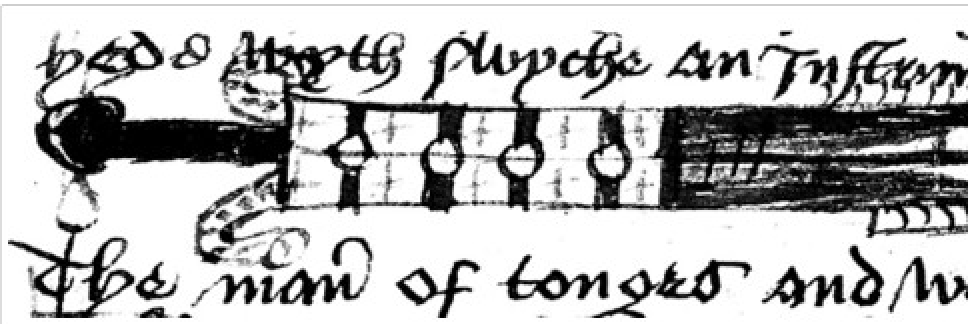

Era prima oară de la Durham, răscoala ţărănimii şi aristocraţiei anglo-saxone din 1069, când o armată de aristocraţi înarmaţi până în dinţi a fost înfruntată, învinsă şi ucisă de englezii de rând.

Se anunţa o mare ruptură pe măsură ce ordinea de după Cucerire se prăbuşea.

Dezmembrarea Angliei

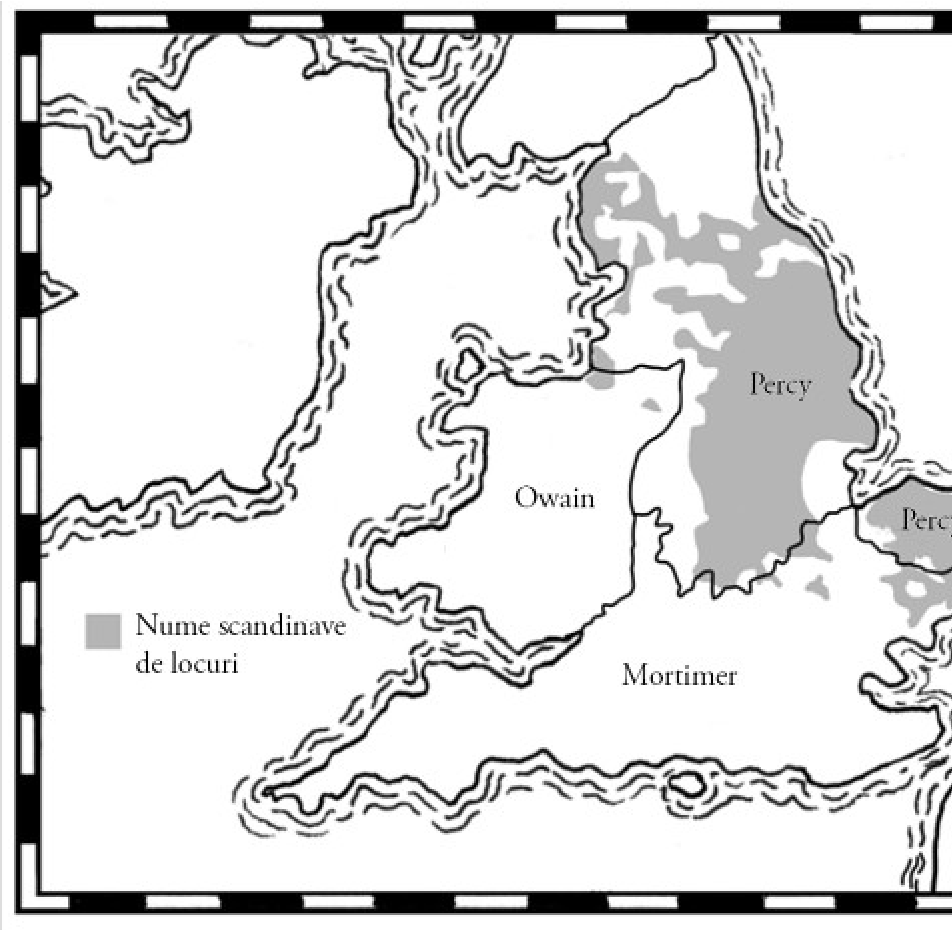
Cu marile schimbări care pluteau în atmosferă, căpeteniile războinice ale Angliei au început să gândească negânditul. În 1403, familia Mortimer (urmaşii legitimi ai lui Richard al II-lea) s-a aliat cu familia Percy, conducătorii posibili ai Northumbriei, şi cu Owain Glyndwr din Ţara Galilor pentru a se răscula împotriva lui Henric al IV-lea. Regele a venit cu armata sa din Sud în marş forţat şi i-a interceptat pe nordici înainte ca aceştia să-şi unească forţele cu galezii, la Shrewsbury, pe 21 iulie 1403.

Aceasta a fost cea mai importantă bătălie pe pământ englezesc de la 1066 încoace, iar istoria naţiunii a depins de minusculele diferenţe din zborul a două săgeţi. Pentru prima oară englezii şi-au folosit temutele lor arcuri lungi unii împotriva altora. Henry Hotspur, fiul contelui de Northumbria, a fost ucis, iar odată cu moartea acestuia armata lui s-a risipit. Prinţul Hal – viitorul Henric al V-lea – a fost rănit de o săgeată care i-a intrat sub ochi, dar a rămas pe câmpul de bătălie până la victorie. A rezistat câteva săptămâni cu săgeata care îi pătrunsese aproximativ 12-14 cm în craniu, fiind în cele din urmă salvat printr-o intervenţie aproape miraculoasă a chirurgului John Bradmore.

Schiță a instrumentului pe care John Bradmore l-a creat pentru a scoa
din craniul prințului Hal.

După Shrewsbury, rebelii s-au regrupat şi au conceput *Acordul Tripartit (Tripartite Indenture)* din 1405. Prin acesta îşi propuneau nici mai mult, nici mai puţin decât să împartă Anglia de-a lungul liniilor pe care regii anglo-saxoni le-ar fi recunoscut cu uşurinţă. Iar aici nu era vorba de o măsură temporară, căci fiecare dintre cele trei căpetenii urma să-şi primească regatul *pentru sine şi urmaşii săi (sibi et successoribus)*. O armată franceză de 2.500 de oameni a debarcat la Milford Haven pentru a sprijini conjuraţia, dar a ajuns prea târziu. Henric avusese timp să-i învingă mai întâi pe nordici; drept urmare Glydwr, familia Mortimer şi armata franceză au renunţat la luptă.

ACORDUL TRIPARTIT. Graniţele regatului nordic plănuit pentru
Percy cuprind aproape toate aşezările vikingilor din secolul premergăto
Complotiştii din 1405 nu aveau, fireşte, cum să ştie acest lucru. Dar nici
toată lumea ştia că Nordul şi Sudul erau diferite.

Unitatea Angliei a fost salvată, dar preţul a însemnat un transfer important de putere către Parlament. Henric avusese

nevoie de sprijinul acestuia în timpul crizei, iar membrii Parlamentului s-au folosit de ocazie: în 1406, Camera Lorzilor şi Camera Comunelor au stat în sesiune o perioadă record de 139 de zile, inclusiv într-o primă şedinţă care a durat toată noaptea, şi l-au forţat pe rege să supună inspecţiei până şi cheltuielile Casei Regale. Henric s-a străduit disperat să reînvie autoritatea regală pe calea cunoscută – prin război cu Franţa –, dar campaniile lui au eşuat lamentabil. Bolnav şi epuizat, a murit în 1413, surprinzându-l pe fiul său încercând coroana cât el era (încă) în viaţă.

„La zidul spart daţi iureş iar": Henric al V-lea[9]

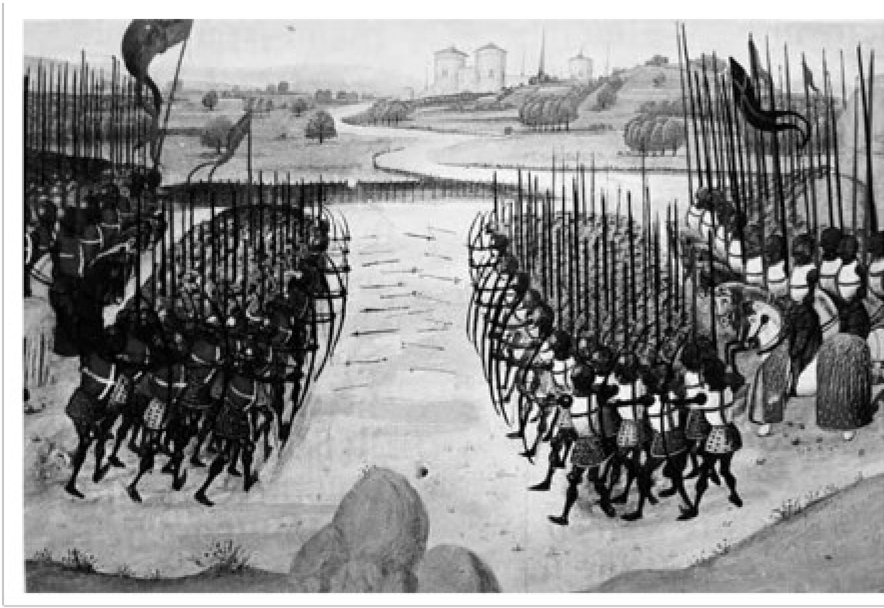
Henric ştia că are nevoie de Parlament dacă dorea să ţină în viaţă vechiul vis legat de Franţa, aşa că a emis o proclamaţie pentru a cere sprijin – în engleză. Tatăl său deschisese calea, cu ocazia încoronării, de-acum însă limba oamenilor de rând atinsese un nou prag al acceptării oficiale.

> Folosirea limbii engleze de către Henric al V-lea a reprezentat punctul de cotitură în instaurarea ei ca limbă oficială a Angliei.
>
> *The Emergence of Standard English*, John H. Fisher

Henric şi-a obţinut invazia, dar totul părea să meargă din rău în mai rău când francezii i-au încolţit mica oştire slăbită de boală la Agincourt, pe 25 octombrie 1415. Din fericire pentru Henric, aristocraţia Franţei rămăsese fidelă greoaielor şarje ale cavaleriei, cu toată înfrângerea pe care o suferise în înfruntările cu flamanzii şi turcii. Aşa că s-a produs un al doilea Crécy, atunci când arcaşii englezi au intrat în acţiune.

---

[9] „Once more unto the breach" sunt cuvintele pe care Henric al V-lea le-ar fi rostit ca să-şi îmbărbăteze soldaţii care porneau la atac printr-o breşă în zidurile de la Harfleur. Cf. Shakespeare, *Henric al V-lea*, traducere de Ion Vinea, în *Opere complete*, vol. 4, Editura Univers, Bucureşti, 1985. (*N.t.*)

Tablou contemporan al bătăliei de la Agincourt. Pictorul știa cine a c
cu adevărat: toată acțiunea din tablou se petrece între arcașii de râ
în vreme ce cavalerii aristocrați se află la periferia scenei.

După acest spectaculos triumf, Henric s-a căsătorit cu Catherine, fiica regelui Franţei. Pe scurt, aveai impresia că lucrurile se inversaseră şi că Franţa avea să fie condusă de vorbitori de engleză. În realitate, controlul deţinut de englezi era prea slab ca să-i taxeze pe cetăţenii francezi, aşa încât costurile ocupaţiei au fost fatalmente suportate din impozitele englezeşti, devenind rapid nesustenabile. Henric se afla încă în campanie în Franţa când a murit în august 1422, lăsând Angliei un moştenitor în vârstă de nouă luni.

Capabili de orice nelegiuire

La mijlocul veacului, amintirea Ioanei D'Arc (d. 1431) fiind încă vie, rezistenţa franceză a devenit tot mai puternică, în timp ce poziţia englezilor se clătina serios. Tânărul Henric al

VI-lea a fost căsătorit cu prinţesa franceză Margareta de Anjou în dorinţa de a obţine pacea. Dar nu a fost să fie. În 1450, ultima armată engleză a fost scoasă din luptă în Normandia. Învinşi şi neplătiţi, soldaţii englezi s-au revărsat în patria lor ajunsă în faliment.

> Revenirea unor întregi garnizoane şi armate de peste mare a umplut Anglia cu cavaleri şi arcaşi, obişnuiţi cu războiul, desfrâul şi jaful şi capabili de orice nelegiuire.
>
> Trevelyan

La fel ca în 1381, bărbaţii din Kent s-au revoltat în 1450 şi au ocupat Londra în *Răscoala lui Jack Cade*. Henric al VI-lea s-a refugiat la Kenilworth, timp în care Cade a întors toată ordinea socială cu josul în sus.

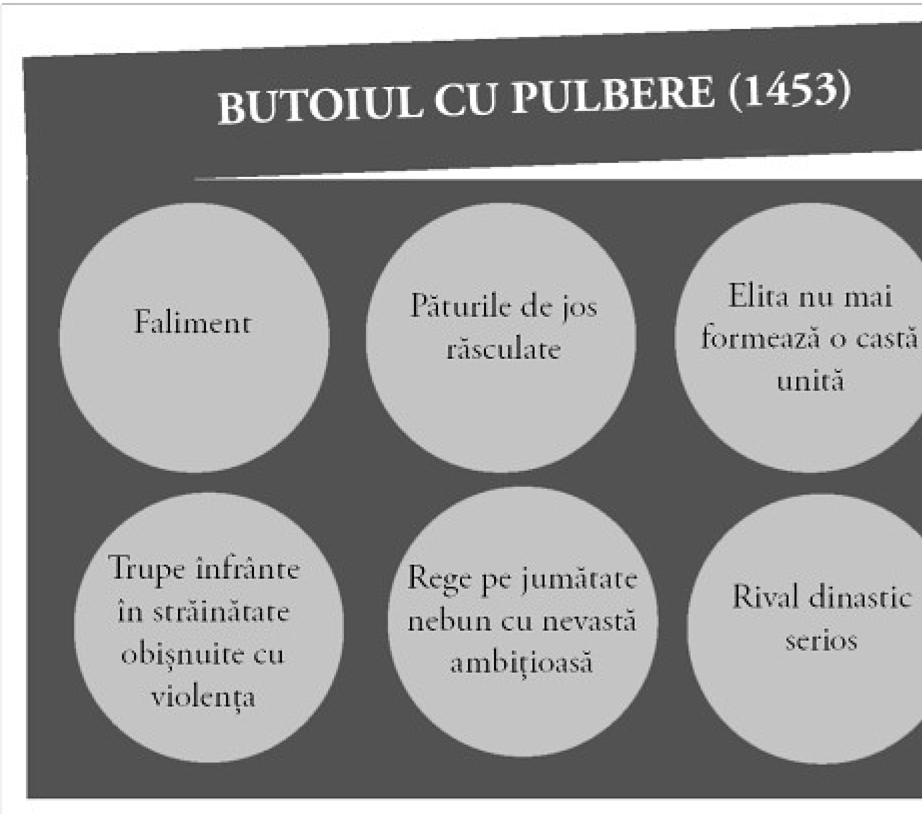
> Aşa-zisul căpitan umbla călare prin oraş ţinând în mână o sabie lucioasă... purta o pereche de pinteni auriţi şi un coif aurit, şi o mantie de catifea albastră, de parcă ar fi fost un lord ori un cavaler, pe când el nu era decât un pungaş.
>
> *Davies Chronicle*

Cade s-a plâns că *falsul consiliu* al regelui Henric a dus Anglia la dezastru: *poporul de rând e distrus, marea-i pierdută, Franţa-i pierdută, şi regele însuşi e în asemenea stare, încât nu poate plăti pentru mâncarea ori băutura sa*. Soluţia lui Cade era ca Henric să-şi pună toată încrederea *în preaînaltul şi puternicul prinţ Richard*, duce de York. Problema era că Richard era atât pe linie maternă, cât şi paternă un urmaş direct al lui Eduard al III-lea şi era cât se poate de îndreptăţit să revendice tronul. Momentul său părea să fi sosit atunci când Bordeaux, care aparţinea Angliei de 300 de ani, a fost pierdut în vara anului 1453, urmat îndeaproape de Aquitania. Nu mai rămăsese decât Calais. Henric al VI-lea a suferit o cădere nervoasă când a primit veştile. York a început manevrele de preluare a puterii, dar iată că, spre surpriza generală, Margareta i-a născut lui

Henric un fiu în octombrie 1453, iar regele a părut să-şi recapete sănătatea.

Războiul de 100 de Ani pentru cucerirea Franţei era pierdut; imediat însă a început un război de treizeci de ani pentru tronul Angliei.

Nord vs. Sud: Războiul Celor Două Roze

Cu cincizeci de ani în urmă, familia Mortimer din Sud şi familia Percy din Nord plănuiseră să împartă Anglia între ele.

Acum însă urmaşii lor au devenit duşmani de moarte într-un război pentru întreaga ţară, de pe ambele maluri ale Trentului. În 1455, în *prima bătălie de la St. Albans*, Richard de York (urmaş al familiei Mortimer) şi Richard Neville (cunoscut drept Warwick Făcătorul de Regi; puternic în Sud, dar totodată şi unicul rival al familiei Percy pentru hegemonia asupra Nordului) s-au unit împotriva regelui şi a familiei Percy din Northumbria.

La început totul părea a fi o serie întâmplătoare de alianţe, vendete şi trădări, dar pe măsură ce războiul a continuat, modelul aflat la baza lui a devenit clar.

Cum fieful familiei de York era (în mod derutant) în Welsh Marshes[10], galezii nativi s-au dat de partea familiei de Lancaster (numită astfel fiindcă fieful ei era Ducatul de Lancaster). Un conte englez de la 1051 ar fi putut înţelege cu uşurinţă care era situaţia: erau căpeteniile războinice din Nord şi din Ţara Galilor împotriva celor din Sud, luptând cu toţii pentru a obţine Londra şi tronul.

La 1461, familia de Lancaster era văzută ca aparţinând partidei nordice. Când regina Margareta şi-a făcut apariţia în faţa Londrei după marea ei victorie din a doua bătălie de la St. Albans din 17 februarie 1461, londonezii s-au temut atât de tare de *oamenii Nordului*, că au încuiat porţile oraşului.

> Apoi regele Harry împreună cu Margarete regina sa şi oamenii Nordului au plecat şi s-au întors spre casă înspre Nord: care oameni ai Nordului, în vreme ce mergeau spre casă, au făcut nenumărate pagube, luându-le oamenilor căruţele, cărucioarele, caii şi animalele, şi i-au jefuit.
>
> Din *The Brut*
>
> Cronică scrisă înainte de 1471

Cei din Sud i-au urmărit pe Margareta şi armata ei nordică peste râul Trent. În 29 martie 1461, la Towton, ambele

---

[10] Termen apărut în Evul Mediu, cu privire la comitatele aflate de-a lungul frontierei dintre Anglia şi Ţara Galilor. (*N.t.*)

tabere au aliniat câţi oameni au putut să adune: probabil în jur de 35.000 de soldaţi de partea familiei de York şi 40.000 de partea celei de Lancaster. Prăpastia care se căsca între cele două tabere este perfect ilustrată de o celebră anecdotă a lui William Caxton, părintele tiparului din Anglia.

> Nişte negustori din Nord, opriţi de lipsa vântului în apropiere de coasta Kentului, au coborât pe ţărm în căutare de provizii. Iar unul dintre ei, pe nume Sheffelde, negustor de mărunţişuri, s-a dus la o casă şi a întrebat dacă aveau carne, deşi cel mai mult voia ouă; gospodina casei i-a răspuns însă că ea nu ştia franţuzeşte.
>
> William Caxton, 1490

Pedestraşii din Nord şi Sud care s-au aliniat la Towton abia dacă puteau să se înţeleagă unii pe alţii. Iar acum nu mai erau conduşi de membrii ai castei vorbitoare de franceză capabili să se arunce în lupte violente între ei, care însă, până la urmă, nu doreau decât să-şi ţină supuşii englezi sub control. Acum, aristocraţii Angliei vorbeau cu toţii engleza şi începuseră să se comporte ca vechile căpetenii războinice, fiecare cu propriul lui fief, dornic nu doar să câştige, ci să-şi nimicească duşmanul. Era ca şi cum anul 1066 şi cavalerismul nu existaseră niciodată.

> Războiul a asistat la prăbuşirea totală a codului medieval al cavalerilor... Doar între 1460 şi 1461 au fost ucişi pe câmpul de luptă doisprezece nobili, iar şase au fost decapitaţi, astfel dispărând o treime din nobilimea engleză.
>
> Ed West

Scena era pregătită – fix pe vechea graniţă dintre Nord şi Sud – pentru cea mai sângeroasă zi a Angliei.

> Atunci când cele două armate s-au întâlnit în ceea ce urma să fie bătălia decisivă, fiecare vedea în cealaltă o forţă compusă din străini.
>
> George Godwin, *History Today*

Au murit atunci în jur de 20.000 de englezi dintr-o populaţie totală de peste 2 milioane. Raportat la populaţia de azi, numărul ar echivala cu 500.000 de bărbaţi englezi buni de luptă care, lovindu-se reciproc, au murit într-o singură după-amiază.

Tabăra de York a câştigat în acea zi, iar măcelul ieşit din comun ar fi trebuit să pună capăt războiului. Doar că moştenitorul familiei de Lancaster, prinţul Edward, se afla în deplină siguranţă în Franţa, unde regele Ludovic al XI-lea avea tot interesul ca englezii să lupte în continuare între ei. Acolo, sir John Fortescue a scris, pentru prinţ, o mică istorie în latină a Angliei. Traducerea în engleză datează din 1577:

> Ţinutul Britaniei a fost mai întâi locuit de britani. După ei au venit romanii care au condus în locul lor. Iar apoi britanii şi-au recâştigat ţara. Lor le-au urmat saxonii care au invadat-o, schimbându-i numele de până atunci din Britania în Anglia. După aceea, pentru o anumită perioadă, cei care au domnit peste ţinut au fost danezii, iar apoi, din nou, saxonii. Dar până la urmă normanzii l-au cucerit, iar urmaşii lor continuă să guverneze în regat până în prezent.

La patru secole de la Cucerire, cu elita lor – acum vorbitoare de engleză – care nu s-a dat înapoi să se măcelărească în lupte interne, regii Angliei se vedeau în continuare ca urmaşi direcţi ai normanzilor.

Însă Edward fiind încă în viaţă, iar Warwick Făcătorul de Regi schimbând taberele din motive personale, războiul a continuat până ce, în 4 mai 1471, la Tewkesbury, ultima armată a familiei de Lancaster a fost nimicită. Execuţiile de după bătălie, ajunse de-acum la ordinea zilei, l-au inclus pe prinţul Edward. Acesta fiind mort, tabăra de York nu mai avea niciun motiv să-l lase în viaţă pe lunaticul lui tată, regele Henric. Un Edward de York a fost încoronat ca Eduard al IV-lea, iar Războiul Celor două Roze, părea încheiat.

„Soarele lui York”[11]: în fine, din nou, o Anglie engleză?

Războaiele au pricinuit în mod surprinzător prea puţine pagube economiei engleze. Cu un secol în urmă, englezii îşi purtaseră luptele în Franţa. Războinicii din ambele tabere ştiau că oraşele şi castelele Angliei aveau fortificaţii complet depăşite, aşa încât, în loc să se retragă în spatele zidurilor, au preferat să-şi regleze conturile în câmp deschis. Drept urmare, aristocraţii căzuseră pe capete, dar nu au avut loc mari asedii, pământurile au fost în mică măsură pârjolite, iar comerţul a mers înainte. După cum nota un cronicar francez plin de invidie:

> Nici ţara, nici poporul nu sunt distruse, şi nici clădirile nu sunt incendiate sau dărâmate. Dezastrul şi nenorocirea cad doar asupra celor care duc războiul, soldaţii şi nobilii.

---

[11] „Soare” (sun) şi, prin omofonie, „fiu” (son) al Yorkului, îl numeşte cel ce avea să devină Richard al III-lea pe fratele său, Edward al IV-lea, pe ale cărui armoarii este reprezentat un soare. Cf. Shakespeare, *Richard al III-lea,* în *Opere complete,* vol. 1, Editura Univers, Bucureşti, 1982. (*N.t.*)

Philip de Commynes, citat de John Gillingham

În acest fel se produsese o deplasare a puterii sociale spre pătura nearistocraţilor, engleza devenind în sfârşit acceptabilă. Existau acum vorbitori de engleză suficient de educaţi şi de înstăriţi ca să-şi dorească acele bunuri de mare prestigiu care erau cărţile – însă după 400 de ani de domnie francofonă nu existau decât foarte puţine cărţi în engleză. În 1473, William Caxton, un comerciant englez poliglot stabilit în Flandra, văzând în funcţiune ultima invenţie germană în materie de tehnologia informaţiei, a înţeles că i se oferea o oportunitate de piaţă. S-a dotat cu prese de tipar, pe care le-a instalat la Bruges sau la Gent, şi a produs prima carte tipărită în limba engleză: *The Recuyell of the Historyes of Troye*, tradusă chiar de el din franceză. Trei ani mai târziu şi-a adus presele la Londra, începând să scoată cărţi în limba engleză într-un ritm nemaivăzut.

Anglia era mai engleză decât fusese vreodată de la 1015 încoace. Îşi crease chiar şi propriul stil arhitectonic: o variantă unică a goticului târziu – stilul *Perpendicular* – care avea să-i vrăjească pe patrioţii de mai târziu:

> Privirea se întoarce înapoi... trecând prin nesăbuit de aventuroasele zile ale Elisabetei I şi materialismul dur al Tudorilor, şi iată că le găsim, ori ni se pare că le găsim, în atâtea biserici de ţară, sub ornamentele de piatră dantelată a unei verticale ferestre dinspre răsărit şi tavanul în chesoane al capelei ctitorului... Ele ne vorbesc în propria noastră limbă engleză.

Enoch Powell, aprilie 1961

Dar nu exista nimic mai englezesc decât diviziunea Nord-Sud, iar aceasta a declanşat actul final, neaşteptat al Războiului Celor Două Roze.

Cel mai englez dintre regi?

Deşi războaiele aparent se încheiaseră, Nordul avea în continuare nevoie de un tratament special, aşa că Eduard al IV-lea l-a pus pe fratele său, Richard de Gloucester, în fruntea nou-înfiinţatului *Consiliu al Nordului* (1472). În acest fel Richard a putut să-şi construiască propriul fief la York. Prin 1483 se bucura acolo de autoritatea unui rege. Când Eduard al IV-lea a murit în acel an, Richard a pus la cale o lovitură chiar în propria sa familie, înscăunându-se ca Richard al III-lea. Cât despre fiii lui Eduard – *Prinţii din Turn* – aceştia au dispărut fără urmă.

Cel mai hulit rege din istoria Angliei a fost primul şi unicul care a revendicat (în documentul cunoscut sub numele de *Titulus Regius*) titlul pe baza *opiniei comune a poporului* şi a *vocii publice.* Chiar dacă, în realitate, vocea publică era divizată. De altfel, Anglia de Sud nu a întârziat să se revolte, iar Richard s-a văzut nevoit să se bazeze tot mai mult pe ciracii lui din Nord.

Richard al III-lea pictat (stg.) de un artist din epoca timpurie a T
și interpretat (dr.) de Laurence Olivier. În ambele imagini, trupul s
într-o parte, la fel ca regatul său.

Pisica [Catesby], şobolanul [Ratcliff] şi Lovell, câine vânătoresc,
sub mistreţ peste toată Anglia domnesc.

Propagandă anti-Richard din epocă (Emblema lui Lovell era un câine de vânătoare, iar al lui Richard al III-lea un porc mistreţ alb)

Diviziunea Nord-Sud din minţile engleze a precumpănit în faţa oricăror principii superficiale, atunci când nemulţumirea Sudului faţă de executanţii din Nord ai lui Richard a răsturnat constelaţia din perioada 1455–1471 şi a reînviat cauza familiei de Lancaster.

O nouă dinastie, o nouă ţară, o nouă elită

În 1483, în ziua de Crăciun, la catedrala din Rennes, Henric Tudor, ultima speranţă a familiei de Lancaster, s-a logodit public cu Elisabeta de York, fiica lui Eduard al IV-lea, soră a prinţilor asasinaţi. Doi ani mai târziu, la 1 august 1485, a ridicat pânzele, plecând din Harfleur şi debarcând la Milford Haven în Ţara Galilor, penultima invazie încununată de succes a Angliei.

Henric era parţial galez, ceea ce însemna că deţinea două treimi din Acordul Tripartit de la 1405: era acum vorba de Sud şi de galezi împotriva Nordului. Când armatele s-au întâlnit la Bosworth, Richard şi-a văzut aliaţii dând înapoi. A riscat totul, avântându-se el însuşi într-un atac asupra lui Henic, care se afla sub acoperire printre mercenarii săi francezi. În cele din urmă, sir William Stanley, principalul comandant al lui Richard, a luat decizia hotărâtoare, întorcând armele. Ultima bătălie adevărată a Războiului Celor Două Roze – poate chiar mai mare decât cea de la Bosworth – a avut loc pe Trent, la Stoke Field, pe 16 iunie 1487. Forţele galeze şi engleze ale lui Henric au împrăştiat armata din Nord, a casei de York, sprijinită de irlandezi şi mercenari germani.

Războiul pentru Anglia se încheiase, dar la mijloc nu mai era doar Anglia. Timp de o mie de ani galezii rezistaseră. Atunci s-au oprit, nu fiindcă fuseseră bătuţi, ci fiindcă vedeau în noul rege unul de-al lor. Anglia tocmai se ridicase ca o adevărată naţiune, dar acum domnea peste ea un rege al cărui străbunic luptase pentru naţiunea sa, împotriva englezilor.

Henric al VII-lea nu era doar galez: era un rege medieval european. Petrecuse 14 ani în Franţa şi se formase pe modelul curţii franceze. Aceasta se afla sub semnul *umanismului renascentist*, caracterizat printr-o putere statală nouă, raţională (descrisă de Niccolo Machiavelli), în care regii erau slujiţi şi ghidaţi de o elită care îi studiase pe clasici.

În următorii 400 de ani, nişte cunoştinţe bune de franceză, decente de latină şi o spoială de greacă aveau să devină

norma pentru întreaga clasă de sus a Angliei. Toţi cei care nu vorbeau decât engleza erau *proletarian*, *hoi polloi*, deloc *comme il faut* – iar dacă nu înţelegeai aceste insulte, cu atât mai rău pentru tine. Până în 1919, universităţile Oxford şi Cambridge le cereau tuturor candidaţilor cunoştinţe de greacă veche şi latină, latina fiind cerută în continuare până în 1960.

Iar lucrurile aveau să se înrăutăţească pentru oamenii de rând. Engleza fusese timp de secole o limbă de mâna a doua, dar măcar fusese limba lor. Acum, noii oameni *(homines novi)* cu carte au început să importe cuvinte din franceză, latină şi greacă.

La 1490, William Caxton vedea deja ce se întâmplă. Caxton fusese acuzat că folosea termeni ciudaţi care nu puteau fi înţeleşi de omul de rând. Dornic să satisfacă orice om (şi să câştige cât mai mulţi cititori), a scos de pe rafturile sale una dintre cărţile scrise în engleza veche:

> Engleza era atât de grosolană şi de joasă că nu puteam să o înţeleg prea bine...[Era] mai mult olandeză, decât engleză...
>
> Prolog la *The boke yf Eneydos*, 1490

În cele din urmă Caxton s-a declarat învins. Cum nu era posibil să satisfacă atât omul de rând, cât şi pe cel nobil, a optat pentru piaţa mai aducătoare de câştig:

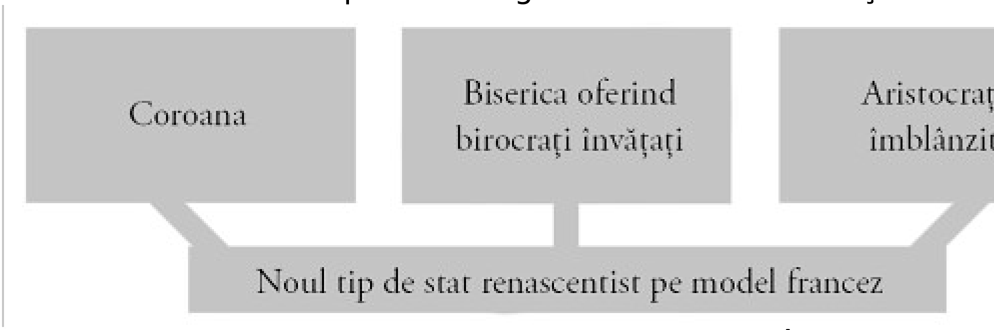
> Această carte nu este pentru a fi văzută de orice om neştiutor şi rudimentar, ci de învăţaţi şi nobili care înţeleg nobleţea şi ştiinţa.

Însăşi limba engleză se diviza în două.

Statul Tudorilor

Războiul Celor Două Roze redusese vechea aristocraţie militară (în 1485 nu mai existau decât 29 de lorzi), aşa că lui Henric i s-a oferit epocala şansă să reechilibreze balanţa puterii în favoarea Coroanei şi oamenilor noi. Tribunalul menit să rezolve chestiuni fiscale şi să asigure plata

datoriilor, numit *The Council Learned in the Law (Consiliul ştiutor al legii),* a aplicat nobilimii un tratament brutal prin parteneriatul radical dintre rege şi Parlament împotriva vechii aristocraţii. Henric se familiarizase cu acest nou model de alcătuire a statului în timpul îndelungatului său exil în Franţa.

Henric i-a urmat pe regii Europei şi în Lumea Nouă. În 1496, exploratorul italian Giovanni Caboto a primit un mandat regal în acest sens. S-a întors triumfător peste un an, după ce descoperise America de Nord. Doi ani mai târziu, regele susţinea expediţia unui explorator englez, William Weston din Bristol:

> Intenţionăm ca în scurt timp, cu ajutorul lui Dumnezeu, să fim pregătiţi şi să pornim pentru a căuta şi găsi, dacă putem, nou-descoperita ţară.
>
> Henric al VII-lea către cardinalul Morton, cca 1499

Legitimitatea dinastiei Tudor a fost consolidată când, în 1501, Henric l-a căsătorit pe fiul şi moştenitorul său, prinţul Arthur, cu Caterina de Aragon, membră a familiei de Habsburg, care domnea peste jumătate din Europa. Arthur a murit la scurt timp după aceea, dar aranjamentul nu trebuia stricat. Deşi se pare că Arthur s-ar fi lăudat că *petrecuse noaptea în Spania*, toată lumea a fost în modul cel mai convenabil de acord că mariajul nu se consumase. Aceasta însemna că nou-venita Caterina putea fi păstrată până ce fiul mai tânăr al lui Henric, un alt Henric, împlinea vârsta pentru a se căsători cu ea.

La moartea lui Henric al VII-lea în 1509, elita era mai poliglotă ca oricând, iar Biserica de la Roma, domnind mână în mână cu Coroana, a devenit fundamentul vieţii de zi cu zi. Săraci şi bogaţi dădeau, în număr mai mare ca oricând, pomelnice pentru sufletele lor, iar lucrări de arhitectură sacră se ridicau ori se restaurau peste tot. Nimic nu sugera că Anglia avea să apuce pe o cale nouă, cu totul diferită.

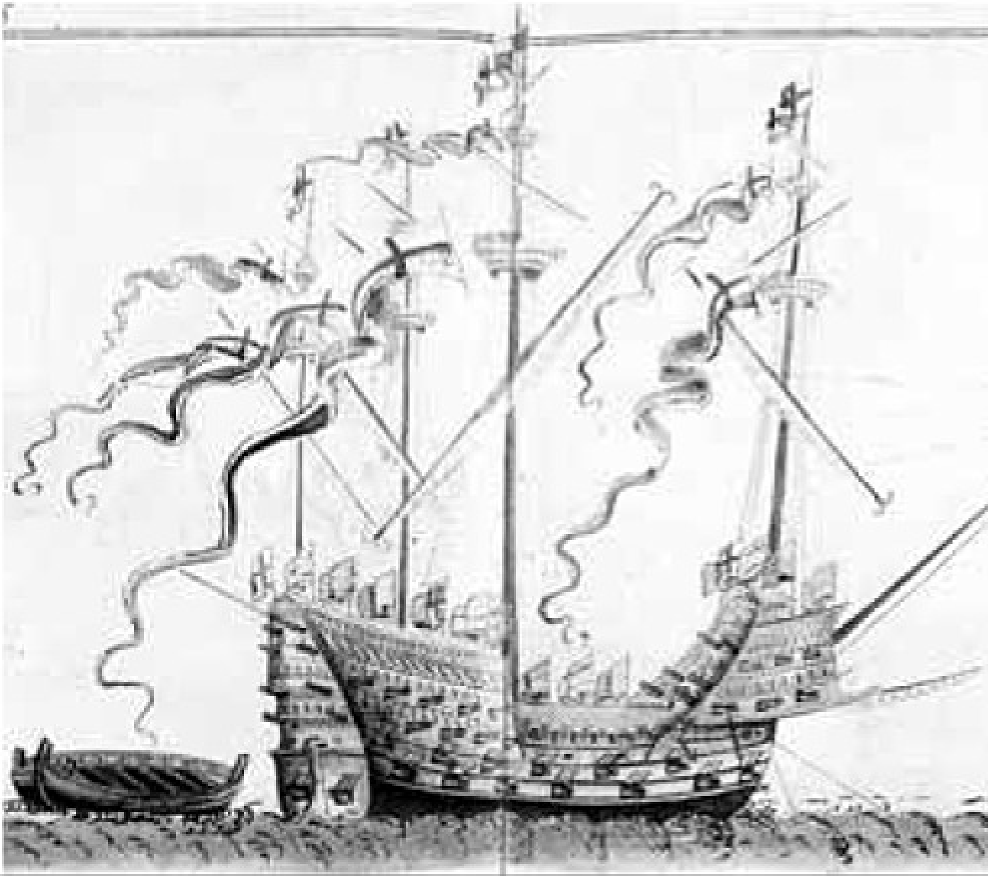
Efigia lui Henric al VII-lea și a soției sale Elisabeta în capela Sfintei Fe
Westminster Abbey, ridicată la scurt timp după moartea regelu

PARTEA A TREIA

ENGLEZII ŞI IMPERIUL 1509–1763

Europeanul dejucat

Pentru Henric al VIII-lea a fi rege nu a fost decât un început. Carol al V-lea, împăratul Sfântului Imperiu Roman, şi Francisc I al Franţei erau amândoi cam de vârsta lui, iar Henric se considera egalul lor în Europa. A început să-şi reafirme poziţia de moştenitor de drept al tronului Franţei. Căsătorindu-se degrabă, conform planului, cu prinţesa habsburgică Caterina de Aragon, s-a aliat cu familia ei şi a invadat Franţa în 1512, şi din nou în 1513. Armata lui a câştigat Bătălia de la Guinegate (Bătălia pintenilor), dar cu tot efortul n-a obţinut nimic tangibil.

Henri Grace à Dieu (1514) era cea ma
puternică și scumpă navă de luptă lansa
la apă. Numele acesteia semnalează obse
lui Henric.

Ranchiunos, Henric a făcut pace cu Franţa şi a anunţat că va fi candidatul rival la tronul Sfântului Imperiu German. Ba, a lăsat chiar să se creadă că vorbea germana.

Implicându-se în jocuri de putere cu „băieţii mari” ai Europei, Henric avea nevoie de bani mulţi, însă Anglia nu avea decât un sfert din populaţia Franţei şi o cincime din cea a Sfântului Imperiu Roman. Economia Angliei se afla şi ea într-o stare delicată, aşa încât creşterea impozitelor era o chestiune periculoasă.

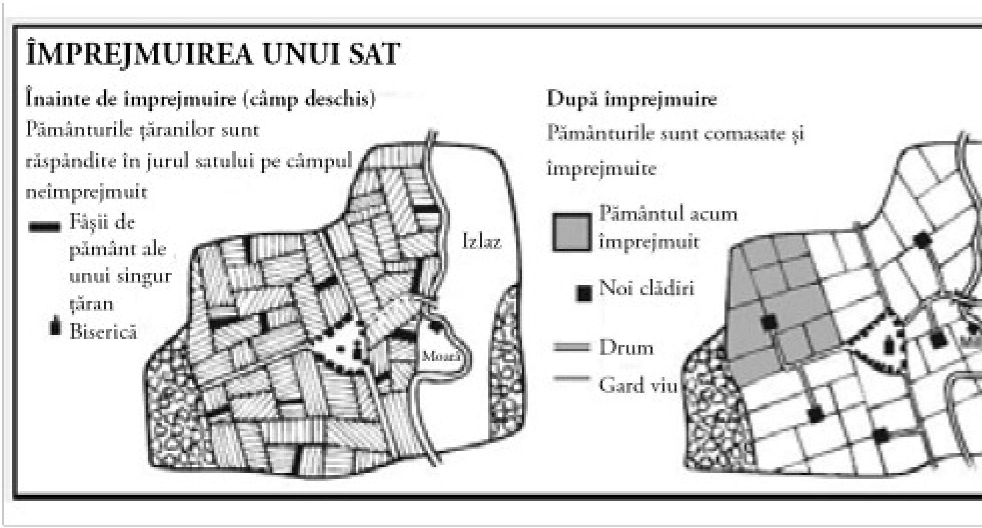
În plus, întreaga Europă a fost lovită în această perioadă de *mica glaciaţiune*, care a afectat proviziile de hrană, şi de importurile inflaţioniste de metale preţioase din Lumea Nouă. Însă Anglia avea o problemă particulară. Cea a „împrejmuirilor” *(enclosures)*[12] care în următoarele trei secole aveau să stârnească nemulţumirea populară.

Împrejmuirea Angliei

Până în secolul al XV-lea, aproape tot pământul arabil al Angliei fusese în *câmp deschis*, oamenii deţinând mai degrabă fâşii de pământ, decât suprafeţe mari. Ideea era că fiecare avea astfel parte de o bucată de pământ bun, de pământ mai prost şi de pârloagă.

---

[12] Termenul se referă la procesul legal prin care terenurile agricole erau literalmente împrejmuite, trecând în proprietatea uneia sau mai multor persoane. Împrejmuirea se făcea prin cumpărarea pământului, dar cel mai des prin forţă, pe baza unor legi samavolnice. (*N.t.*)

Comasând bucăţile de pământ, ţăranii mai bogaţi puteau încerca noi tehnici de cultivare sau noi culturi fără a fi nevoiţi să negocieze cu restul satului. Iar atunci când un stăpân feudal dorea să-şi împrejmuiască pământul, el se putea baza pe arendaşii săi mai înstăriţi. Problema spinoasă era izlazul, unde fiecare avea voie să-şi ţină nişte gâşte, capre sau porci – ba chiar şi una-două vaci.

> Regele ori stăpânul moşiei (Lord of the Manor) era proprietarul pământului într-un anume sens, dar ţăranul se bucura... de drepturi care îi permiteau să ducă animalele la păscut, să taie lemne, să extragă turbă, să tragă apă ori să obţină recolte.
>
> John Fairlie

Pentru cei care practicau o agricultură de subzistenţă, aceasta făcea adesea diferenţa între simpla supravieţuire şi posibilitatea de a pune deoparte nişte bani – suficienţi pentru a ridica o familie din rândul şerbilor la rangurile cele mai de jos ale arendaşilor. Izlazul oferea o mică, dar importantă şansă de mobilitate socială.

> O familie care putea să ţină două vaci pe păşune dispunea de produse lactate echivalente ca valoare cu venitul unui lucrător agricol bărbat cu normă întreagă.
>
> Leigh Shaw-Taylor

Regulile cu privire la cine şi ce putea ţine pe izlazul comun erau extrem de variate, depinzând de tradiţiile locale şi de înţelegerile verbale.

Când însă o moşie era împrejmuită, avocaţii nu-şi mai pierdeau vremea cu tradiţiile nescrise. Izlazul comun era şi el împărţit şi distribuit ţăranilor proporţional cu pământurile lor. Or, asta însemna că lordul primea cel mai mult, iar cei care deţineau oficial arende urmau imediat la rând. Lucrătorilor care nu deţineau pământ le era de acum foarte greu să producă dovada că aveau şi ei dreptul asupra acelui izlaz comun: fără o evidenţă scrisă, pentru stăpâni era simplu să susţină că aceştia fuseseră doar toleraţi pe pământul comun.

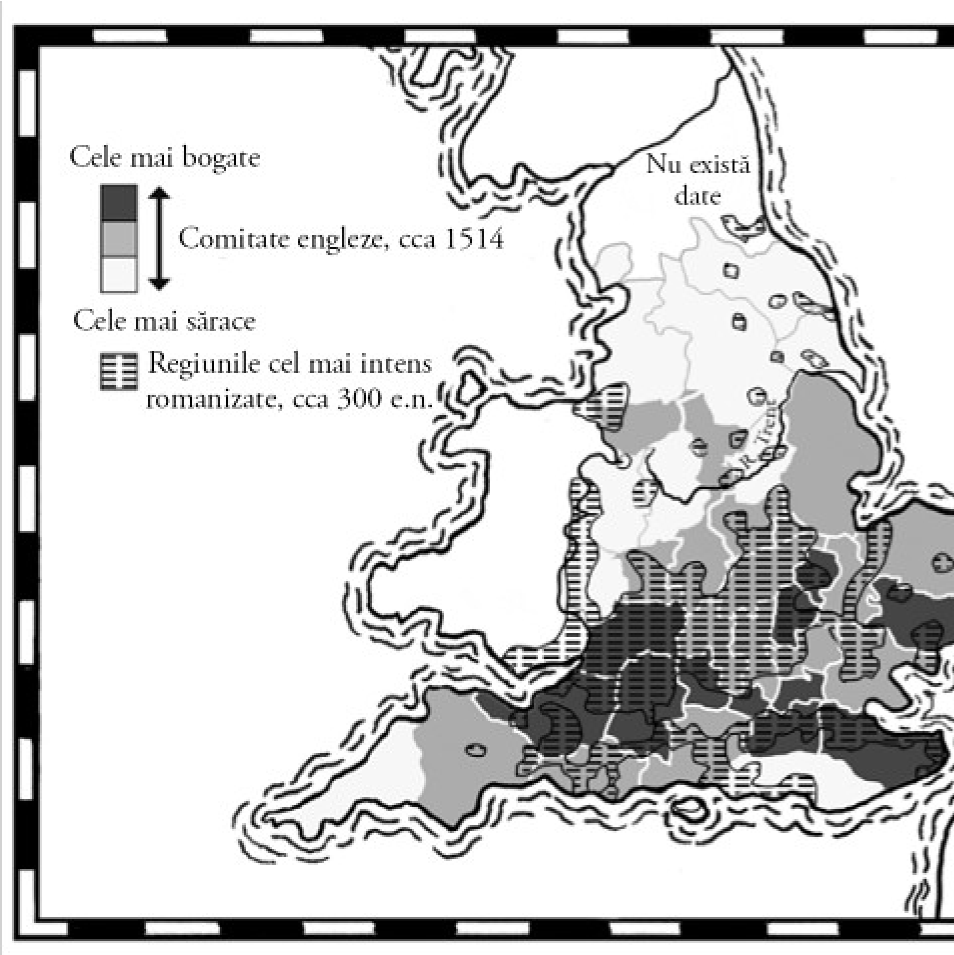
Iar ideea că un ţăran analfabet şi fără pământ s-ar fi putut adresa unui tribunal era de-a dreptul absurdă. Cei săraci rămâneau de cele mai multe ori cu mâinile goale – ori cel mult cu nişte loturi atât de mici şi de neconvenabile, încât nu meritau efortul de a fi marcate ori împrejmuite, drept care erau vândute pe o nimica toată celor mai înstăriţi. Impactul era devastator când moşierii schimbau destinaţia pământurilor, arondându-le celei mai lucrative îndeletniciri a momentului – creşterea oilor pentru lână –, pentru care era nevoie de mult mai puţini lucrători.

> Nobili şi militari... şi câte un abate nu mai lasă palmă de pământ pentru a fi arat, ci le împrejmuiesc pe toate ca păşune; dărâmă case; pun jos aşezările şi nu mai rămâne nimic în picioare decât biserica pe care o transformă în stână.
>
> Sir Thomas More, *Utopia* (1516)

Împrejmuirile i-au îmbogăţit şi mai mult pe proprietarii de pământ, au ajutat ţărănimea înstărită şi au creat factorul cel mai destabilizator al unei societăţi: o clasă de oameni săraci fără vreo şansă să-şi îmbunătăţească situaţia.

Ţara neliniştită

Pe măsură ce vechile comunităţi rurale dispăreau, oamenii se revărsau în oraşe, mai ales la Londra. În lumea necruţătoare a străzilor Londrei, aceştia cădeau prea lesne pradă demagogilor. În mai 1517, au izbucnit aşa-numitele *Evil May Day Riots*, răscoale împotriva străinilor aţâţate de un pastor renegat care propovăduia că străinii sunt cei care le mănâncă *pâinea copiilor săraci fără tată*. Lucrurile au luat asemenea amploare, încât comandantul forţelor din Turnul Londrei a ordonat foc de artilerie împotriva cetăţenilor violenţi.

Regiunile cel mai intens romanizate din anul 300 e.n. continuă să fie cele
Anglia de secol XVI timpuriu.

Cardinalul Thomas Wolsey (1473–1530), cel mai de seamă sfetnic al lui Henric, a încercat să însănătoşească finanţele regale şi să instaureze ordinea, făcând recensăminte atât de

detaliate, încât au ajuns să fie numite *Second Domesday (A doua zi a Judecăţii de Apoi*). În pofida căderii imperiului roman, a invaziilor engleze, a vikingilor, a Cuceririi, a perioadei de glorie medievală, a Morţii Negre şi a Războiului Celor Două Roze, diviziunea Nord-Sud era la fel ca în anul 300 e.n.

Înarmat cu aceste informaţii şi urmând cele mai recente teorii franceze despre structura statului, Wolsey a impus un nivel nemaiauzit de impozitare şi centralizare, extrem de nepopular în rândul marilor proprietari de pământuri. A încercat de asemenea să introducă dreptul roman pe model francez, ceea ce i-a atras ura juriştilor Camerei Comunelor. Dar atât timp cât s-a bucurat de încrederea lui Henric, a rămas atotputernic. Cu *Tratatul de la Londra* (1518) şi marea întâlnire regală din 1520 de pe *Câmpul pânzei de aur (Field of the Cloth of Gold*), Wolsey l-a prezentat pe Henric ca pe marele făuritor de pace al Europei.

Henric era un pilon al *establishment*-ului european: în 1521, nu s-a sfiit să-l denunţe personal pe un preot răzvrătit din Germania, pe nume Martin Luther, iar papa, recunoscător, i-a oferit titlul de *Apărător al Credinţei* (pe care urmaşii săi continuă să îl poarte).

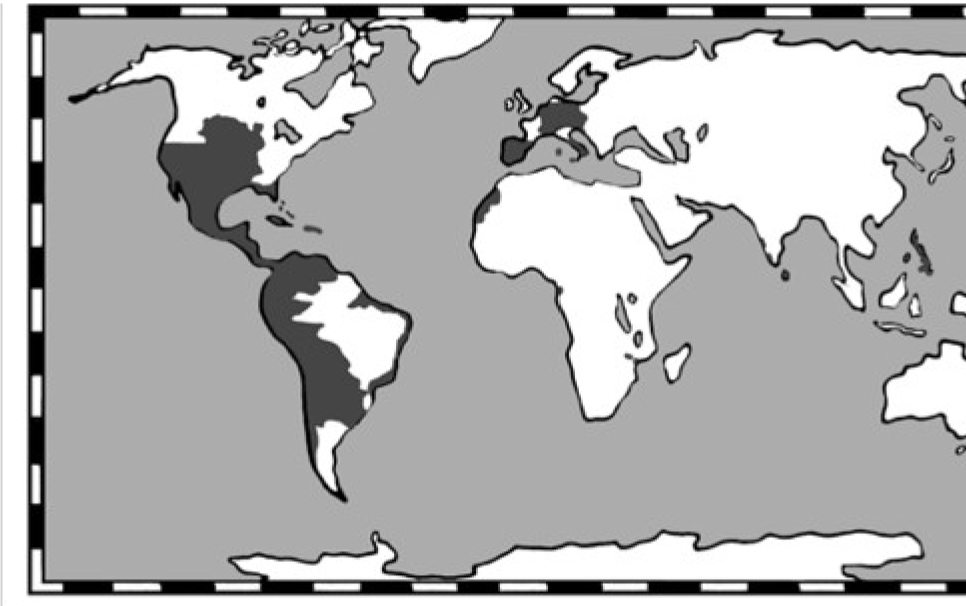
Apoi, însă, Lumea Nouă a dezechilibrat balanţa celei vechi.

Intră în scenă Lumea Nouă

În 1519, posesiunile din întreaga lume ale familiei de Habsburg au fost unificate atunci când Carol al V-lea le-a moştenit pe toate, devenind (în pofida anunţatei candidaturi a lui Henric) împărat al Sfântului Imperiu Roman. Imperiul său nemărginit ameninţa să domine întreaga Europă.

Când noul şi atotputernicul împărat i-a înfrânt zdrobitor pe francezi la Pavia (1525), Henric a văzut aici o oportunitate pentru el. A schimbat din nou taberele, cerând o invazie la scară mare a Franţei. Wolsey n-a avut încotro şi i-a dat

ascultare. Un nou impozit a fost anunţat, numit în mod optimist *Amicable Grant (Subvenţie amicală)*. Dar obsesia lui Henric pentru Franţa împingea lucrurile prea departe în Anglia: Parlamentul s-a opus şi mii de ţărani s-au răsculat. Henric a fost nevoit să renunţe, dând vina pe Wolsey pentru tot.

Imperiul lui Carol al V-lea începând cu anul 1519. Expresia „imperiul în nu apune niciodată" a apărut în legătură cu acesta.

Avea 34 de ani. Visurile lui de a domni peste Franţa şi de a deveni împărat al Sfântului Imperiu Roman s-au spulberat; supuşii săi erau nemulţumiţi, iar el tot nu avea un moştenitor. S-a convins, aşadar, că mariajul său era blestemat, deoarece Caterina de Aragon fusese nevasta fratelui său, dar şi că noua lui dragoste, Anne Boleyn, avea să-i dăruiască un băiat.

Wolsey a încercat în van să o facă pe Caterina să accepte că scurtul ei mariaj din 1503 cu fratele lui Henric, Arthur, se

consumase. A încercat apoi să-l convingă pe papă să o declare mincinoasă, dar Caterina avea rude în poziţii mult prea înalte – atotputernicul Carol al V-lea îi era nepot – iar papa a refuzat. Henric s-a înfuriat, a răcnit şi a ameninţat că va invada el însuşi Roma, dar 15 ani de agresiuni şi duplicitate au făcut ca, în acel moment vital pentru el, Anglia să nu aibă aliaţi şi prin urmare nici influenţă în Europa. Criza a fost ocazia pentru o nouă alianţă între radicalismul religios şi ambiţia politică.

Asemenea oameni sunt periculoşi: reformatori şi radicali

La Cambridge, învăţaţii care formau *Cercul Calului Alb (White Horse Circle)* – numit astfel după cârciuma în care se întâlneau – priveau cu teamă şi admiraţie spre Europa şi ascensiunea lui Martin Luther.

Luther se transformase, dintr-un preot şi jurist ca ei, într-un personaj cu statut internaţional, temut de papă şi curtat de principi. Succesul său se baza pe faptul că a ştiut să se folosească de noul mijloc de comunicare relativ ieftin care era foaia volantă tipărită, pe faptul că le-a vorbit oamenilor de rând pe limba lor şi că le-a oferit principilor germani (nemulţumiţi că Biserica Catolică devenise un instrument al Habsburgilor) controlul asupra propriilor lor biserici protestante.

Savanţii de la Cambridge au luat notă. Asociaţii lor radicali, aflaţi într-un exil sigur la Anvers, au pus în funcţiune presele de tipărit. În 2 februarie 1529, în timp ce Henric conducea tradiţionala procesiune de la Westminster de Ziua Întâmpinării Domnului, un text incendiar intitulat *A Supplycacion for the Beggars (O imploraţie pentru cerşetori)* a fost aruncat şi răspândit în procesiune.

Împănat cu date contrafăcute şi acuzaţii violente, acesta prezenta o teorie a conspiraţiei menită să fie pe placul

oamenilor de rând, dar şi al regelui. Care era cauza străvechii oprimări la care era supus poporul englez? De ce se afla ţara într-o situaţie economică atât de rea? Cine îl oprea pe Henric să-şi rezolve problema dinastică? Roma era vinovată de toate acestea! Dacă se punea capăt domniei străine a Romei, poporul va avea de câştigat şi se va produce o mare revigorare naţională – iar aceasta avea să însemne totodată putere absolută pentru Henric:

> Atunci vor înceta aceste uriaşe extorcări anuale. Atunci sabia, puterea, coroana, demnitatea voastră şi ascultarea poporului nu vor mai fi strămutate de la voi. Atunci vă veţi bucura de întreaga ascultare din partea poporului vostru. Atunci matrimoniul va fi mult mai bine păstrat. Atunci rândurile poporului vostru vor creşte. Atunci oamenii voştri de rând îşi vor spori avuţia. Atunci Evanghelia va fi propovăduită. Atunci vom avea de destul şi mai mult decât suficient: iar acesta ar fi cel mai bun cămin ce s-ar putea găsi pentru noi.
>
> *A Supplycacion for the Beggars,* 1528/9

Autorul, John Fish, nu era un lup singuratic. Se afla în exil la Anvers alături de traducătorul Bibliei, William Tyndale, care pretindea că Roma era de vină chiar şi pentru Cucerirea normandă. La urma urmei, nu fusese papa cel care îl susţinuse pe William Cuceritorul trimiţându-i *o flamură pentru a pleca şi a cuceri Anglia*? Tyndale i-a oferit lui Henric al VIII-lea o viziune stupefiantă despre puterea absolută:

> Regele este, în această lume, fără de lege; şi el e îndrituit, după cum pofteşte, să facă bine sau rău, şi nu va da socoteală decât în faţa lui Dumnezeu.
>
> *The Obedience of Christian Man*, 1528

Henric a fost ispitit. Şi a fost susţinut de membrii puternici ai elitei. Aristocraţii Angliei şi juriştii londonezi (dintre care mulţi erau membri ai Parlamentului) doreau, şi unii, şi alţii, să scape de Wolsey. Acesta guvernase practic peste Anglia doar fiindcă se bucura de favoarea regelui. Când aceasta i-a fost

retrasă, Wolsey s-a văzut fără aliaţi. În noiembrie 1530, a fost în cele din urmă decapitat. Dar regele se ferea în continuare de o ruptură deschisă cu Biserica, *de teama supuşilor săi* (potrivit spuselor lui Anne Boleyn). Caterina de Aragon era populară. Ca să scape de ea, Henric avea nevoie de sprijin public din partea instituţiei care se bucura de cea mai mare încredere.

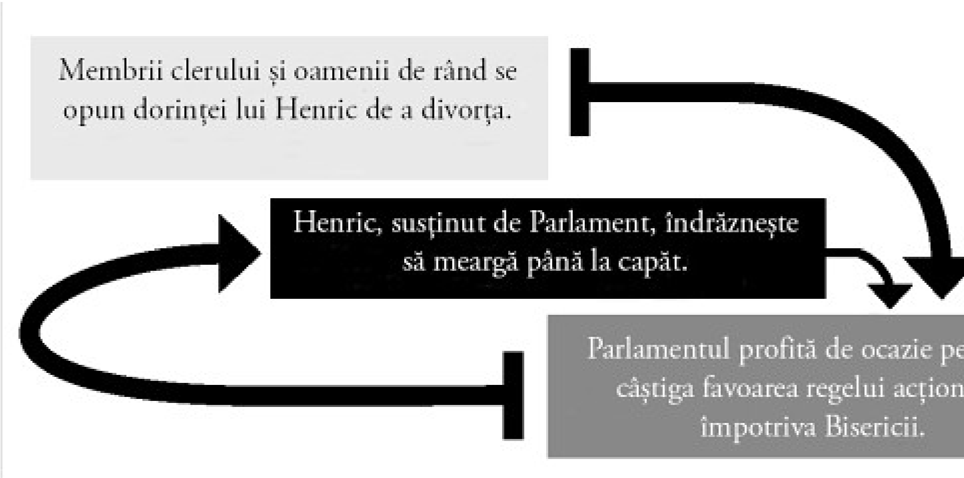
Parlamentul profită de moment

Cele două camere ale Parlamentului nu au putut rata ocazia de-a face în aşa fel încât Biserica să nu mai fie acel suprem instrument al puterii regale. Thomas Cromwell, fost apropiat al lui Wolsey, a scos la iveală legile de secol XIV referitoare la *praemunire*[13], făcând temerara afirmaţie că întregul cler englez este trădător deoarece papalitatea era o putere străină. Se năştea o mişcare de radicalizare a unor oameni avizi de putere, gata să facă lucruri inimaginabile cu câţiva ani în urmă.

Noul arhiepiscop de Canterbury, Thomas Cranmer, a declarat căsătoria lui Henric cu Caterina de Aragon nulă. *Act in Restraint of Appeals* adoptat în 1533 statua:

> Anglia este un imperiu, şi ca atare a fost acceptată în lume, guvernată de un Rege şi Cap Suprem.

[13] Acestea se referă la ofensa de a da ascultare ori de a apela la o putere străină, în special a papei, subminând astfel supremaţia coroanei engleze. (*N.t.*)

Prin *Actul de supremaţie (Act of Supremacy)*, din 1534, acest lucru a devenit lege. Anglia era acum complet suverană, ca nicio altă naţiune importantă din Europa. Curând însă avea să se arate că englezul de rând şi elita înţelegeau prin *Anglia* lucruri cu totul diferite.

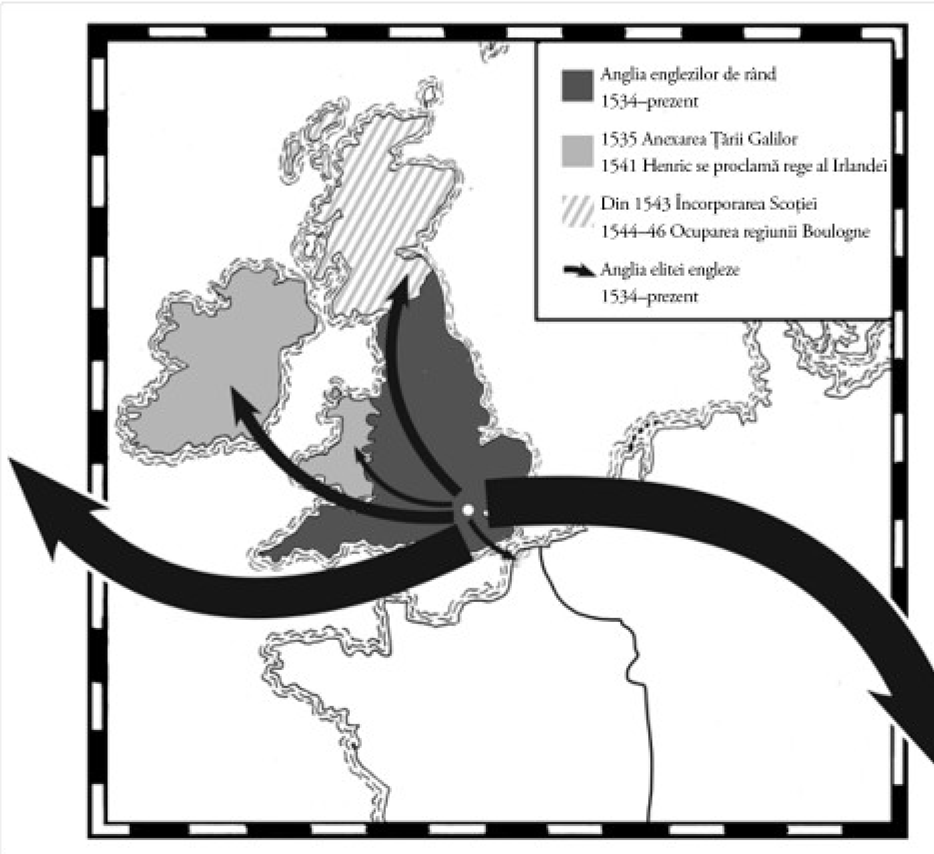
Ce ştiu ei despre Anglia cei care numai de Anglia ştiu?[14]

Pentru englezul de rând, Anglia (numită *Englonde*, sau *Ynglonde*) însemna ţara în care se născuse, în care trăia şi murea – şi unde oamenii obişnuiţi vorbeau engleza. Pentru elita poliglotă, ea însemna ceea ce se spunea în Act: *Anglia este un imperiu*. Cu alte cuvinte, era oriunde în lume unde domneau Henric şi Parlamentul său loial.

Acest imperiu s-a extins din epicentrul său aflat în Sud şi nu avea nimic de-a face cu naţionalismul. Să ne gândim doar că englezii din Nord s-au opus noului imperiu al sudului protestant mai tare chiar decât unii dintre celţi: Ţara Galilor a

[14] Cuvintele provin din poezia lui Rudyard Kipling „The English Flag”. *(N.t.)*

fost în cele din urmă înglobată Angliei în 1536, fără să se tragă un foc de armă, în vreme ce, în 1536–1537, o armată a Nordului compusă din 35.000 de oameni s-a adunat la York ameninţând serios tronul în ceea ce s-a numit *The Pilgrimage of Grace (Pelerinajul Îndurării)* până când rebelii au fost duşi de nas cu promisiuni de abandonare a Reformei: sute dintre ei au fost executaţi, inclusiv câţiva membrii ai aristocraţiei nordice. După Ţara Galilor, au urmat Nordul, apoi Irlanda în 1541, Henric fiind proclamat primul ei rege englez. Iar în cele din urmă, Scoţia: din 1543, Henric a încercat să forţeze o alianţă matrimonială prin căsătoria prinţului Eduard în vârstă de şase ani cu Mary, viitoarea regină a Scoţiei în vârstă de doi ani, ca preludiu al unei asimilări totale. Şi chiar şi Franţa: între 1544 şi 1546, regiunea din jurul oraşului Boulogne a fost purificată etnic în cursul unei campanii brutale şi repopulată cu primii colonişti englezi.

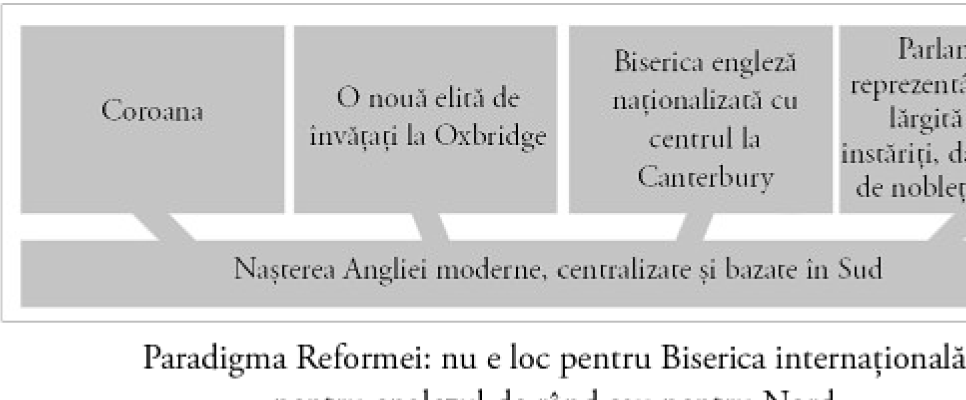

Toată puterea acordată Sudului

Noul imperiu al Angliei s-a întemeiat pe o uriaşă acţiune regală de însuşire a bunurilor şi proprietăţilor. Prin desfiinţarea mânăstirilor şi confiscarea averilor mănăstireşti care a început în 1536, aproximativ un sfert din pământurile Angliei şi ale Ţării Galilor şi-au schimbat proprietarii în câţiva ani. Henric a confiscat fără milă vechile avuţii, iar proprietăţile mănăstireşti au fost vândute pentru el prin *Curtea de Augmentare (Court of Augmentations)* a lui Cromwell.

Preţurile erau scăzute fiindcă aici nu era vorba de o afacere obişnuită, ci de o lichidare politică: noii proprietari nu aveau nicidecum să-şi dorească revenirea la sistemul monastic, iar în acest fel aveau să fie legaţi de noua ordine. Dacă te aflai la locul potrivit (Londra), înzestrat cu ideea potrivită (oportunism nemilos), relaţiile potrivite (cu ciracii lui Cromwell) şi cu mijloacele necesare (bani la dispoziţie), ţi se ofereau oportunităţi ameţitoare.

Nici măcar în Anglia nu se mai înregistrase vreodată o asemenea mobilitate socială. Dictatorul de mai târziu, Oliver Cromwell, era membru al clasei gentilomilor *(gentry)* – lucru vital pentru cariera lui – doar fiindcă stră-stră-străbunicul său, Morgan ap William, un înstărit fabricant de bere galez stabilit la Londra, se căsătorise cu sora lui Thomas Cromwell şi profitase din plin de confiscarea averilor mănăstireşti: familia şi-a schimbat numele în Cromwell în semn de gratitudine.

S-a născut o nouă ordine, mai cuprinzătoare, mai centrată pe Londra, susţinută de învăţaţii de la Oxford şi Cambridge (Oxbridge), având Parlamentul drept casă şi protestantismul drept religie.

Paradigma Reformei: nu e loc pentru Biserica internaționalã
pentru englezul de rând sau pentru Nord.

Vânzarea Reformei

Dar fireşte că secularizarea şi Reforma trebuiau vândute şi unora dintre oamenii de rând ca fiind ceva mai mult decât o schimbare de gardă în rândurile elitei. Şi aşa s-a şi întâmplat, făcând uz de resursele noului stat centralizat al Tudorilor şi de mediile de comunicare; totul a fost prezentat ca o revoltă împotriva unei elite străine şi a colaboratorilor ei venali.

Portretul lui Thomas Cromwell pic
de Holbein

Predicatorii ambulanţi ai lui Cranmer şi presele de tipărit ale lui Cromwell (care foloseau operele unor artişti internaţionali precum Hans Holbein) îi spuneau omului de rând că atacarea culturii de limbă străină a elitei Angliei nu era doar permisă, ci reprezenta însăşi voinţa regelui. Istoria

Angliei a fost repovestită în întregime. Chiar şi altarul închinat lui Thomas à Becket, care îndrăznise să se opună unui rege, a fost distrus, iar osemintele sale arse de Cromwell însuşi, ca numele lui să nu mai fie pomenit vreodată. O trupă ambulantă de teatru sponsorizată de stat, *The Lord Cromwell's Players*, a pregătit calea pentru piesele istorice ale lui Shakespeare făcând din gălăgiosul teatru public un loc în care englezii învăţau (presupusa lor) istorie: În *Kynge John* (1538), regele care fusese forţat să accepte Magna Charta a fost redistribuit în rolul unui erou care se împotrivise papei. Asemenea bolşevicilor ruşi în anii 1920, reformatorii englezi şi-au consolidat lucrarea folosindu-se de noile medii şi de puterea statului, pentru a rescrie ori a şterge istoria. Însă spre deosebire de bolşevici, reformatorii beneficiau de povestea gata scrisă şi autentică a oprimării suferite din partea străinilor. Nu s-au dat înapoi să facă uz de ea.

> Tyndale [reformatorul şi traducătorul Bibliei în engleză] se raliază total legendei populare despre Jugul Normand ce atribuia toate relele Cuceririi normande a anglo-saxonilor liberi... iar elementul anti-papal adăugat de el a sporit popularitatea vechiului mit.
>
> Christopher Hill

Reformatorii şi-au găsit cei mai arzători susţinători în Sud-Est – în aceeaşi regiune unde, în 1381, ţăranii revoltaţi luaseră în vizor cărţile în limbi străine. Iar aici nu era vorba de o coincidenţă. În anii 1530, la fel ca în 1381, nu cei mai săraci englezi obişnuiţi erau cei mai radicali, ci cei mai înstăriţi, ştiutori de carte (în Sud-Estul mai avansat, 10% dintre englezi ştiau să scrie şi să citească). Ajunseseră mari printre cei ca ei: având Biblia în engleză, deveneau posibili lideri ai comunităţii, fiindcă dispuneau acum de acces la manualul prim care, ocrotit de veşmântul său latin, se afla în proprietatea adevăratei elite. Reforma a oferit păturii

ţăranilor liberi şansa de a-şi reocupa în sfârşit poziţia pe care o pierduseră după 1066.

Frânare bruscă

Henric al VIII-lea vedea prea bine ce se întâmpla. Englezii de rând îşi făceau de cap: *Cuvântul Domnului* (a răcnit el în Parlament) *este disputat, îngânat, cântat şi chiuit în orice berărie sau cârciumă.* Având de acum un fiu (Edward, născut în 1537) şi avuţia călugărilor, regele a hotărât să pună capăt dezordinii.

Cele *Şase Articole* din 1539 au readus la viaţă aproape toate practicile catolice, cu excepţia recunoaşterii autorităţii papale. În 1543, englezilor obişnuiţi de rangul unui *yeoman* (ţăran liber, slujbaş mărunt) sau de rang şi mai jos, le era interzis să posede, să citească ori chiar să asculte Biblia în engleză. S-a ajuns astfel la situaţia în care catolicii să fie arşi pentru trădare (fiindcă negau supremaţia regelui), în vreme ce protestanţii erau arşi pentru erezie (fiindcă nu respectau cele *Şase Articole*). Şi, cel puţin într-o ocazie, ambii au fost arşi pe acelaşi rug.

Pentru ca lucrurile să fie şi mai încurcate, Henric îşi tot schimba poziţia cu privire la statutul fiicelor sale. Eduard era indiscutabil moştenitorul de drept, dar poziţia lui Mary (fiica Caterinei de Aragon) şi a Elisabetei (fiica lui Anne Boleyn) nu era defel clară. Henric ştia că, de fiecare dată când făceau o schimbare de clasament, risca opoziţia populară, aşa că a cerut sprijin public din partea Parlamentului. Temători şi ambiţioşi, membrii Parlamentului îi aprobau dorinţele de fiecare dată, dar în acest fel s-a creat impresia că Parlamentul era codecident în privinţa următorului suveran.

Bătrânul Nas-de-cupru: un șiling
depreciat

Banii picaţi din cer de la confiscarea averilor mănăstireşti s-au consumat, iar Henric a ajuns să plătească dobânzi de 13% pentru împrumuturi, iar moneda era atât de depreciată încât străinii refuzau să o accepte (porecla lui a ajuns să fie *Bătrânul Nas-de- cupru* fiindcă stratul de argint de pe monede se uza foarte repede). *Imperiul Angliei* se strângea la loc, în Europa şi acasă. Vasul-amiral al lui Henric, *Mary Rose*, s-a scufundat când francezii au încercat o contra-invazie; în 1546, Henric a fost obligat să promită că va vinde Franţei înapoi oraşul Boulogne; iar forţatele aranjamente maritale în Scoţia au fost anulate.

De acum, însă, nimeni nu mai era sigur de viaţa lui, iar englezii abia dacă mai înţelegeau ce era religie oficială şi ce era erezie. În testamentul său, regele care se despărţise de Roma implora *Sfânta Fecioară şi cetele din ceruri* să-i uşureze trecerea în lumea de apoi. Henric a murit în 28 ianuarie 1547, în timpul unei noi runde de execuţii, lăsând Anglia în mâinile noilor oameni capabili de orice.

Finalizarea Reformei

Eduard al VI-lea avea doar nouă ani când a urcat pe tron. Unchiul său, Edward Seymour, s-a autopromovat la rangul de duce de Somerset – *Protector Somerset* – protejat fiind de John Dudley, noul conte de Warwick. Cei doi s-au pus pe treabă pentru a se asigura ca Reforma, prin care ajunseseră unde erau, să nu mai poată fi nicicând desfiinţată. Bisericile parohiale, capelele şi catedralele Angliei au fost epurate prin dictat guvernamental.

> Această distrugere finanţată în mare parte de stat... a însemnat dezmembrarea şi eradicarea unei arte medievale şi a unei tradiţii religioase şi culturale de secole.
>
> Muzeul Tate

Oamenilor de rând li se promisese un câştig în urma Reformei, dar Somerset s-a grăbit să aplice cea mai fioroasă

lege cu privire la sărăcie din istoria Angliei. Cine nu avea de lucru timp de trei zile era obligat să presteze orice muncă i se oferea contra hrană şi atât. În caz contrar prezumtivul angajator putea să-i ia în robie pentru doi ani, şi *să-l facă pe acel rob să muncească prin bătaie, încătuşare sau în orice alt fel, punându-l la muncă şi trudă oricât de grea ar fi*. Vechiul şi zgomotosul catolicism, cu şirul lui de sărbători şi procesiuni a fost înlocuit de protestantismul disciplinat dictat de stat.

> Zilele noastre sfinte şi de sărbătoare au fost şi ele reduse la un număr mult mai mic; de unde (nu cu mult timp în urmă) aveam sub papă nouăzeci şi cinci de sărbători, numite festivaluri, şi treizeci de *profesti*, pe lângă duminici, ele toate au fost aduse la douăzeci şi şapte.
>
> William Harrison, 1577

Prea târziu s-au răsculat apoi englezii obişnuiţi în apărarea vechilor libertăţi. În 1549 *The Prayer Book Rebellion (Revolta cărţii de rugăciuni*) din Cornwall a fost înăbuşită cu extraordinară brutalitate: potrivit unui cronicar, zece minute au fost de ajuns pentru a le tăia gâtul celor 900 de prizonieri. *Kett's Rebellion (Revolta lui Kett)* a ocupat Norwich-ul înainte de a lansa atacul împotriva forţelor ordonate ale lui Dudley:

> Unul dintre blestemaţii ceia de băieţi, dându-şi jos pantalonii şi... întorcându-se cu fesele dezgolite spre oamenii noştri, cu un zgomot oribil... a făcut ceea ce o limbă castă se ruşinează a spune, şi cu atât mai puţin un om sobru a scrie; dar fiind el împuşcat în fese, a primit, cum era de aşteptat, pedeapsa pe care o merita.
>
> Lordul Neville

Sorţii fiind de partea lui, Dudley s-a descotorosit de Seymour, iar în mai 1553 l-a căsătorit pe fiul său cu lady Jane Grey, o stră-strănepoată a lui Henric al VII-lea, făcându-l pe Eduard care căzuse la pat să-i declare succesori la tron pe urmaşii de sex masculin ai lui Jane. În ultima clipă, documentul a fost modificat punând-o pe Jane prima pe linia

de succesiune. Cu cele două posibile rivale ale lui Dudley, Mary şi Elisabeta, amândouă femei nemăritate, Anglia se pregătea pentru instaurarea unei noi dinastii, când Eduard a murit, la vârsta de 15 ani, în 6 iulie 1553.

Prima regină a Angliei

Prinţesa Mary avea însă alte idei. Plină de cutezanţă, şi-a adunat oamenii sub propria ei flamură în Anglia de Est, care fusese scena ultimelor revolte. Sprijinul pentru Dudley s-a topit, iar Mary a fost primită de cetăţenii Londrei ca adevărata lor regină. Contralovitura ei a restaurat catolicismul şi a pus în fruntea Angliei prima ei regină de drept.

Dar a făcut-o să creadă că putea să domnească fără Parlament. A ignorat cererile acestuia de a se mărita cu un catolic englez şi a insistat asupra lui Filip de Spania, fiul împăratului Carol al V-lea. Chiar dacă oamenii aveau noţiuni vagi despre teologie, ştiau în schimb cu certitudine că nu voiau să fie guvernaţi de un spaniol. În 1554, Mary a reuşit să supravieţuiască unei revolte a schimbătoarei elite londoneze apelând printr-un extraordinar discurs la iubirea Angliei faţă de Fecioara Maria.

> Nu pot să vă spun cât de firesc îşi iubeşte o Mamă Pruncul, fiindcă eu nu am fost mama unui prunc, dar... fiind Doamna şi Stăpâna voastră, cu adevărat şi profund vă iubesc şi vă ocrotesc.
>
> Regina Mary, Guildhall, 1 februarie 1554

Acest al doilea triumf a convins-o în mod fatal că avea de îndeplinit o misiune. Lady Jane Grey a fost executată, iar prinţesa Elisabeta a scăpat ca prin urechile acului. Iar planurile ei de căsătorie cu Filip şi-au urmat cursul împotriva opoziţiei generale.

Când copilul mult dorit s-a dovedit a fi o sarcină falsă, a decis că Dumnezeu o pedepsea pentru faptul că îi tolera pe eretici. Sute de protestanţi au ars pe rug. În 1556, soţul ei a

convins-o să i se alăture într-un război împotriva Franţei, care s-a dovedit a fi un dezastru în urma căruia Anglia a pierdut Calais, ultima sa posesiune în Franţa. La moartea ei în 1558, Mary condamnase catolicismul în Anglia, legându-l de execuţii şi dominaţie străină.

Privilegiul Sudului

După ce supravieţuise haosului politic şi religios, regina Elisabeta era hotărâtă să stabilizeze o ţară dezbinată. În privinţa religiei, a hotărât că, atâta timp cât supuşii ei se conformau public, *nu avea de gând să deschidă ferestre spre inimile şi locurile secrete ale oamenilor*. Actul de Uniformitate (1559) şi cele 39 de Articole (1563) au restaurat protestantismul, dar au lăsat în mod deliberat lucrurile într-o stare atât de vagă încât, până în ziua de azi, există anglicani greu de deosebit de baptişti şi anglicani prea puţin diferiţi de catolici.

Situaţia politică a fost în schimb mai greu de controlat. Sub tatăl ei, Parlamentul se bucurase de putere; sora ei, Mary, îi ignorase sfaturile şi plătise pentru asta. Acum, acesta era gata să-şi arate muşchii. În 1567, Robert Mulcaster, membru al Parlamentului, a tradus în engleză tratatul de legi scris în latină de sir John Fortescue în secolul al XV-lea. Acolo stătea scris, pentru ca toţi să poată citi – iar englezii au citit asta în mod repetat în următorul secol –, că suveranul era obligat să domnească împreună cu Parlamentul.

> Regele Angliei nu poate nici să schimbe legile fără consimţământul supuşilor săi, nici să-i împovăreze cu biruri străine împotriva voinţei lor... dat fiind că ele nu sunt făcute doar după placul Principelui, ci prin acordul întregului regat... Parlamentul Engliterrei.

Se mai punea apoi chestiunea străveche dacă Nordul avea să accepte domnia Sudului. Teologia era faţada revoltelor, dar adevărata problemă a reginei, după cum a fost avertizată

de Consiliul ei Privat (Privy Council), era că *oamenii de la nord de Trent nu recunosc drept principe decât un Neville ori un Percy*. În 1569, Revolta Nordului (Northern Rebellion) a fost înăbuşită cu o cruzime care l-ar fi impresionat chiar şi pe Henric al VIII-lea: cel puţin 600 de oameni au fost spânzuraţi.

Anglia era din nou unită prin forţă. Coroana, Biserica, Parlamentul, legea şi învăţătura erau toate în Londra sau în Sud-Est. Până şi accentul locului a devenit normă. Primul tratat modern de poetică informa că a vorbi *limba Sudului, precum facem noi cei din Middlesex ori Surrey,* nu mai era o chestiune de dialect local. Ci însemna a vorbi limba noii elite conducătoare.

> [Scriitorii nu trebuie să folosească] termenii oamenilor din Nord... nici felul de a vorbi de peste râul Trent... Prin urmare veţi prelua vorbirea obişnuită a Curţii, cât şi pe cea a Londrei şi a comitatelor din jurul Londrei.
>
> George Puttenham, *The Art of English Poesie* (1589)

Calea de a pătrunde în această elită era limpede: bani şi un tip anume de educaţie, bazată pe clasici şi legislaţia franceză, la Oxford, Cambridge şi Londra.

> [Oamenii de rând întreprinzători şi de succes]... ce-şi îndreaptă fiii spre şcoli, spre universităţi, spre asociaţiile avocaţilor (Inns of the Court)... îi ajută prin aceste mijloace să devină gentlemeni.
>
> William Harrison (1577)

Vasta majoritate a englezilor de rând, cărora li se promisese că Reforma avea să fie marele moment de eliberare naţională, au ajuns într-o stare mai rea ca oricând.

Doar o altă naţiune: Anglia scufundată

Climatul era din ce în cei mai dur. Împrejmuirile continuau fără abatere. Inflaţia ciuntea valoarea simbriilor. Săracii Angliei erau de acum într-atât de disperaţi, încât Elisabeta a

fost sfătuită să-i folosească pentru a popula pe gratis noile ei teritorii americane.

> În număr mare sunt azi cei care suferă... de asemenea nevoi şi lipsuri, că ar fi mulţumiţi să-şi pună viaţa în joc şi să slujească un an întreg doar pentru mâncare, băutură şi îmbrăcăminte, fără simbrie.
>
> Richard Hakluyt, 1583

De acum Anglia era doar o naţiune în cadrul noului imperiu al *Insulelor Britanice* (*British Isles* – termenul este consemnat prima oară în 1577). Elisabeta Tudor nu mai era doar o regină engleză. Era o împărătească multinaţională care purta coroana imperială. Toate naţiunile ei erau egale. În 1563 a comandat traducerea Bibliei în galeză. În anul următor, traducerea în irlandeza gaelică.

Începea o nouă şi lungă poveste: rescufundarea englezilor obişnuiţi, nu sub o clasă conducătoare francofonă, ci în cadrul unui imperiu multinaţional, începând de acasă, cu Insulele Britanice, conduse de propria lor elită imperialistă. Pe moment însă, totul era deghizat de măreţul moment al unei unităţi impuse cu forţa.

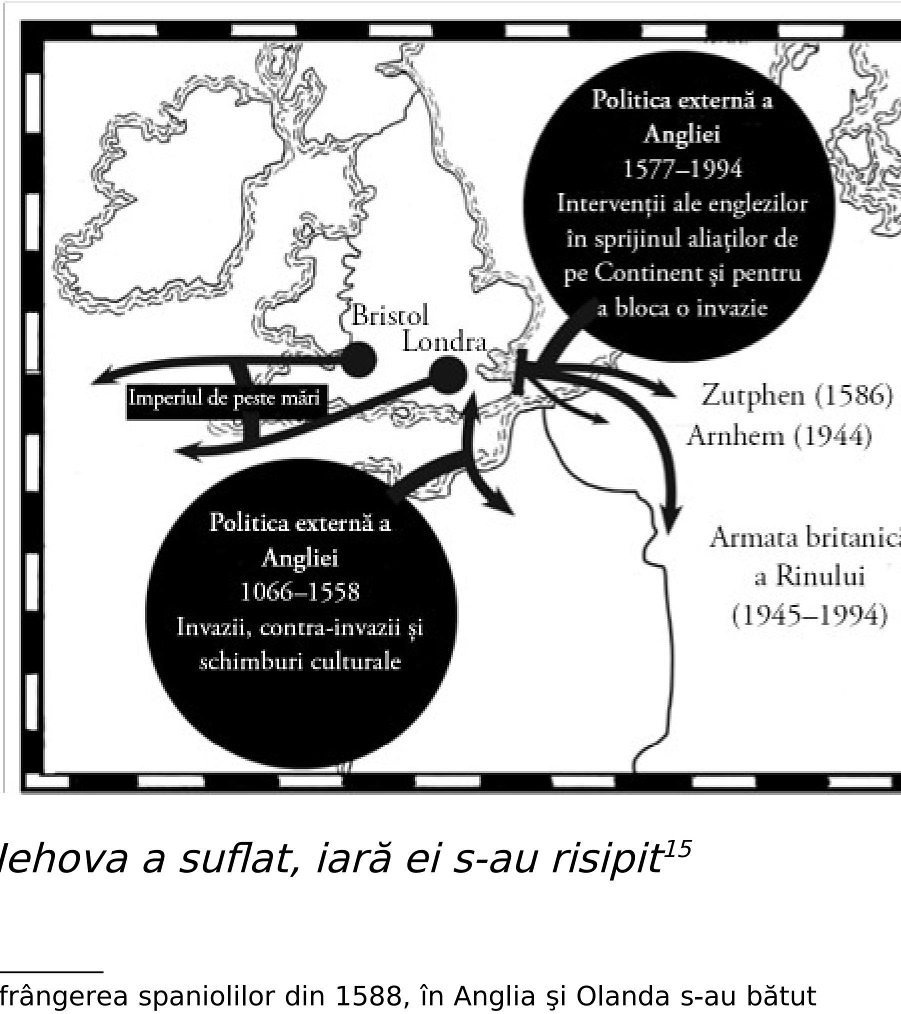
Insula-fortăreaţă

În 1570, Elisabeta a fost declarată de papă eretică *în slujba fărădelegii*, devenind o pradă pentru orice asasin catolic. În acelaşi deceniu, protestanţii Olandei, care încercau cu disperare să scape de sub dominaţia spaniolă, i-au oferit de două ori întreaga lor ţară. Elisabeta făcea parte din noul război confesional al Europei, că-i plăcea ori nu, dar era prea vicleană să se arunce într-un conflict deschis cu Spania. În schimb a optat pentru un război hibrid, sprijinindu-l pe ascuns pe sir Francis Drake care a devenit primul navigator englez care a făcut înconjurul lumii între 1577 şi 1580.

Doar una dintre cele cinci corăbii ale lui Drake a ajuns până în Pacific, dar *Golden Hinde* a dat peste două corăbii spaniole care transportau aur şi alte avuţii, complet nepregătite în faţa unui atac. S-a întors cu o pradă atât de bogată, încât jumătate din câştig, cât îi revenea Elisabetei, a reprezentat mai mult decât venitul Coroanei pe un an întreg.

Când olandezii s-au oferit din nou (în 1584), Elisabeta i-a refuzat din nou, dar a trimis o armată de 7.000 de oameni în Ţările de Jos pentru a se confrunta direct cu spaniolii în bătălia de la Zutphen (1586). Timp de aproape 500 de ani

politica externă a Angliei a constat fie din invadarea Franţei, fie de a fi invadată dinspre Franţa. În următorii 400 de ani, armata avea să se îndrepte spre Ţările de Jos şi nord-vestul Germaniei, intrând întotdeauna în alianţe pentru a menţine echilibrul de putere, în timp ce flota naviga pe tot globul.

Iehova a suflat, iară ei s-au risipit[15]

---

[15] După înfrângerea spaniolilor din 1588, în Anglia şi Olanda s-au bătut monede comemorative, dintre care celebră este cea pe care era imprimat dictonul „Flavit Jehovah et dissipati sunt”, cu referire la Cartea lui Iov. (*N.t.*)

În 1588, Armada spaniolă s-a pus în mişcare hotărâtă să schimbe regimul în Anglia. Noua elită îşi vedea capetele ameninţate, iar oamenii de rând păstrau amintiri traumatizante legate de cuceriri străine: astfel, ameninţarea reprezentată de Armada a devenit o măreaţă ocazie de uniune naţională, canalizată cu multă pricepere de Elisabeta.

> Prin urmare mă înfăţişez astăzi vouă nu pentru recreere ori distracţie, ci fiind hotărâtă, în mijlocul şi în focul bătăliei, să trăiesc ori să mor printre voi; să mă plec pentru Domnul meu, pentru regatul meu şi pentru poporul meu, pentru onoarea mea şi sângele meu, chiar şi în ţărână.
>
> Elisabeta la Tilbury, 1588

Înfrângerea Armadei şi distrugerea altor două Armade (1596–1597) de vânt şi intemperii au permis regimului să afirme că englezii protestanţi erau poporul ales al Domnului.

După Armada

Scăpând de ameninţarea catolică, Elisabeta şi-a îndreptat atenţia asupra protestanţilor radicali. În 1593, neparticiparea la slujbele Bisericii Angliei a devenit o ofensă gravă. În anumite momente importante, predici tipărite la centru erau expediate tuturor parohiilor din ţară. Biserica a ajuns astfel primul mediu de comunicare în masă la nivel naţional, iar a deţine controlul asupra ei a devenit un punct central al politicilor din următorul secol.

Pe moment, însă, orice conflict a fost prorogat întru gloria Elisabetei. În predici, tablouri, poezii şi broşuri, *Regina Fecioară, Zâna cea Bună* era adorată ca un soi de înlocuitoare naţională a Sfintei Fecioare.

> Primea cu graţie nu doar daruri bogate de la persoane avute, ci şi bucheţele parfumate, flori, ramuri de rozmarin şi alte asemenea atenţii oferite de oameni umili... iar în acest fel poporul, pentru care nu există muzică mai dulce decât amabilitatea principelui, era cu atât mai stârnit să o iubească şi să se bucure.

John Hayward

Dincolo de tot acest teatru politic, oamenilor de rând le mergea tot mai rău. În anii 1590, cei mai săraci mureau literalmente de foame, în vreme ce speculanţii cumpărau cereale pe care le puneau deoparte până ce preţurile creşteau şi mai mult.

Guvernul a încercat în zadar să controleze această piaţă ucigător de liberă. În acel moment, un bărbat amendat în 1598 pentru că pusese deoparte cereale şi care ştia să scrie în franceză, dacă era nevoie, deşi (potrivit spuselor unui rival cu educaţie universitară) nu avea decât *puţină ştiinţă de latină şi mai puţină de greacă,* a sosit la Londra pentru a deveni scriitor de limbă engleză.

Cum le vorbeşte Shakespeare tuturor englezilor

Englezii erau pregătiţi să devină iubitori de teatru. Din moment ce străvechile lor arte şi rituri religioase, precum şi sărbătorile populare, le fuseseră interzise, se obişnuiseră să asculte cu multă atenţie Cuvântul rostit, chiar dacă înţelegeau lucrurile doar pe jumătate (a le înţelege cu adevărat însemna aproape o condamnare la moarte). Thomas Cromwell stabilise că scena era singurul loc unde culoarea, zgomotul şi spectacolul mai erau încă admise – deşi doar cu scopul de a reprezenta presupusa istorie naţională. Iar în avântul naţionalist de după înfrângerea Armadei, cei de sus şi cei de jos erau gata, pentru prima oară de la Cucerire încoace, să se amestece în aceleaşi locuri publice.

Aceasta i-a permis lui Shakespeare să execute un exerciţiu de echilibristică pe sârma întinsă a limbii engleze şi să vorbească tuturor. Prima sa mare piesă istorică (*Henric al VI-lea*) se deschide cu cuvinte culte de origine latină şi referinţe clasice, dar mai târziu ne sugerează că nu asta e engleza: *Vreo veste de supunere aduci?/ Supunere e un cuvânt francez, Noi, luptători englezi nu ştim ce-nseamnă*.[16] În alte locuri, însă, face ceea ce făceau (şi continuă să facă) avocaţii englezi, folosind dublete precum *lands and tenements,* referindu-se la *pământuri.* Iar mâna însângerată a

[16] W. Shakespeare, *Opere complete, vol. 1, Henric al VI-lea*, traducere de Barbu Solacolu, Editura Univers, Bucureşti, 1982. (*N.t.*)

lui Macbeth împurpurează mările, adică, pe englezeşte, preface verdele în roşu.

Engleza are această ciudată însuşire de a-ţi da posibilitatea să spui cele mai multe lucruri în două feluri.

George Watson

Ni-i putem imagina pe actorii lui Shakespeare privind în sus spre elitele aşezate în loje, iar apoi vorbind în jos spre cei de la parter care stăteau în picioare. Se putea fiindcă, de data aceasta, englezii se simţeau cu adevărat uniţi.

Era un moment de maximă importanţă – un astfel de moment nu avea să mai vină niciodată. Ascensiunea, maturitatea şi declinul său a coincis cu cariera dramatică a lui Shakespeare. După ce tensiunea a dispărut, iar zilele eroice au apus... lucrurile au început să se destrame.

A.L. Rowse

Anglia dată mai departe

Elisabeta s-a agăţat de putere, refuzând să numească un succesor. Până şi aducerea în discuţie a chestiunii succesiunii era pedepsită. Protestanţii radicali aşteptau să ducă Reforma mai departe. Catolicii înverşunaţi sperau să poată da ceasul înapoi. Ţara era ţinută strâns – şi în acelaşi timp paralizată – de Regina Fecioară care îmbătrânea. Când în sfârşit a murit, pe 24 martie 1603, toată lumea ştia că o epocă lua sfârşit. Puţini îşi închipuiau că viitorul va fi decis fără luptă.

O naţiune care aproape că s-a născut şi s-a format sub ea... cum de era posibil ca boala ei să răspândească o spaimă universală?

Thomas Dekker

Însă în culise, Elisabeta şi primul ei ministru, lordul Salisbury, au conceput un plan pentru a evita un război civil

politico-religios: Anglia avea să fie încredinţată unui rege străin.

Anglia abolită?

Anglia se războise cu Scoţia aproape necontenit încă din secolul al XII-lea. Iacob al VI-lea al Scoţiei (a cărui străbunică fusese sora lui Henric al VIII-lea) a fost acceptat ca Iacob I al Angliei fiindcă Salisbury l-a prezentat ca fiind unica soluţie de a evita războiul civil. Fiecare vicar anglican a fost însărcinat să le amintească enoriaşilor săi că Iacob fusese încoronat *fără vreo vărsare de sânge, zarvă ori răzvrătiri care să deranjeze pacea publică a regatului Majestăţii sale... contrar tuturor aşteptărilor*.

Noul rege a găsit o ţară profund instabilă. Reformatorii extremişti îl voiau în chip de conducător războinic al Europei protestante. În schimb, el a abandonat eternul război al Elisabetei cu Spania, a permis anumite practici catolice şi a încercat să-şi păstreze poziţia la centru comandând în 1604 traducerea şi publicarea unei noi versiuni a Bibliei, cunoscută sub numele *King James Bible.* Dar catolicii extremişti nu s-au mulţumit cu atât. Sub conducerea lui Guy Fawkes, o bandă de complotişti a încercat să-l arunce în aer pe el şi Parlamentul în 5 noiembrie 1605.

Dar la acea vreme Iacob propusese deja o nouă şi radicală soluţie la divizările din interiorul Angliei: aceea de-a le aboli complet, ca naţiune separată.

> Drept care Noi am gândit să nu mai folosim numele diferite de Anglia şi Scoţia... şi intenţionăm şi hotărâm să ne luăm şi să ne asumăm pentru Noi... Numele şi Titlul de Rege al Marii Britanii.
>
> Iacob I, Proclamaţia din 20 octombrie 1604

Elitei engleze prea puţin îi păsa care era numele ţării ei. Dar era foarte interesată de cine o conducea. Dacă îi îndeplinea dorinţa lui Iacob şi îi crea astfel o bază de putere

separată în Scoţia, puterea ei – pe care o exercita prin Parlamentul de la Londra – avea să fie serios îngrădită.

Avea Sud-Estul să rămână forţa supremă, aşa cum devenise în vremea Tudorilor, ori avea să devină o parte dintr-o entitate mai mare, multinaţională, numită *Marea Britanie*? Întrebarea aceasta avea să domine politica următoarelor secole. În timpul domniei lui Iacob, s-a manifestat sub forma unei lupte între pretinsul *Rege al Marii Britanii* (şi al său *Imperiu al Marii Britanii* cum avea sa-i spună cartograful John Speed în 1612) şi *Parlamentul Angliei*.

Membrii Parlamentului şi juriştii – de cele mai multe ori erau şi una şi alta – au scotocit prin vechile cărţi de legi engleze pentru a găsi cazuri. S-a aflat că sub Henric al VIII-lea nu era legal ca *bordelurile, numite lupanare, să fie suprimate prin decret [regal]*. Marele judecător al vremii, sir Edward Coke, a declarat că acest precedent legal se aplica la fel şi unui bordel, şi Parlamentului, aşa încât *Regele nu are nicio prerogativă decât aceea pe care i-o permite legea ţării*.

Iacob i-a avertizat pe membrii Parlamentului ca, dacă nu îi acordau fondurile pe care le dorea şi nu îi susţineau planul de unificare a Angliei cu Scoţia, *să nu mai caute în grabă alte Parlamente*. Unii dintre ei au dorit să clarifice lucrurile pe loc, alţii însă s-au temut să se opună deschis regelui. Această diviziune i-a permis lui Iacob să domnească în continuare.

Naşterea imperiului transatlantic: foamete şi emigraţie

Conducătorii Angliei s-au dovedit a fi înţelepţi temându-se de revolte sociale. Mica glaciaţiune se apropia de punctul cel mai de jos. Începând cu 1608, pe Tamisa îngheţată se organizau în mod regulat târguri. Agricultura devenea facultativă în Nord şi chiar şi în Midlands, împrejmuirile începuseră să fie o chestiune de viaţă şi de moarte. În 1607, un număr mare de ţărani rebeli din Northamptonshire, care

au încercat să blocheze îngrădirea izlazurilor lor, au fost ucişi pe loc. Alţii au fost apoi spânzuraţi, evisceraţi şi tăiaţi în bucăţi. Ordinea socială a Angliei abia dacă se mai menţinea.

THE GREAT FROST.

Cold doings in London, except it be at the

LOTTERIE.

With Newes out of the Country.

A familiar talke betwene a Country-man and a Citizen touching this terrible Frost and the great Lotterie, and the effects of them.

The Description of the Thames frozen ouer.

O nouă supapă de salvare a fost emigraţia. În prima jumătate a secolului al XVII-lea, aproximativ 50.000 de oameni (dintr-un total de cca 4 milioane) a ales călătoria primejdioasă spre coloniile din America. Mulţi dintre ei s-au legat printr-un contract de muncă pe ani întregi, pentru a-şi plăti traversarea. Adesea soarta lor nu a fost mult mai bună decât sclavia.

> Sosirea primilor douăzeci şi ceva de africani [în Virginia, în 1619] nu a impus coloniei să stabilească legi speciale pentru sclavia bazată pe rasă deoarece legea care îi trata pe pălmaşi ca pe o proprietate mobilă era suficientă.
>
> William Terrance Marshall Riches

Conştienţi de această situaţie, un grup de ţărani din Nottinghamshire s-a hotărât să pornească spre acele regiuni ale Lumii Noi care nu se aflau sub controlul regelui: *acele ţinuturi întinse şi nepopulate ale Americii, care sunt roditoare şi potrivite pentru a fi locuite, fiind lipsite de locuitori civili, unde nu sunt decât oameni sălbatici ori necivilizaţi, care cutreieră locurile în lung şi în lat cam la fel ca animalele sălbatice*. Aceştia au fost cei care în 1620 s-au îmbarcat pe *Mayflower*.

Imperialiştii de mai târziu aveau să afirme că imperiul anglofon era dovada unei însuşiri rasiale unice. Realitatea era că Franţa, de exemplu, nu era cu nimic mai puţin interesată de ideea de a avea un imperiu şi dispunea de aventurieri cu grămada – dar nu a avut niciodată un număr mare de ţărani fără pământuri într-atât de disperaţi, încât să-şi rişte viaţa în regiuni de curând descoperite, aflate la capătul lumii. Imperiul anglofon s-a născut fiindcă viaţa era extrem de grea pentru englezul de rând.

Un duşman de moarte: Carol I şi Parlamentul

La moartea lui Iacob în 1625, tensiunile dintre el şi Parlament aproape că paralizaseră guvernarea. Fiul său,

Carol, în vârstă de 24 de ani, a făcut un slalom disperat încercând să găsească mijloace şi fonduri pentru a ocoli, a câştiga ori a intimida Parlamentul. În cele din urmă dezastrul s-a produs în 1628: trei expediţii navale costisitoare nu au reuşit să-l oprească pe regele francez să recâştige fortăreaţa protestantă care era La Rochelle (aceasta este povestea din *Cei trei muschetari*). Cu trupele învinse şi marinarii răzvrătiţi fiindcă nu mai fuseseră plătiţi, Carol a fost obligat să apeleze la Parlament pentru a obţine creşterea impozitelor.

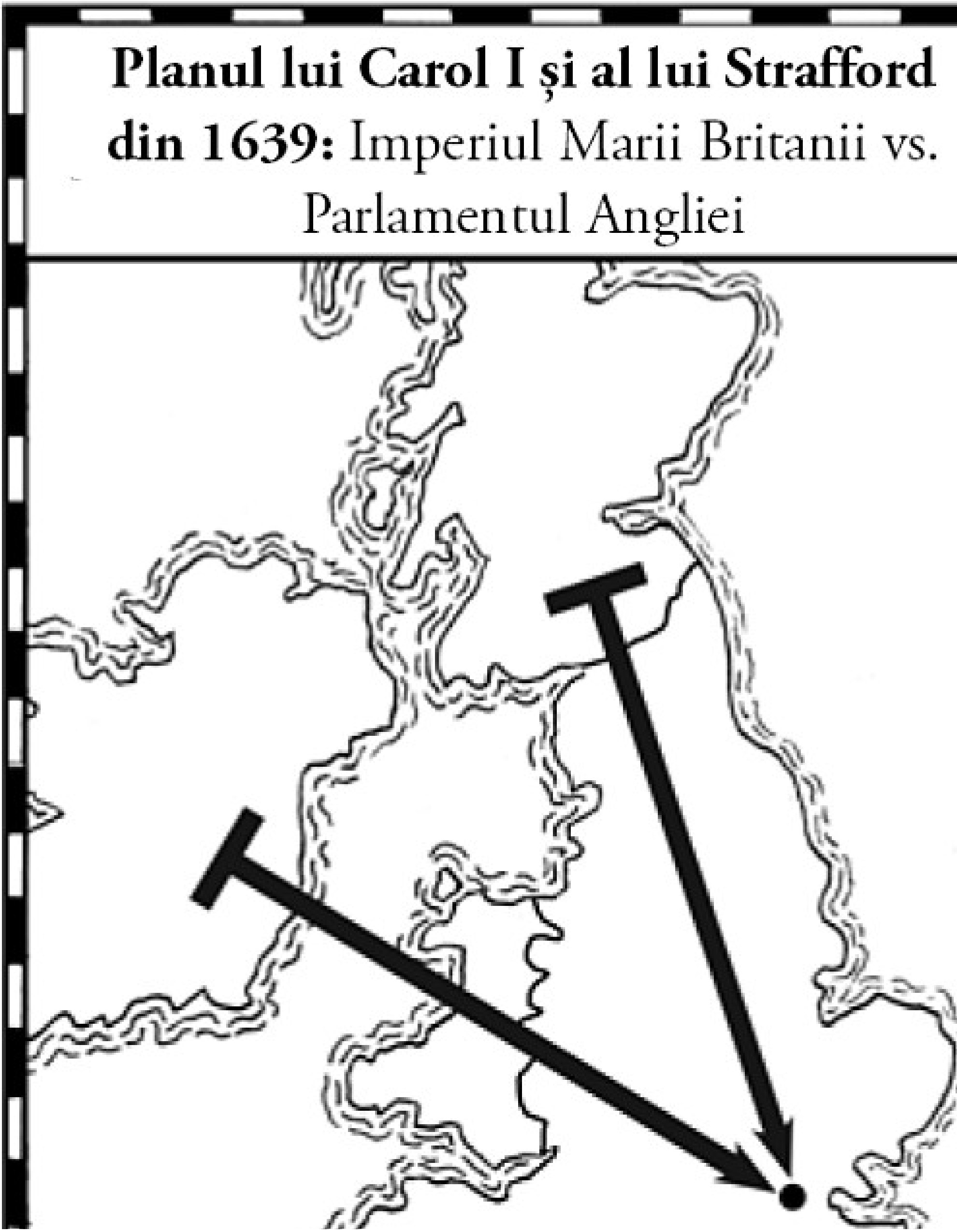
Membrii Parlamentului s-au folosit din plin de ocazie. Pe 2 mai 1629 l-au ţintuit fizic pe preşedintele instituţiei de scaunul său ca să continue sesiunea şi să treacă o serie de hotărâri de urgenţă. De atunci încolo, oricine îl sfătuia pe rege să crească impozitele fără acordul Parlamentului, ba chiar şi cel care plătea asemenea impozite, era un *duşman de moarte al acestui Regat şi al bunului public*.

Cu toate acestea, a te ridica cu forţa armelor împotriva regelui era un pas pe care nimeni nu a îndrăznit să-l facă. Carol nu a luat în serios Parlamentul şi a continuat să guverneze fără el zece ani, finanţându-se prin reînvierea unor impozite medievale, precum Ship Money, pentru care nu avea nevoie de aprobarea Parlamentului.

Războiul Civil: Imperiul Marii Britanii vs. Parlament

Criza s-a produs în cele din urmă când Carol s-a hotărât să folosească *Imperiul Marii Britanii* împotriva Parlamentului Angliei. Comandantul său militar, contele Strafford, reuşise aparent să pacifice Irlanda în anii 1630, oferindu-i lui Carol un fief în afara controlului parlamentar. În 1639, Strafford a încercat să facă acelaşi lucru şi în Scoţia. Dar aceasta s-a întors împotriva lui. Scoţienii au pus mâna pe arme şi au ripostat, armata subfinanţată a lui Strafford s-a prăbuşit. *Parlamentul Scurt (Short Parliament)* convocat de Carol a

refuzat să finanţeze o nouă armată dacă aceasta nu se afla sub controlul său, iar întreaga regiune Northumbria a sfârşit sub ocupaţie scoţiană.

Planul lui Carol I și al lui Strafford din 1639: Imperiul Marii Britanii vs. Parlamentul Angliei

O treime dintre corăbiile comerciale engleze erau folosite la transportul cărbunelui de la Newcastle la Londra pentru a face faţă asprelor ierni ale secolului al XVII-lea. Cu o parte vitală a veniturilor tăiate, Carol nu a avut altă opţiune decât să convoace Parlamentul. Pe 3 noiembrie 1640, *Parlamentul Lung (Long Parliament)* s-a reunit la Westminster. Regele voia doar bani ca să-i supună pe scoţieni, dar Parlamentul era hotărât să folosească ocazia ca să-şi afirme dominaţia asupra tuturor posibililor rivali.

Arhiepiscopul Laud a încercat să facă uz de puterea Bisericii în comitate pentru a scurtcircuita controlul Parlamentului londonez asupra legii. La rândul său, Strafford sugerase că o armată compusă din supuşii irlandezi ai regelui Carol ar putea zdrobi Parlamentul Angliei. Parlamentul i-a declarat pe amândoi vinovaţi de înaltă trădare, iar Consiliul Nordului de la York a fost desfiinţat.

În data de 4 ianuarie 1642, Carol a pătruns în Camera Comunelor în fruntea unor soldaţi înarmaţi, pentru a aresta cinci membri ai acesteia. Dar sosise prea târziu. După cum a spus chiar el, păsările îşi luaseră deja zborul. Temându-se de locuitorii Londrei care sprijineau Parlamentul, Carol s-a refugiat la York, oraşul rival al capitalei. Pentru prima oară în istoria engleză, două puteri din ţară încercau acum, pe calea proclamaţiilor tipărite, să influenţeze opinia populară. Amândouă se străduiau să adopte un ton moderat.

> **Parlamentul** *(de la Londra, în iunie 1642)*: Iar umilele noastre cereri primind acordul Majestăţii Voastre, ne vom dedica de acum încolo reglementării veniturilor Voastre prezente astfel încât să fie spre avantajul Vostru...
>
> **Regele Carol** *(de la York, dând răspuns)*: În acest Regat, Legile sunt făcute împreună de un Rege, o Cameră a Lorzilor şi o Cameră a Comunelor aleasă de Popor, cu toţii având dreptul la vot şi privilegii particulare...

Un motor ascuns împingea însă lucrurile spre criză. Nordul în alianţă cu non-englezii se opuneau dominaţiei exercitate

de Parlamentul din Sud. Era vorba aici de autoritate şi identitate, o problemă destul de profundă, încât să-i facă pe englezii obişnuiţi să se ucidă unii pe alţii.

> Nordul şi Vestul erau văzute de parlamentarieni[17] ca „ungherele întunecate ale ţării”.
>
> Christopher Hill

Regaliştii au ezitat după ce au câştigat cu greu prima bătălie de la Edgehill (23 octombrie 1643). Londra a rămas de partea Parlamentului. Carol s-a stabilit cu curtea – şi propriul său parlament – la Oxford, având sprijinul Ţării Galilor şi al Nordului. Armatele sale au obţinut victorii importante în 1643 şi au ocupat al doilea oraş al Angliei, Bristol. După ce a făcut pace cu Irlanda, putea să convoace trupe de acolo. La sfârşitul anului 1643 era pe cale să câştige.

Scoţia decide soarta Angliei

Scoţienii erau acum jokerul din pachet, pregătiţi să sprijine una dintre părţi, cu un anume preţ. Carol, prosteşte de încrezător în forţele sale, nu le-a făcut niciun fel de concesii. În schimb, Parlamentul, disperat, le-a făcut o ofertă extraordinară, ce răsturna relaţia de putere existentă de secole. Dacă avea să câştige, le ceda scoţienilor îndelung contestatul Berwick-upon-Tweed şi avea să refacă Biserica Angliei potrivit imaginii fundamentaliste a Bisericii Scoţiei. Acest acord a fost cunoscut sub numele de *Covenant (Solemn League and Covenant)*.

Când negocierile au început, *Comitetul pentru demolarea monumentelor superstiţiei şi idolatriei* şi-a suflecat mânecile atacând imaginile şi statuile din bisericile şi catedralele Sud-

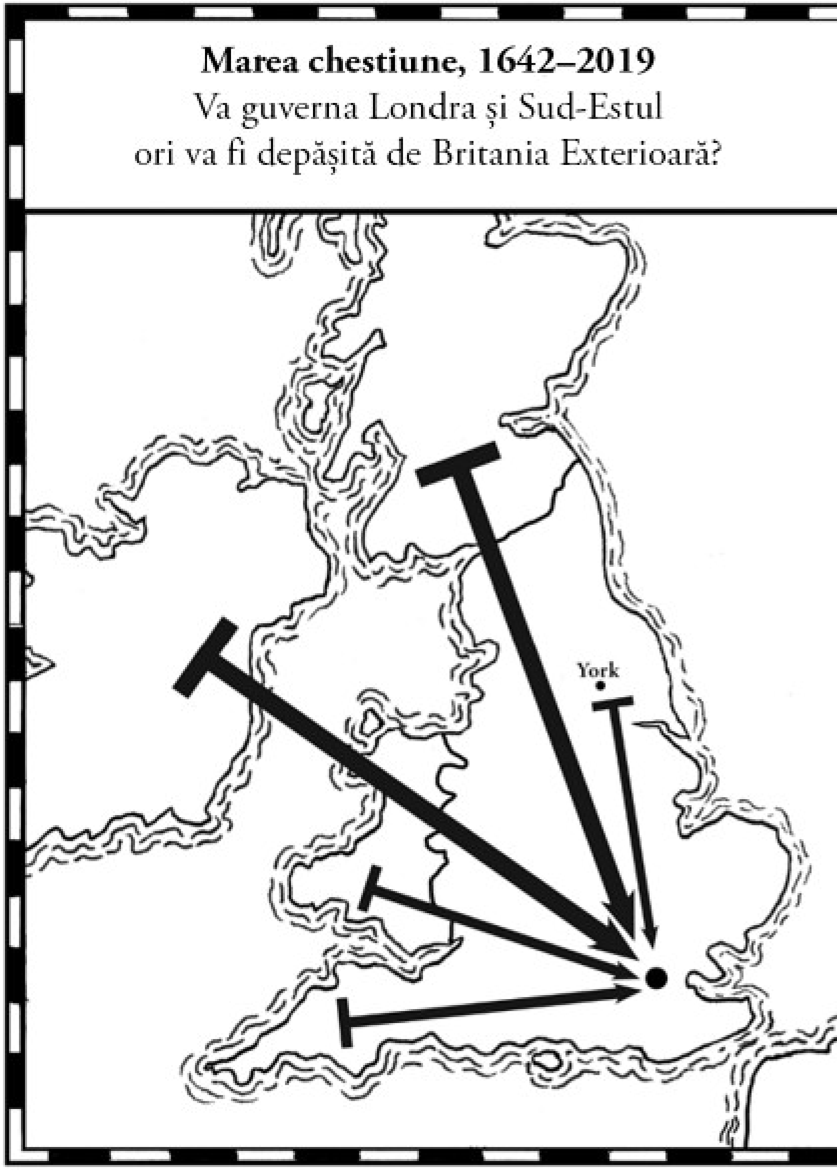
---

[17] Parlamentarieni (*Parliamentarians*) erau numiţi susţinătorii Parlamentului Lung. (*N.t.*)

Estului, în semn de bună credinţă – iar radicalii şi-au găsit un mare conducător, pe Oliver Cromwell.

> Ieşiţi de îndată toţi cei care puteţi! Ridicaţi toate cetele voastre; trimiteţi-le la Huntingdon; adunaţi câţi voluntari puteţi; daţi pinteni cailor... vă conjur, nu şovăiţi, fiţi iuţi şi răzbătători!... Trebuie să acţionaţi cu vioiciune; fără abatere! Nu neglijaţi niciun mijloc.
>
> Cromwell către comisari la Cambridge, 6 august 1643

Însă tot zelul lui Cromwell n-ar fi fost de niciun folos dacă nu erau scoţienii. La Marston Moor lângă York, în 2 iulie 1644 – în a doua mare bătălie, după Towton, purtată vreodată în Anglia – jumătate din armata parlamentarilor era compusă din scoţieni prezbiterieni susţinători ai *Covenant*-ului. Dacă n-ar fi fost ei, prinţul Rupert şi ai săi Cavaliers ar fi câştigat cu siguranţă bătălia şi probabil că şi războiul.

Sud-Estul la ananghie

Spre sfârşitul anului 1644, în pofida victoriei de la Marston Moor, ideea că Sud-Estul şi conducătorii Londrei ar trebui în mod firesc să domnească peste întreaga Britanie – poate chiar peste toate Insulele Britanice – părea o cauză pierdută. Irlanda îşi recăpătase suveranitatea de facto. Scoţienii, a căror alianţă cu Parlamentul scârţâia, deţineau Newcastle şi Durham, controlând comerţul cu cărbune. Ţara Galilor rămăsese neclintită de partea regelui.

Anglia însăşi era un fel de stat eşuat. Bărbaţii din Sud-Vestul rural formau miliţii de aşa-numiţi *clubmen* pentru a se apăra de ambele tabere. Cornwall şi Devon au semnat un pact de neagresiune ca şi cum ar fi fost două ţări independente. La două luni după Marston Moor, regaliştii din Cornwall au alungat armata contelui de Essex la Lostwithiel. La Londra, moderaţii erau la cuţite cu *Cromwell şi junta sa* (cum le zicea „parlamentarianul” conte de Manchester). Iar atunci, Cromwell a declarat război total.

Războiul total şi adevăratele inimi de englezi

> Acum e timpul să vorbească, ori în veci să tacă. Ocazia importantă de acum este aceea de a salva o naţiune.
>
> Cromwell către Parlament, 9 decembrie 1644

Matthew Hopkins Witch Finder
Holt.
1 Ilemauzar
2 Pyewackett
Jarmara
Sacke & Sugar
3 Peeke in the
Newes

A salva o naţiune – însemna de fapt a păstra supremaţia Angliei de Sud-Est – Cromwell era nevoit să-şi mobilizeze poporul cu orice preţ. *Noua Armată Model*, înfiinţată la începutul anului 1645, era compusă din cei cu *adevărate inimi de englezi*. Soldaţi căliţi în lupte erau făcuţi ofiţeri în defavoarea gentlemenilor. Fiecare unitate avea propriul ei pastor, pus să le inspire oamenilor sentimentul că îndeplineau o misiune de dreptate divină. Mult dispreţuiţii englezi de rând erau acum invitaţi să se vadă ca unşii Domnului. După ce Noua Armată Model a zdrobit ultimele trupe ale lui Carol la Naseby (14 iunie 1645), luptătorii ei au încolţit un grup de vivandiere regaliste, măcelărind o sută de *târfe cu trese de aur*. Ororile s-au răspândit şi dincolo de câmpurile de bătălie: între 1644 şi 1647, zeci de femei din comitatele de baştină ale *Asociaţiei Estice* a lui Cromwell au fost torturate şi executate de Mathew Hopkins, *prim-vânătorul de vrăjitoare*. Preţul victoriei Parlamentului a fost un radicalism religios-politic incontrolabil.

Granzi şi agitatori

Cromwell le spusese oamenilor săi că luptau pentru vechile libertăţi ale Angliei împotriva unor duşmani lipsiţi de Dumnezeu. Unii dintre ei, cunoscuţi drept *nivelatori* – fiindcă doreau să niveleze, să dărâme împrejmuirile – l-au crezut pe cuvânt.

În iunie 1647, nivelatorii radicali din armată l-au capturat pe rege, au abolit Crăciunul, considerându-l o sărbătoare a papistaşilor, şi au cerut desăvârşirea Reformei (cum îi spuneau ei), prin care înţelegeau voturi şi pământ pentru toată lumea. Au insistat ca promisiunea făcută de Thomas Cromwell oamenilor de rând în jurul anului 1530 să fie în sfârşit îndeplinită de Oliver Cromwell. În cadrul aşa-numitelor *Dezbateri de la Putney* din octombrie-noiembrie 1647, Cromwell şi Ireton – *granzii* – au purtat dezbateri cu *agitatorii*,

dintre care unul a declarat pur şi simplu că visul lor era *epoca dinainte de Cucerire*.

Războiul Civil a pus arme în mâinile englezilor obişnuiţi din Sud-Est. Tiparul şi ştiinţa de carte au dat glasurilor lor puterea mass-mediei. Amestecul de viziuni religioase şi revendicări politice care îi mâna ni-l evocă pe Martin Luther King în America anilor 1960:

> O, cât de mare e Amăgirea în care trăiţi voi cei care sunteţi puterea Angliei! Căci în vreme ce pretindeţi a da jos jugul normand şi puterea babilonică, şi aţi promis să faceţi din poporul Angliei ce geme sub jug un Popor Liber, voi încă purtaţi acel jug normand şi tirania înrobitoare şi ţineţi poporul în robie la fel de mult ca acel Cuceritor netrebnic şi Consiliul său de Război... Prin urmare, de vrei să afli Îndurare, *lasă-i pe fiii lui Israel să se ducă!*
>
> *The True Levellers' Standard Advanced*, 1649

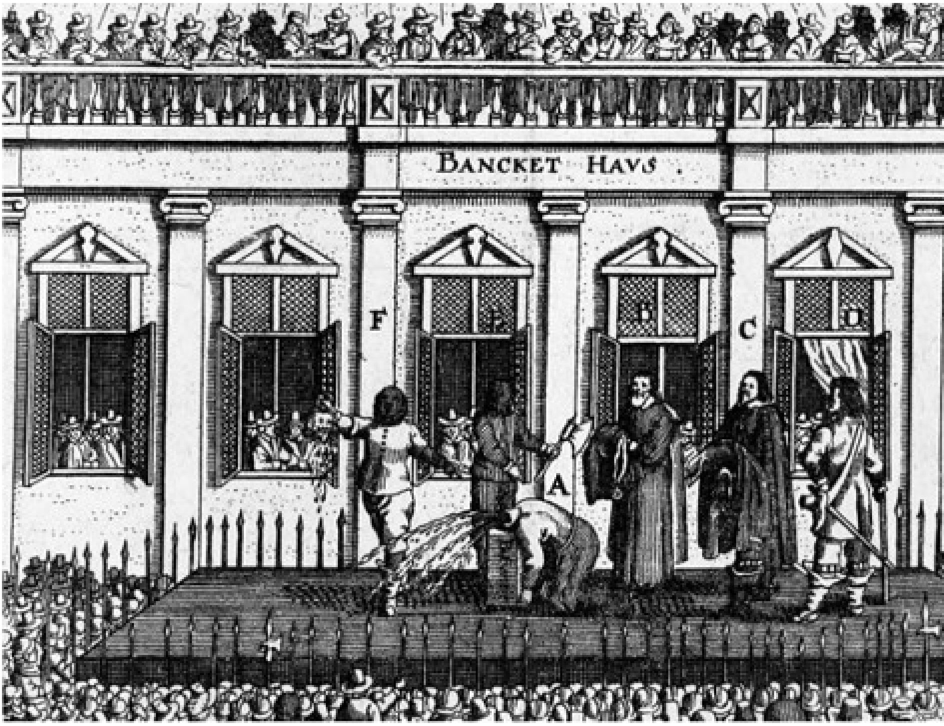
Dar nu era doar o lucrare care îi făcea vinovaţi pe normanzi pentru secole întregi de pustiire. Aproape toţi o făceau. Trecuseră şase sute de ani, dar pentru oamenii de rând din Anglia, cu istoriile lor transmise de la o generaţie la alta, Cucerirea continua să fie marea traumă naţională, care îi privase de limba lor, de legile lor şi de pământul lor.

Armata împotriva Parlamentului

Cromwell a încercat să-şi îmblânzească armata radicalizată, dar în secret a pus umărul ca regele Carol să fie făcut scăpat din ghearele ei în noiembrie 1647, ocazie de care însă a profitat pentru a cere loialitate totală. A pus chiar ca unul dintre agitatori să fie împuşcat în faţa regimentului său.

De atunci înainte a fost însă obligat să meargă pe panta populistă căreia îi dăduse frâu liber. Deşi în particular era pornit împotriva nivelatorilor, n-a avut încotro decât să-şi susţină armata radicală împotriva Parlamentului moderat. Membrii mai puţin radicali ai Parlamentului au fost eliminaţi în urma aşa-numitei *Pride's Purge* (1648), operaţiune de

epurare coordonată de colonelul Pride, pentru ca, în cele din urmă *Parlamentul Trunchiat (Rump Parliament)* să decidă inimaginabilul. Pe 30 ianuarie 1649, regele Carol I a fost executat.

Execuția lui Carol I (detalii dintr-o gravură germană, 1649)

Poporul Angliei... va fi de acum înainte Guvernat ca un Commonwealth şi Stat Liber de către Autoritatea Supremă a acestei Naţiuni, Reprezentanţii Poporului din Parlament.

Aşa cum se întâmplase cu un secol în urmă, oamenii de rând aşteptau acum de la noii lor conducători să se ocupe de împrejmuiri – sau măcar să-i lase pe ei să o facă. În aprilie 1649, cei ce se numeau *diggers (săpătorii)* au ocupat izlazul

din St George’s Hill, Surrey. Au fost urmaţi de alte grupuri din Kent, Northamptonshire şi Buckinghamshire. La fel ca nivelatorii, săpătorii credeau că îndreptau un rău care se trăgea direct de la cucerirea normandă.

> Cu inimă uşoară vom da deoparte toate vechile legi normande înrobitoare, ce au fost păstrate sub fiecare Rege de la Cucerire încoace şi care sunt ca nişte ghimpi în ochii noştri, ca nişte împunsături în coastele noastre.
>
> Dintr-o *Declaraţie a Bietului Popor Oprimat al Angliei adresată tuturor celor care îşi zic ori sunt numiţi Stăpâni ai Domeniilor*

La fel ca la prima Reformă, oamenii de rând au fost rapid puşi la punct. Comunităţile săpătorilor au fost distruse, iar Anglia plasată sub comandă militară.

> În orice loc cu garnizoană se face o examinare foarte strictă a persoanelor... Niciun călător nu poate să treacă fără să fie luat la întrebări precum *care e numele tău, de unde vii, unde locuieşti, încotro te duci şi de ce ai venit aici?*
>
> John Taylor („Poetul Apei”), 1649

Imperiul cu adevărat englez

Cu Sud-Estul deţinând din nou controlul asupra Angliei, Cromwell a decis să-şi extindă domnia asupra Insulelor Britanice. Misiunea lui era diferită de cea a predecesorilor săi dornici să construiască imperiul, prin aceea că nu a făcut niciun fel de concesii elitelor locale: înfrânte în luptă de Noua Armată Model, se aflau acum la mila englezilor de rând radicalizaţi, convinşi că îndeplineau lucrarea Domnului.

În Irlanda, măcelurile în numele religiei s-au produs la Wexford şi Drogheda (1649). La Dunbar (1650), scoţienii au suferit o înfrângere grea, iar sute de civili au fost masacraţi ulterior la Dundee. Fiul regelui mort a condus o invazie din Scoţia şi a fost zdrobit la Worcester (1651), reuşind cu greu să scape cu viaţă şi să se refugieze în Franţa.

Asupra noastră tuturor planează încă blestemul lui Cromwell.

Churchill

După ce şi-a pus amprenta prin foc şi sabie asupra Britaniei Exterioare, armata nu era defel dispusă să fie comandată de o elită mai moderată de acasă. În 1653, a dizolvat cu forţa două parlamente – *Rămăşiţa de Parlament* şi *Adunarea Nominalizată* – înainte de a-l declara pe Cromwell rege în toate, în afară de nume.

Unicul mod de a ţine armata radicalizată sub control era războiul. Aşa încât Cromwell a pornit noi războaie împotriva Olandei şi a Spaniei. La început lucrurile au mers bine, iar o vreme Republica Engleză a fost teroarea Europei. Punctul de cotitură l-a reprezentat atacul dezastruos asupra insulei Hispaniola din Marea Caraibilor (1655). În cele din urmă, pierzând încrederea publică şi cu finanţele tot mai şubrede, Noua Armată Model s-a întors asupra poporului însuşi în ceea ce s-a numit *Domnia generalilor-maiori* (1655–1657).

Domnia generalilor-maiori

Pentru prima oară de la 1066, Anglia era condusă de englezi obişnuiţi: aproape toţi generalii-maiori erau de origine modestă. Ei şi subordonaţii lor erau zeloţi radicalizaţi care credeau că tavernele, catolicii, luptele de cocoşi, rivalii politici, armindenii, teatrele, episcopii, muzica liturgică şi săracii erau literalmente agenţi ai diavolului. După această experienţă, englezii au rămas cu un sentiment de repulsie faţă de orice aducea cât de cât cu conducerea militară: timp de 150 de ani (spre deosebire de orice altă naţiune europeană) au privit cu evidentă neplăcere spre propriii lor soldaţi când aceştia erau pe aproape.

În 1658, costurile de întreţinere a armatei duseseră ţara la faliment: englezii nu mai erau dispuşi să suporte alte impozite, iar băncile străine nu mai acordau împrumuturi. Parlamentul ştia că încrederea nu putea fi recâştigată decât

punând capăt experimentului radical, aşa că, în mai 1658, i-a oferit lui Cromwell coroana. Dar Oliver tot nu putea să scape de armata sa: generalii nu aveau să se pună în slujba unui rege – chiar dacă acesta era regele Oliver I –, aşa că a fost nevoit să refuze.

Când a murit, în 3 septembrie 1658, au fost puţini cei care l-au plâns. Fiul său, Richard, a moştenit postul Lordului Protector, dar nu şi prestigiul tatălui său în ochii soldăţimii. Lipsit de acesta, i-a fost cu neputinţă să îi controleze, iar în mai 1659 a abandonat. La fel a făcut şi armata. În 1647 încercase să impună raiul cu forţa; acum nu voia decât răsplata.

Sfârşitul experimentului populist

Aproape toţi englezii îşi doreau din nou un rege, dar voiau şi un Parlament liber ales care să îl aprobe mai întâi. În 1660, *Restauraţia* nu a însemnat doar restaurarea monarhiei, ci şi a adevăratei puteri a Parlamentului. Singurul om care mai avea sub comanda lui o forţă viabilă, generalul Monk, conducătorul militar al Scoţiei, a pornit în marş spre Londra pentru a aduce toate acestea la îndeplinire. Pe 2 mai, *Convenţia Parlamentară* a fost de acord ca prinţul Carol, succesorul aflat în exil, să revină în ţară şi să fie încoronat.

> Mare bucurie ieri toată ziua la Londra; iar în timpul nopţii focuri de artificii mai multe ca oricând, clopotele bisericilor care băteau şi oamenii care beau în sănătatea regelui Carol pe străzi, în genunchi.
>
> Samuel Pepys, *Diary*, 2 mai 1660

Era sfârşitul experimentului populist al Angliei şi sfârşitul încercării de a impune prin forţă brută domnia Angliei asupra Insulelor Britanice. Scoţia şi Irlanda şi-au recăpătat propriile parlamente, iar englezii erau mai mult decât mulţumiţi să dea uitării ambiţiile imperialiste: îşi doreau doar revenirea la

ordinea tradiţională, aşa că au sărbătorit nebuneşte când Carol a intrat în Londra, pe 29 mai 1660.

Imitându-i pe francezi în toate

Carol al II-lea, ca atâţia regi ai Angliei dinaintea sa, avea gusturi exclusiv franceze. În tribunale, au revenit latina şi franceza (care fuseseră interzise în 1651). În modă, în artă, în arhitectură şi literatură se imita orbeşte modelul francez.

> Realmente, legea aproape că nu are termenii potriviţi pentru a se exprima în engleză.
>
> Sir Roger North, procuror general, 1686–8
>
> E la modă să-i imiţi orbeşte pe francezi în toate... ne cioplim şi modificăm limba, aşa cum facem cu hainele, după placul oricărui croitor francez.
>
> Aphra Behn, 1688

Carol nu a putut însă să-l copieze pe vărul său Ludovic al XIV-lea în a fi un domnitor absolut. Chiar şi *Parlamentul Cavalerilor,* dintre 1661 şi 1679, a fost totuşi un parlament şi, cu toate că la început s-au înţeles bine cu Carol, redând Bisericii Anglicane puterea deplină şi refăcând sistemul de taxare pentru a-i favoriza pe proprietarii de pământuri, în final, membrii Parlamentului au devenit reticenţi după dezastrele care au lovit ţara: epidemia de ciumă (1665), marele incendiu din Londra (1666) şi înfrângerea umilitoare suferită în al doilea război anglo-olandez (1665–1667).

Ceea ce Parlamentul nu ştia însă era că Ludovic al XIV-lea îl finanţa în secret pe Carol, oferindu-i chiar şi sprijin militar pentru cazul în care parlamentarii ar fi scăpat de sub control. În schimb, Carol promisese că se va converti la catolicism de îndată ce putea să o facă în siguranţă.

> Regele Marii Britanii... este hotărât să se declare catolic... de îndată ce bunul mers al regatului său îi va permite. Majestatea Sa

Creştină [Ludovic] promite să sprijine această acţiune oferindu-i Regelui Marii Britanii 2 milioane de livre turnois... şi să vină în ajutorul Majestăţii Sale Britanice cu 6.000 de soldaţi pedeştri.

Tratatul secret de la Dover, 1670

Whig şi Tory

Elita politică a Angliei era divizată. Una dintre tabere (numită *Tory* în derâdere după briganzii irlandezi anti-Cromwell cunoscuţi drept Tory/Tories, care în gaelică însemna *fugar*) susţinea că regele era suprema autoritate şi domnea prin dreptul ce i-l conferea faptul că se afla pe linia directă de succesiune. Cealaltă (numită *Whig* în derâdere după puritanii scoţieni cunoscuţi drept Whig/Whigs, care în gaelică însemna *hoţ de cai*) considera că Parlamentul era cel care decidea succesiunea, având totodată dreptul să limiteze oricare dintre puterile regelui. Nu se ştie prin ce instinct, la naşterea sistemului politic modern, englezii au ales cuvinte insultătoare ce reflectau divizarea Insulelor Britanice.

Tabăra Whig a fost cea care a inventat ceea ce în lumea de azi numim *fake news* pentru a întărâta plebea londoneză. *Complotul papistaşilor* din 1678 era, de pildă, o poveste inventată potrivit căreia catolicii plănuiau răsturnarea ordinii din Anglia. În realitate, extremiştii Whig au fost cei care au vrut să-i asasineze pe Carol şi James punând la cale *Complotul de la Rye House* pentru momentul când aceştia se întorceau de la cursele de cai de la Newmarket. Revolta publică i-a dat lui Carol posibilitatea să facă mai mult sau mai puţin tot ce voia. La moartea sa, în 1685, tabăra Tory era în ascensiune, iar Carol se îndrepta spre o monarhie absolută după modelul francez.

Libertatea engleză şi Realpolitik continentală

Iacob al II-lea, primul suveran catolic de la regina Mary, nu s-a confruntat niciodată cu o revoltă populară de amploare. Cei mai mulţi englezi urau Biserica de la Roma şi pe Ludovic al XIV-lea, dar mai tare se temeau de un nou război civil. Iar atunci când fiul ilegitim al lui Carol al II-lea, ducele de Monmouth, a debarcat cu trupe la Lyme Regis, oferind ţării o alternativă protestantă, cea mai mare parte a oamenilor a rămas în mod pasiv de partea regelui. Trupele lui Iacob au câştigat cu uşurinţă bătălia de la Sedgemoor, iar regiunea de sud-vest a fost pedepsită crunt de judecătorul Jeffreys în seria de procese numite *Bloody Assizes (Assizele Sângeroase)*.

Iacob a tras de aici concluzia că Parlamentul putea fi trecut acum pe linie moartă. Când membrii Parlamentului au refuzat să susţină emanciparea catolicilor, a suspendat activitatea acestuia pentru 18 luni, pentru ca în final să dizolve Parlamentul în încercarea de a guverna fără acesta. Populaţia Londrei i-a ovaţionat pe rivalii lui şi a ars efigii ale Papei – dar o adevărată revoltă nu s-a produs.

Însă spre sfârşitul anului 1687, a doua soţie a lui Iacob, Maria de Modena, a anunţat că era însărcinată. Mulţi din Anglia s-au speriat la gândul că vor avea o dinastie catolică, dar pentru un anume olandez, William, prinţ de Orania – rege al Olandei de facto, dar nu cu numele – apariţia moştenitorului a devenit o ameninţare existenţială. William era căsătorit cu Mary Hyde, fiica lui Iacob din prima căsătorie, şi era de aşteptat ca ea să devină regina Angliei la moartea tatălui ei. În acest fel, Anglia avea să-i acorde sprijin în lupta sa pe viaţă şi pe moarte împotriva lui Ludovic al XIV-lea. Dar odată cu apariţia unui moştenitor catolic, Iacob avea să fie tentat sau (asemenea fratelui său Carol), mituit să încheie o alianţă cu Franţa.

Pentru ca Olanda să rămână liberă, Anglia trebuia să rămână protestantă. Prin urmare, William s-a grăbit să ia în secret legătura cu anumiţi englezi. Au căzut la învoială: avea să fie invitat să invadeze Anglia atât timp cât promitea un

Parlament liber. Între timp a căutat să obţină sprijin de la rivalii Franţei, Habsburgii, şi chiar şi de la papă. Iar atunci când temutul fiu regal – James Francis Edward Stuart – s-a născut cu adevărat pe 10 iunie 1688, planul era de acum bătut în cuie.

Neglorioasa Revoluţie

Pe 30 iunie, William a primit invitaţia. Invazia a fost o capodoperă de răstălmăciri. Habsburgii şi papa au fost asiguraţi că era vorba de o mişcare împotriva francezilor şi nu o cruciadă anticatolică. Englezii în schimb erau încredinţaţi exact de contrariu.

> Această expediţie a noastră nu urmăreşte alt plan decât acela de a avea un Parlament liber şi legiuit, reunit cât mai curând cu putinţă... Nu avem nimic altceva în faţa ochilor în această întreprindere a noastră decât păstrarea religiei protestante... sub o conducere dreaptă şi legală.
>
> Proclamaţia lui William de Orania, octombrie 1688

Flota lui William – plasată, pentru impresie, sub comanda unui amiral englez era atât de mare, că a salutat în acelaşi timp forturile de la Calais şi Dover. Împinsă de vânturi favorabile a scăpat de adevărata marină engleză, care continua să-i fie loială lui Iacob, şi a ancorat la Brixham în 5 noiembrie 1688. Olandezii au ocupat rapid Exeter fără luptă.

> Armata olandeză, compusă din oameni care fuseseră născuţi în regiuni diferite şi serviseră sub fel de fel de flamuri, avea pentru locuitorii insulei un aspect grotesc, extraordinar şi teribil... Cetăţenii din Exeter, care nu văzuseră nicicând atâtea specimene din rasa africană, se holbau uimiţi la feţele negre, împodobite cu turbane brodate şi cu pene. Apoi, cu săbiile lor late scoase din teacă, au apărut călăreţii suedezi în armură neagră şi pelerine de blană.
>
> Macaulay

După trei săptămâni în care cele două tabere s-au jucat de-a şoarecele şi pisica, William a intrat în Londra în fruntea armatei sale fără să întâmpine rezistenţă, trupele engleze fiind obligate să se retragă la 20 de kilometri de capitală.

> Gărzile Albastre olandeze au ocupat poziţiile de jur-împrejur la Whitehall şi Hyde Park; iar Londra a rămas sub ocupaţie militară olandeză 18 luni.
>
> Jonathan Israel

Baladă de „Bun-venit la Londra" pentru prinţul de Orania, 16

Era limpede că *Willem, prins van Oranje*, era un străin, iar armata sa, străină şi ea, dar londonezii obişnuiţi erau disperaţi să evite repetarea perioadei 1642–1645, aşa că au înghiţit povestea că venise doar ca să înfrunte *papalitatea*, să le păstreze *Legile şi Libertăţile* – şi să restaureze un *Parlament liber*, pentru ca atât *Regele, cât şi Poporul* să poată înflori.

Parlamentul liber promis a şi fost realizat, dar în culise, William i-a informat pe membrii Parlamentului că, dacă luau vreo decizie greşită, avea să-şi retragă Gărzile Albastre, lăsându-i pe englezi să se lupte între ei. Drept care, pe 11 mai 1689, el şi Mary au fost încoronaţi suverani, ca William al III-lea şi Mary a II-a.

Triumful Parlamentului

William se afla în Anglia doar fiindcă avea disperată nevoie de muşchii ei împotriva Franţei. Fiind conştienţi de acest lucru, membrii Parlamentului au reuşit să obţină un acord epocal: Parlamentul va finanţa un război – dar numai dacă deţinea controlul asupra armatei. În exact acelaşi mod încercaseră să-l lege pe Carol I în 1639, declanşând Războiul Civil. Cincizeci de ani mai târziu, William al III-lea, mai interesat să salveze Olanda decât să domnească în Anglia, a fost de acord cu această condiţie.

De acum, cu cât cheltuielile de război erau mai mari, cu atât mai mare era proporţia din încasări care revenea Parlamentului. Astfel, membrii Parlamentului au fost încântaţi să sprijine războiul împotriva Franţei, cum era scris în documentul de înfiinţare a Băncii Angliei (1694).

William – cu avangarda sa formată din Gărzile Albastre olandeze – l-a înfrânt pe exilatul rege Iacob şi armata sa susţinută de francezi, în bătălia de pe Boyne din Irlanda. Flota anglo-olandeză i-a bătut în cele din urmă pe francezi, iar Ludovic al XIV-lea a fost nevoit să dea înapoi Ţările de Jos şi să-l recunoască pe William ca rege al Angliei.

Poziţia acestuia din urmă era acum sigură, dar William şi Mary nu aveau copii, astfel că în 1702, la moartea lui William,

pe tronul Angliei a urcat Anne, cumnata sa – ceea ce de fapt nu era decât o soluţie temporară, fiindcă ea însăşi îşi pierduse ultimul copil în 1700 şi era prea bătrână să mai aibă alţii. Succesiunea fiind în aer, Parlamentul a făcut mişcarea decisivă. Încă de la Magna Charta şi parlamentele lui de Montfort, elita Angliei se bătuse cu regii ei pentru a stabili cine conducea cu adevărat. Acum lupta fusese în sfârşit decisă. Prin *Act of Settlement (Legea de stabilire)* orice pretendent catolic era exclus din linia de succesiune, astfel că George, principele elector al Hanovrei, strănepot al lui Iacob I pe linie maternă, a sărit peste 56 de pretendenţi mai direcţi din familia Stuart, pentru a deveni rege al Angliei.

Oferta perfectă

Noua balanţă a puterii între rege şi Parlament a venit cu o ofertă unică pentru pieţele financiare internaţionale. În Anglia şi numai în Anglia împrumutul pe care îl dădeai era garantat atât de un rege adevărat care însemna prin tradiţie soliditate, cât şi de un Parlament condus de o elită cu o bază largă. Această elită, concentrată în oraşul cel mai mare din Europa apuseană, acceptase de secole comercianţii de succes şi tratase guvernarea ca pe o afacere.

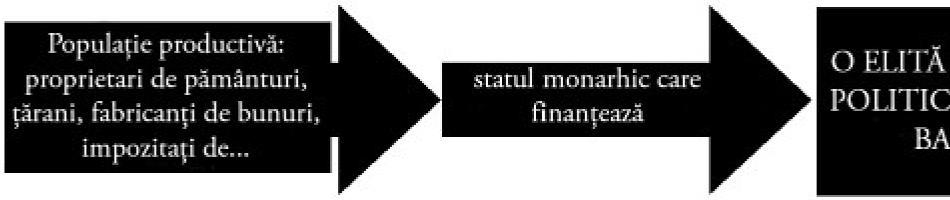

Politica engleză nu mai era afectată de ideologii împovărătoare. Englezii se săturaseră de ele. Îşi mai ziceau

unii altora *Whig* şi *Tory*, dar acestea nu erau decât cuvinte la îndemână pentru a-ţi insulta rivalul politic.

> Ministerul distins cu numele de Tory nu era decât alt set de Whigs... Problema nefiind cine va fi regele, ci: cine va deţine poziţii profitabile sub rege?
>
> *The Gentleman's Magazine*, nr. 33, 1763

Peste tot în Europa, guvernele monarhilor luau impozite de la populaţia care făcea bani şi canaliza fondurile spre o elită ereditară pe care se putea baza politic:

În Anglia, Parlamentul impozita oamenii care făceau bani şi canaliza fondurile înapoi spre aceştia:

Europenii au început să preia cuvântul *gentleman* pentru a descrie această stranie fuziune a aristocraţiei cu clasa afaceriştilor, care nu exista niciunde.

Parlamentul şi-a onorat datoriile, în loc să le sară, cum a făcut Franţa în 1759 şi 1770, aşa că oamenii au fost dispuşi

să-i împrumute banii care au alimentat războiul. Marea luptă de secol al XVIII-lea pentru imperiu nu a fost câştigată pentru că englezii ar fi fost în vreun fel intrinsec superiori francezilor, ci fiindcă Anglia a fost mai capabilă să se împrumute ieftin. Doar că Anglia nu mai era Anglia.

Scoţia schimbă totul

În 1707, această nouă *organizare statală programată pentru comerţ şi război* (Brendan Slims) a primit în mod oficial un nou nume: Marea Britanie. Elita scoţiană din Lowlands şi-a dorit un acord de comerţ liber cu bogata Anglie, locuri în puternicul Parlament de la Londra şi comisioane. Le-a obţinut pe toate. Uniunea a schimbat Anglia. Când Daniel Defoe a călătorit prin noul regat pentru a scrie primul ghid al acestuia, *A tour thro’ the whole island of Great Britain* (1724–1727), a tratat graniţa anglo-scoţiană ca fiind lipsită de însemnătate şi a alăturat Anglia de Nord Scoţiei. Linia despărţitoare era, bineînţeles, râul Trent. Defoe a comparat traversarea acestuia cu traversarea Rubiconului de către Cezar.

Noul stat,
Marea Britanie, după
Daniel Defoe
„acea parte a Britaniei căreia scoțienii, și cei din Northumberland și alții de pe partea aceea îi zic *la Nord de Trent*“
„partea de Sud a insulei Britaniei“

Divizarea din interiorul Marii Britanii nu era una naţională, între Anglia şi Scoţia, ci una economică şi culturală, între Anglia de Sud şi restul. Acest lucru a rămas valabil până în ziua de azi.

Alăturarea la elita non-engleză

Noul regat al Marii Britanii – în uniune dinastică cu regatul Irlandei şi Electoratul Hanovrei – se afla într-un permanent război cu Franţa, dar asta nu însemna că elita lui încetase să vorbească franceza. Lumea bună *(gentry)* poliglotă a Angliei georgiene vorbea – dar, mai ales, scria – o engleză care era mai franţuzită şi mai obsedată de cultura clasică decât fusese vreodată. *Istoria declinului şi a prăbuşirii Imperiului Roman* a lui Edward Gibbon, operă de remarcabil succes în epocă (1776), a devenit modelul unui stil cultivat:

> Nu îmi stă în intenţie de a-l reţine pe cititor insistând asupra diversităţii ori importanţei subiectului pe care mi-am propus să-l tratez; căci meritul alegerii va face ca slăbiciunea execuţiei să fie şi mai evidentă, şi mai puţin scuzabilă.

E o limbă pentru care un englez needucat de secol XVIII, ori de acum, ar avea nevoie de traducere. Dar tocmai aici era şmecheria. Aceasta nu era limba firească a nimănui; ci era proprietatea unui grup. Era ceva ce trebuia învăţat – ce putea fi învăţat de oricine, cu condiţia să-şi permită educaţia potrivită. Or, tocmai din acest motiv era perfect potrivită pentru a deveni factorul de coeziune socială a noii elite britanice. Cei înstăriţi şi educaţi (*gentry*), proprietarii de pământuri şi şefii clanurilor din Britania Exterioară primeau ceva foarte diferit de naţionalismul englez biblic de pe vremea lui Cromwell. Erau invitaţi să se alăture unui regat nou şi ciudat, ai cărui regi germani abia dacă vorbeau engleza, a cărui limbă era în mod voit artificială, pe jumătate franceză, pe jumătate engleză, şi a cărui adevărată cultură a fost ridicată din piatră.

De la Dover la Donegal, de la Truro la Inverness, conace nou-nouţe, construite după reguli noi, importate, te anunţau că proprietarii lor aparţineau nu unei naţii oarecare, ci unei elite paneuropene. Mici proprietari de pământuri şi vicari de ţară îşi construiau în fiecare sat case de acel tip, la o scară mai redusă. Cu mult timp în urmă, Anglia fusese unită sub regii normanzi de către o elită care vorbea franţuzeşte şi îşi construia castele peste tot în ţară. Acum, Insulele Britanice erau unite sub regi germani, de o elită care vorbea franceza, latina şi greaca şi îşi construia conace în stil clasic peste tot. Cine era cineva trebuia să aibă de asemenea o casă în stil clasic la Londra, inima imperiului, şi să-şi petreacă vacanţa socializând într-o staţiune special construită, precum Bath.

Clădirea istorică numită Grand Pump Room din Bath are pe front o inscripţie în greacă: *Apa e cea mai bună*.

Înfrângerea ţărănimii engleze

Toate acestea erau greu de înţeles pentru englezii obişnuiţi. Au fost deci lăsaţi de izbelişte în acest nou imperiu

clasicist, la fel ca muntenii Scoţiei, vorbitorii de gaelică din Ţara Galilor sau ţăranii gaelici ai Irlandei. Valul împrejmuirilor, ce-şi urmase târâş-grăpiş cursul, s-a revărsat acum într-un atac final. Totul a trecut prin tribunale, fireşte, dar ţăranii nu aveau acolo nicio şansă. Chiar dacă Parlamentul ceruse în 1731 ca *toate şedinţele [de judecată] să fie ţinute numai şi numai în engleză, şi nu în latină ori franceză*, engleza avocăţească era în continuare împănată cu expresii franceze şi latine. În plus, ce ţăran îşi putea permite să plătească un avocat? Iar dacă ţărănimea engleză încerca în continuare să trateze ceea ce odinioară fusese pământ ori pădure comună ca pe un bun public, din 1723 exista *Legea Neagră (Black Act)* care o punea la punct: o serie întreagă de tradiţionale acţiuni rurale aflate la marginea legii – precum braconajul, furtul din livezi şi altele asemenea – s-au transformat din simple încălcări în fapte criminale.

Ceea ce englezii de azi fetişizează a fi peisajul englez rural tradiţional – frumoase clădiri în stil georgian într-un peisaj străbătut de garduri vii – a fost creat prin importul de arhitectură străină şi distrugerea vieţii tradiţionale de la ţară, dacă era cazul chiar şi prin forţă. Englezilor de la ţară, care au urmat, tot ce le-a rămas a fost să jelească:

Prin forţa puterii cinstea simplă înşelând

Astfel veni împrejmuirea – ruină aducând...

Şi închisorile pentru săraci s-au ridicat în loc.

John Clare (cca 1820)

Păşunea de la Warkworth era împărţită de locuitorii din trei sate învecinate... Când şi-au pus în practică ameninţarea de a da jos noile împrejmuiri au fost întâmpinaţi de o companie de gentlemeni călare conduşi de judele local care au trecut peste ei şi le-au „înfrânt pornirea”.

J.M. Neeson, *Past & Present*

> Nu am o simpatie deosebită pentru ţărani, dar nu poate fi tăgăduit faptul că în multe alte ţări au putut să trăiască în lumea lor specială, în acord cu obiceiurile, purtările, hainele, mâncarea, băutura, cântecele şi dansurile lor. Aceiaşi oameni în Anglia au fost privaţi de toate acestea şi nu au mai putut nicicând să le înlocuiască cu altceva.
>
> J.B. Priestley, *The English*

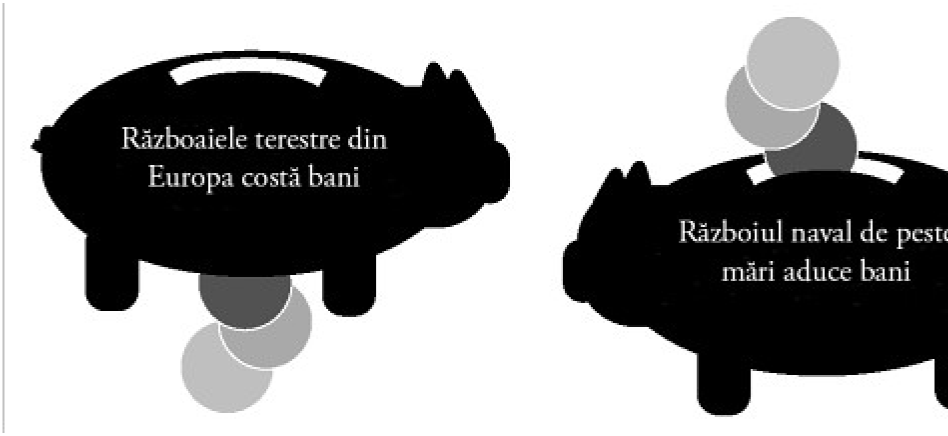
Cum împrejmuirile au sporit în mod simţitor recoltele naţiunii, au susţinut filosoful David Hume şi economistul Adam Smith, ele trebuie să fi fost bune pentru toată lumea, nu-i aşa? Nu chiar, au răspuns radicalii Thomas Paine şi Richard Price (şi tradiţionaliştii îngrijoraţi de dispariţia ţărănimii robuste): cum putea ceva care era evident rău pentru majoritatea britanicilor să fie bun pentru Marea Britanie? Dezbaterile moderne legate de economia de tip *trickle-down* îşi au probabil rădăcinile în împrejmuiri.

Hibridul cel puternic

Dispunând de o elită unită şi o ţărănime redusă la tăcere, Marea Britanie cea nouă era gata să pornească în lume. Alianţa anglo-olandezo-habsburgică a obţinut victorii importante în faţa francezilor la Blenheim (1704), Ramillies (1706), Oudenarde (1708) şi Malplaquet (1709), împingându-l pe Ludovic al XIV-lea dincolo de *bariera fortăreţelor*, inclusiv Ypres şi Mons, nume care vor deveni în mod dureros familiare soldaţilor englezi de peste 200 de ani.

Punctul de cotitură s-a produs în 1743–1744. În timpul *Războiului pentru Succesiunea la Tronul Austriei*, regele George al II-lea, care vorbea prost engleza, a condus personal *Armata Pragmatică* într-o victorie neaşteptată la Dettingen (1743). În anul următor, George Anson, primul englez, de la Francis Drake, care a făcut înconjurul globului cu o navă, s-a întors din Pacific – şi tot la fel ca Drake, a revenit cu nava încărcată cu aur spaniol. Marea Britanie tocmai plătise 200.000 de lire aliaţilor săi europeni; Anson a

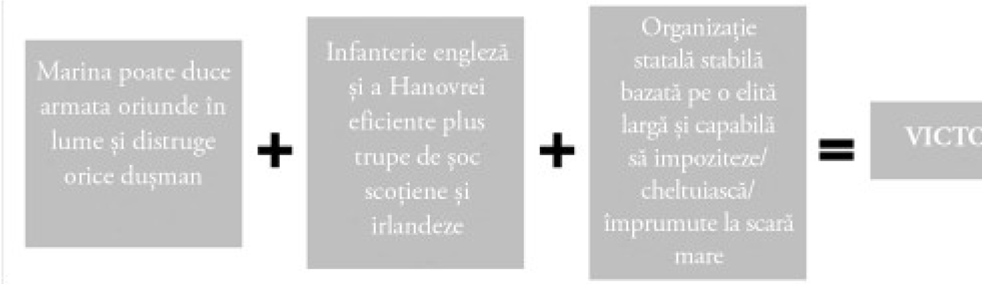
adus acasă 500.000 de lire în aur furat. Socotelile ieşeau de minune.

Marina a devenit copilul favorit al Parlamentului. Cum presupunea abilităţi tehnice, a devenit ca din întâmplare „oarbă” faţă de diferenţele sociale, ca nicio altă instituţie din Europa, ceea ce a făcut-o să devină un vehicul unic de mobilitate socială. Era oarbă chiar şi faţă de diferenţele rasiale: John „Jack Punch” Perkins, cu origini mixte, născut în Jamaica în jurul anului 1750, a murit bogat având gradul de *post-captain* (echivalent cu cel de colonel în armată). Bine finanţată, având ofiţeri profesionişti dornici să facă carieră şi eficient *încurajată* (cum a remarcat Voltaire), după ce a asistat la execuţia amiralului Byng acuzat de a nu fi fost suficient de agresiv, Marina Regală a dezvoltat un cult pentru atacul cu orice preţ.

Lipsea o piesă finală din alcătuirea acestui nou stat războinic. În timp ce cutreiera prin Highlands după bătălia de la Culloden din 1745, James Wolfe, ofiţer al armatei britanice, a remarcat *regimentele independente din Highlands care ar putea fi de folos, fiind robuste, întreprinzătoare, obişnuite cu o ţară aspră şi care nu fac mare caz atunci când cad*. În 1759 a dovedit că avea dreptate, folosind soldaţi din aceste locuri ca trupe de şoc pentru a captura Quebecul. La acea vreme, irlandezii catolici se alăturaseră şi ei trupelor în număr atât

de mare, încât peste două generaţii 40% din armata britanică era irlandeză.

În Războiul de 7 Ani (1756–1763) acest hibrid extraordinar, multinaţional, poliglot, mobil din punct de vedere social, Marea Britanie–Irlanda–principatul Hanovrei, a desfăşurat simultan ofensive victorioase pe tot globul într-o manieră pe care nicio naţiune nu a putut să o egaleze până la Statele Unite ale Americii în 1944–1945. Şi, dacă asta nu era de ajuns, Marea Britanie mai avea un as în mânecă.

PARTEA A PATRA

REVOLUŢIA INDUSTRIALĂ 1763–1914

Trudă şi agoniseală

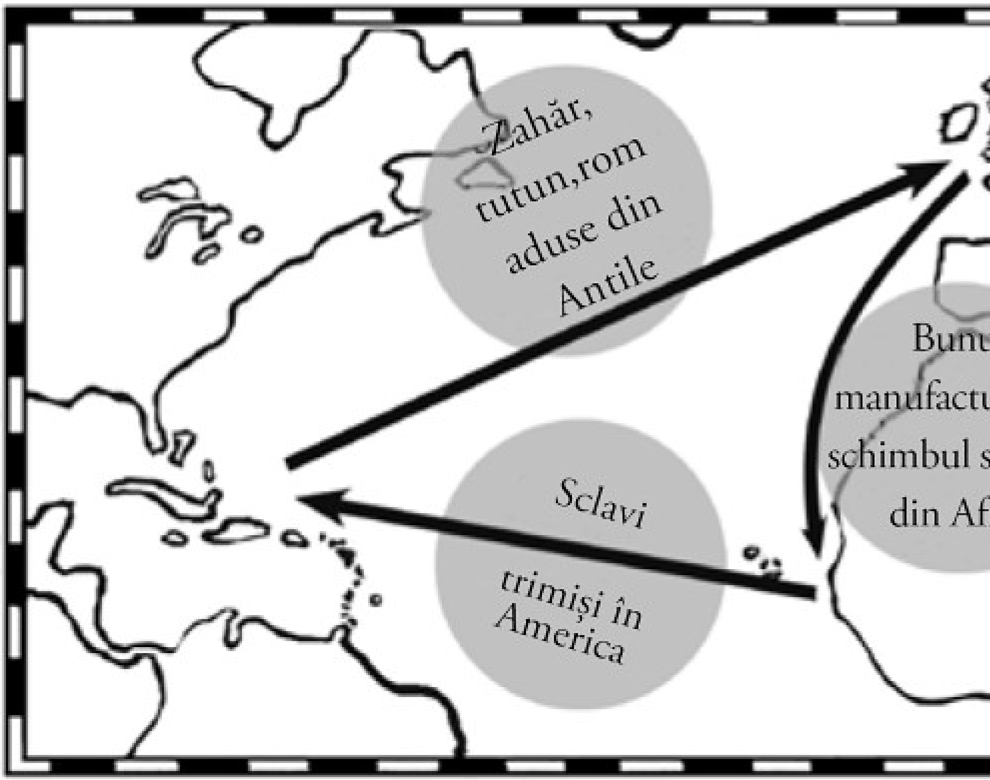
Marea Britanie avea cantităţi uriaşe de cărbune uşor de extras, astfel că era singura ţară care îl folosea la scară mare. Cum navele Marinei Regale, care erau făcute din lemn de stejar şi fierarii care ardeau cărbune de lemn devorau pădurile Angliei, întreprinzătorii şi industriaşii au rezolvat

până la urmă două probleme: cum să transporţi cărbunele extras din mine spre pieţe şi cum să-l foloseşti în prelucrarea metalului.

Acea fuziune unică de aristocraţi cu oameni de afaceri, care exista în Anglia, a fost factorul esenţial. În 1761, un întreprinzător privat vizionar a investit zeci de milioane în banii de azi ca să construiască primul canal mare de navigaţie. Acesta a fost ducele de Bridgwater a cărui familie deţinea de secole pământuri în nord-vest, iar canalul a fost construit pentru a transporta cărbunele de sub pământul lui la Manchester.

Cărbunele se afla *sub* pământul lui: acesta era lucrul care conta. De-a lungul istoriei, pământul a fost mereu sursă de mâncare şi combustibil: dacă îl foloseai prea mult pentru combustibil, oamenii sufereau de foame; prea mult pentru hrană, nu mai aveai destul combustibil. Aceasta este ceea ce numim *capcana malthusiană*, iar Anglia de secol XVIII a reuşit să o rezolve. Având la dispoziţie energie fosilă ce putea fi extrasă de sub ogoare, agricultura putea să înflorească la suprafaţă.

Barierele au fost ridicate, iar lumea modernă se năştea, bună sau rea. Un ţăran englez medieval petrecea 200 de zile pe an muncind. La sfârşitul secolului al XVIII-lea, foştii ţăranii dezrădăcinaţi lucrau ture de 12 ore timp de 300 de zile pe an în locuri precum filaturile de bumbac Arkwright. Aveau nevoie de mai puţine calorii pentru această muncă relativ mai uşoară, de interior, şi trebuiau să se prezinte la muncă după ceas, nu după sezon. Iar zilele lor erau reglementate chimic de produse noi, importate, precum supresoare de apetit, substituţi de mâncare şi stimulente: rom, tutun, ceai, cacao, cafea, zahăr rafinat.

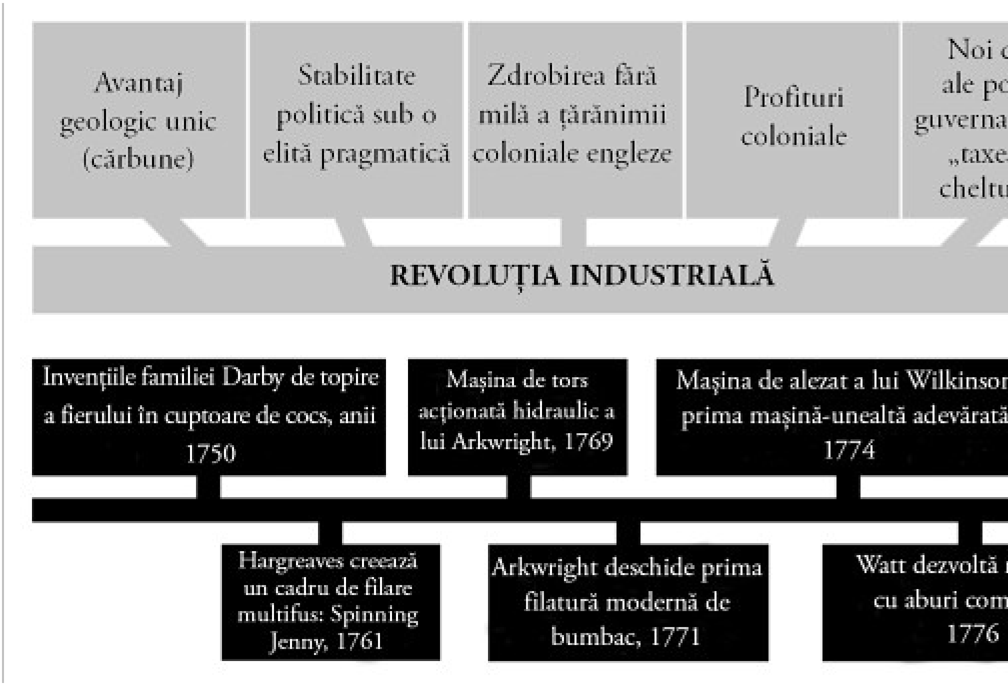

Acestea erau produsele rezultate din alt mare proces de deposedare. Erau furnizate de cel mai profitabil comerţ colonial, cunoscut în mod diplomatic sub numele de *West India Interest*. Materia brută – sclavii africani – era invizibilă din acest triunghi extrem de lucrativ. Britanicii vedeau doar bunuri prelucrate care plecau spre Africa, în timp ce zahărul, tutunul sau romul veneau din Antile (West Indies).

> În vreme ce plantaţiile de bumbac din Sudul american se aflau pe pământul Statelor Unite continentale, comerţul britanic cu sclavi se desfăşura la 3.000 de mile depărtare, în Caraibe.
>
> David Olusoga

Revoluţia Industrială a fost un efect, şi nu cauza, modernizării necruţătoare a Marii Britanii şi a constituirii Imperiului Britanic.

Niciodată o fiinţă omenească nu văzuse gazul arzând în felul în care ardea în experimentele lui Priestley; nicio fiinţă omenească nu văzuse munţi de cărbune devoraţi, nicio fiinţă omenească nu stătuse lângă un şuvoi de fier topit. Acum oamenii vedeau toate acestea şi erau uluiţi. Leonardo da Vinci proiectase maşini imposibile la vremea lui; două secole mai târziu, industriaşii-artizani ai Britaniei au transformat toate acestea în realitate.

Unica ţară care a putut să bată Marea Britanie

Războiul de 7 Ani a lăsat Marea Britanie cu un imperiu uimitor, cu un avans vital în Revoluţia Industrială şi cu ideea fatală că sorţii erau de partea ei.

> Oare ce lecţie să le predai copiilor săraci despre această epocă? Europa învăţase să tremure... comorile Perului erau îndreptate spre Tamisa, Asia era la picioarele măreţului Clive[18]! Pentru că în acea vreme oamenii măsurau peste doi metri... Oh! Mi se taie respiraţia de asemenea elocvenţă şi profeţie.
>
> Horace Walpole satirizează atmosfera megalomană a anului 1762

Însă un imperiu peste care domneşti este mult mai costisitor decât unul în care faci comerţ şi îţi exerciţi influenţa. În mod paradoxal, marile victorii ale Războiului de 7 Ani au crescut nota de plată. Mult-urâtul impozit pe ferestre, bazat pe numărul de ferestre pe care îl aveai la casă, a crescut de mai multe ori.

[18] Lordul Robert Clive, ofiţer, promotor al Companiei Indiilor Orientale, guvernator al Bengalului, considerat unul dintre cei care au pus bazele stăpânirii britanice în subcontinentul indian. (*N.t.*)

Detaliu din pictura *Estul oferă Britaniei bogățiile sale*
(creată pentru sediul din Londra al Companiei Indiilor Orientale,

În vreme ce proprietarii de imobile se grăbeau să-şi reducă „expunerea” la impozite, conducătorii Britaniei au ignorat principiile de bază ale negocierilor internaţionale. Acte de supremaţie imperială lipsite de sens, precum acela de a-i obliga pe spanioli să le cedeze Malvinele în 1771, au făcut Europa să se teamă că ambiţia britanică nu cunoştea limite. Dezastrul s-a produs când Londra a încercat să impună coloniilor americane principiul *stat mare, impozite mari, cheltuieli mari (high-tax, high-spend Big State)* şi să le oblige să plătească pentru propria lor apărare. Fiindcă s-a dovedit că exista un popor pe care Marea Britanie de secol XVIII nu îl putea bate, iar acesta era poporul englez!

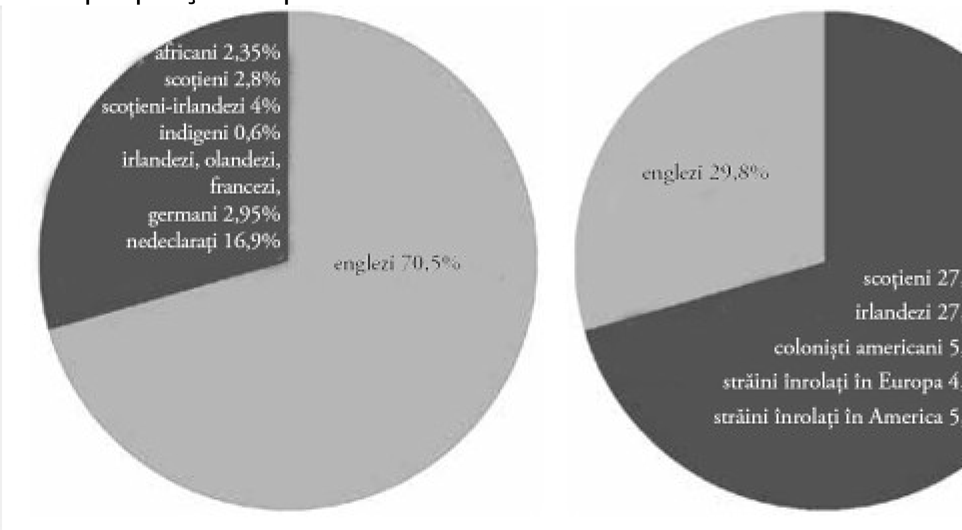
Asemenea radicalilor din Războiul Civil englez, părinţii fondatori ai Americii se considerau a fi adevăraţi anglo-saxoni ce luptau pentru drepturile lor împotriva unui despotism străin.

> Strămoşii noştri anglo-saxoni şi-au ţinut pământurile, la fel ca toată proprietatea lor personală, ca nişte stăpâni absoluţi... America nu a fost cucerită de William Normandul.
>
> Thomas Jefferson

Libertatea a fost mai bine înţeleasă şi s-au bucurat mai deplin de ea strămoşii noştri dinainte de venirea primilor tirani normanzi.

James Otis

Din punct de vedere etnic, asta erau. Coloniştii din Noua Anglie erau cel puţin în proporţie de 70% englezi; armata britanică regală cu care s-au înfruntat era compusă din non-englezi în proporţie de peste 70%.

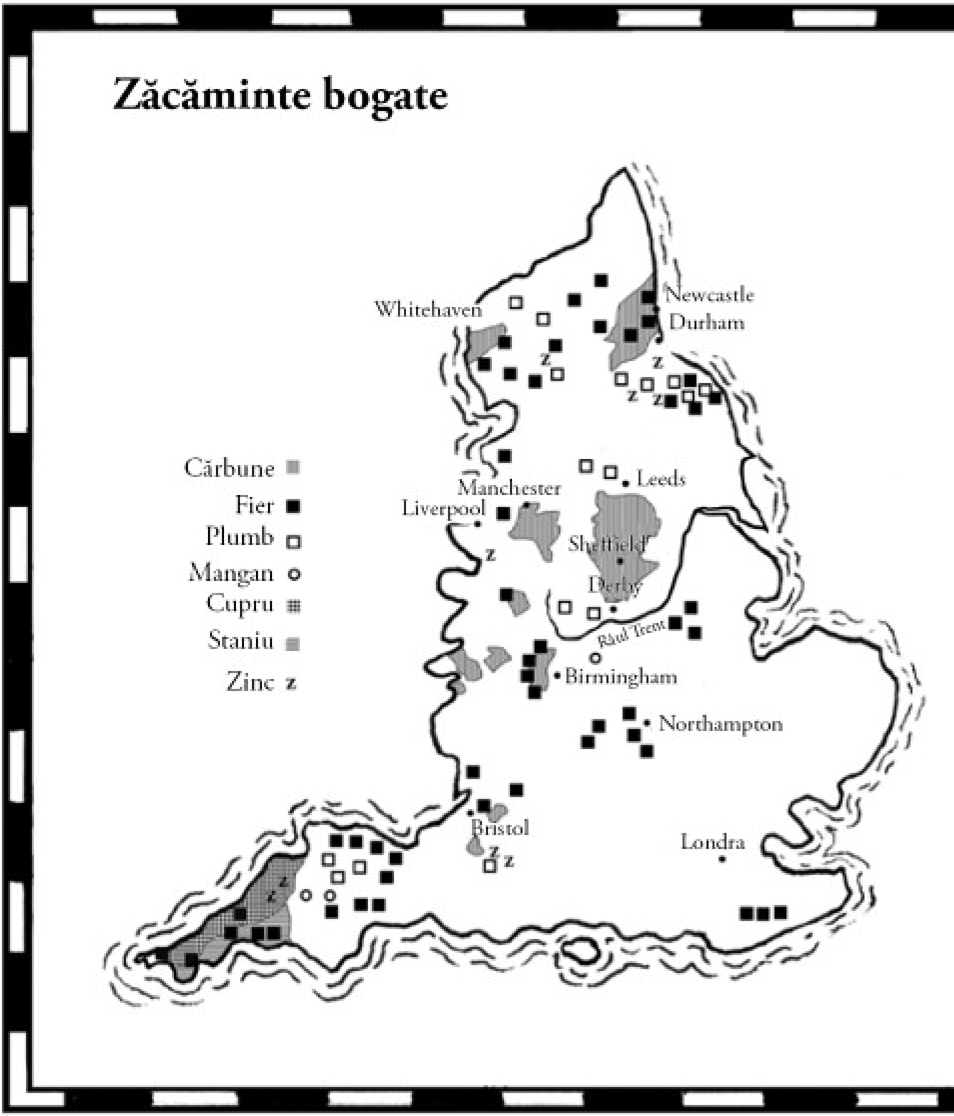

NOUA ANGLIE versus MAREA BRITANIE (1776–1783)
Stânga: Coloniile Noua Anglie, populaţie aproximativă în 177
Dreapta: Subofiţeri şi soldaţi în Armata Britanică în timpul Războ
Independenţă. Sursa: Peter Way, „Recruiting the British Army in the 18
Universitatea din Amsterdam, 2013

Greşelile de politică externă au unit marile puteri maritime europene – Franţa, Spania şi Olanda – împotriva Marii Britanii. Marina Regală, fatalmente suprasolicitată, a pierdut în *bătălia de la Chesapeake* (1781). Asediaţi fără speranţă la Yorktown, britanicii s-au predat, iar Noua Anglie şi-a văzut de viaţă, libertate şi fericire în ceea ce Jefferson, Otis şi Adams considerau că este adevăratul fel al vechilor englezi.

Pierzând America şi împovăraţi de o datorie naţională colosală, membrii Whig şi Tory au început să mârâie şi să dea vina unii pe alţii. În India, poziţia Britaniei a fost serios ameninţată după *al doilea război anglo-Mysore* (1780–1784). Orice altă ţară ar fi fost ruinată. Acum însă, stimulată de toată acea politică guvernamentală „impozitează şi cheltuieşte”, Revoluţia Industrială a înflorit cu adevărat.

Balanţa se înclină spre Nord

De data aceasta însă, destinul, sub forma geologiei, a fost în favoarea Nordului. Rocile de dincolo de diviziunea jurasică nu au dat un pământ bun pentru agricultură, dar erau înţesate cu zăcăminte subterane.

La 1800, numărul locuitorilor unor comitate din sud-vest, precum Wiltshire, abia dacă se schimbase în ultima sută de ani, în vreme ce în zonele nordice, industrializate, populaţia crescuse enorm.

1750	Oraş	Populaţie	1801	Oraş	Populaţie
1	Londra	675.000	1	Londra	959.000
2	Bristol	45.000	2	Manchester	90.000
3	Birmingham	24.000	3	Liverpool	80.000
4	Liverpool	22.000	4	Birmingham	74.000
5	Manchester	18.000	5	Bristol	64.000
6	Leeds	16.000	6	Leeds	53.000

Nu a fost însă niciodată destul pentru a şterge cu adevărat diviziunea Nord-Sud. Manchester, Liverpool, Leeds şi Birmingham au crescut, comparativ, mult mai repede decât Londra; însă în termeni absoluţi, Londra a crescut mai repede decât ele toate la un loc. La 1800 era pe departe cel mai mare oraş din emisfera vestică, cu aproape un milion de locuitori, un englez din opt trăind acolo.

Însă Nordul devenise şi el în sfârşit părtaş la bogăţia Angliei, ceea ce a născut un nou sentiment de unitate. Nimeni nu ar mai fi putut crede acum, aşa cum crezuseră iacobiţii rebeli susţinători ai dinastiei Stuart în 1715 şi chiar şi în 1745, că nordul Angliei s-ar ridica împotriva Londrei alăturându-se unei invazii din Scoţia, sprijinite de francezi. Fapt decisiv acum, când următorul război cu Franţa proaspăt energizată după revoluţia din 1789 a împins lucrurile la limită.

Bani noi, ţară nouă

În 1796, o tentativă de invadare a Irlandei de către francezi a fost înăbuşită, dar anul următor marina a fost zguduită de revolte, iar francezii au debarcat pentru scurt timp la Fishguard în Ţara Galilor. Panica a produs un asalt asupra băncilor: oamenii cereau ca noile bancnote să le fie preschimbate în aur, aşa cum li se promisese. În disperare,

guvernul a aprobat *Legea de restricţionare (Bank Restriction Act*, 1797) care permitea Băncii Angliei să îi refuze.

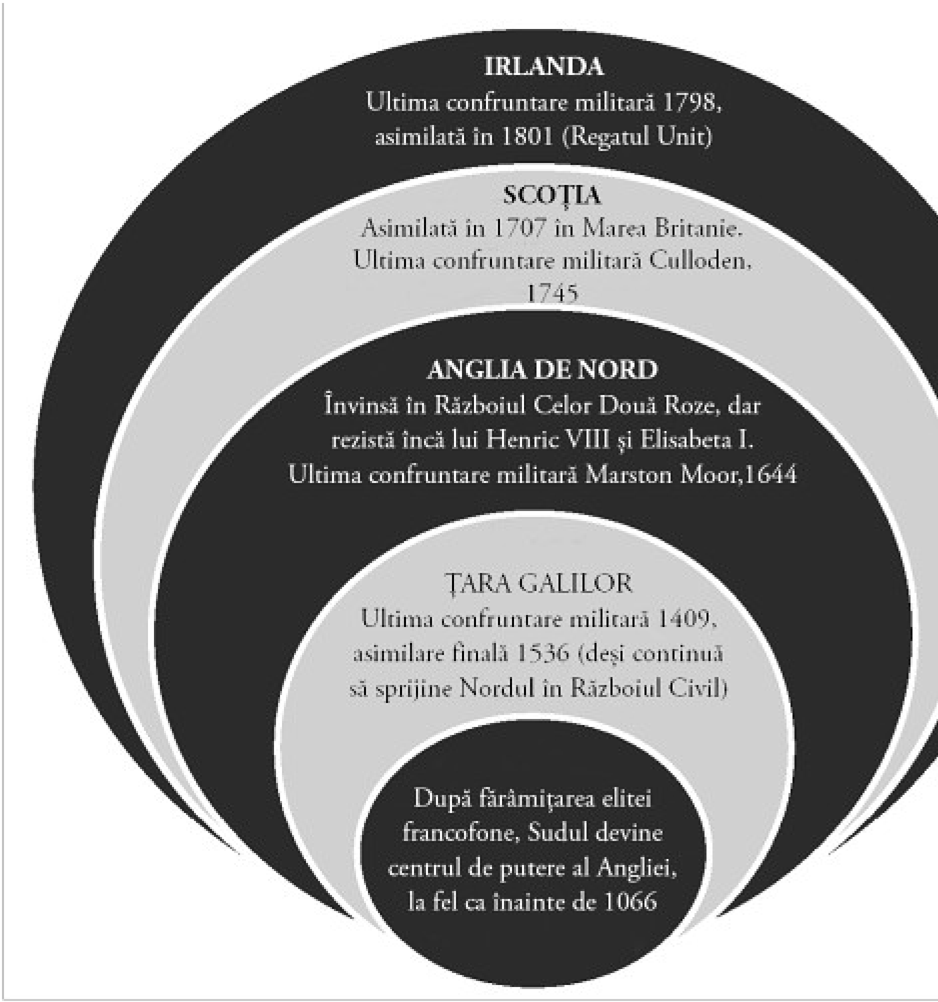
Pentru prima oară în istoria Europei, cetăţenilor unui stat important li se spunea că trebuie să aibă încredere în banii de hârtie, ce urmau să fie răscumpăraţi la o dată ulterioară nespecificată. Rezultatul ar fi putut fi o hiperinflaţie. În schimb, atunci elita politico-comercială a Britaniei a intervenit într-un mod care continuă să fie studiat şi azi de economişti.

> În toată Britania, bancherii şi comercianţii au declarat că vor susţine creditul public acceptând bancnotele.
>
> Banque de France/ Eurosysteme (2017)

Acum guvernul britanic putea să tipărească cât de mulţi bani considera că ar fi nevoie. Napoleon a fost mereu uimit şi enervat cum de *perfidul Albion* reuşea asta, când el încă era nevoit să plătească totul în aur. Răspunsul era de fapt simplu: Britania avea o elită mult mai numeroasă, care considera că statul îi aparţine şi, prin urmare, avea încredere în el. *Mândrie şi prejudecată*, romanul lui Jane Austen care se petrece cam în acea epocă, redă cu acurateţe clasa conducătoare a Angliei, unică prin larga ei componenţă. Personaje cu nume normande (Fitzwilliam Darcy, lady de Bourgh) continuă să conducă societatea. Dar prietenul cel mai bun al lui Darcy e Bingley, a cărui familie *a făcut avere din comerţ*.

Această elită afaceristă a făcut ceea ce era necesar, chiar dacă profund nepopular. A inventat un nou şi radical impozit pentru a susţine noii şi radicalii bani de hârtie.

> 12 ianuarie 1799: Se propune acum să fie introdus un IMPOZIT PE VENIT!... E un exemplu de impertinenţă respingătoare, iacobină, de slujbaş arivist – oare un adevărat britanic nu mai are dreptul la viaţă privată? Roadele muncii şi trudei sale vor fi culese, ban cu ban, de lingăii plini de coşuri ai birocraţiei?
>
> Dr. John Knyveton

Creșterea Imperiului elitei Sudului englez de la sfârșitul francofoniei (13
formarea Regatului Unit (1801). În fiecare etapă, elita rivală a fost cea di

Pentru a controla Irlanda rebelă, a fost întemeiat un stat nou-nouţ: în 1801 Marea Britanie a devenit Regatul Unit. Noul regat nu avea nimic a face cu dominaţia „englezilor” ca popor asupra naţiunii. Dimpotrivă, englezii obişnuiţi au devenit mai mult ca oricând doar un alt popor din cadrul

imperiului elitei lor: cel puţin un sfert dintre locuitori (marea majoritate a irlandezilor, cei mai mulţi galezi şi o minoritate semnificativă de scoţieni) nu puteau vorbi nici măcar o engleză elementară. Noul stat era pe de-a întregul o construcţie a elitei.

Motivul pentru care oamenii puteau şi foloseau interşanjabil numele de Anglia, Britania sau Regatul Unit era acela că, pentru cei care contau, numele nu avea nicio importanţă. Şi, oricum i-ai fi spus, funcţiona extrem de bine.

Înfrângerea lui Napoleon

Făcând uz de tactica politică a revoluţionarilor francezi – *referendumul* – Napoleon s-a proclamat Prim Consul pe viaţă (1802), iar apoi împărat (1804). Vânzarea Louisianei către americani i-a adus aur cu duiumul ca să plătească puternica *Armée d'Angleterre* formată din 250.000 de soldaţi pe care i-a strâns la Boulogne. La fel ca spaniolii în 1588 şi nemţii în 1940, Napoleon se confrunta cu marina britanică. Nelson a distrus flota franco-spaniolă la Trafalgar în 1805, iar rezultatul a fost rămânerea pe poziţii, pe cele două ţărmuri ale Canalului Mânecii. Napoleon nu a putut să invadeze, însă după victoriile lui zdrobitoare asupra austriecilor, prusacilor şi ruşilor, în 1805–1807, nimeni nu mai îndrăznea să adune o armată împotriva lui, deşi Londra se oferise să plătească 1,75 de milioane de lire sterline pentru fiecare 100.000 de soldaţi înrolaţi împotriva Franţei.

Marina domnea peste mări nestingherită, astfel încât Britania, deşi în război cu Napoleon, şi-a permis să se preocupe de soarta popoarelor lumii. În 1807, Parlamentul a abolit comerţul cu sclavi în cadrul imperiului (chiar dacă nu i-a eliberat şi pe cei aflaţi deja în robie). Ţară după ţară i-au urmat exemplul, iar combaterea comerţului cu sclavi a devenit ocupaţia de bază a Marinei Regale timp de o jumătate de secol.

Dacă erai unul dintre sclavii aceia de pe o corabie interceptată de Marina Regală pe mare şi capturată, şi te vedeai eliberat de cătuşele de la mâini şi picioare... ceea ce se petrecea atunci... era ceva ce aducea cu un miracol.

David Olusoga, BBC, 29 noiembrie 2016

Dictatorul francez a încercat să falimenteze *naţiunea de prăvăliaşi* instituind *blocada continentală*, un embargo general european asupra mărfurilor britanice. Când Portugalia a refuzat să se supună, a invadat-o dinspre Spania, declanşând revolte la Madrid. Având Spania drept aliat vital şi un cap de pod în Europa, nou-născutul Regat Unit – din punct de vedere militar era un regat *unit* – a început mobilizarea pentru un război total. Ducele de Wellington a înfrânt general francez după general francez în *războiul peninsular*. Cum controlul său asupra Europei slăbea, Napoleon s-a îndreptat în mod fatal împotriva ţarului, în 1812. Dar 250.000 de soldaţi francezi rămăseseră în Spania, astfel că *La Grande Armée* care a invadat Rusia era pe jumătate formată din soldaţi înrolaţi cu forţa din celelalte ţări europene. Înfrânt pe două fronturi, Napoleon a abdicat în 1814.

Recrutări în armata britanică din iulie 1808 până în iunie 1809. Cifre furnizate de War Office

Chiar şi fără el, Europa a rămas un loc de confruntare toxic. După numai şase luni, Regatul Unit s-a aliat, în mod incredibil, cu Franţa (şi Austria) pentru un posibil război împotriva Rusiei şi Prusiei. Doar revenirea lui Napoleon i-a reunit pe aliaţi. După ce Wellington şi prusacii l-au învins în fine la Waterloo (1815), Londra s-a hotărât să se spele pe mâini de Continent.

Strategia sa de ieşire a constat în reechilibrarea puterilor europene, oferind Renania, regiune germană prosperă şi paşnică, prusacilor arhimilitarişti. Apoi, după ce a pus cu inconştienţă umărul la o Germanie condusă de Prusia (ceea ce avea să se întoarcă împotriva sa), Regatul Unit s-a extras din Europa la fel de mulţumit ca Statele Unite în 1919.

Imperiul progresului

Odată cu sfârşitul politicii „impozitează şi cheltuieşte” din timpul războiului, noua Britanie industrializată a avut parte de prima recesiune care a dat naştere unor tulburări sociale. Un factor al agitaţiei au fost *Legile cerealelor*, care îi protejau pe proprietarii de pământuri interzicând importul de cereale până când preţul nu se ridica peste un anumit prag – stabilit atât de sus, încât practic nu a fost atins niciodată. Atmosfera a devenit tot mai încărcată. În 1817, în anul în care Jane Austen a murit, Mary Shelley a inventat genul modern de science-fiction şi horror dintr-o singură trăsătură de condei: romanul *Frankenstein*. Peste doi ani, 60.000 de oameni s-au adunat la Manchester, în St. Peter’s Square, ca să-l asculte pe cel mai mare orator al epocii, Henry „Orator” Hunt (un membru renegat al clasei proprietarilor de pământ) făcând praf Legile cerealelor. Husarii regimentului 15, care îi atacaseră pe francezi la Waterloo, şi-au atacat conaţionalii în *Masacrul de la Peterloo.* Anul următor, membrii unui grup conspirativ, *Cato Street Conspiracy*, au pus la cale asasinarea întregului cabinet, ca răzbunare.

EMANCIPAREA SCLAVILOR sau „JOHN BULL UŞURAT DE
MILIOANE". Un politician corupt *(centru)* scoate din buzunarul lui
englezul de rând *(dr.)*, 20 de milioane de lire sterline pentru a-l „desp
un proprietar de sclavi *(stg.)*. Pentru anul 1833 era o sumă colosală, p
contribuabilul britanic a continuat de altfel să plătească până în 2

Cu toate acestea, în vreme ce, în Europa, deceniile după Napoleon au stat sub semnul absolutismului şi al revoluţiilor, Britania a scăpat şi de una şi de alta. Cheia a fost, din nou, elita ei cu o bază socială largă.

> Aristocraţia engleză s-a dovedit a fi abilă în toate privinţele... ceea ce o deosebeşte de toate celelalte este uşurinţa cu care şi-a deschis rândurile.
>
> Alexis de Tocqueville, 1838

A existat o opoziţie serioasă când a fost vorba de abrogarea legilor împotriva catolicilor (1829), de prima mare Lege de reformă electorală (1832) şi de abolirea sclaviei în imperiu (1833).

Dar oricât de puternică ar fi fost opoziţia, totul a trecut prin Parlament, iar când Parlamentul s-a hotărât, lucrurile s-au încheiat. Cu elita unită, restul ţării s-a conformat.

> Campaniile chartiste reformatoare şi cele împotriva Legii cerealelor au fost... cea mai puternică critică sistemică populară la adresa instituţiilor britanice de la Revoluţia Americană încoace. Au mobilizat milioane pentru cauza lor. Cu toate acestea, ambele au lăsat hotărârea în seama Parlamentului.
>
> Angus Hawkins, *Victorian Political Culture*

Exista în mod clar ceva special legat de aranjamentele politice ale Angliei, iar atunci când clădirea Parlamentului a ars în 1834, s-a hotărât ca aceasta să fie ridicată din piatră.

Stânga Clasicism radical: Capitoliul de la Washington, 1826

Dreapta Clasicism regal: Palatul Buckingham, 1834

Ce aveau britanicii cu sălbatica democraţie americană ori cu acel *monstruos avorton arhitectural* (cum a numit *Architectural Magazine* Palatul Buckingham în 1836)? Concursul care a decis cum să arate noile clădiri a stabilit că intrările trebuiau realizate în *stil gotic*. Ideea era de a duce Anglia înapoi la propriul ei viitor, aflat cam în secolul al XV-lea.

> Un nou şi viguros stil aşezat pe temelia glorioasei arhitecturi a ţării noastre şi a strămoşilor noştri în locul uneia care este străină atât rasei, cât şi religiei noastre.
>
> Gilbert Scott, 1851

Noua clădire a Parlamentului, începută în 1840

Sub tânăra regină Victoria (a urcat pe tron în 1837), Regatul Unit, cu certitudine cea mai bogată şi stabilă ţară din Europa, arborând noua sa înfăţişare, marcată de gotic, şi-a proiectat imaginea asupra întregii lumi.

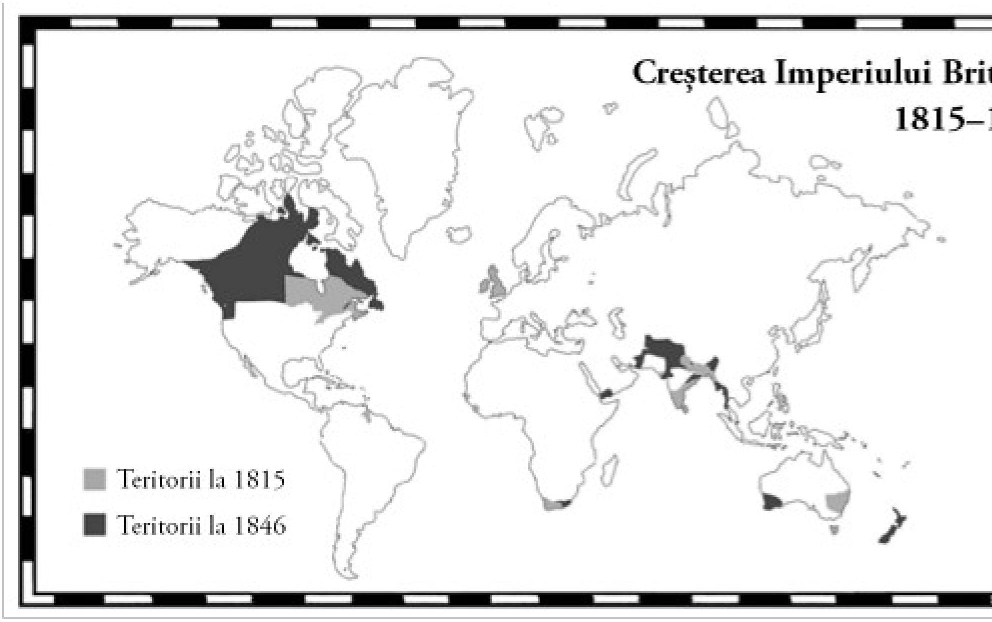
Stânga Trinity College, Toronto, Canada.
Dreapta Biserica lui Hristos, Simla, India

Gânditorii săi au elaborat o nouă şi mare idee: religia Progresului musculos, de neoprit. Curând, toată lumea avea să adopte *the British Way* (calea britanică), cu o încurajare de la Marina Regală şi armată, acolo unde era necesar. Ţări noi au fost încorporate, vechi culturi au fost forţate să se schimbe.

Aşa să fie. Arderea văduvelor e obiceiul vostru; pregătiţi rugul funerar. Dar naţiunea mea are şi ea un obicei. Când bărbaţii ard femei vii, îi spânzurăm.

Sir Charles James Napier, general, cu privire la interzicerea practicii Sati din India, 1843

Înfrângeri minore, precum distrugerea unei armate întregi în 1842, în Afganistan, erau trecute cu vederea.

Pe măsură ce imperiul devenea de neoprit, sediul său central oferea oamenilor condiţii de viaţă şi libertăţi politice care nu puteau fi găsite nicăieri în Europa. Cum Irlanda făcea acum parte din Regatul Unit, exista deplină libertate de mişcare în Insulele Britanice.

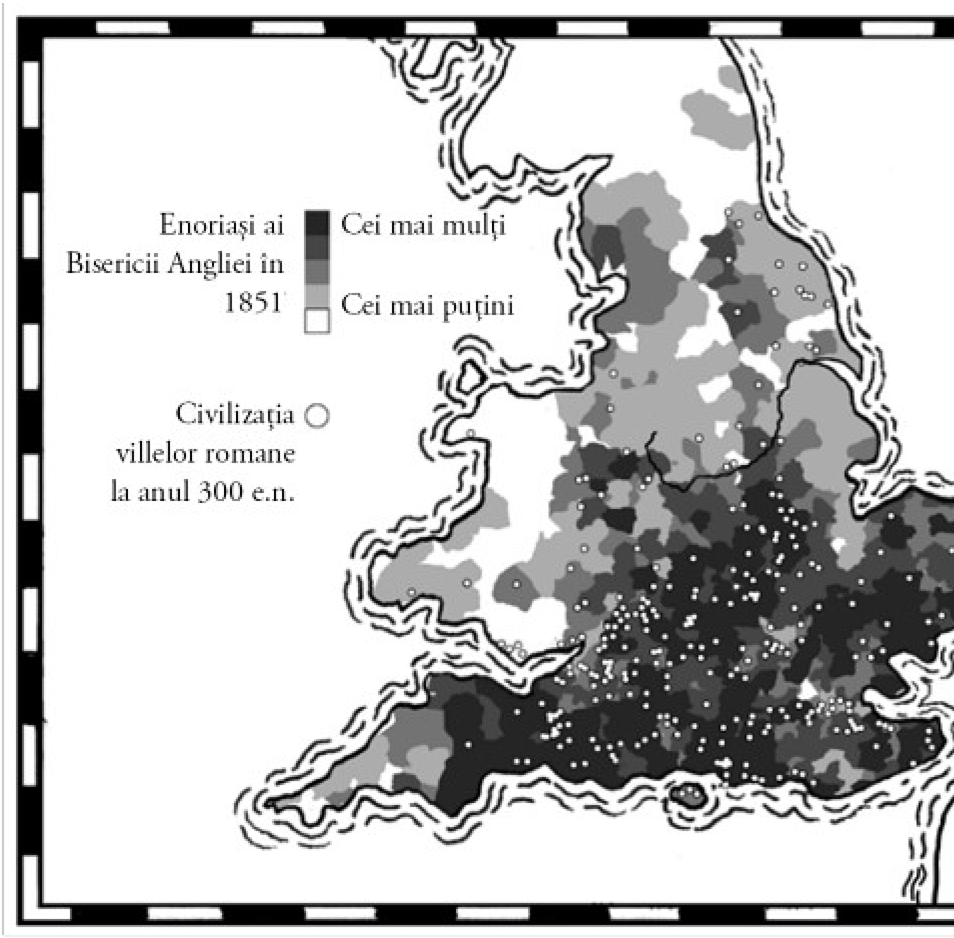
> Peste un milion de oameni au imigrat deja... Mâncarea lor se compune din cartofi şi iar cartofi; tot ce câştigă peste aceste nevoi cheltuiesc pe băutură. Ce să facă o asemenea rasă cu lefuri mari?
>
> Friedrich Engels

Regatul Unit nu avea controale la graniţă şi nici poliţie secretă: europeni din alte ţări, fugind de sărăcie ori oprimare, au venit în număr mare. Un imperiu al prosperităţii şi al progresului, de neatins din punct de vedere militar – lumea nu mai văzuse ceva asemănător din vremurile glorioase ale romanilor, aşa că minţile oamenilor s-au schimbat. Filosofia lui Karl Marx, elaborată în Anglia în acei ani, este realmente versiunea extremă a liberalismului victorian ajuns la apogeu:

existenţa unui Imperiu Britanic mondial a dat naştere fanteziei unei revoluţii socialiste mondiale.

Ultima provocare pentru Londra

Însă în inima imperiului exista o problemă: vechea diviziune din cadrul Angliei propriu-zise. La început, Revoluţia Industrială părea a reechilibra Anglia, dar în anii 1840, lucrurile merseseră atât de departe, încât Nordul devenise din nou o altă ţară, chiar dacă în alt fel: nu o regiune rurală înapoiată, ci un leagăn al modernităţii, cu bune şi cu rele.

Bastioanele Bisericii Angliei din 1851 se suprapun hărţii civilizaţiei vill
din jurul anului 300 e.n.

Anterior, Nordul fusese un bastion al catolicismului, acum însă luase distanţă faţă de Biserica Angliei din Sud, adoptând creştinismul nonconformist şi liberalismul politic (politica şi religia erau la fel de legate în Anglia victoriană cum sunt astăzi în Orientul Apropiat). Elita din Nord avea propria ei marcă de religie, propriile ei *academii nonconformiste*

disidente, în care erau predate subiecte moderne, practice, şi propriile ei dinastii industriale interconectate prin căsătorii. Avea chiar propria ei teorie economică. Ceea ce azi suntem tentaţi să numim *globalism* – crezul într-un comerţ internaţional scutit de taxe – era pe vremea aceea cunoscut drept *manchesterism*.

> Britania avea de fapt două clase de mijloc: pe departe cea mai mare şi mai avută, bazată pe comerţ şi finanţe, trăind la Londra şi în comitatele din jur, cealaltă, întemeiată pe industrie şi producţie, în Nord.
>
> Ron Martin

Cât despre săracii din Nord, aceştia, la fel ca săracii Londrei, trăiau în aglomeraţii de mizerie urbană atât de îngrozitoare, că ajunseseră să scadă şi în înălţime.

> Bărbaţii născuţi în zonele urbane [din Regatul Unit] erau mai scunzi decât cei născuţi la ţară... între cca 1820 şi cca 1860, cea mai mare scădere a mediei de înălţime era concentrată în zonele urbane.
>
> Steckel/ Flouds, U. Chicago Press, 1997

Tensiunile din Anglia erau atât de clare, că Marx şi Engels (care trăiau acolo în exil) s-au convins că lupta de clasă era din punct de vedere ştiinţific inevitabilă – studiile despre viaţa din Manchester în anii 1840 l-au făcut pe Engels să afirme: *clasa muncitoare a devenit treptat o rasă complet diferită de burghezia engleză*. Şi nu doar revoluţionarii de carieră vedeau cum conflictul se năştea pretutindeni.

Chestiunea condiţiei Angliei (The Condition of England Question) a fost pe larg dezbătută. Viitorul prim-ministru Benjamin Disraeli credea, după cum ne descrie în popularul său roman *Sybil* (1845), că rezolvarea consta în unificarea celor *două naţiuni* ale Angliei, săraci şi bogaţi, saxoni şi normanzi, Nord şi Sud.

Dar cât de reală era această diviziune s-a văzut limpede în 1848. Recoltele au fost compromise pentru al doilea an la

rând în toată Europa. Guvernele de pretutindeni, incapabile să treacă testul elementar de a asigura maselor hrana necesară, au avut de înfruntat revoluţii. În Anglia, criza a fost şi ea marcată de diviziunea Nord-Sud.

Revendicările mişcării chartiste ne par perfect rezonabile în zilele noastre, reprezentând o pagină din istoria evoluţiei politice a naţiunii:

> Obiectul petiţionarilor era acela de a face Camera să treacă hotărâri precum sufragiul universal, vot secret, parlament ales anual, circumscripţii electorale egale, retribuirea membrilor [Parlamentului] şi fără condiţionarea de[-a avea] proprietăţi.
>
> Arhivele Parlamentare, 10 aprilie 1848

Acestea ar fi dus la un masiv transfer de putere dinspre Sud – ceea ce chartismul chiar urmărea: întărit de Revoluţia Industrială, Nordul îşi recăpăta glasul pentru prima oară de la Războiul Civil. Avea aliaţi printre săracii Londrei, astfel că nu degeaba ziarul lui se numea *Northern Star (Steaua Nordului)*. Când *Marea petiţie* pe care au înaintat-o Parlamentului nu a avut niciun fel de urmări, chartiştii au făcut o mişcare extraordinară: au încercat să constituie un Parlament alternativ în capitala Nordului.

> Simpla adunare a unui astfel de Parlament marchează o nouă epocă în istoria lumii... două Parlamente în Anglia: un Parlament la Londra şi unul la Manchester...
>
> Karl Marx, scrisoare către Congresul Chartist, 9 martie 1854

Reverendul Nathaniel Woodard a recunoscut primejdia ce ameninţa unitatea engleză (adică guvernarea Angliei de Sud asupra întregii Anglii) şi a considerat că trebuie să acţioneze.

Educaţie, educaţie, educaţie

Woodard a propus reeducarea refractarei clase de mijloc din Nord pentru a face din ea un gentleman englez din Sud.

MR. WOODARD'S PUBLIC SCHOOLS FO[R] THE MIDDLE CLASSES.

ŞCOLILE PUBLICE ALE DOMNULUI WOODA[RD] PENTRU CLASA DE MIJLOC

> Noi, cei din Sud, nu putem să realizăm starea în care se află societatea. Dezacordul nu ia aici niciodată o formă dureros de ofensatoare şi nici [abaterile de la] regulile de conduită nu sunt flagrante. Să vezi acestea în Nord, în districtele producătoare, te face să te cutremuri... Suntem hotărâţi să oferim o educaţie bună, ghidată după principiile Bisericii Angliei oricărui strat al clasei de mijloc... acestea vor fi marile şcoli publice[19] cu internat. Sistemul nostru de mari şcoli publice va modifica semnificativ tonul clasei de mijloc.
>
> *Morning Chronicle*, 18 noiembrie 1851

A funcţionat. De atunci înainte elita Nordului avea să-şi trimită fiii în imitaţiile gotice (aflate mai mereu la sud de Trent) ale adevăratelor vechi şcoli, unde erau educaţi să fie cât mai asemănători cu elita sudică.

---

[19] De fapt, este vorba de şcoli private pentru care se plăteau taxe ridicate, termenul de public referindu-se la faptul că ele primeau elevi între 13 şi 18 ani, din orice regiune, de orice confesiune, indiferent de sursa de venit a părintelui, pregătindu-i pentru universităţi şi serviciul public. (*N.t.*)

Stânga: Capela Colegiului Eton (1482) *Dreapta:* Capela Colegiului Lan

Curând, cei cu vederi radicale, precum fabricantul Richard Cobden din Lancashire, aveau să fie cuprinşi de disperare:

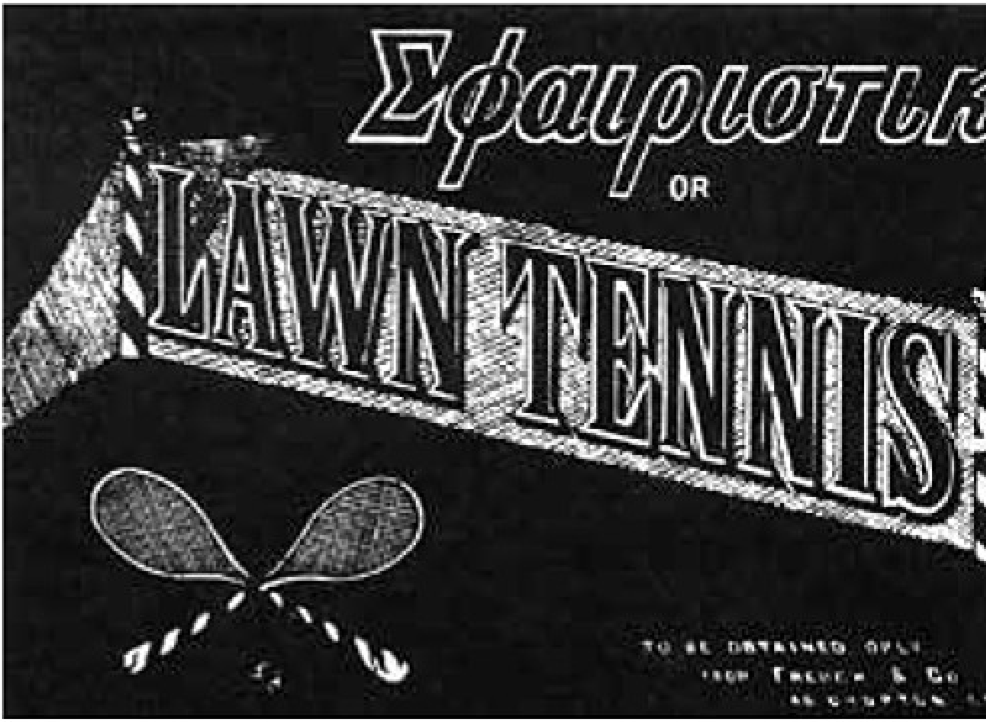
> Fabricanţii şi comercianţii par, de regulă, să-şi dorească bogăţii doar ca să se poată prosterna la picioarele feudalismului... Suntem un popor servil, iubitor de aristocraţie, care se uită la pământ cu tot atâta reverenţă ca la nobili.
>
> Richard Cobden, 1863

O dată în plus, ordinea conducătoare a Angliei reuşise să iasă din încurcătură, chemând la ea sângele tânăr (atâta timp cât avea suficienţi bani şi era dispus să renunţe la propriile obiceiuri). Sporturile, adesea inventate de la zero, au devenit marele unificator al vechilor şi noilor şcoli.

> O echipă de bărbaţi atent selecţionaţi, crescuţi să suporte rigorile unor încercări fizice la care niciun popor modern nu-şi supusese clasa conducătoare, învăţaţi cu băile reci, cricketul şi istoria Greciei şi Romei antice.
>
> Philip Mason (pseudonim Philip Woodruff)

Regulile jocului de fotbal (*association football*) au fost stabilite la Charterhouse în 1863. Biblia cricketului, *Wisden*, s-a născut anul următor. Legile proprii după care se juca

fotbal la şcoala publică din Rugby au fost puse pe hârtie la Pall Mall Restaurant din Londra în 1871. Prima carte despre tenisul de câmp (1874) – Lawn Tennis – oferea chiar şi un titlu alternativ în greaca veche, semn că acest sport nou era pentru cei cu un anumit statut.

Dar, dincolo de şcolile cu arhitectură gotică reală sau falsă, englezii se îngrămădeau, ca niciodată până atunci, pe peroanele gărilor sau străzile comerciale ale oraşelor. Era nevoie de un nou şi subtil cod vestimentar, pentru ca bărbaţii care fuseseră la şcolile publice să se poată repera, dar fără a se expune unor agresiuni şi tâlhării. Etalarea luxului aristocratic a fost pusă deoparte şi înlocuită de îmbrăcăminte

cu aspect mai modest, dar scumpă, care trebuia schimbată exact la timpul şi la locul potrivit.

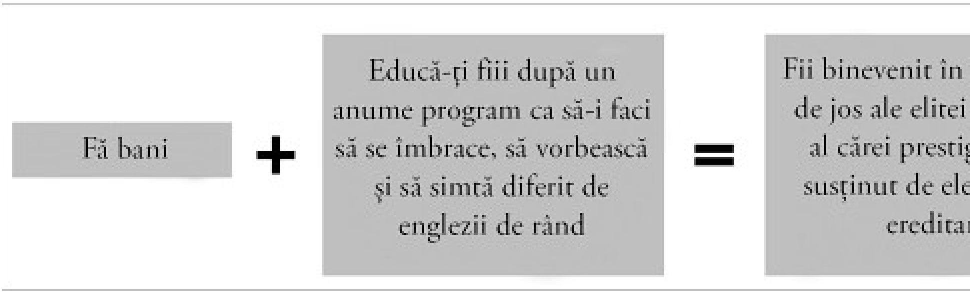
Chiar cel mai mic amănunt greşit putea fi dezastruos. Într-o dimineaţă de iulie a anului 1881, anglofilul conte Ompteda (strămoşul său condusese trupele germane imperiale în bătălia de la Waterloo) s-a trezit că toată lumea se holba la el în Picadilly Circus. Tulburat, s-a întors în mare grabă acasă şi s-a privit în oglindă:

> Asta era! Purtam o vestă *albă,* modestă, dar în mod fatal vizibilă sub haina lungă până la genunchi. Şi vai! era singura vestă albă din tot Picadilly-ul.

Odată ce observai vesta modestă corectă a unui bărbat, şi altele asemenea, i te puteai adresa – iar atunci totul avea să devină clar. Din anii 1870, accentul care avea să fie cunoscut drept *received pronunciation* sau RP, adică pronunţia acceptată, era unicul permis. Bineînţeles că acesta era cel al Angliei de Sud.

> Accentul care se aude cel mai des în vorbirea de zi cu zi a familiilor din sudul Angliei ai căror membri au fost educaţi la marile şcoli publice cu internat.
>
> După cum îl defineşte Daniel Jones, guru al RP-ului (1916)

Se născuse o nouă elită, mai largă ca oricând, ai cărei membri erau capabili să se repereze instantaneu unii pe alţii, indiferent că se aflau în Mayfair-ul londonez ori în Madras-ul indian. Cu aceeaşi educaţie clasică, cântând aceleaşi imnuri anglicane, îmbrăcaţi în acelaşi mod (corect), jucând aceleaşi meciuri (cu fairplay) şi vorbind cu acelaşi accent (RP), bărbaţii aceştia au ridicat terenuri de tenis, de cricket sau de rugby de la Cork la Calcutta, la fel ca romanii care construiseră forumuri, băi şi colonade.

Cum să pătrunzi în elita Angliei, cca 1810

Oamenii de rând imitau de zor ordinea conducătoare atât de sigură de sine. Cricketul în special a născut un soi de coeziune naţională, un forum atent reglementat în care englezilor de rând le era permis să trimită cu viteză bile tari ca piatra spre nobilii regatului. Vizitatorilor străini nu le venea să-şi creadă ochilor. Unui aristocrat rus venit în vizită cricketul i s-a părut distractiv, aşa că s-a alăturat unei echipe de unsprezece formate pe loc:

> A fost lovit din toate părţile, iar după aceea şi-a exprimat convingerea că aventurile spiritului erau de preferat.
>
> *Daily News*, 3 august 1865

Anglia victoriană părea, în sfârşit, a fi cu adevărat *o naţiune*. *Partidul Conservator* (numit astfel în 1834) era teoretic urmaşul regaliştilor de secol XVII [tabăra *Tory*]; *Partidul Liberal* (numit astfel în 1839) era, teoretic, descendentul parlamentarienilor [tabăra *Whig*]. Dar era atât de puţină ideologie în cele două, încât W.E. Gladstone a putut să plece de la *tories* pentru a-i conduce pe liberali, în vreme ce presupuşii reacţionari susţinători ai anglo-catolicismului din partidul *Tory* au ales un strălucit scriitor evreu, Benjamin Disraeli, pentru a-l înfrunta în marile dueluri parlamentare ale epocii. Nu a fost o coincidenţă faptul că, pentru prima oară

de la Shakespeare încoace, Anglia a dat prin Charles Dickens un scriitor capabil să vorbească atât pe limba celor de jos, cât şi de sus. Unită, a exercitat o atracţie irezistibilă asupra celorlalte naţiuni ale Regatului Unit. Elitele acestora adoptaseră de mult timp engleza ca prima lor limbă, iar acum masa oamenilor de rând le urma, preluând limba saxonilor după mai bine de o mie de ani de rezistenţă. Engleza devenise cea mai tare, iar unii au început să creadă că era şi cea mai tare din lume.

> Deşi germanii, francezii şi ruşii ţin probabil la fel de mult ca galezii sau irlandezii la vechile lor forme de vorbire, acestea sunt în mod sigur condamnate să sucombe sub a noastră.
>
> Henry Mayhew (fondatorul revistei *Punch*),1864

Cât de puternic părea Regatul Unit! În *Războiul Crimeii* (1853–1856), a învins împreună cu Franţa Rusia pe propriul ei pământ. *Răscoala Şipailor* (1857) a fost crunt înăbuşită, iar acordul de comerţ liber a fost impus Chinei în urma celui de-*al Doilea Război al Opiului*.

> Deschiderea Chinei este indubitabil una dintre cele mai evidente cauze ale acestei minunate şi, în ochii unora, inexplicabile prosperităţi care, în mijlocul primejdiilor din Europa şi al convulsiilor din America, pare a se aşterne precum razele soarelui peste aceste insule.
>
> *The Times*, 23 mai 1864

Ţara a intrat triumfătoare în deceniul al şaptelea, aparent capabilă să-şi lărgească pieţele tot mai mult şi mai mult, indiferentă la nevoile ţărilor mai puţin norocoase.

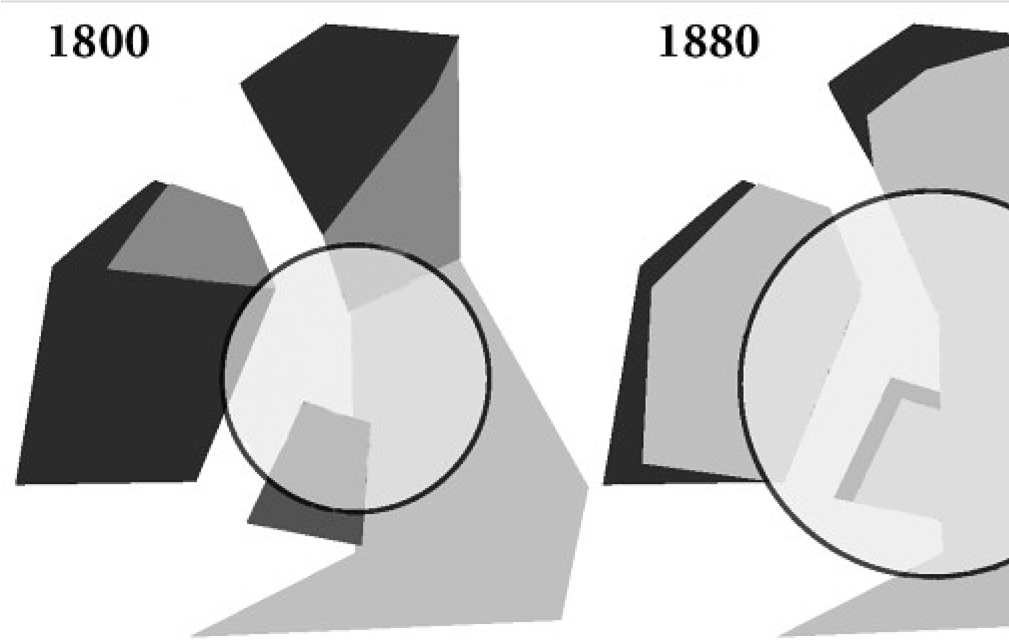
Ineluctabilul Continent

Era însă o iluzie. Regatul Unit nu a fost niciodată un adevărat hegemon. PIB-ul a atins 9,1% din totalul mondial în 1870, dar nu a fost niciodată mai mare decât cel al Franţei şi Germaniei combinat (în comparaţie, PIB-ul SUA a ajuns la

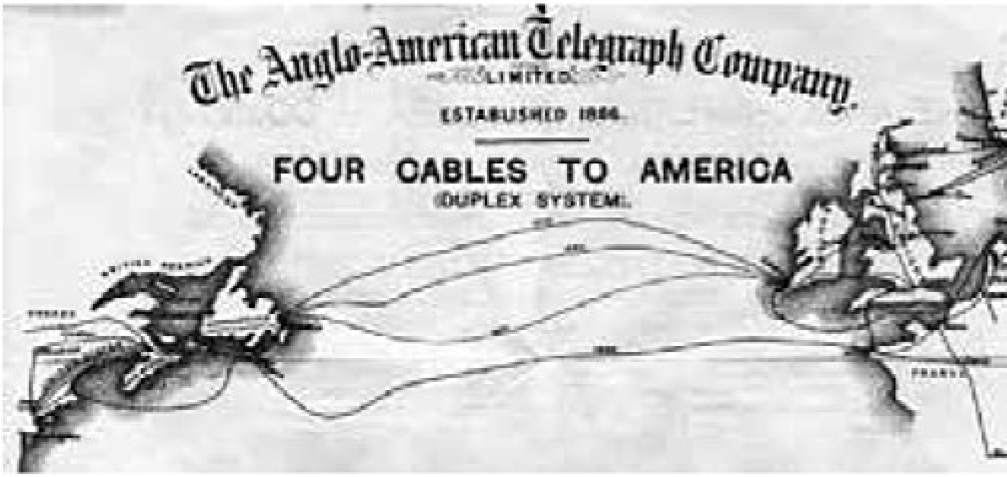
40% în 1960). Imperiul Britanic depindea de o Europă stabilă şi agreabilă din punct de vedere politic, iar elita sa ştia acest lucru. Cea mai vagă probabilitate a unui atac de peste Canalul Mânecii era suficientă pentru a determina o reacţie aproape isterică. În 1859, o nouă şi unică navă de război franceză construită din lemn, dar cu înveliş metalic (*La Gloire*) a oferit Franţei un avantaj tehnologic asupra Marinei Regale. În următorul an, a fost la rândul ei depăşită de nava HMS *Warrior* (1860) construită în totalitate din metal, iar Regatul Unit a început să construiască de-a lungul ţărmului un sistem de forturi revoltător de scump, care nu avea să fie folosit niciodată.

Teoretic indestructibile, *Nebuniile lui Palmerston* (cum au ajuns să fie nu
dinainte de a fi terminate) pot fi şi azi vizitate de la Cork până la Dover. C
apogeul puterii sale, Regatul Unit a ştiut că de fapt ceea ce conta era E

O singură zi, 28 iulie 1866, ilustrează perfect poziţia Regatului Unit ca putere globală, dar una ineluctabil legată de Europa. După un deceniu de încercări eşuate, legătura telegrafică cu America a devenit realitate. Dintr-odată, bursele de la Londra şi New York deveniseră o unică zonă de informaţie. IT-ul pentru globalizare era gata de funcţionare.

Cu toate acestea, prima ştire transmisă peste Atlantic în acea zi a fost despre cum Prusia a zdrobit Austria în ce mai mare bătălie europeană dintre 1815 şi 1914. Peste alţi patru ani, în 1870, Prusia a mai dat o lovitură, învingând Franţa lui Napoleon al III-lea în şase săptămâni. La început, unii din Anglia şi-au închipuit că acesta era un lucru bun: Parisul fusese o ameninţare pentru Londra ca piaţă financiară de importanţă mondială.

> În privinţa banilor şi a capitalului trebuie să amintim că abundenţa care există provine din faptul că Londra este marele centru financiar al lumii.
>
> *Gentleman's Magazine*, 1870

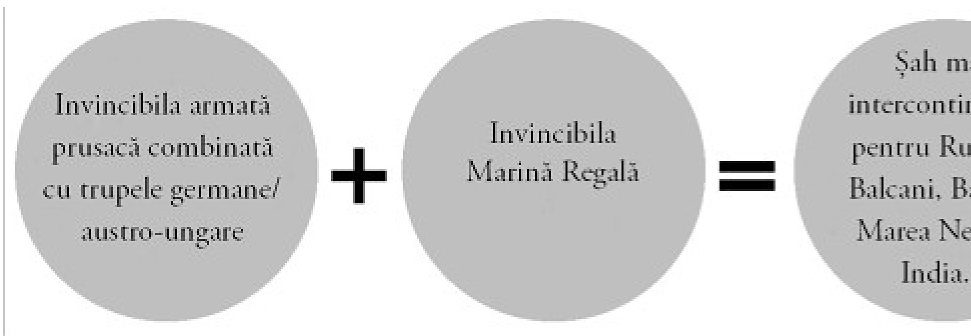

THE BATTLE OF DORKING
BLACKWOOD AND SONS
PRICE SIXPENCE.
FROM
BLACKWOOD'S MAGAZINE

Curând însă, Anglia avea să fie bântuită de frică. Bestsellerul de neoprit al anului 1871 a fost *Bătălia de la Dorking*, un roman împănat cu numeroase detalii militare convingătoare (autorul său era un locotenent-colonel activ) care prezicea invazia şi ocuparea Europei de Noul Imperiu German. Prim-ministrul Gladstone în persoană a fost nevoit să amintească publicului că era o lucrare de ficţiune.

Disraeli, noul prim-ministru conservator (din 1874) a înţeles că Anglia trebuia cu orice chip să se implice din nou în Europa.

> Balanţa puterii a fost complet distrusă, iar ţara care suferă cel mai mult şi simte efectele acestei schimbări este Anglia.
>
> Benjamin Disraeli

În 1875 a realizat inimaginabilul, încheind o alianţă cu Rusia pentru a împiedica un nou atac al Germaniei împotriva Franţei. Peste trei ani, a schimbat taberele. La *Congresul de la Berlin* (1878), în ultimul minut, după discuţii la ore de noapte cu Cancelarul de Fier al Germaniei, Otto von Bismarck, a fluturat perspectiva unei alianţe anglo-germano-austriece împotriva Rusiei.

Bismarck a fost tentat. Ambasadorul său din Londra a raportat despre starea de spirit războinică: grupări antiruseşti cunoscute drept *Jingoes* – care şi-au primit numele după un cântec de music-hall la modă în acei an (*We don't want to fight, but by jingo if we do...* Nu vrem să luptăm, dar ai naibii

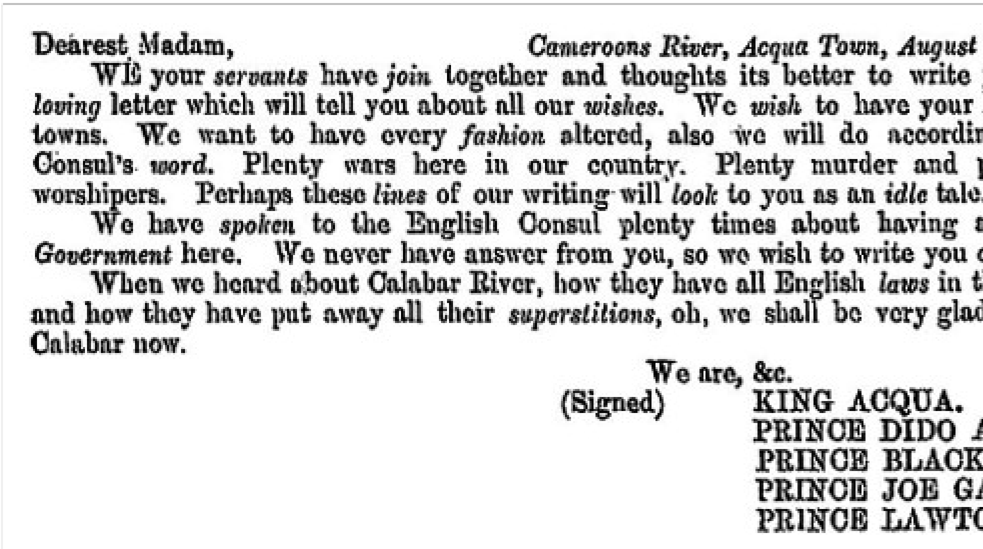
să fim dacă n-o facem...) hălăduiau prin oraş, stricând adunările pacifiştilor şi chiar spărgând geamurile lui Gladstone. Cancelarul de Fier a muşcat momeala. Disraeli i-a scris reginei Victoria (care îl adora fiindcă o făcuse împărăteasă a Indiei în 1876) că, *înainte de a merge la culcare, am avut satisfacţia de a şti că Sankt Petersburgul s-a predat*.

EUROPE'S LATEST TREATY.

GREAT BRITAIN'S TRIUMPH.

CEL MAI RECENT TRATAT AL EUROPEI.
TRIUMFUL MARII BRITANII.
New York Times, 20 iulie 1878

Lecţia din 1875-1878 era clară: dacă Regatul Unit ieşea în faţă şi făcea jocul pe cealaltă parte a Canalului Mânecii, putea fi arbitrul Europei. Prestigiul imperiului şi-a atins punctul culminant. Conducători din locuri îndepărtate o implorau pe regina Victoria să preia hăţurile guvernării din ţara lor (în zadar, în cazul de mai jos).

Dearest Madam, *Cameroons River, Acqua Town, August*
WE your *servants* have *join* together and thoughts its better to write
loving letter which will tell you about all our *wishes*. We *wish* to have your
towns. We want to have every *fashion* altered, also we will do accordi
Consul's *word*. Plenty wars here in our country. Plenty murder and
worshipers. Perhaps these *lines* of our writing will *look* to you as an *idle* tale
We have *spoken* to the English Consul plenty times about having
Government here. We never have answer from you, so we wish to write you
When we heard about Calabar River, how they have all English *laws* in t
and how they have put away all their *superstitions*, oh, we shall be very glad
Calabar now.
We are, &c.
(Signed) KING ACQUA.
PRINCE DIDO A
PRINCE BLACK
PRINCE JOE G
PRINCE LAWT

Dragă Doamnă, Râul Camerunului, Acqua Town, 7 august 1879
Noi servitorii voştri ne-am adunat şi ne-am gândit că mai bine vă scriem o scrisoare frumoasă şi iubitoare care să vă spună dorinţele noastre toate. Dorim să avem legile voastre în oraşele noastre. Dorim ca orice obicei al nostru să fie schimbat, de asemenea vom face după cum spune Consulul vostru. Multe războaie în ţara asta a noastră. Multe omoruri şi mulţi care se închină la idoli. Poate că rândurile acestea ale misivei noastre vi se par vorbe goale.
Am vorbit cu Consulul englez de multe ori să avem un Guvern englez aici. Nu am primit niciodată un răspuns de la Voi, aşa că am dorit să vă scriem chiar noi.
Când am auzit despre Râul Calabar, cum de ei au toate legile engleze în oraşele lor şi cum au dat deoparte toate superstiţiile, oh, tare fericiţi am fi dacă am ajunge la fel cu Calabarul.
Suntem noi,
(semnaţi) REGELE ACQUA
PRINŢUL DIDO ACQUA
PRINŢUL BLACK
PRINŢUL JOE GARNER
PRINŢUL LAWTON

Triumfător, Disraeli era mai mult ca sigur că va câştiga alegerile generale din 1880, mai ales că el însuşi acordase drept de vot unui milion de bărbaţi în plus, prin *a Doua Lege de Reformă Electorală* (*Second Reform Act*, 1867).

Pariul cu democraţia

Conservatorii nu şi-au dat seama cum o doză chiar mică de democraţie schimbase radical lucrurile. Gladstone însă a

realizat. *Campania din Midlothian* a devenit Biblia strategilor electorali: avea aproape 70 de ani când a pornit din Londra într-un turneu maraton spre obscure circumscripţii electorale din Scoţia, identificate drept ţinte de sondajele locale, transformând campania sa într-o legendă.

> Campania a fost realmente gândită ca un eveniment media, acordând atenţie termenelor şi cerinţelor operaţionale ale jurnaliştilor care relatau de la faţa locului, şi concepută a avea un impact maxim în ziarele de dimineaţă şi de seară.
>
> Paul Brighton, *Original Spin*, 2015

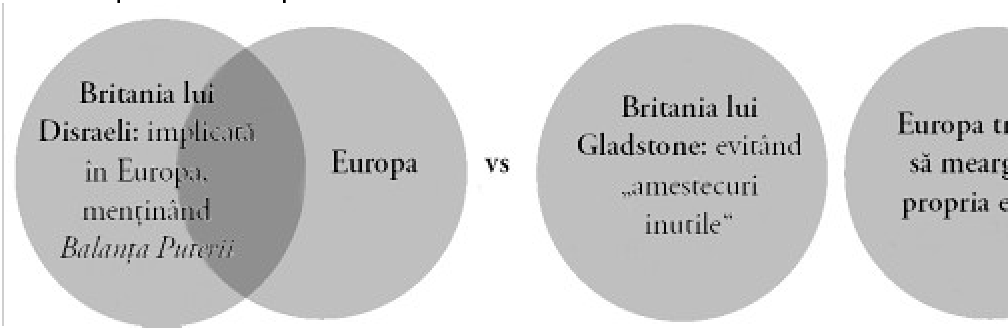
Niciun membru al elitei nu făcuse vreodată atâta curte oamenilor obişnuiţi sau jurnaliştilor. Imperiul Britanic, a spus Gladstone, trebuie să fie un exemplu moral, încurajând Europa să fie paşnică, dar *fără amestecuri inutile*. Religia Progresului propovăduia că întreaga lume va urma cu siguranţă o ţară elevată, a păcii şi bunăstării creştine, cu impozite mici şi luminată de soare!

Odată ce Gladstone acaparase primele pagini, lumea urmărea campania aşa cum ar face azi cu o campanie crucială din SUA.

> Din India şi Asia Centrală până la popoarele din Peninsula Balcanică, de la Stambul la Roma şi Sankt Petersburg, toţi ochii sunt îndreptaţi asupra marii bătălii electorale care se desfăşoară acum.
>
> *The Times*, 3 februarie 1880

Spre groaza Victoriei şi a lui Bismarck în egală măsură, Gladstone a înregistrat o victorie covârşitoare, lăsând plănuita alianţă anglo-germano-austriacă împotriva Rusiei de izbelişte. Bismarck s-a văzut legat de Austria ca unic aliat al său. Rusia, dornică de răzbunare, s-a îndreptat spre Franţa, care a primit-o cu bucurie ca pe acea putere care avea s-o ajute să şteargă înfrângerea din 1870. Imediat după

retragerea lui Gladstone din Europa, în 1880, s-a produs şi alinierea planetelor pentru 1914.

William al poporului (People's William), cum a ajuns să fie poreclit Gladstone, şi-a consolidat victoria, oferind drept de vot unui număr şi mai mare de bărbaţi prin *a Treia Lege a Reformei Electorale* (1884) şi creând circumscripţii electorale numeric egale (1885).

Gladstone trebuie să fi fost sigur că democraţia avea să-i ţină pe liberali veşnic la putere. Un nou partid radical spera chiar mai mult de atât. Primul strămoş al Partidului Laburist, *Federaţia Social-Democrată* (1881), a fost întemeiată, finanţată şi condusă ca o moşie personală de H.J. Hyndman (despre care se spune că era furios că nu primise aşa-numitul *cricketing blue* de la Cambridge, adică distincţia ca participant la supremele competiţii sportive, în acest caz meciurile de cricket, dintre Oxford şi Cambridge). Printre membrii ei se numărau liderul mişcării Arts and Crafts, Willliam Morris, fiica lui Karl Marx, Eleanor, şi viitorul lider laburist George Lansbury. Ca orice membru renegat al elitei, care încerca să câştige de partea lui englezul de rând, Hyndman a proslăvit o epocă de aur pierdută:

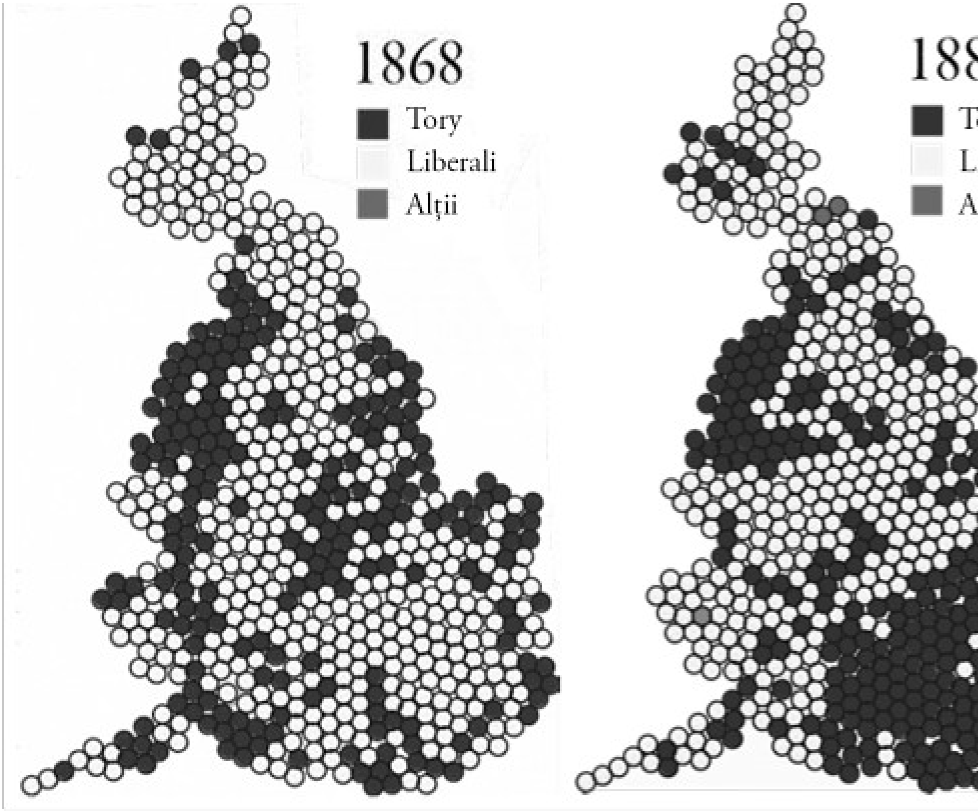
> ...Anglia fericită, pe scurt... pentru binele celor mulţi, şi nu în folosul celor puţini.

Dar atât liberalii, cât şi socialiştii şi-au făcut greşit socotelile. Votarea în masă a scos imediat la suprafaţă cel mai puternic inamic al Regatului Unit: vechile sale naţiuni.

Condamnaţi de democraţie

Regatul Unit fusese întemeiat de către şi pentru o elită unită. Nimeni nu întrebase vreodată ce credeau popoarele sale. Din momentul în care au putut să-şi folosească voturile, irlandezii, scoţienii şi galezii de rând le-au folosit ca să-şi facă cunoscute, explicit sau implicit, cererile naţionaliste.

La rândul lor, englezii au votat de la bun început pe vechile lor direcţii tribale. Continuau să existe complicaţii regionale legate de religie. Sud-vestul şi Anglia de Est erau prin tradiţie nonconformiste, deci anti-*Tory*. Lancashire îşi urmărea propria sa micropolitică: aici frica şi ura faţă de irlandezii catolici din Liverpool (care au şi ales ca membru al Parlamentului un naţionalist irlandez de fiecare dată, din 1885 până în 1929) i-au îndepărtat pe englezii protestanţi de liberali. Dar cel mai important factor, valabil până în ziua de azi, era acesta: din momentul când englezii din sud-est au obţinut drept de vot, au fost şi au rămas conservatori.

ENGLEZII ÎNCEP SĂ VOTEZE TRIBAL

Din 1885, votanții englezi au format un bloc *Tory* practic impenetrabil
Liberalii au reușit doar o singură dată să-l spargă, în 1906, așa că au fost n
mult să se bazeze pe o alianță cu englezii din Nord plus celții. Acest lucru
parte adevărat și pentru laburiștii de mai târziu.

Gladstone a rămas la putere doar având-i pe celţi de partea lui. Aceasta a însemnat primul proiect de lege privind autoguvernarea Irlandei *(Home Rule bill),* primul secretar de stat dedicat pentru Scoţia şi sprijin public pentru campania

galeză zgomotoasă, şi chiar violentă, împotriva taxelor percepute de Biserica Angliei.

Uneori, valurile mici anunţă curenţi de adâncime. Rugbiul era sportul tipic al elitei Regatului Unit educate în şcolile publice cu internat. Dar exact în timp ce se formau coaliţiile externe, irlandezii, scoţienii şi galezii au înfiinţat *Uniunea Internaţională de Rugbi* (*International Rugby Football Union*, 1886), punând sub semnul întrebării pretenţia Angliei de a fi patria rugbiului. Nouă ani mai târziu, nordul Angliei s-a desprins şi el de Rugby Football Union, înfiinţând *Liga de Rugbi (Rugby League)*.

Echipa naţiona
a Angliei înaint
meci împotriva Sc
Acesta a fost apog
Unit, cu elita s
1886, oamenii a
voteze pe direcţii
sportivii lor de eli
să conteste preten
Sud de a fi deţinăt
joculu

Disoluţia lentă a Regatului Unit a început fix atunci când se impunea o politică externă fermă şi raţională. Fiindcă, în 1887, nu era prea greu să vezi că un război major se pregătea în Europa şi care aveau să fie taberele.

> Există astfel certitudinea izbucnirii, mai devreme sau mai târziu, a unui conflict între Germania şi Franţa, precum şi probabilitatea maximă ca acesta să fie grăbit de avansul Rusiei în Europa de Est ori urmat deîndată de un asemenea avans. Acest avans va scoate armatele Austriei pe câmpul de luptă.
>
> *Freeman’s Journal*, 19 decembrie 1887

De care parte avea să se poziţioneze Imperiul Britanic? Puterea şi bogăţia sa aveau să încline în mod sigur balanţa. Era o alegere dificilă: Franţa şi Rusia erau marii competitori imperiali, dar Germania era pe cale de a deveni marele rival în plan industrial. Dar încă mai era timp pentru a cumpăni. Nicicând, în istoria conflictelor, o mare putere ca aceasta nu avusese parte de atât de mult timp pentru a lua o decizie.

Însă Regatul Unit era paralizat de forţele naţionaliste din interior. Gladstone era hotărât să recâştige puterea, dar nu o putea face decât cu ajutorul irlandezilor; prin urmare Chestiunea irlandeză a fost subiectul ce a dominat Parlamentul din 1886 până în 1895. A promis de asemenea separarea religioasă pentru Scoţia şi Ţara Galilor (adică o descentralizare în stil victorian): orice ar fi putut să scoată din joc blocul conservator de neclintit din Sud. Nu e de mirare că guvernele s-au străduit din răsputeri să evite opţiuni de politică externă pe viaţă şi pe moarte.

> Orice se va întâmpla va fi cât se poate de rău şi, prin urmare, e în interesul nostru să se întâmple cât mai puţine lucruri cu putinţă
>
> Lordul Salisbury, 1887[20]

Imperiul versus naţionalismul englez

Ce i-a împiedicat oare pe conservatori să devină ei înşişi naţionalişti, să scape de naţiunile mai mici şi să guverneze pe vecie Anglia (din Sud, bineînţeles)? Motivul era simplu: elita Sudului nu a fost niciodată naţionalistă şi nici nu avea de gând să devină. După cum a spus poetul lor preferat, Kipling: *Ce ştiu ei despre Anglia cei care numai de Anglia ştiu?*

Când spuneau *Anglia* nici măcar nu se refereau la întreaga ţară. Se gândeau la sediul central al imperiului, o reţea de zone din Sud, din care făceau parte: marile şcoli publice cu

---

[20] Cu mulţumiri pentru Tom Holland.

internat, Oxbridge, conacele de la ţară, cartierele bune ale Londrei şi comitatele din jurul ei, evenimente precum meciurile de cricket de pe Lord's, regatele de la Henley sau Cowes, Inns of Court cu asociaţiile lor de jurişti, Parlamentul, Garda, palatul St. James etc. Anglia lor era Sudul, o viziune la fel de puţin legată de un loc real, ca accentul şi pronunţia acceptată pe care le foloseau toţi.

> Am ieşit de după un colţ al dealurilor Downs. La picioarele noastre se întindea covorul auriu şi verde al ţinutului Weald din Sussex. Dintr-odată, sub ochii noştri, dintr-un drumeag ascuns de pe cealaltă parte s-au ivit copoii de South Down alergând... Am rămas tăcuţi. Văzuserăm cu toţii ceva sfânt. Văzuserăm Anglia. Niciunul dintre noi nu va fi vreodată în stare să redea ce am văzut; niciunul dintre noi nu va uita vreodată.
>
> S.P.B. Mais, 1922

Elita imperială britanică nu agrea naţi
Nicolas Roderick O'Connor, ambasa
în Rusia, era un irlandez catolic. Fii
descendent al înaltei aristocraţii din v
gaelică, se simţea acasă şi în cercurile
londoneze unde un simplu doctor sau
abia dacă ar fi fost salutaţ

Conducătorii imperiului îi dispreţuiau pe cei care se îndoiau de imperiu, numindu-i *Little Englanders*, şi nu aveau de gând să-şi pună în joc destinul global pentru a fi pe placul unor votanţi. Dar acei votanţi aveau acum putere şi era, prin urmare, nevoie de o poveste care să-i convingă să susţină elita imperială. Drept care, după 1885, Partidul Conservator a devenit populist, susţinând că ar fi partidul care apără drepturile oamenilor obişnuiţi împotriva supraimpozitării, a competiţiei străine, a imigranţilor şi a legilor liberale, chipurile benefice, privind vânzarea şi consumul de alcool. Dar toate acestea ascundeau de fapt apeluri către englezi în cadrul unui patriotism mai larg al Uniunii, Coroanei,

Imperiului –, partidul transformându-se între timp în Partidul Conservator *şi Unionist*.

Cholera
Dirt

Irlanda, Scoţia şi Ţara Galilor au avut mereu, pe faţă sau implicit, politicieni naţionalişti. Anglia nu a avut niciodată, deoarece conducătorii ei nu erau naţionalişti. Treaba votanţilor englezi era să salute drapelul Regatului Unit – *Union Jack* –, încât cei aflaţi la conducere să poată continua să guverneze peste un sfert din mapamond. Kipling a spus-o pe faţă:

Bieţi oameni de pe stradă se ceartă, pufnesc şi se fălesc,

Ridică fruntea în tăcere, salută răguşit Steagul Englez...

Ce-i Steagul Angliei? Aveţi doar răsuflarea-mi a-nfrunta,

Aveţi doar fluturarea-mi a cuceri. Mergeţi înainte, căci acolo e!

Or, exact asta se întâmpla. Elita i-a lăsat în urmă pe *bieţii oameni de pe stradă* şi *a mers înainte*. Sau, cel puţin, banii lor.

Globalizare şi o nouă diviziune

Lumea dezvoltată a intrat în criză între 1873 şi 1896. Cu toţii au luat măsuri protecţioniste. Nu însă şi Regatul Unit. Clasa lui conducătoare era conectată ca nimeni altcineva la noile pieţe ale lumii, unde câştigurile erau mai bune decât în Regatul Unit. Cine să-şi dorească bariere între pieţe? În niciun caz ei.

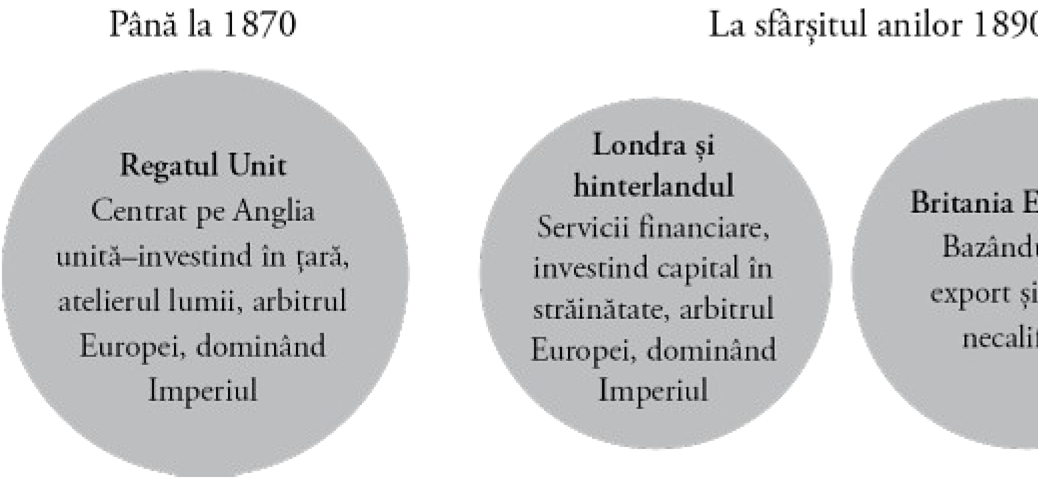
> Nicio altă economie majoră nu şi-a plasat în proporţie atât de mare acţiunile în străinătate. Între 1865 şi 1914, mai mult capital britanic fusese investit în Americi, decât în Marea Britanie însăşi.
>
> Niall Ferguson

> Niciodată până atunci, şi de atunci încolo, nu a existat o naţiune care să dedice atât de mult din venitul şi economiile sale naţionale formării de capital în străinătate.
>
> Michael Edelstein

Pe măsură ce atelierul lumii a devenit bancherul dezvoltării lumii, Londra şi hinterlandul ei au început să se decupleze şi să-şi ia zborul pe aripile unor venituri invizibile.

1881	Oraş	Populaţie	1901	Oraş	Populaţie
1	Londra	3.814.600	1	Londra	6.339.500
2	Liverpool	552.400	2	Liverpool	702.200
3	Birmingham	400.800	3	Manchester	543.900
4	Manchester	341.500	4	Birmingham	522.200
5	Leeds	309.100	5	Leeds	429.000
6	Sheffield	284.400	6	Sheffield	409.100

Cu aceasta, egalitatea pe cale să fie atinsă între Nordul şi Sudul Angliei s-a încheiat. Iar lucrurile se înrăutăţeau. Se iviseră zorii celei de-a doua Revoluţii Industriale. În vreme ce rivalii (în primul rând, Germania şi SUA) se reînzestrau pentru noi produse electrice, chimice, automobilistice, Regatul Unit rămânea în urmă. Din 1896, chiar şi flota Marinei Regale folosea pentru blindaj tabla de oţel special a germanilor de la Krupp, produsă sub licenţă de firme britanice. Balanţa de plăţi depindea tot mai mult de extracţia şi exportul de cărbune. La fel ca petrolul din zilele noastre, această industrie nu presupunea o înaltă tehnologie, dar era extrem de profitabilă – atâta vreme cât existau zăcăminte şi toată lumea folosea cărbune.

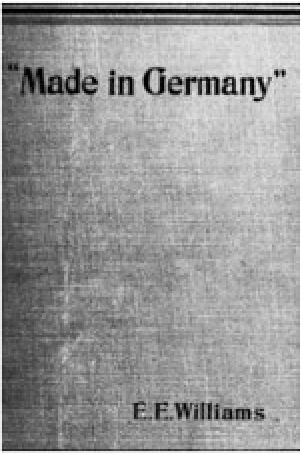

Se dezvoltau astfel două ramuri economice diferite: sectorul financiar bazat pe informaţie în sud-estul Angliei; locuri de muncă necalificată, cu termen limitat în Britania Exterioară.

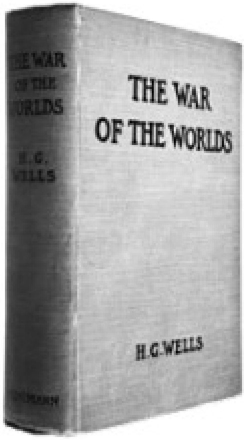
Coboară focul

În 1896, Victoria l-a depăşit pe George al III-lea, devenind monarhul cu cea mai lungă domnie din istoria Angliei. În vreme ce se pregăteau de sărbătoare (care, la cererea ei, a fost amânată pentru 1897, când aveau să se împlinească 60 de ani de domnie), britanicii îşi puteau spune că imperiul lor era cel mai mare care existase vreodată.

Dar ceea ce citeau arăta că erau conştienţi că zilele măreţiei apuseseră. Bestsellerul de neoprit al anilor 1896–1897 a fost *Made in Germany* de E.E. Williams. Având drept titlu modul de etichetare introdus cu 10 ani în urmă, cartea le explica englezilor că Germania nu era doar un rival economic oarecare, ci intrase într-o rivalitate pe viaţă şi pe moarte cu ţara lor, luptând din răsputeri pentru a pune capăt supremaţiei Britaniei. Cititorii care preferau ficţiunea (pură), se puteau delecta, chiar dacă o sărbătoreau pe regina-

împărătească, cu două romane ce apăruseră chiar în acel an: unul în care se povestea despre distrugerea Surrey-ului de către o tehnologie extraterestră de neoprit *(Războiul lumilor)*, celălalt care descria Londra bântuită de un vampir *(Dracula).*

În 1896–1897, la Viena, Sigmund Freud elabora teoria sa cu privire la
vreme ce englezii devorau cărţi care vorbeau despre prăbuşire, distruger

Însuşi *Poetul Imperiului*, Kipling, a introdus o notă fatalistă în poezia sa prilejuită de Jubileul reginei:

De depărtări chemate, navele se duc;

Pe dune şi promontorii coboară foc:

O, şi a noastră pompă de mai ieri

Una e cu cea din Tyr şi Ninive.

„Recessional” de Rudyard Kipling, 1897

Vocile raţionale au arătat că existau motive reale ale relativului declin – şi, de asemenea, soluţii reale.

De ce nu procedează fabricanţii noştri precum cei germani, să-şi trimită fiii la fabricanţi mai buni decât ei, în loc să-i crească pentru a deveni gentlemeni care nu fac altceva decât să tragă cu puşca şi să vâneze?

J.W. Logan, membru al Camerei Comunelor

Dar asta ar fi însemnat să se schimbe totul. Din fericire, Henry Newbolt[21] avea un alt răspuns: dacă toată lumea s-ar comporta ca băieţii dintr-un internat, învăţaţi cu regulile jocului de cricket, totul ar merge bine, cu tot echipamentul militar defect:

Mitraliera Gatling s-a blocat şi Colonelu-i mort,

Iar regimentul tot, orbit de fum şi praf...

Dar vocea unui şcolar însufleţeşte frontul:

„Jucaţi! Jucaţi! Jocul jucaţi până la capăt!”

Nelson şi Wellington se bazaseră pe forţe armate antrenate; victorienii nervoşi erau invitaţi să se bazeze pe supraputerile elitei lor provenite din internatele şcolilor publice.

Capitaliştii gentlemeni

Nicio prelegere despre necesitatea unei educaţii tehnice ori a investiţiilor interne nu i-a putut opri pe membrii elitei să se transforme în capitalişti gentlemeni – fiindcă puteau.

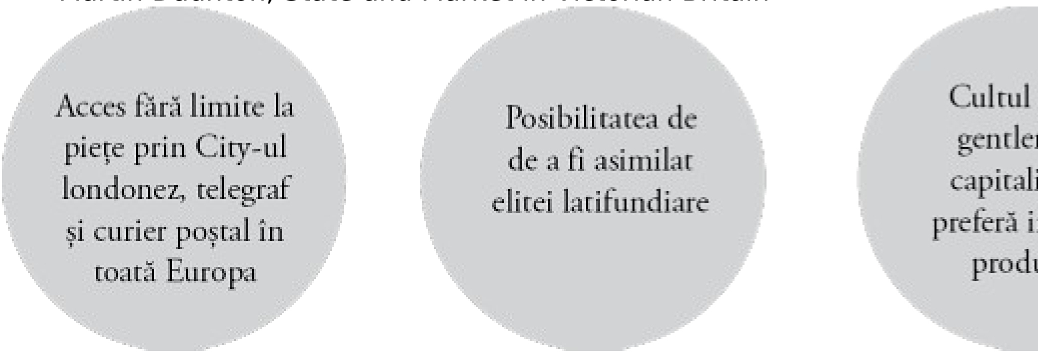
În ţările rivale, America şi Germania, bărbaţii nu erau expuşi aceloraşi tentaţii. America nu avea o aristocraţie şi se dedicase cultului banilor fără să se ascundă. Germania continua să aibă o aristocraţie ereditară reală în care era aproape imposibil să pătrunzi. Aşa că, într-un fel sau altul, americanii şi germanii care au făcut milioane au rămas oameni de rând şi s-au ocupat pe faţă de afacerile lor.

---

[21] Poet, istoric şi consilier guvernamental în materie de educaţie şcolară. (*N.t.*)

Doar Anglia dispunea de o aristocraţie ereditară adevărată care însă era deschisă banilor. La fel ca micii slujbaşi ori ţăranii liberi saxoni care se asimilaseră stăpânilor normanzi în secolul al XII-lea, industriaşii şi comercianţii englezi din secolul al XIX-lea şi-au negat rădăcinile, devenind gentlemeni ce locuiau în conacele lor de la ţară.

> Cu cât o ocupaţie ori sursă de venit le permitea un stil de viaţă asemănător cu cel al clasei latifundiare, cu atât mai mare era prestigiul... Un „capitalist gentleman” nu dispreţuia economia de piaţă, dar avea prea puţină consideraţie faţă de producţie.
>
> Martin Daunton, *State and Market in Victorian Britain*

Astfel s-a creat o diviziune engleză unică, în plan fizic şi cultural, între proprietarii de industrii şi sursa veniturilor lor – ceea ce era exact lucrul care bogaţilor lumii li se părea atât de atrăgător. Toţi îşi doreau să se îmbrace, să vorbească şi să joace meciuri ca nişte gentlemeni englezi, petrecându-şi timpul cu aristocraţi adevăraţi, netulburaţi de muncă, socialişti ori anarhişti, în peisajul britanic rural lipsit de ţărani.

Viziunea a rămas, continuând să-i prindă în mrejele ei pe miliardarii americani, oligarhii ruşi şi alţii asemenea lor – precum şi pe englezii proaspăt îmbogăţiţi. Germanii înstăriţi din epoca victoriană târzie nu doar că au preluat cuvântul „sport” şi numele jocurilor sportive individuale, dar, aşa cum

se vede din imaginea alăturată, o revistă ca aceasta îi putea iniţia în *English Chat*.

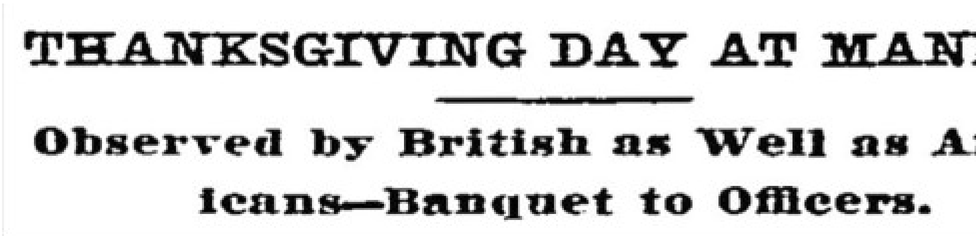

The Aquascutum Coat
FÜR JEDEN ZWECK
Bester und zuverlässiger Regenmantel / Kein Gummi / Für jedes Wetter geeignet, genügt allen hygienischen Ansprüchen / Original Etiquette „Aquascutum Ltd. Regstd." London
In den feinsten Herrenmode- und Sportgeschäften eingeführt. Eventuelle Bezugsquelle durch
RALPH OPPENHEIMER, CHARLOTTENBURG
18 Kaiserdamm :: :: Generalvertreter für den Kontinent

„Spiel und Sport"
Lawn-Tennis
Fussball
Cricket
Baseball
Hockey
Radfahren
Rudern
Schwimmen
Laufen
mit Anhang
„English Chat"
mit
Anhang

Americanii care nu aveau probleme cu conversaţia în engleză erau în mod particular atraşi. Existând de acum şi curse transatlantice sigure şi luxoase, elitele din SUA şi Regatul Unit au devenit foarte curând mai mult decât nişte parteneri de afaceri.

> [Doctorul Watson citeşte cu voce tare dintr-un ziar] „Una câte una, conducerea nobilelor case ale Marii Britanii trece în mâinile vrednicilor noştri verişori de peste Atlantic... moştenitoarea californiană nu este unica beneficiară a unei alianţe care o va ajuta să facă tranziţia obişnuită de la o doamnă republicană la o aristocrată britanică.”
>
> „Altceva?” întreabă Holmes căscând.
>
> Conan Doyle, *Aventura burlacului nobil*, 1892

Ideea că elita americană făcea mai mult sau mai puţin parte din familie a creat premisele unei *relaţii speciale* în plan militar. Au existat între 1895 şi 1897 tensiuni serioase legate de decizia Americii de a controla America de Sud – dar în 1898, la Manila, fără a primi vreun ordin de la Londra, comandantul Marinei Regale de acolo a sărit în ajutorul marinei americane confruntate cu o escadră germană dornică să-şi arate puterea. Intervenţia acestuia a fost remarcată cu surprindere şi recunoştinţă în SUA.

THANKSGIVING DAY AT MAN

Observed by British as Well as A

icans—Banquet to Officers.

Fericită întâmplare, căci, nu după mult timp, avea să devină clar cât de vulnerabil era Imperiul Britanic.

O rasă degenerată?

În 1899, suspectându-i pe britanicii din Africa de Sud că urmăreau să-şi însuşească extrem de profitabilele lor mine de diamante (ceea ce era adevărat), republicile bure au declarat război. Armata britanică a fost umilită şi decimată în Săptămâna Neagră (decembrie 1899). Europa toată îşi freca bucuroasă mâinile.

Caricatură
satirizând in
armatei brita
impune în 189
generalilor
reprezentaţi
măgari a apăru
în Primul Răz

Patrioţii s-au înghesuit la secţiile de recrutare, dar poporul de bărbaţi ai Regatului, cel mai urban şi industrial din întreaga Europă, s-a dovedit în număr mare inapt de a fi combatant. Armata a respins mii de cereri înainte ca, din disperare, să coboare limita de înălţime de la 1,70 la 1,52 de metri.

Ideea că britanicii
punct de vedere
supraputere a fost
cu disperare, dar
publicitare ca aceast
ca să ne exprimăm
blânzi, o imagin
neadevărată a l

Tânjind după un erou, presa l-a descoperit pe colonelul Robert Baden-Powell, care a rezistat în obscurul nod de cale ferată Mafeking unui asediu îndelungat al burilor (ceea ce nu l-a împiedicat să trimită de acolo misive brave). Când oraşul a fost eliberat în mai 1900, după 217 zile, englezii de acasă s-au grăbit să celebreze evenimentul cu surle şi trâmbiţe, ceea ce a dus la apariţia unui nou cuvânt, *maffick*, pentru a descrie fix acest tip de sărbătoare publică.

Noul secol a început sumbru cu *Alegerile kaki (Khaki Election)* din 1900, al căror ton a fost dictat de Războiul Burilor, cu acuze şi teorii ale conspiraţiei în ambele tabere. Conservatorii au finanţat o campanie a presei de scandal *(yellow journalism)*, punând semnul egalităţii între *liberal, Little Englander, pro-bur* şi *trădător*, în vreme ce 83 de reprezentanţi ai sindicatelor, inclusiv fondatorul Partidului Laburist, Keir Hardie, au semnat o rezoluţie prin care se clama că acei *capitalişti care cumpăraseră sau angajaseră presa atât din Africa de Sud, cât şi din Anglia, pentru a instiga la război, sunt în mare parte evrei.* În cele din urmă, Sudul s-a dovedit la fel de solid ca întotdeauna, iar apelul la

patriotism în vreme de război a funcţionat şi în Britania Exterioară, iar conservatorii au învins.

În 22 ianuarie 1901, regina Victoria a murit, fiind urmată la tron de regele Eduard al VII-lea. Războiul împotriva celor câţiva fermieri buri a fost în fine câştigat în 1902, în parte, făcând uz de noua tactică a *lagărelor de concentrare* împotriva populaţiei civile, împotriva cărora s-au făcut auzite voci şi în Marea Britanie. Victoria a fost plătită de Imperiul Britanic cu 50.000 de morţi şi a lăsat în urmă un gust amar. *Comitetul cu privire la deteriorarea fizică (Committee on Physical Deterioration*, 1903) avea de investigat cauzele pentru care bărbaţii britanici erau atât de ne-bărbaţi. Nişte personaje puse pe treabă au mixat sociologia şi biologia, elaborând analize despre rasa degenerată.

> [În East End] străzile sunt pline cu o rasă nouă şi diferită de oameni, mici de statură şi cu un aspect decăzut sau îndobitocit de prea multă bere.
>
> Jack London, *The People of the Abyss*,1903
>
> Înmulţirea celor înapoiaţi mintal, care se propagă acum într-un ritm nefiresc, nerestricţionată de bariere naturale, ba chiar ocrotită de condiţiile de viaţă civilizată, reprezintă o ameninţare teribilă pentru rasă.
>
> Churchill către Asquith, decembrie 1910

Era de acum evident că noua şi puternica flotă de război a Kaiserului avea o singură posibilă ţintă. Marina Regală a răspuns cu revoluţionarul cuirasat *Dreadnought* (1906). În acelaşi an, ziarul *Daily Mail* a publicat în foileton romanul *The Invasion of 1910* a lui William LeQueux, la care s-au adăugat vânzători de ziare ambulanţi îmbrăcaţi în uniforme prusace, hărţi contrafăcute şi un cuvânt-înainte semnat de lordul Roberts, fost comandant-şef, care făcea campanie pentru mobilizare.

THE INVASION OF

WITH A FULL ACCOUNT OF THE SIEGE OF

WHAT LORD ROBERTS SAYS TO YOU:

Speaking in the House of Lords on the 10th July, 1905, I said: "It is to the people of the country I appeal to take up the
the Army in a sensible, practical manner. For the sake of all they hold dear, let them bring home to themselves what would be the
of Great Britain if it were to lose its wealth, its power, its position."

The catastrophe that may happen if we still remain in our present state of unpreparedness is vividly and
illustrated in Mr. Le Queux's new book, which I recommend to the perusal of everyone who has the welfare of
British Empire at heart.—ROBERTS, F.M.

This Intensely Interesting Narrative by Mr. Wm. Le Queux begins

LONDON "DAILY MAIL" TO-MORROW.

La alegerile din 1906, liberalii au luat-o înaintea conservatorilor în Anglia de Sud pentru prima şi unica dată, oferindu-le votanţilor nesiguri o portiţă: problema era corupţia, şovinismul războinic şi incompetenţa din sânul blocului Tory. Totul ar fi bine, dacă Regatul Unit şi-ar schimba conducerea, ar menţine comerţul liber şi ar adopta o politică externă prietenoasă şi neprovocatoare. Această viziune roză le-a adus o victorie copleşitoare, în parte şi datorită unui pact secret cu noul Partid Laburist, care a câştigat 29 de locuri, dintre care niciunul la sud de Trent, cu excepţia estului Londrei unde a obţinut trei mandate.

Războiul de clasă şi amenin
unui război real reprezentate p
de campanie ale liberalilor *(st*
conservatorilor *(dr.)*.

Din păcate, marele amiral german von Tirpitz a văzut în această nouă politică prietenoasă şi neprovocatoare un semn de slăbiciune, aşa că a pus presiune şi a lansat propriile sale clone ale lui *Dreadnought*. Deîndată s-a auzit strigătul de luptă al conservatorilor – *We want eight and we won't wait! / Vrem opt şi nu vom opta!* – iar cancelarul liberal Lloyd George a fost nevoit să aprobe cuirasatele (cu care nu era de acord), precum şi pensii de bătrâneţe (cu care era de acord). Drept răzbunare, bugetul pe 1909 propunea niveluri de impozitare pentru bogaţi, cum nu se mai pomeniseră, şi a făcut în aşa fel ca totul să fie prezentat ca o bătălie între interesul naţional şi privilegiile taberei Tory. Conservatorii au ripostat, prezentându-se drept apărători ai Uniunii împotriva Germaniei, a radicalismului şi a autoguvernării [Irlandei – N.t.].

Războaie şi zvonuri de război

În 1910, democraţia a întors în sfârşit Regatul Unit cu susul în jos. Au avut loc două alegeri generale crâncene, iar conservatorii au obţinut majoritate în Anglia, datorită solidului bloc sud-estic. Dar opoziţia liberală engleză, concentrată la nord de Trent, era sprijinită de Ţara Galilor, Scoţia şi Irlanda. Anglia de Sud era prizoniera Regatului Unit – iar temnicerii ei se gândeau cum ar putea să încuie uşa şi să arunce cheia. Coaliţia victorioasă a Britaniei Exterioare propunea acum mai mult decât autoguvernare pentru Irlanda. Pentru prima oară de la Acordul Tripartit din 1405, Anglia era ameninţată de divizare ca parte dintr-un plan măreţ de federalizare a Regatului Unit: *Autoguvernare peste tot (Home Rule All Round)*.

Bărbatul cu această optică radicală era nimeni altul decât Winston Churchill, pe vremea aceea unul dintre liderii liberalilor:

> Nu ar fi nicio problemă, a declarat domnul Churchill, de a aplica sistemul federal la Scoţia, Ţara Galilor, precum şi Irlanda.

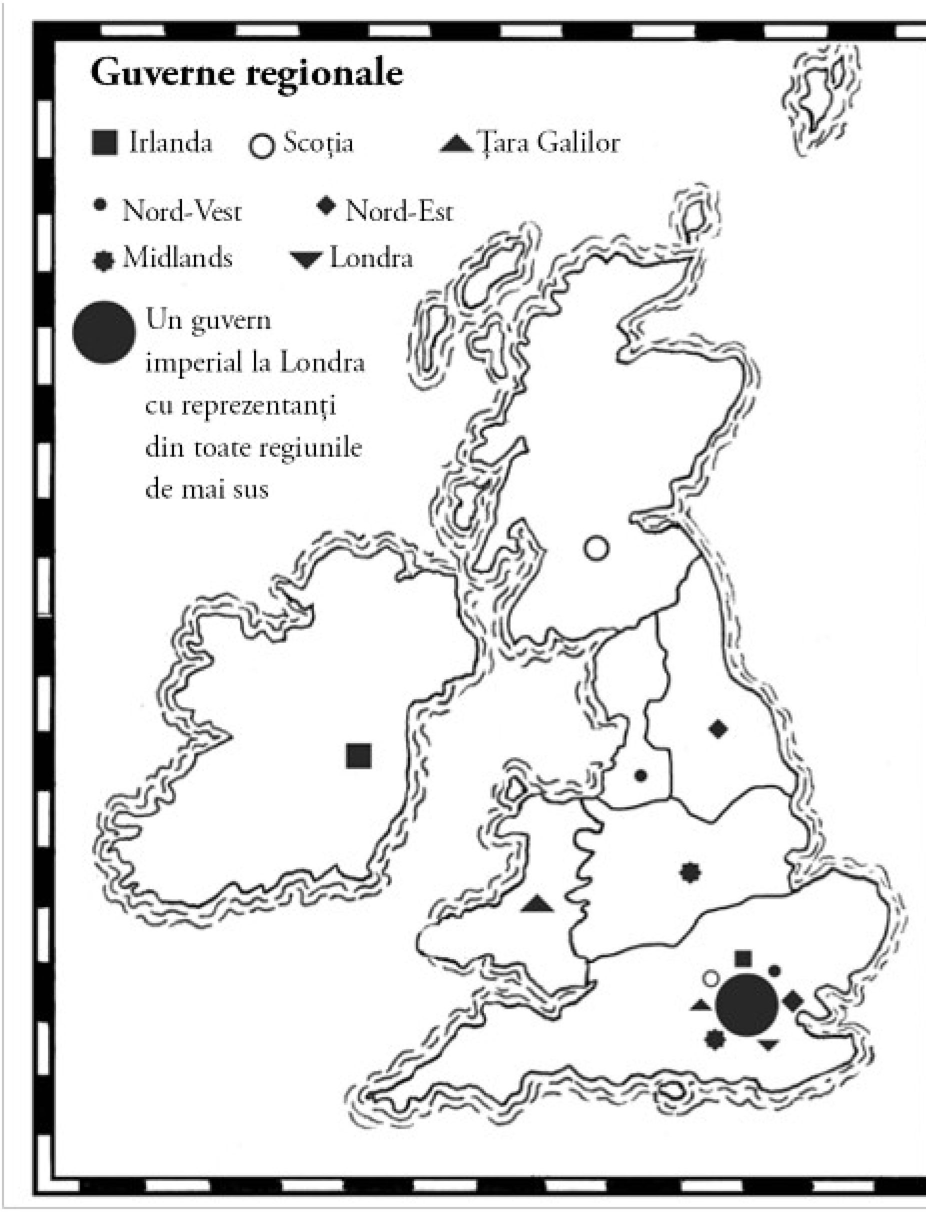
Toate bune şi frumoase, celţii ar fi putut să se bucure de naţiunea lor în cadrul Regatului Unit. Dar ce se întâmpla cu englezii?

> Când a fost însă vorba de Anglia, a apărut o problemă reală. Anglia era atât de importantă şi cu o populaţie numeroasă... Dacă apărea, aşa cum era probabil să se întâmple, o divergenţă în simţire şi politică între Parlamentul englez şi Parlamentul imperial, conflictul dintre cele două corpuri legislative extrem de puternice putea să rupă statul în două.

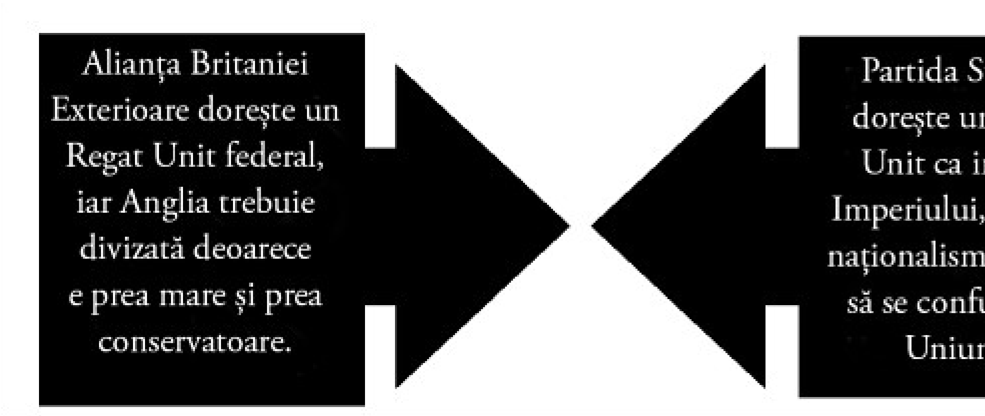
Or, mai mult ca sigur exista o *divergenţă în simţire*. Anglia votase majoritar cu conservatorii în şapte dintre cele opt alegeri de la a Treia Lege de Reformă Electorală. Scoţia şi Ţara Galilor au votat cu liberalii de fiecare dată, iar irlandezii cu naţionaliştii. Anglia fiind atât de diferită şi atât de mare,

cum ar fi putut cele patru naţiuni să colaboreze ca o federaţie? Exista un singur răspuns.

> Ar trebui să-şi asume sarcina de a diviza Anglia în mai multe regiuni cu autoguvernare... Lancashire... Yorkshire... Midlands... Londra... patru mari regiuni din Anglia cărora li s-ar putea acorda statutul de entitate politică, cu un mecanism politic efectiv.

Ideea lui Churchill cu privire la un Parlament Imperial în 1912. Sudul n
primească instituții proprii; pentru Churchill, era însăși Anglia

1914–1916: Nu mai e loc pentru englezi. În ajunul Marelui Răz
liberalii iubeau micile națiuni, iar conservatorii imperiul, dar națio
englez era repudiat de ambele tabere.

În pofida majorităţii din Anglia, din pricina aritmeticii parlamentare a Regatului Unit conservatorii nu aveau cum să se opună *Autoguvernării peste tot* – decât, poate, scoţând lupta în afara Parlamentului. Bonar Law, conducătorul lor, a declarat că existau *lucruri mai puternice decât majorităţile parlamentare*; iar dacă loialiştii irlandezi se vor opune legii autoguvernării, n-ar exista vreo *formă de rezistenţă* pe care el să nu o sprijine (29 iulie 1913). Când ofiţerii armatei britanice din cazărmile de la Curragh, în Irlanda, păreau a fi cu adevărat pe cale să se revolte, Churchill a ripostat pentru liberali pe un ton şi mai ameninţător: legea autoguvernării va fi aplicată, cu forţa dacă era necesar, căci existau *lucruri mai rele decât vărsarea de sânge, chiar pe o scară extinsă* (14 martie 1914).

În vreme ce clasa politică se înfierbânta pe subiecte ce frizau războiul civil, Regatul Unit Exterior era într-o stare de semiinsurecţie. În anumite zone din sudul Ţării Galilor, în Red Clydeside şi în Liverpool s-a decretat o semilege marţială în 1911. În anul următor, prima grevă naţională a minerilor, la

care au luat parte un milion de oameni, a ameninţat însăşi unitatea ţării. *Tripla Alianţă* din 1914 a minerilor, a lucrătorilor de la căi ferate şi a celor din transporturi s-a prezentat în mod deliberat ca una dintre ligile militare ale Europei.

> O, Doamne, Tu care eşti Tatăl nostru al tuturor şi care singur faci omul să fie într-un gând cu celălalt, Te rugăm, în aceste vremuri de tulburare şi nelinişte...
>
> Rugăciune trimisă spre folosinţă tuturor bisericilor de către arhiepiscopul de Canterbury şi York în ajunul Grevei naţionale a cărbunelui, 1912

Regatul Unit fiind tot mai dezbinat, liberalii nu au îndrăznit să mărturisească şubredei lor alianţe de celţi naţionalişti şi englezi nonconformişti (care aveau puternice tradiţii pacifiste) lucrul cel mai important în acel moment. Churchill, Lloyd George şi ministrul de externe, sir Edward Grey, erau de acum siguri că va fi război şi că, din nou, ţara va fi nevoită să facă intervenţii în Europa pentru a se salva.

Lucru aproape de necrezut, în timp ce generalii plănuiau Forţa Expediţionară Britanică, iar amiralii îşi echipau cuirasatele în acord cu marina franceză, publicul şi chiar şi cei mai mulţi membri ai cabinetului liberal erau convinşi că nu exista niciun plan în acest sens. Orice discuţie despre viitoare conflicte erau zvonuri lansate de conservatorii puşi pe război. Când Lloyd George a vorbit la Guildhall în 1912 prea deschis pe această temă, a doua zi l-a rugat personal pe editorul de la *Manchester Guardian* să nu relateze cititorilor săi din Nord ceea ce spusese el despre chestiunea germană.

Astfel că, în 4 august 1914, blocajul politicii Regatului Unit în era democraţiei a aruncat ţara, care pe faţă nu fusese aproape deloc pregătită, într-un război clar previzibil şi prevăzut încă din 1887.

Partea a cincea

Rămas-bun vulturilor şi trâmbiţelor 1914–2020

Marele Război

Din fericire, Imperiul Britanic era încă puternic. Australia şi Noua Zeelandă erau dornice să se înfrunte cu germanii în Pacific încă din anii 1890, aşa că au declarat război de cum au aflat de el, fără să fie măcar rugaţi.

Dintr-odată, Regatul Unit s-a văzut unificat. Acum, că era nevoie de nave şi arme cât mai repede cu putinţă, Britania Exterioară cu industria ei nu mai era Cenuşăreasa economiei. Investiţiile care, ani de zile, se îndreptaseră spre străinătate erau acum repatriate. Războiul a reechilibrat economia şi a pus un pansament peste fisuri.

Dar n-a făcut decât să le panseze. Încrâncenarea disputelor antebelice nu a fost dată uitării, chiar şi atunci când era vorba de a fabrica arme. Nimeni din Anglia nu auzise încă cuvântul *bolşevic*: era vorba aici de un conflict industrial intern şi atât.

> Printre angajatori şi angajaţi expresia „după război” este mereu rostită... Convingerea că cel mai mare război din istoria lumii va fi urmat de o luptă economică pe o scară la fel de mare este extrem de răspândită.
>
> *Economic Journal*, martie 1916

Şi chiar dacă luptau şi mureau împreună, bărbaţii Regatului Unit existau în lumi cultural diferite. La un moment dat, pe front, în 1915, soldaţii i-au provocat pe ofiţerii lor la un joc pe care ambele echipe îl numeau *fotbal*:

> Pentru ei, fotbalul rugbi – cel mai grozav dintre jocurile bărbăteşti – era doar un nume. Atitudinea lor, atunci când ofiţerii au ieşit pe teren, a fost de superioritate indulgentă – acea superioritate pe care o afişează un miner voinic în momentul în care comandantul de pluton coboară în tranşee să dea o mână de ajutor la săpat. Dar, în cinci minute, au rămas cu gurile căscate, uluiţi şi scandalizaţi... desfăşurarea de brutalitate sălbatică şi neîngrădită cu care au fost trataţi de superiorii lor i-a şocat pe cei de faţă până în adâncul sufletelor lor sensibile. Urlete de indignare virtuoasă au izbucnit din gâtlejurile lor.
>
> John Hay, 1915

Cu toate acestea, atât timp cât au luptat, bărbaţii Regatului Unit – inclusiv irlandezii în primele 18 luni – au strâns rândurile. Din nefericire pentru mulţi dintre ei, feldmareşalii Kitchener şi Haig s-au trezit depăşiţi de evenimente. Refuzul guvernului liberal de a recunoaşte că urma un război a făcut ca armata britanică să fie mică în comparaţie cu celelalte forţe ale Europei. Ideea fusese mereu aceea de a construi lent o armată, de-a o antrena, iar apoi de-a lovi la momentul hotărâtor. Nenorocirea a fost că acel moment a venit prea repede. La sfârşitul anului 1915, armata franceză era înfrântă, ţarul pierduse teritorii bogate de mărimea Angliei, iar zepelinele bombardau Londra. Austria şi Germania fiind învingătoare, în 1916, Kitchener şi Haig n-au avut altă alternativă decât să treacă la ofensivă.

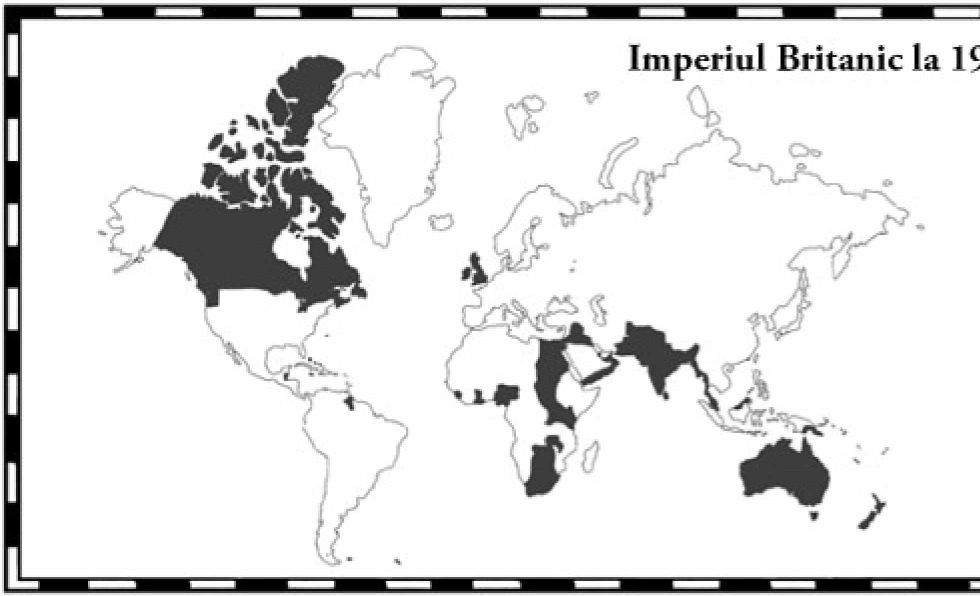
Pe *Somme* (iulie–noiembrie 1916), noua şi uriaşa armată de voluntari prea puţin antrenaţi a întrecut orice aşteptări, condusă – aşa cum cerea mitul cutezanţei britanice (*British Pluck*) – de un număr ridicol de mare de tineri ofiţeri provenind din şcolile-internat (17% dintre ei au murit în timpul războiului, faţă de 12% dintre soldaţii de rând). Pierderile au fost îngrozitoare, iar câştigurile neglijabile – cu toate acestea moralul nu s-a prăbuşit, lecţia a fost învăţată rapid, iar armata germană a fost zguduită ca niciodată până atunci. Între timp, flota Kaiserului a fost neutralizată numeric

după bătălia indecisă a Jutlandei (mai-iunie 1916), iar blocada navală de nestrăpuns a început să sufoce inamicul.

Engländerii deveniseră de acum inamicul numărul unu al Germaniei. Prin urmare, marina germană a dezlănţuit un război submarin pentru a întrerupe comerţul vital al Regatului Unit cu America. Dar, în 1917, exact acesta a determinat în cele din urmă Lumea Nouă să intervină pentru a pune lucrurile la punct în Lumea Veche. Generalul Ludendorff a pus la bătaie tot ce se putea pentru a câştiga războiul înainte ca americanii să apuce să se desfăşoare. Bărbaţii Regatului Unit s-au ridicat la înălţimea ordinului disperat al generalului Haig de a rezista cu orice preţ, astfel că armata pe care orice ofiţer prusac o dispreţuise în 1914 a prilejuit ceea ce Ludendorff însuşi avea să numească *ziua neagră a armatei germane* în *bătălia de la Amiens* (8 august 1918), determinând colapsul militar, social şi moral al celui de-al Doilea Reich. În timp ce alte imperii se fărâmiţau, Regatul Unit – şi Imperiul Britanic – rezista (deşi abia o mai făcea în Irlanda).

Lucrurile se destramă

Părea o victorie. Bestia prusacă fusese înfrântă, imperiul era mai mare ca oricând. În realitate, Regatul Unit nu era doar mult mai sărac, cu datorii de război uriaşe (în primul rând la americani pentru arme şi mâncare), ci era măcinat de aceleaşi fracturi interne care îl aduseseră în pragul războiului civil în 1913–1914. Acestea s-au redeschis imediat după război.

După doi ani de conflicte tot mai brutale în Războiul de Independenţă (1919–1921), Statul Liber Irlandez a desprins 32 de comitate din Uniune.

Iese astfel în evidenţă o dată în plus ciudăţenia Regatului Unit în era democraţiei. Fusese construit din 1536 până în 1801 de o elită politică localizată în Anglia de Sud ca punct central al imperiului. Aparent, pierderea unei bucăţi din Regatul Unit ar fi trebuit deci să fie o lovitură teribilă – şi, într-adevăr, se străduiseră să păstreze Irlanda. Dar în momentul în care aceasta a plecat, partida Sudului a devenit de fapt şi mai puternică. Primele alegeri normale de după război au arătat şi de ce. În 1910, câştigarea a 344 de mandate parlamentare nu ar fi asigurat conservatorilor o majoritate confortabilă; în 1922, cu cele 92 de mandate din Irlanda dispărute, aceasta a fost obţinută.

Cu cât Regatul Unit era mai mic, cu atât mai puternică devenea Angl

Această nouă balanţă electorală a făcut ca divizarea politică Nord-Sud să devină şi mai clară. Înainte de război, confruntaţi cu trei naţiuni celtice inerent ostile, conservatorii erau nevoiţi să lupte serios în Anglia de Nord. În noul Regat Unit micşorat, tot ceea ce trebuiau să facă era să asigure fericirea nucleului sudic.

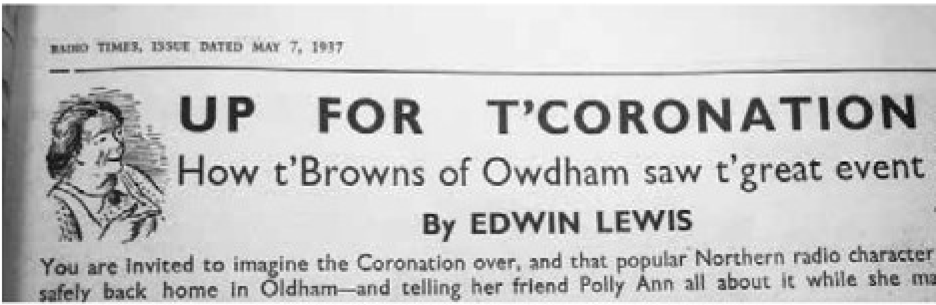
Căluşul din gura Nordului

Printr-o coincidenţă sau nu, elita Sudului a pus atunci în mişcare un uriaş mecanism pentru a reface întreaga Anglie după chipul şi asemănarea sa. Sau, mai degrabă, după glasul ei. Raportul despre *Predarea englezei în Anglia* al lui sir Henry Newbolt (*Jucaţi! Jucaţi! Jocul jucaţi până la capăt!)* insista ca orice copil din Anglia să înveţe pronunţia acceptată (RP) – ca şi cum ar fi fost o a doua limbă, dacă era cazul.

> Copiii care vorbesc în dialect trebuie să devină, cum de altfel se întâmplă adesea, bilingvi, însuşindu-şi şi engleza standard.
>
> Raportul Newbolt, 1921

Noul BBC, fondat în 1922, a adoptat RP, iar la nivelul anului 1926, două milioane şi un sfert de staţii de radio răspândeau

pe calea undelor accentul şcolilor-internat private. Din nou, cei mai ambiţioşi dintre englezi erau invitaţi: haideţi, vorbiţi ca noi – şi diferenţiaţi-vă de propriul vostru neam. Cum RP se baza pe accentul Sudului, celor de acolo le era relativ uşor să-l prindă; în Nord, în schimb, trebuia să dai uitării cu totul modul în care ai învăţat să vorbeşti pentru a face saltul.

RADIO TIMES, ISSUE DATED MAY 7, 1937

UP FOR T'CORONATION

How t'Browns of Owdham saw t'great event

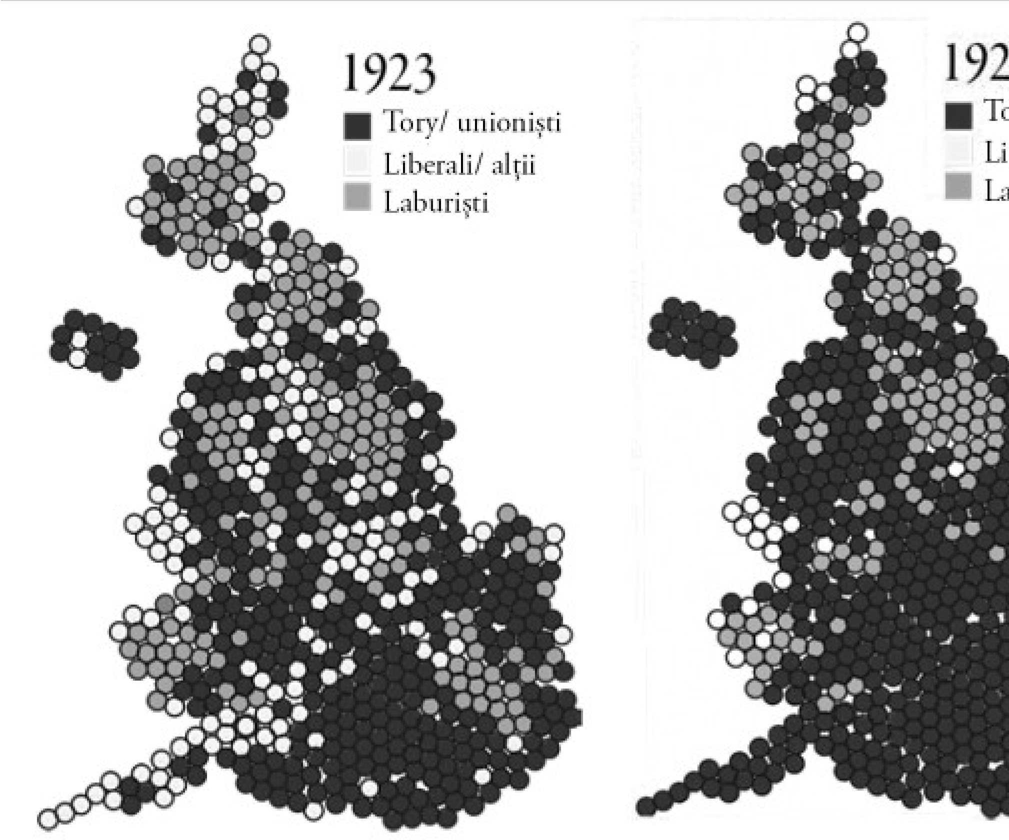
By EDWIN LEWIS

You are invited to imagine the Coronation over, and that popular Northern radio character safely back home in Oldham—and telling her friend Polly Ann all about it while she ma

Campania în favoarea RP, condusă de BBC, a îngemănat două mari curente ale istoriei engleze: supremaţia Sudului şi divizarea culturală bazată pe limba pe care o foloseai în public.

Diviziunea Nord-Sud devine ideologică

La alegerile din 1924, foştii votanţi liberali din Sud au ales conservatorii şi au rămas cu ei; foştii votanţi liberali din Nord au ales laburiştii şi au rămas cu ei. În acest fel, divizarea politică Nord-Sud a fost definitiv consolidată.

Partidul Liberal era englez şi data dinainte de Uniunea din 1707. Deşi a ajuns să fie identificat cu Britania Exterioară în timpul luptelor din secolul al XIX-lea, nu şi-a pierdut niciodată susţinătorii în Sud – până la acest moment. Partidul Laburist era cu totul alt animal. Se născuse din Regatul Unit, primii săi cinci lideri au fost scoţieni, iar în primele două decenii de existenţă nu avusese niciun fel de impact la sud de Trent, cu excepţia cartierelor sărace din vastul oraş-stat care era Londra.

Conservatorii nu se mai înfruntau cu un partid rival genuin englez. Opoziţia era acum un partid al Britaniei Exterioare (Anglia de Nord plus celţii), numit Partidul Laburist. Acest

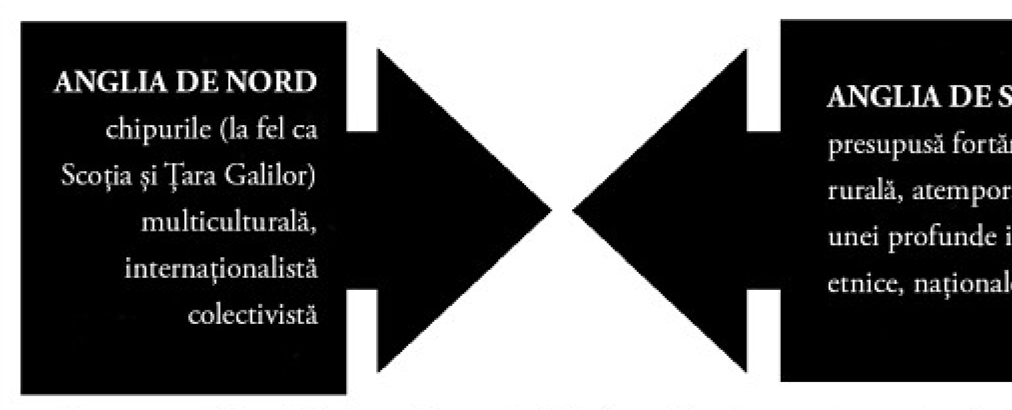
lucru le-a întărit celor din Sud vechea suspiciune că într-un fel Nordul nu era tocmai englez. În fond, liniile frontului erau aceleaşi ca în 1461, 1642 ori 1848 (ori chiar ca atunci când baroneţii din Nord s-au unit cu prinţişorii galezi împotriva familiei lui Godwin de Wessex sub Eduard Confesorul).

Vechea luptă era acum înfrumuseţată cu ideologiile de secol XX la modă. Partidul Laburist, noua faţă a alianţei Britaniei Exterioare, susţinea că membrii săi erau cu toţii în mod instinctiv iubitori de pace, mânaţi de spirit colectivist şi internaţionalişti. Această imagine de sine a rămas neschimbată pentru mulţi scoţieni, galezi şi englezi din Nord.

> Oameni conduşi de generozitatea lor, de loialitatea lor; nu de interese şi impulsuri egoiste... acesta este obiectivul inspiraţiei socialiste care dă putere Mişcării noastre Laburiste.
>
> Ramsay MacDonald, lider laburist,1924

Între timp, ultima variantă a Partidului Sudului se considera a reprezenta Anglia Etnică Profundă. Aceasta e viziunea care poate fi găsită şi azi printre cei care iubesc hainele Barbour, ţinutul Cotswolds şi altele asemenea.

> Prezervarea individualităţii engleze este esenţială pentru prezervarea tipului rasei... Pentru mine, Anglia este ţara, iar ţara este Anglia... Sunetele Angliei, loviturile ciocanului pe nicovală în fierăria de la ţară, cristeiul înălţându-se în roua dimineţii, sunetul coasei pe tocilă...
>
> Stanley Baldwin, lider conservator, 1924

Diviziunea Nord-Sud s-a blocat în 1924 și a fost înveșmântată în ideo
de început de secol XX: fantezie internaționalistă versus mitologie naţic

O poveste cu două economii

Oricum ai fi luat-o, englezii din Sud deţineau controlul, aşa că au făcut din economia lor o prioritate. În timpul războiului, standardul de aur (ideea că orice valută are o valoare direct legată de aur) a fost abandonat, permiţând Băncii Angliei să tipărească lire sterline câte considera că sunt necesare. Acum, însă, oamenii preferau să se încreadă în America, unde dolarul continua să fie ancorat în aur. *City*-ul era hotărât să intre din nou în competiţie, astfel că în 1925 standardul de aur a fost reintrodus, fixând cursul liră-dolar la nivelul anului 1914, de aproape cinci dolari la liră, de parcă nimic nu s-ar fi întâmplat. Cursul realist ar fi fost de trei dolari şi jumătate la o liră sterlină. Faptul că *City*-ul şi-a permis să trăiască în trecut a fost o lovitură dată Britaniei industriale.

> Revenirea la standardul de aur a urcat preţurile la export până la un nivel inacceptabil. Investiţiile s-au prăbuşit, diversificarea s-a restrâns, iar reţelele comerciale care coordonau producţia Nordului s-au închis.

UK North-South Divide, Jesus College, Cambridge 2015

Rata şomajului în Nord a crescut vertiginos. Cele două economii din Anglia, Sudul şi Nordul, se confruntau acum direct: ce era bun pentru una era rău pentru cealaltă.

Doar un singur câştigător

În *greva generală din 1926*, milioane de sindicalişti s-au alăturat minerilor care au luptat zadarnic pentru a-şi apăra salariile. Greva din Sud a fost rapid înăbuşită, dar în zona minelor de cărbune a continuat luni de zile în condiţii tot mai grele, până când a fost înfrântă.

Înainte de Primul Război Mondial, industria engleză a fost legată de minele de cărbune care îi asigurau sursa de energie. Au urmat însă electrificarea (*Central Electricity Board* a luat fiinţă în 1925) şi telecomunicaţiile moderne, astfel că fabricile se puteau muta oriunde. Şefii marilor concerne alegeau să-şi deschidă noile afaceri – ori măcar noile sedii centrale – cât mai departe de Nordul plin de zgură şi conflicte, şi cât mai aproape de centrul social, financiar şi internaţional care era *City*-ul.

Stânga: Clădirea Hoover, Londra 1932. *Dreapta:* Lever Bros., pe vremur
marile concerne industriale din zona Liverpoolului. În 1929, sediul său
mutat la Londra.

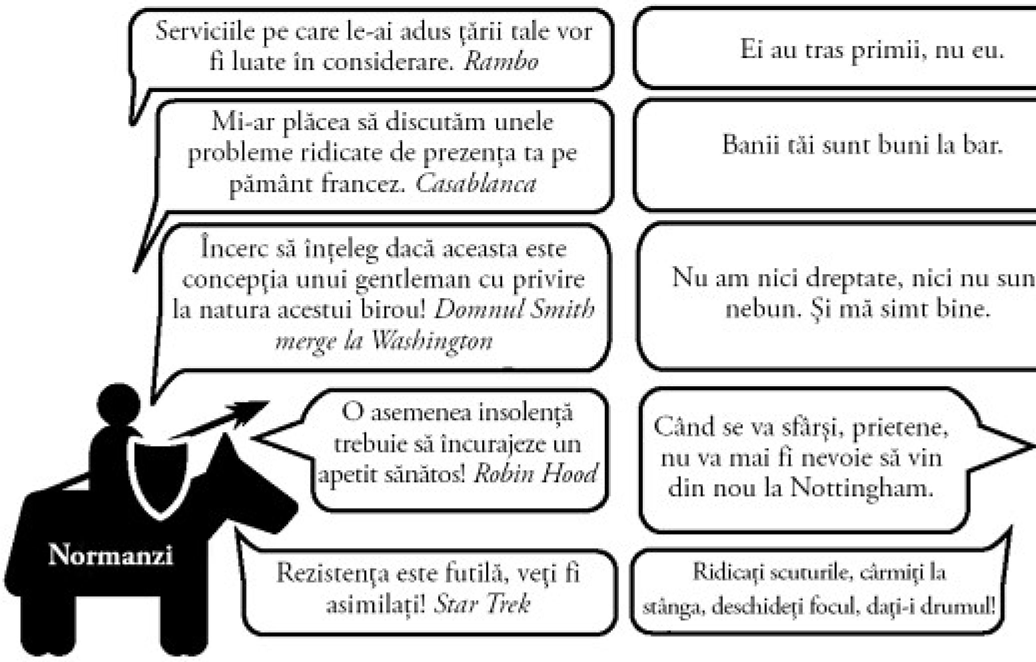
Marea Criză (1929–cca. 1935), declanşată de prăbuşirea Bursei americane şi îngheţarea principalei surse de împrumut a lumii, a reprezentat ultima lovitură dată Nordului.

> Prea puţin se putea face pentru a înfrânge prejudecata industriaşilor legată de caracterul regiunilor aflate în criză, sărăcite şi inospitaliere... era atât de puternică, încât îi oprea şi pe cei mai activi întreprinzători.
>
> Întrunirea ministerelor cu privire la zonele lovite de criză, 1930–1931

Antract: intră în scenă băieţii buni

În 1928, la Londra a avut loc premiera filmului *Cântăreţul de jazz*, iar filmele au început să fie vorbite. Lumea întreagă a fost uluită, dar în Anglia acest lucru a avut un impact special, deoarece, aici, actorii nu erau dublaţi. America se adresa englezilor obişnuiţi pe limba lor – iar aceasta nu respecta RP-ul.

În plus, acele voci americane ofereau, inconştient, o poveste profund engleză. Vechea divizare culturală engleză traversase, după cum a reieşit, Atlanticul. De la *Robin Hood* la *Domnul Smith merge la Washington* prin *Casablanca*, *Rambo* sau *Star Trek*, băieţii răi ai culturii de masă americane, fie că sunt o elită coruptă, nazişti, manipulatori de vârf, ruşi ori extratereştri, folosesc mereu limba împănată cu cuvinte franceze a elitei engleze. Băieţii buni, în schimb, vorbesc o limbă pe care oamenii lui Harold Saxonul ar fi înţeles-o destul de bine.

După ce 900 de ani au fost consideraţi oameni de mâna a doua, englezii de rând au descoperit din nou o lume în care eroii vorbeau pe limba lor. Nu e de mirare deci că, spre oroarea elitelor atât de stânga, cât şi de dreapta, oamenii au adoptat cu lăcomie cultura americană de la bun început.

Nord sau Sud?

Între timp, în Anglia reală, diviziunea Nord-Sud a devenit subiect de discuţie publică. În 1933, un autor extrem de bine vândut, J.B. Priestley, şi-a publicat jurnalul de călătorie intitulat *An English Journey*. În călătoria sa, a descoperit *Olde England* cu farmecul ei – catedrale, colegii, Cotswolds – care era strict pentru turişti. Când era vorba de vieţi adevărate, a împărţit Anglia din afara Londrei în două: vechiul Nord şi Midlands, agonizând, şi noua regiune a industriei uşoare de la nord-vest de Londra, din cale-afară de modernă.

Despre Nord şi Midlands:

> Anglia de secol XIX, Anglia industrială a cărbunelui, fierului, oţelului, bumbacului, lânii, căilor ferate... oraşe mici, cenuşii şi triste, şi metropole ca nişte fortăreţe şi mai cenuşii. Aceasta e Anglia pe care o regăsim în cea mai mare parte a Nordului şi în Midlands... nu i s-a adăugat nimic şi nu i s-a insuflat viaţă nouă.

Despre noua regiune din nord-vestul Londrei:

> America, zic eu, e locul în care s-a născut. Este Anglia reţelelor de şosele şi a pasajelor, a staţiilor de benzină şi fabricilor care arată ca nişte clădiri de expoziţie, a cinematografelor, sălilor de dans şi cafenelelor, a bungalourilor cu mici garaje... cât mai aproape de o societate fără clase, spre care tindem. Din nefericire, totul e cam ieftin.

J.B. Priestley, *An English Journey*, 1933

Potrivit teoriei claselor sociale, comitatele cu industrie uşoară aflate la nord de Londra şi în sudul regiunii Midlands – literal Anglia de Mijloc (Middle England) – ar fi trebuit să simtă că au interese comune cu Nordul industrial. Dar s-a dovedit că transformarea dintr-o zonă rurală în una industrial-urbană nu a influenţat în vreun fel diviziunea Nord-Sud.

Votanţii – atât bărbaţi cât şi femei – din noua Middle England aveau de ales între două triburi politice foarte diferite: marele bloc Tory din Anglia de Sud ori alianţa Britaniei Exterioare compusă din Anglia de Nord plus celţii.

Întrebarea cu adevărat importantă era de care trib se simţeau ei mai aproape. În jargonul politic modern se vorbeşte despre *votul pe bază de competenţă (valence voting)*.

> Majoritatea oamenilor... votează în principal judecând competenţa aleşilor. Părerile lor generale despre partide şi politicieni contează mai mult decât opiniile lor cu privire la anumite politici.
>
> Peter Kellner, 27 mai 2020

George Orwell nu avea niciun dubiu în această privinţă. Când a călătorit spre nord, în 1936, ca să se documenteze pentru cartea sa *Drumul spre Wigan Pier* (1937), totul i s-a părut sigur şi familiar până dincolo de Birmingham:

> Când porneşti spre nord, ochiul tău obişnuit cu sudul şi cu estul nu va constata mari deosebiri... În Coventry te simţi la fel ca în Finsbury Park... Când ajungi în Nordul industrial devii conştient, trecând chiar peste decorul nefamiliar, că ai pătruns într-o ţară străină... *Slums*-uri labirintice şi bucătării dosnice întunecate, cu oameni bolnăvicioşi şi bătrâni târându-se de colo-colo ca nişte gândaci negri... accentul tău „educat” te dă imediat de gol, eşti un străin, şi nu un bogătaş local.

Într-o pensiune mizerabilă, Orwell (educat la Eton şi Oxford) a fost cazat în cameră cu un *călător mic de stat, brunet şi cu nas ascuţit din East End-ul Londrei, un cockney*. Diferenţa de clasă nici că ar fi putut fi mai clară. Cu toate acestea însă, *mi-a prins privirea şi a ghicit pe loc că eram unul din Sud, ca el.*

> „Vai de mama lor de amărâţi”, a zis el plin de compasiune.

Bărbatul din East End simţea că are mai multe în comun cu absolventul de la Oxford, decât cu locuitorii din Nord. Iar englezii din noua Middle England, industrializată şi nivelată social sau nu, simţeau că au mai mult în comun cu locuitorii Sudului decât cu cei din Nord şi cu celţii. Astfel că nu au abandonat Partidul Conservator decât de trei ori: când nu a

mai făcut faţă masivelor transformări sociale (1945 şi 1964–1966) şi când s-a autodistrus (1997–2005). Altfel, au votat majoritar la fel ca Sudul.

Nordul
Sudul

Până şi Ministerul Muncii a recunoscut diviziunea Nord-Sud din Anglia. Într-un fel părea chiar a pune la îndoială că Nordul era cu adevărat englez, având în vedere cele două secţiuni ale hărţii, unde Nordul este pus laolaltă cu celţii.

> Anglia (şi Ţara Galilor) era divizată social de-a lungul unor linii geografice... fiind de fapt vorba de o singură linie: linia care desparte Nordul de Sud... Găsesc că această divizare este copleşitoare.
>
> Danny Dorling, 2007

Astfel divizată, Anglia nu a mai avut puterea să ţină laolaltă hinterlandul Regatului Unit. Irlanda de Nord a devenit un substat sectar paramilitar, cu propriul său prim-ministru pe viaţă; *Partidul Naţional Scoţian* a fost fondat în 1934; în 1936, *Partidul Ţării Galilor* (născut în 1925) a desfăşurat primul său atac, dând foc unei baze RAF din Ţara Galilor.

Acest regat divizat se confrunta acum cu cea mai mare încercare din câte au existat.

(Puţin) înainte de Potop

În vreme ce Germania nazistă se înarma, conservatorii nu se puteau hotărî dacă să se pregătească de un război terestru în Europa sau dacă să-şi apere insula-fortăreaţă. Cei mai mulţi au optat pentru a doua variantă: avioane noi şi cuirasate au început să fie comandate din 1935, în pofida opoziţiei laburiştilor şi a liberalilor convinşi că o colaborare în plan internaţional ar putea evita complet războiul. Între timp, Hitler a fost „împăcat” dându-i-se tot ce şi-a dorit din Europa: *Bună treabă*, i-a telegrafiat Roosevelt lui Neville Chamberlain când prim-ministrul s-a întors triumfător de la München fluturând promisiunile făcute de Hitler după ce îi forţase pe cehi (care aveau o armată decentă şi graniţe muntoase uşor de apărat) să cedeze jumătate de ţară Reichului.

IT IS PEACE FOR OUR TI

Tumultuous Crowds Throng Downing-street as Chamberlain Speaks from No. 10 Window

WITH HIS WIFE ON PALACE BALCONY

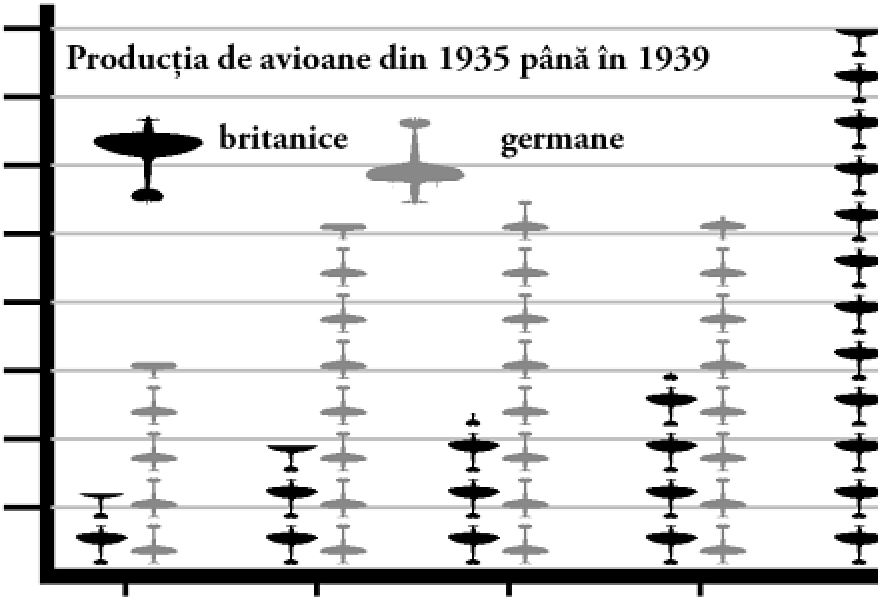
Pact with Hitler is Only a Beginning

DUCE ASKS PREMIER TO ROME

Churchill a fost unul dintre cei puţini care au înţeles că soarta Britaniei era, cum a fost mereu, legată de cea a Europei.

> Tăcută, îndoliată, abandonată, înfrântă, Cehoslovacia se retrage în întuneric... Mă tem că am compromis serios şi poate am periclitat în mod fatal siguranţa şi chiar şi independenţa Marii Britanii.
>
> Winston Churchill, Camera Comunelor, 5 octombrie 1938

Însă cu toată întârzierea, la 30 septembrie 1939, 10.000 de copii evrei au fost trimişi pentru siguranţa lor în Anglia prin aşa-numitul *Kindertransport,* iar RAF era de acum pregătită cu avioane noi şi mai numeroase, sprijinite de radar, pentru a înfrunta o Luftwaffe care în 1938 îi era încă superioară.

Mitul insulei-fortăreţe a plasat armata terestră, care îi învinsese pe germani în 1918, la coada listei de finanţare. Trimisă cu întârziere în Franţa, s-a văzut fără planuri operaţionale, înfruntând diviziile de Panzer care fuseseră ani de zile prioritatea numărul unu a Germaniei.

> Britania a intrat în război fără a avea măcar o singură divizie eficientă de blindate ori o doctrină coerentă privitoare la războiul mecanizat.
>
> Brian Bond

Pe 7 mai 1940, pe când cele două tabere inegale se aliniau, Leo Amery, politician conservator care susţinea necesitatea pregătirii militare, (folosind un citat din Oliver Cromwell) într-un discurs din Camera Comunelor prin care i-a deschis drumul lui Churchill, l-a somat pe Chamberlain *să plece în numele lui Dumnezeu.* Însă înainte de asta, a cerut ca schisma politică din Anglia să înceteze.

> A venit timpul când organizarea, puterea şi influenţa Congresului Sindicatelor nu mai pot fi lăsate pe dinafară... A venit timpul, cu alte cuvinte, pentru o adevărată guvernare de Uniune Naţională.

Pentru a doua oară în 25 de ani, Regatul Unit era ţinut laolaltă de război.

Al Doilea Război Mondial

Actul I: CEA MAI FRUMOASĂ ORĂ

După înfrângerea Franţei în iunie 1940, Imperiul Britanic a rămas timp de un an singur împotriva Germaniei naziste care avea ca aliat însăşi Rusia lui Stalin. America, la rândul ei, nu se arăta dornică să-şi ocupe locul în istorie, astfel că supravieţuirea civilizaţiei occidentale era în cumpănă.

Elocinţa lui Churchill a inspirat naţiunea. Armata a fost salvată de miracolul de la Dunkerque. Puterea Marinei Regale a făcut ca Hitler să poată invada doar dacă Luftwaffe era în stare să domine cerul de deasupra Canalului Mânecii.

„Bătălia Angliei se apropie rapid de punctul ei culminant. Între acum și
când cețurile toamnei se vor așeza peste stâncile calcaroase ale țărmului
Canalul Mânecii, soarta Marii Britanii și a lumii așa cum o știm se va fi
York Times, 17 august 1940

RAF, aviaţia regală, a învins, iar lumea a fost salvată. Ceea ce conta acum era un moral ridicat şi producţia. Interesele Sudului financiar au trecut din nou în planul al doilea. Fabricile, şantierele navale, oţelăriile şi minele din Midlands şi Britania Exterioară erau acum avangarda; periferiile rurale îndelung ignorate erau acum vitale pentru a hrăni ţara; raţionalizarea alimentelor a asigurat celor săraci porţii de hrană mai bună decât avuseseră vreodată. Când oamenii privesc cu nostalgie înapoi spre unitatea de la începutul celui de-al Doilea Război Mondial, nu se înşală.

Şi, unită, Britania a devenit din nou puternică. Hitler se aşteptase ca aliaţii săi italieni să controleze Mediterana, dar

armata şi marina britanică i-au înfrânt atât pe mare, cât şi pe uscat la începutul anului 1941. Furios, Hitler şi-a atacat presupusul aliat, Rusia, în iunie 1941. Unul dintre principalele motive pe care l-a invocat în faţa generalilor săi a fost că aceasta era cea mai bună cale de a-i bate pe *Engländeri*.

> „Posibilitatea intervenţiei ruseşti în război îi susţinea pe englezi”, a continuat el. „Aceştia aveau să renunţe la această luptă doar dacă ultima speranţă continentală era distrusă.”
>
> Ian Kershew, *Nemesis*

Puţini s-au aşteptat ca Rusia să supravieţuiască. Churchill a folosit perioada de respiro pentru a-şi urmări ideea: aceea de a atrage Noua Anglie. Sigur de sine, influenţat de propria sa ascendenţă anglo-americană şi de victoriile din Italia, s-a străduit, cu toate riscurile, să-l convingă pe Roosevelt că avea nevoie de ajutorul american fără a da însă impresia că ar fi un caz disperat. A mai fost însă nevoie de bombardamentul japonez de la Pearl Harbour ca Washingtonul să încline balanţa spre război (decembrie 1941).

Actul II: SFÂRŞITUL ÎNCEPUTULUI

În vreme ce SUA făcea pregătiri, Regatul Unit a fost nevoit să mai facă faţă de unul singur un an: Operaţiunea Pedestal de aprovizionare a Maltei (august 1942), ultima victorie terestră a Imperiului Britanic în bătălia de la El Alamein (octombrie-noiembrie 1942) şi câştigarea Bătăliei Atlanticului împotriva submarinelor germane (mai 1943) aparţin analelor istoriei universale: dacă vreuna dintre el ar fi fost pierdută, aşa ar fi fost şi războiul.

Reconstituirea oficială a bătăliei de la El Alamein. După cum reiese din a
fotografie, armata britanică rămăsese cu ideea că la două duzini de soldați
un ofițer care să îi conducă (în armata germană raportul era de 100:1). F
numărul de tineri absolvenți ai școlilor publice uciși în al Doilea Război M
chiar mai mare decât în Primul Război.

În cele din urmă, Lumea Nouă s-a mobilizat. Două milioane de bărbaţi americani şi-au făcut apariţia, arătând şi vorbind ca acei semizei din filme şi având buzunarele pline cu dolari.

Am făcut un tur al Camerei Comunelor cu un sergent-major american şi l-am întrebat care era solda lui. Am aflat că primea considerabil mai mult decât un membru al Parlamentului.

Colonelul Cazalet (Chippenham), Camera Comunelor, 19 noiembrie 1942

În schimb am fost invadaţi de aliaţii noştri. Vechea putere a tradiţiilor britanice, magia uniformelor britanice şi autoritatea glasurilor din clasele britanice superioare, puterea ceremonialului britanic au început să se fărâmiţeze din interior.

Christopher Hitchens

Spre sfârşitul anului 1943, nu prea mai era loc de dubii cu privire la rezultatul final.

Actul III: UN POD PREA ÎNDEPĂRTAT

Britanicii de rând, în uniformă sau nu, păreau a simţi, pe bună dreptate de altfel, că îşi îndepliniseră sarcinile. În timpul înaintării anevoioase prin Italia (1943–1944), *lâncezeala (stickiness*, nume codificat folosit de armată pentru *refuzul de a ataca la ordin*) ba chiar şi *dezertarea* deveniseră o asemenea problemă, că mai mulţi generali au cerut reintroducerea pedepsei cu moartea.

Acasă, *Raportul Beveridge* care trasa liniile directoare pentru *statul social*, a devenit un bestseller naţional. Grevele s-au înmulţit. Şi într-adevăr, cum (spre deosebire de 1917–1918) nu mai exista pericolul real de a pierde, conducătorii britanici ar fi putut să mai reducă presiunea şi să privească spre viitorul postbelic. Însă Churchill şi comandanţii săi erau hotărâţi să rămână printre Cei Trei Mari, aşa că au continuat să ţină pedala apăsată la maximum.

Progrese tehnologice revoluţionare, precum cele mai avansate calculatoare timpurii construite de Alan Turing şi colegii săi de la centrul de criptanaliză de la Bletchley Park, au fost împărtăşite Americii ca şi cum Marea Britanie s-ar fi aşteptat că vor colabora veşnic.

Acordul de la Quebec din august 1943, dintre Winston Churchill şi Franklin D. Roosevelt asigura cooperarea, dar s-a dovedit a fi o vânzare la preţ redus a cercetării nucleare britanice.

Max Hastings

Marea Britanie a fost de acord să construiască doar avioane de luptă şi bombardiere, lăsând toată gama avioanelor de transport în seama americanilor. În felul acesta, britanicii şi-au păstrat un avantaj militar, americanii au putut în schimb

să inunde lumea aviatică de după război cu avioane precum Douglas DC3.

Şi poate că viitorul economic al Marii Britanii nu a fost unica pierdere. După faptele de eroism ale Zilei Z şi ale debarcării în Normandia (în care unităţile din linia întâi au suferit pierderi egale cu cele din bătălia de pe Somme), sfârşitul războiului era doar o chestiune de timp – cu toate acestea, şeful armatei, feldmareşalul Montgomery, a insistat să se execute nefericitul atac aviatic asupra Arnhemului din 17 septembrie 1944. N-are cum să nu se nască bănuiala că soldaţii săi de elită au fost sacrificaţi pentru a le arăta americanilor că Imperiul Britanic avea în continuare tot ce-i trebuie.

Arnhem: „Chiar înainte de începerea operațiunii, [generalul-maior] U
întâlnit cu [generalul-locotenent] Browning pentru a-l informa că, în
operațiunea avea să fie «o misiune sinucigașă»“.
Dan Snow, *History Hit*

Montgomery a refuzat să recunoască ceea ce aproape toţi ceilalţi ofiţeri britanici superiori înţeleseseră. Marea Britanie era de acum partenerul minoritar în alianţă... s-ar putea susţine că septembrie 1944 se află la baza acestui clişeu dezastruos care planează până în ziua de azi asupra ţării care boxează la o categorie superioară greutăţii sale.

Anthony Beever

După alte şase luni grele cu bombele zburătoare V1 şi, mai ales, V2 care au căzut peste Londra aproape până la sfârşit, războiul din Europa a fost în sfârşit câştigat în mai 1945. O unitate britanică a mai fost trimisă pentru a ajuta la

înfrângerea definitivă a Japoniei, dar bombele atomice ale Americii au rezolvat situaţia.

(Ne)privind viitorul în faţă

După victoria din 9 mai, Churchill a dorit un referendum pentru a prelungi guvernul de uniune naţională. Liderul laburist Clement Attlee (vice-prim-ministru din 1942) a insistat să se organizeze alegeri generale.

> Nu pot consimţi la introducerea în viaţa noastră naţională a unui instrument atât de străin tuturor tradiţiilor noastre, cum este referendumul.
>
> Clement Attlee către Winston Churchill, mai 1945

Churchill a făcut uriaşa greşeală de a declara într-un discurs de campanie că fostul său adjunct de cursă lungă, maiorul Attlee (educat la Haileybury şi Oxford) *va fi nevoit să recurgă la un fel de Gestapo* în cazul în care câştigă alegerile. Era clar o absurditate şi părea să scufunde Anglia în politicile partinice pernicioase ale anilor 1930. Cei mai mulţi britanici erau în general mulţumiţi cu modul centralizat de conducere a statului din timpul războiului, iar acum, Attlee părea a fi alternativa conservatoare cu „c” mic[22] pentru a duce lucrurile mai departe.

Iar în realitate aşa şi era. Pentru prima oară, Partidul Britaniei Exterioare era condus de un lider naţional încercat, provenind din elita Sudului. Cuvintele lui Attlee, rostite cu accentul RP corespunzător, se revărsau din aparatele radio de lângă şemineurile din întreaga ţară, ajutându-i pe laburişti să câştige pentru prima oară o majoritate de mandate engleze.

---

[22] În engleză sintagma *small-c conservative* se referă la o persoană cu opinii conservatoare, dar nemembru al Partidului Consevator. (*N.t.*)

Partidul Britaniei Exterioare fiind în sfârşit victorios în Anglia, Regatul Unit părea a fi gata să privească viitorul în faţă. Din păcate, conducătorii săi erau şi ei uniţi în amăgiri.

Frate, îmi dai şi mie un ban?

Liderii dreptei presupuneau că imperiul va dăinui. Liderii stângii se aşteptau să exercite un control moral asupra lumii. Ambele tabere presupuneau că America va continua să se comporte ca şi cum Marea Britanie ar fi, în plan strategic şi financiar, o parte a Statelor Unite. Ceea ce o punea într-o oarecare poziţie inferioară, dar totodată însemna că Marea Britanie contează. După cum avea să afirme Attlee în faţa miniştrilor cabinetului său:

> S-ar putea ca în viitor să fim nevoiţi să nu ne mai vedem ca o putere europeană ce priveşte spre est, ci ca pe extensia estică a unui bloc vestic cu centrul în America de Nord.

Lumea văzută de Attlee în 1945: Regatul Unit este braţul esti
al unei anglosfere cu centrul în SUA

Economistul John Maynard Keynes a înţeles că Regatul Unit, fiind acum naţiunea cu cea mai mare datorie din istorie, se confrunta cu *un Dunkerque financiar*, a fost însă iniţial încrezător că va reuşi să-i convingă pe americani să salveze Londra de la faliment. Din nefericire, americanii înşişi s-au legănat în iluzia că Marea Britanie, deşi aflată în pragul falimentului, continua să fie o putere mondială care într-o bună zi putea să redevină un rival comercial. Aşa că, în 1945, au împrumutat-o cu miliarde, dar la cursul pieţei şi cu condiţia ca imperiul să se deschidă pentru afacerile şi finanţele americane în decurs de doi ani – aşa-zisul *comerţ mondial.*

Unul dintre colegii [lui Keynes] a comentat cu amărăciune: „Un vizitator de pe Marte ar putea fi uşor iertat dacă ar considera că

suntem reprezentanţii unui popor cucerit care negociază penalităţile unei înfrângeri”.

Niall Ferguson

Apoi, spre şocul total al Londrei, *Legea MacMahon (1946)* a decretat că orice cercetare nucleară din America se încadrează în categoria *datelor restricţionate,* în pofida înţelegerii clare din timpul războiului, care spunea că era vorba de un proiect comun. Cu toate că apoi a fost creat statul social şi o serie de industrii au fost naţionalizate, cu costuri uriaşe, Marea Britanie a fost lăsată să se apere de una singură.

N-a reuşit. În 1946, cheltuielile pentru apărare au depăşit vârful din timpul războiului, ajungând la ameţitoarele 44 de procente din PIB: uriaşul împrumut luat de la americani *(American Loan)* în 1945 a fost devorat de cheltuielile impuse de Noul Ierusalim şi de Imperiul Britanic, nelăsând nimic în vistierie pentru a înlocui casele distruse, a moderniza infrastructura avariată sau pentru a stimula afacerile.

La nivelul anului 1947, Regatul Unit se ruga practic de America să preia zona sa din Germania înfrântă şi rolul său în estul Mediteranei. Până şi pâinea a ajuns să fie raţionalizată, lucru care nu se întâmplase nici măcar în război. Imperiul se prăbuşea: în august, britanicii au părăsit India, lăsând în urmă sute de mii de oameni care urmau să fie hăcuiţi odată cu naşterea Indiei moderne şi a Pakistanului, pe baza unui *acord de împărţire* convenit în grabă.

Pierderea Indiei a fost una, dar pierderea suzeranităţii asupra *dominioanelor albe* era de neconceput. Astfel că Londra s-a străduit să le păstreze inimile şi minţile (precum şi conturile bancare), aprobând *Legea cetăţeniei (Citizenship Act,* 1948) potrivit căreia *orice cetăţean al Regatului Unit şi al Coloniilor* devenea *supus britanic*. Rezultatul a fost unul neaşteptat. Luptând pentru imperiu, popoarele coloniale non-albe începuseră să aibă idei. În acelaşi timp, războiul crease un surplus de nave de transport, iar călătoriile transoceanice

deveniseră mult mai ieftine. Cu cinci săptămâni înainte ca legea să fie votată, nava *Empire Windrush* a acostat la Tilbury, aducând nativi din Antile care plecaseră spre ţara-mumă din proprie iniţiativă.

Chiar înainte ca Windrush să părăsească Jamaica, prim-ministrul Clement Attlee a examinat posibilitatea de a împiedica îmbarcarea ori de a deturna nava şi migranţii de la bordul ei spre Africa de Est.

David Olusaga

Pentru cei sosiţi din Antile... şocul nu a fost imperialismul britanicilor, ci lipsa acestuia – britanicii aceştia nu îi recunoşteau pe locuitorii Antilelor ca pe nişte concetăţeni, supuşi egali ai Imperiului, după cum prevedea versiunea oficială a acestuia.

David Edgerton

În următorii douăzeci de ani, au mai sosit o jumătate de milion de locuitori din Arhipelagul Antilelor şi la fel de mulţi oameni din fostul Raj [India]. Anglia multiculturală s-a născut de fapt fiindcă elitele au refuzat să dea drumul imperiului. Şi au reuşit să persevereze în fantezia lor, fiindcă în acel moment America şi-a schimbat părerea.

Dolari la liber!

Washingtonul a realizat cu întârziere că Imperiul Britanic era terminat. Confruntată cu un nou rival global, Uniunea Sovietică, SUA avea de făcut o alegere: fie să preia tot stabilimentul – din Germania, Grecia, Turcia, Africa, Orientul Apropiat, Singapore şi Federaţia Statelor Malaeze –, fie să proptească Marea Britanie ca zonă-tampon şi împuternicit. A ales a doua variantă. În 1948, Londra a primit prin *Planul Marshall* un ajutor – nu un împrumut, ci de-a dreptul un cadou – chiar mai mare decât Germania distrusă de război.

Era o ocazie unică. Rivalii erau încă la pământ, iar relaţiile comerciale stabilite cu mult timp în urmă însemnau pentru firmele britanice acces practic exclusiv în India, Oceania şi mari părţi din Africa.

> „Dolarii din Ajutorul Marshall au oferit [Britaniei] o ultimă şansă de a se moderniza ca putere industrială înainte ca vechii ei rivali comerciali să-şi revină din înfrângere şi ocupaţie."
>
> Corelli Barnett, *The Audit of War*

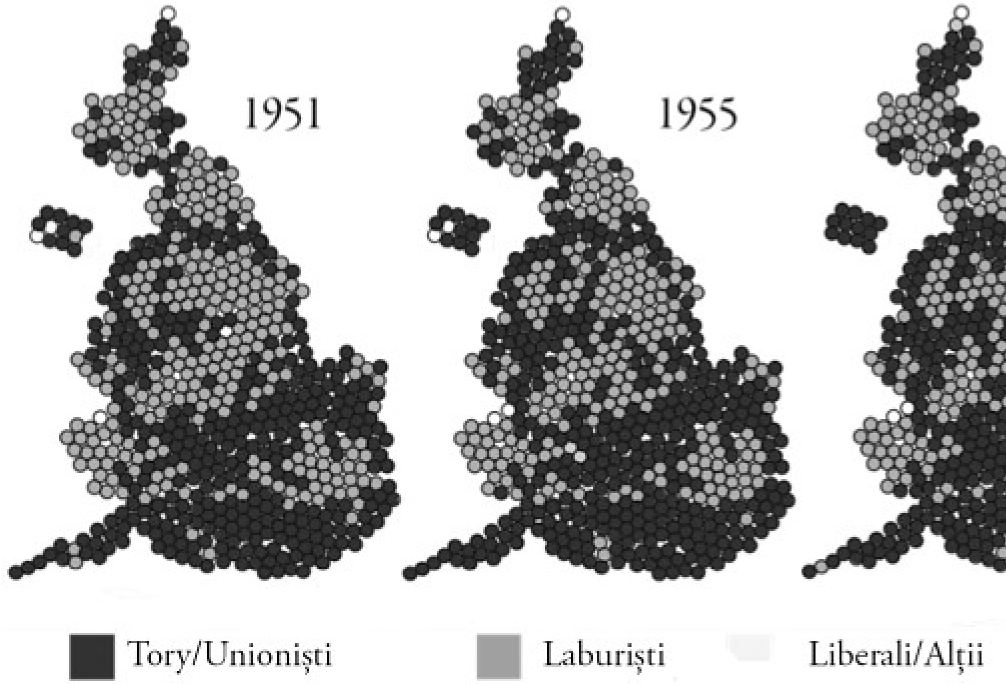
Stânga sus: De Havilland Comet (1952) a fost primul avion de pasageri
Dreapta sus: Jaguarul XK 120-C a câștigat cursa de la Le Mans în 195
Stânga jos: Rover JET 1 cu motor cu turbină a fost o mașină uimitor de
Dreapta jos: Supersonicul Fairey Delta a fost cel mai rapid obiect de pe
pilotat de om în 1956.

Marea Britanie avea oamenii, maşinile şi banii (americani) necesari. Din păcate, îi lipsea singurul lucru de care o ţară are nevoie: o bună guvernare.

În anii 1950, sistemul politic englez bipartid, divizat între Nord şi Sud, a fost exacerbat de sistemul de *vot uninominal într-un singur tur* care a dat şi mai mare putere majorităţilor locale. Dacă mandatele parlamentare ar fi fost distribuite potrivit votului naţional, liberalii ar fi putut să fie partenerii de coaliţie ai partidului clasat pe locul doi la fiecare dintre

alegerile parlamentare din 1950 încoace, cu excepţia celor din 1955 şi 2019. În acest fel, Anglia ar fi avut cu adevărat parte de o politică naţională. În schimb, a rămas captivă celor două partide tribale care îşi aveau rădăcinile în regiuni ale ţării complet diferite atât din punct de vedere cultural, cât şi economic.

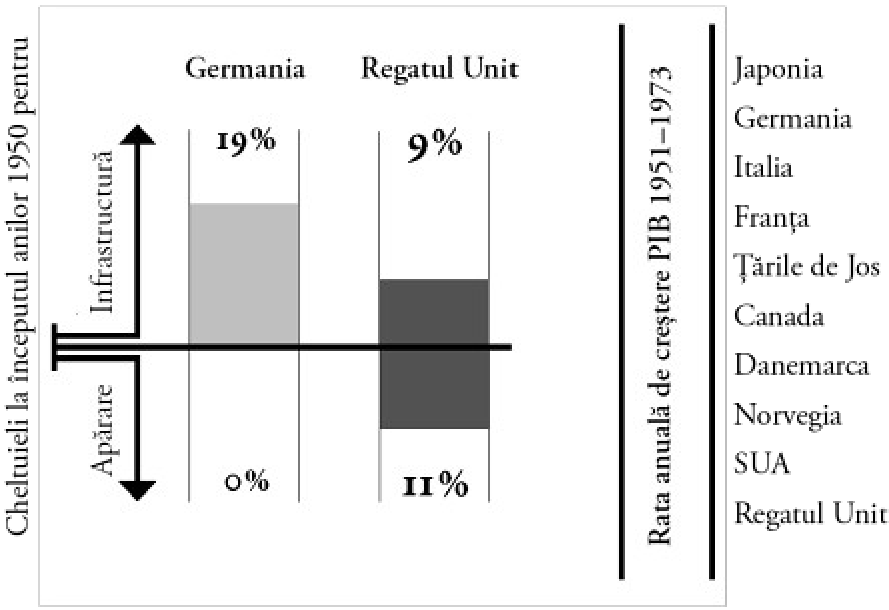
La acest ciclu intern fatal a venit să se adauge unul diplomatic. Trimiterea armatei în Coreea şi construirea bombei atomice (a fost detonată pe vremea lui Churchill în 1952, dar primise undă verde încă de la Attlee) au făcut parte din strădaniile disperate de a ţine America de partea sa.

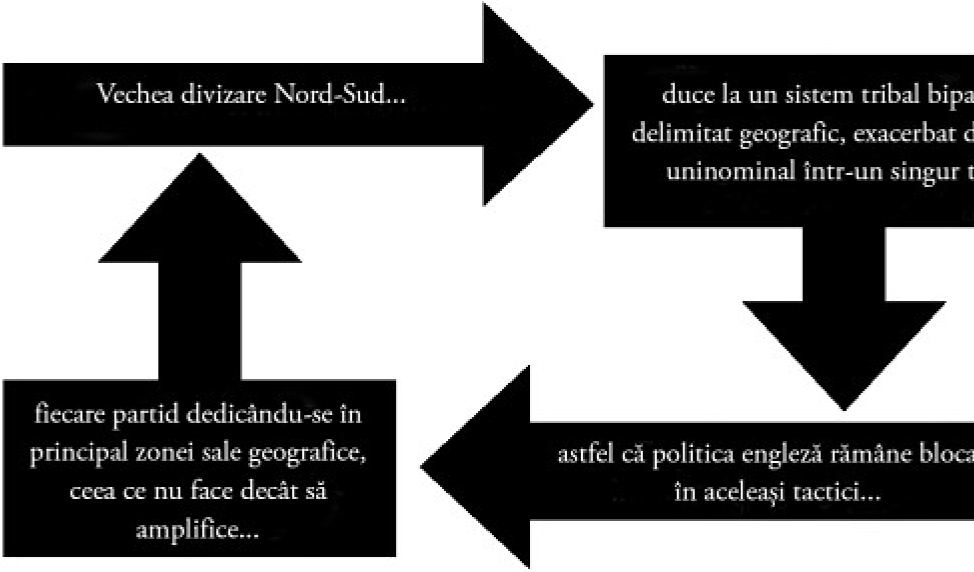

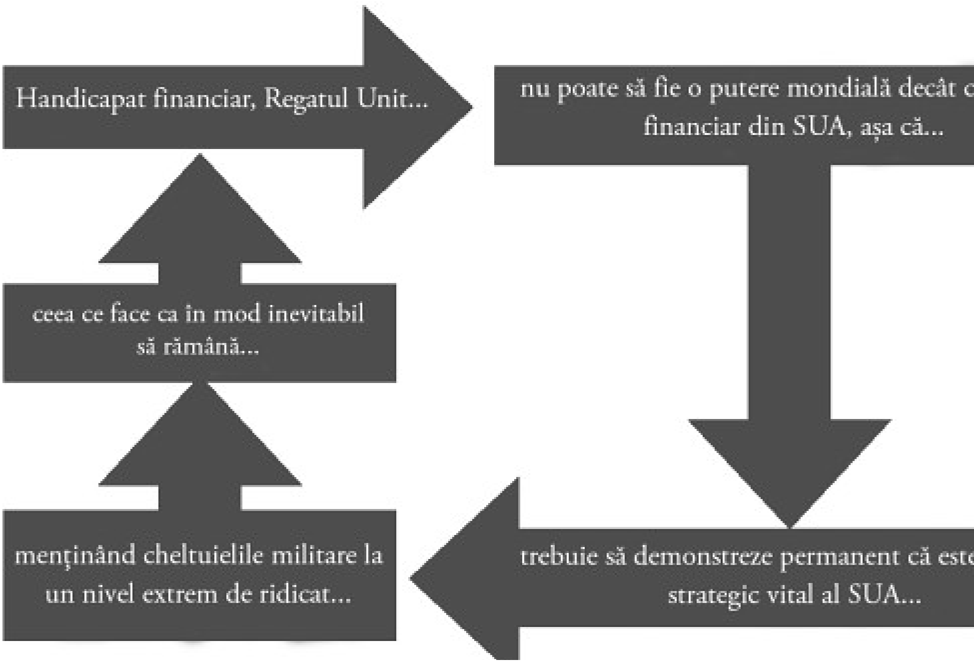

Suntem în continuare mai importanţi pentru America decât oricare alt aliat al ei; suntem singura ţară din Europa pe care a

cărei rezistenţă se poate realmente baza în cazul unei agresiuni adevărate.

Broşură publicată de Societatea Fabian, John Freeman şi Denis Healey, 1951

Vechea divizare Nord-Sud...
fiecare partid dedicându-se în principal zonei sale geografice, ceea ce nu face decât să amplifice...
în aceleași tactici...

Handicapat financiar, Regatul Unit...
financiar din SUA, așa că...
ceea ce face ca in mod inevitabil să rămână...
menținând cheltuielile militare la un nivel extrem de ridicat...
strategic vital al SUA...

Aşa se face că, după ce au câştigat războiul, au pierdut pacea.

U, non-U[23] sau american?

Însă toţi acei bani cheltuiţi pentru apărare au susţinut dominaţia culturală a Sudului. Sub legea *Serviciului Naţional (1945–1963)*, toţi bărbaţii tineri erau recrutaţi pentru serviciul militar obligatoriu, iar aproximativ 4% dintre ei erau aleşi pentru a urma cursurile de *ofiţeri*.

> „Bărbaţii din sudul Angliei erau cel mai degrabă promovaţi... Accentul conta în Armată... O diplomă de absolvire a unei şcoli publice era cel mai important criteriu... un băiat născut într-o familie modestă în 1935 avea mai multe şanse să ajungă ministru decât sublocotenent în Garda de Grenadieri.”
>
> Richard Vinen

Serviciul Naţional a oferit elitei o nouă cale de a se adresa micilor proprietari ai Angliei: *Abandonează lumea în care te-ai născut şi caţără-te până la rangurile noastre de jos*!

---

[23] „U” – referirire la „upper class” (clasele superioare, aristocraţia şi marea burghezie). (*N.t.*)

Sublocotenentul din fotografie, mărşăluind în 1953, era doar un băiat cu şcoală elementară dintr-o familie modestă de fermieri şi negustori din Bedfordshire. Dar avea un accent apropiat de RP, aparţinea Bisericii Angliei, era înalt, bun la tenis şi văr al unui cunoscut căpitan de marină, astfel că a ajuns ofiţer. După doi ani petrecuţi pe Mediterană, a revenit cu gusturi şi ambiţii complet străine părinţilor săi.[24]

În 1954, un lingvist britanic a explicat deosebirile de clasă şi accent ale englezilor într-un articol pe jumătate umoristic scris pentru un obscur jurnal finlandez. Articolul, intitulat *U and Nou-U*, a devenit viral, la posibilităţile anilor 1950, şi mai este şi azi amintit.

---

[24] Este tatăl mult regretat al autorului. Vărul era căpitanul John Boutwood de pe nava Curacoa.

„Întrebarea dacă un non-vorbitor-U poate deveni un vorbitor-U este, după cum lesne se poate observa, de importanţă primordială pentru majoritatea englezilor... Răspunsul este că un adult nu poate niciodată să aibă succes deplin... Există o metodă de a realiza această transformare a vocii voastre cu singura condiţie ca vorbitorul să fie suficient de tânăr. Aceasta constă în a-l trimite mai întâi la o şcoală pregătitoare, iar apoi la una dintre renumitele şcoli publice cu internat.

Alan Ross

Ştiind acest lucru, clasele de mijloc au întors spatele gimnaziilor de stat mai selective *(grammar schools)*, ca să nu mai vorbim de noile şcoli generale *(comprehensive schools)*, existente din 1954, pentru a se asigura că odraslele lor aveau să devină U, chiar dacă ei erau non-U.

Părinţii din clasa de mijloc, inclusiv cei de stânga, economiseau ca să-şi poată trimite fiii la şcoli pentru care se plăteau taxe... astfel şcolile publice – dintre care multe, ajunse în pragul falimentului, se închiseseră înainte de război – au revenit în prim-plan mai puternice ca oricând.

Anthony Sampson, *The Anatomy of Britain* (1962)

În vreme ce adevăraţii U dominau şcolile, iar cei care doreau să devină U se străduiau să fie primiţi, englezii de rând nu dădeau doi bani pe ei. Mai degrabă voiau să fie americani. Cererea pentru filme de la Hollywood era atât de mare, încât importul de filme a devenit o problemă în balanţa de plăţi. Toţi muzicienii la modă încercau să arate şi să sune ca americanii.

Cititorii englezi de azi nu trebuie conduşi peste Atlantic ca să cunoască stilul american de viaţă urbană: acesta poate fi descoperit în cel mai apropiat oraş. Este marele invadator.

J.B. Priestley, 1955

Elita îi dispreţuia din acest motiv, dar la rândul lor, membrii ei erau „transatlanticişti” convinşi, în special după eşecul catastrofal al ultimei tentative de a se implica fără ajutor

american în *Criza Canalului Suez* (1956). Marea Britanie îşi pusese în plan să schimbe regimul din Egipt în înţelegere cu Franţa şi Israelul, dar Washingtonul a refuzat în mod public să o sprijine, determinând o retragere profund umilitoare.

Locul Regatului Unit la *masa de onoare*, în jargonul diplomaţilor, era pe muchie de cuţit. Doar bomba cu hidrogen a mai putut să salveze situaţia. Proiectul a fost în final încununat de succes, iar testele efectuate în 1957 în Insula Crăciunului din Pacific au expus mii de oameni la niveluri ridicate de radiaţii.

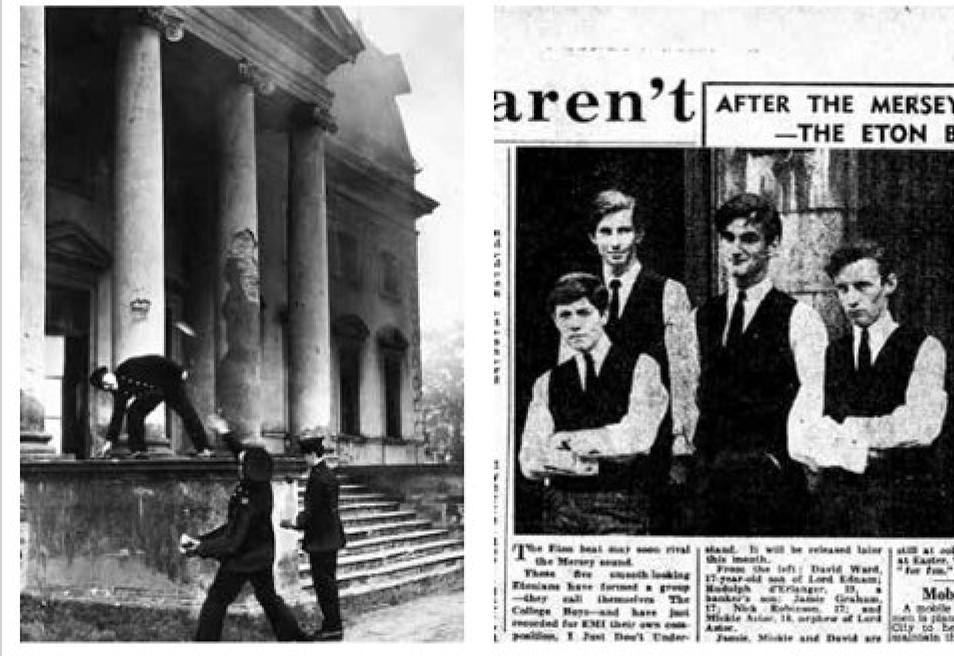

SUA au fost impresionate, iar în 1958 au acordat Britaniei unicul privilegiu de a cumpăra arme nucleare americane. Sistemul de rachete balistice *Blue Streak* realizat acasă cu uriaşe cheltuieli a fost abandonat, fiind înlocuit în 1962 cu *Polaris*-ul american. Era primul semn clar că avansul în domeniul industrial fusese pierdut. În cursul următorilor ani, liniile aeriene de stat BOAC au cumpărat avioane Boeing 7075 din Illinois, şi nu Comet de la Hatfield; RAF a renunţat la avionul de luptă britanic TSR-2 în favoarea unor modele americane; iar Germania a detronat Regatul Unit de pe locul doi la producţia de automobile.

Între timp, curentul economic îndreptat spre Sud a fost reluat la un nivel care a devenit o problemă chiar pentru Sud. În 1962, însăşi echipa prim-ministrului conservator Harold MacMillan a recunoscut că trebuia *împiedicată dezvoltarea geografică a două naţiuni, un Nord sărac şi un Sud bogat şi suprapopulat*. Dar nu s-a făcut nimic, fiindcă exista şi un preţ pentru faptul de a fi primul aliat al Americii. FED, Federal Reserve, banca centrală a Statelor Unite, a sprijinit în tăcere lira sterlină, permiţând Regatului Unit să importe în continuare peste posibilităţi alimente, energie, materie primă. Acest lucru le-a permis englezilor să se amăgească în continuare şi să se bucure de o scurtă perioadă de aur a mobilităţii sociale.

The Swinging Sixties (prin bunăvoinţa Rezervei Federale)

Generaţia de *baby boomers* de după război era pe cale să preia controlul. Pentru clasa muncitoare nu exista şomaj. Clasa de mijloc avea la dispoziţie *nou-promovatele universităţi (plateglass universities)* şi fiindcă prea puţină lume urma pe atunci o facultate, o diplomă în orice specialitate îţi garanta o carieră profesională.

1964: Conservatorii sunt la putere, dar tot ce e vechi pare să-și fi tră
Stânga: Pompierii din Leicestershire pregătindu-se să dărâme Garend
clădire pe care familia nu-și putea permite să o mai întrețină
Dreapta: Chiar și elevii de la Eton își doreau să arate ca tipii ăia cool di
care cuceriseră America cântând ca niște semiamericani.

O casă medie putea fi cumpărată cu salariul mediu pe patru ani. Pentru cei avuţi, în schimb, impozitul pe venit devenise copleşitor şi puţini ştiau cum să-l evite. Bogaţii din vechile familii îşi vindeau conacele devenite inutile ori le demolau ca să scape de întreţinerea lor. Avuţia în care te născuseşi nu mai părea să conteze. Anglia era gata să adopte modernitatea.

Dar nu şi Partidul Conservator. În 1963, „un cerc magic de absolvenţi de la Eton” (aşa cum i-a numit un conservator frustrat pe cei în cauză) a anunţat, spre uimirea generală, că

noul prim-ministru al Regatului Unit avea să fie un aristocrat în haine de tweed, cel de-al 15-lea conte de Home. La alegerile din 1964, acesta s-a confruntat cu primul candidat la postul de prim-ministru care înţelegea puterea imaginilor televizate, a afirmaţiilor pertinente şi a formaţiilor de muzică la modă.

Conservatorii fiind complet defazaţi de la ritmul societăţii, laburiştii s-au priceput să se reinventeze ca Partidul Modernităţii aproape nepolitic, punând surdina pe problemele politice şi proslăvind „flacăra albă a tehnologiei”.

Harold Wilson (aici, cu șase luni înainte de alegerile generale) știa cât de important era să fii văzut la televizor alături de Beatles. Alec Douglas-Home habar nu avea de asta, și încerca doar să fie plăcut.

Noul accent de Liverpool a devenit dintr-odată cool – cei patru Beatles erau în turneu prin Anglia exact în timpul alegerilor –, iar accentul de Yorkshire al lui Wilson, îndulcit, ce-i drept, de ani mulţi petrecuţi la Oxford, suna de-a dreptul

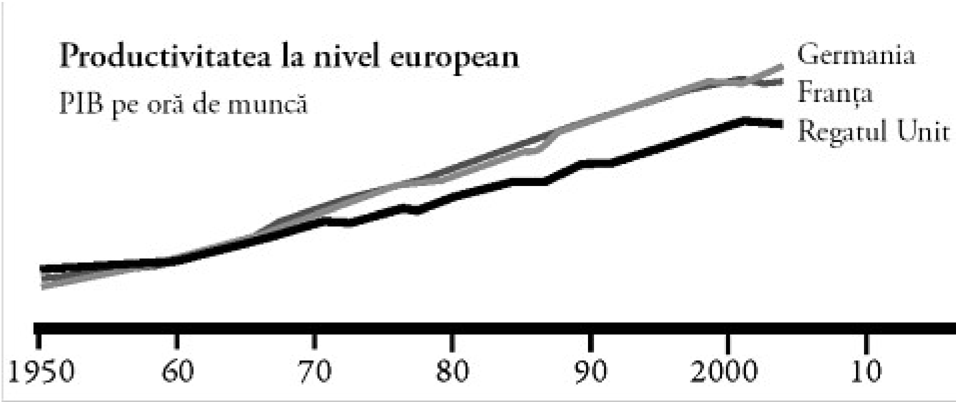
atrăgător chiar şi pentru cei mai tineri locuitori ai Sudului, în comparaţie cu vorba aristocratic tărăgănată a lui Douglas-Home.

La alegerile din 1964 şi 1966, la Londra s-a votat în favoarea laburiştilor mai mult decât în orice alt loc, ajutându-i să câştige o majoritate de voturi engleze pentru a doua oară în istoria lor. America a declarat-o oraşul care schimbă cursul lucrurilor, *Swinging City*, iar atunci când Anglia a câştigat cupa mondială la fotbal în 1966, doar câteva steaguri ale Angliei cu crucea Sf. Gheorghe au fost văzute fluturând, semn că englezii erau încă fericiţi că sunt britanici.

În culise însă, ocaziile ratate ale anilor 1950 începeau să se răzbune. Avansul faţă de Franţa şi Germania în privinţa productivităţii s-a pierdut definitiv. Ba, mai rău, cifrele la nivel naţional au adâncit vechea schismă. Sudul fusese dintotdeauna cu mult înainte în domeniul serviciilor; acum o luase înainte şi în ceea ce privea producţia.

La mijlocul anilor 1960, „sudul şi estul” Britaniei se afirmaseră ca principalele zone geografice în ceea ce priveşte producţia.

Ron Martin, 1988

Apoi, însă, Wilson a rupt pactul nescris cu America. A tăiat atât de drastic cheltuielile pentru apărare, încât Regatul Unit nu-şi mai putea permite să-şi apere ultimele avanposturi imperiale. Dacă Marea Britanie nu mai era în stare să fie tovarăş de acţiuni militare, de ce ar continua SUA să o subvenţioneze? În 1967, FED-ul a oprit robinetul cu bani, lira s-a devalorizat pentru prima oară din 1949, dar Wilson a susţinut în mod ruşinos că asta nu afecta *valoarea lirei din buzunarul contribuabilului*. Din acel moment a început jocul final.

Naşterea populismului

Pe când Irlanda de Nord devenea tot mai primejdioasă, instituţia centrală a Regatului Unit, Parlamentul, a fost ameninţată la însăşi temelia sa: ideea că poporul îşi alege reprezentanţii, dar că aceşti reprezentanţi sunt apoi liberi – de fapt, obligaţi – să facă propriile lor alegeri.

> Reprezentantul tău îţi datorează nu doar munca sa, ci judecata sa; iar el te trădează, în loc să te slujească, dacă o sacrifică părerii tale.
>
> Edmund Burke, Cuvântare adresată electorilor din Bristol, 1774

Nu a existat o consultare publică cu privire la dezincriminarea homosexualităţii (1967) ori la legalizarea avortului (1967). Sondajele arătau că populaţia era în favoarea pedepsei cu moartea, Parlamentul însă a abolit-o în 1965. Trecerea la sistemul decimal a fost complet nepopulară, dar introducerea acestuia a mers înainte. Controlul Parlamentului continua să fie un filtru între democraţie şi purul populism.

Apoi, în 1968, vedeta din umbră a cabinetului conservator a trecut peste şeful său pentru a vorbi electorilor despre imigraţie.

> Trebuie să fim nebuni, realmente nebuni ca naţie... E ca şi cum ai vedea un popor muncind de zor să-şi ridice propriul rug funerar... Privind înainte, sunt cuprins de negre presimţiri. Precum romanii, îmi pare că văd *groaznic cum spumegă Tibrul de sânge*.
>
> Enoch Powell, 1968

Englezii de rând n-au priceput aluzia clasică, dar au înţeles despre ce era vorba: în mod uimitor şi satisfăcător, un membru al elitei li se adresa de data aceasta lor, direct. Cei mai mulţi au aplaudat cuvintele lui Powell. Dispariţia vechilor docuri ale Londrei nu era în niciun fel legată de imigraţie, cu toate acestea, mii de docheri – care în mod firesc erau votanţi ai laburiştilor – au mărşăluit spre Parlament scandând: *Îl vrem pe Enoch!*

Dacă actualul sistem de alegeri la conducerea conservatorilor ar fi fost operaţional, Powell ar fi ieşit victorios în orice potenţială competiţie.

Dar apoi mai era şi Europa. Ambele tabere plănuiau ca Regatul Unit să i se alăture, dar ambele ştiau că britanicii de rând nu erau tocmai convinşi, astfel că ambele partide promiteau declarativ negocieri dure înainte de orice asumare. Niciunul nu a propus însă acel lucru profund nebritanic – un referendum.

Cum conservatorii au fost cei care au câştigat alegerile din 1970 (votanţii din Sud s-au întors la obiceiurile lor, ceea ce a fost suficient), le-a revenit lor, sub conducerea prim-ministrului Edward Heath, să supună la vot în 1972 Legea Comunităţilor Europene. Laburiştii, considerând votul parte a luptei politice, s-au opus. Treizeci şi nouă de parlamentari conservatori au fost dispuşi să-şi submineze propriul guvern, pentru a împiedica aderarea Britaniei, dar suficient de mulţi parlamentari laburişti au fost dispuşi să sfideze cuvântul partidului şi să salveze un prim-ministru conservator, sprijinind astfel aderarea Britaniei la Comunităţile Europene.

Anii 1970

Speranţele anilor 1960 au apus. Vechile tabuuri fuseseră înlăturate, dar noi coduri de conduită erau gata să le înlocuiască. Gradenele stadioanelor de fotbal s-au transformat în câmpuri de bătălie. Consumul de alcool şi droguri a crescut dramatic. Violenţa grafică – de cele mai multe ori pe teme legate de al Doilea Război Mondial – şi pornografia soft au devenit un curent general. Bărbaţi ca Jimmy Saville şi Gary Glitter au descoperit că, dacă apăreau la TV, îşi puteau permite orice.[25]

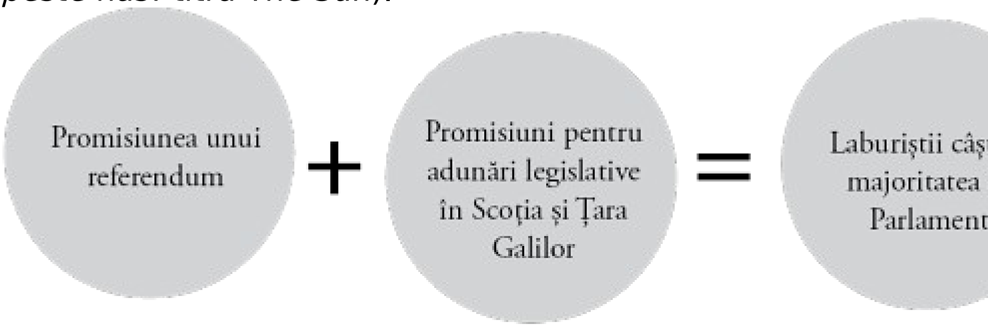
[25] Saville, celebru DJ şi realizator TV, şi Glitter, cântăreţ rock, personaje extrem de populare în anii 1970–1980, au fost mai târziu acuzaţi si condamnaţi pentru abuz sexual şi pedofilie. (*N.t.*)

Abia aderase la Piaţa Comună, când Regatul Unit s-a confruntat cu marea grevă a minerilor din 1972, cu şocul creşterii preţului petrolului, cu restricţionarea consumului de energie prin introducerea săptămânii de lucru de trei zile în 1974 şi o altă grevă a minerilor în 1973–1974. Uneori, grevele erau o ameninţare politică ce venea din Nord: un parlamentar laburist a vorbit public despre *un alt Ulster în câmpurile carbonifere din Yorkshire*. Conservatorii fiind prinşi în nenumărate lupte, laburiştii s-au folosit de naţionalism şi Europa pentru a câştiga. Programul laburist pentru alegerile din octombrie 1974 a oferit galezilor şi scoţienilor propriile lor adunări reprezentative – iar poporului britanic un referendum cu privire la rămânerea în Comunitatea Europeană.

Nimeni nu promisese vreodată celţilor organisme proprii, reale, alese. Nu se mai ţinuse niciodată un referendum naţional pe niciun subiect. Partidul Britaniei Exterioare pregătea un asalt populist şi naţionalist total asupra

autorităţii Parlamentului Regatului Unit pentru a-şi păstra electoratul de bază în timp ce subjuga Sudul. Iar lucrurile au mers corespunzător: scoţienii şi galezii naţionalişti prin firea lucrurilor au rămas alături de laburişti, în vreme ce Powell le-a spus englezilor obişnuiţi să voteze pentru ei înşişi (*Enoch le dă peste nas!* titra *The Sun*).

Alegerile din 1974 au evidențiat absurditatea latentă de pe vremea lui Gladst
Britaniei Exterioare putea să câștige în Regatul Unit doar subminând Rega

Când s-a ajuns la referendumul propriu-zis, elita parlamentară era în mare parte unită, iar cei mai mulţi votanţi credeau în continuare că elita parlamentară ştia cel mai bine. Doar stânga extremă şi adepţii lui Powell doreau ieşirea din CEE (şi erau extrem de mulţumiţi să colaboreze).

> Stânga laburistă condusă de Tony Benn era cea mai înverşunată în privinţa plecării. Iar ea se folosea de o serie de argumente la care apelează azi susţinătorii de dreapta ai Brexitului.
>
> Dominic Sandbrook, *Seasons in the Sun – The Battle for Britain 1974–9*

OF

> Dacă am ieşi acum... ar trebui să spunem: „Am rupt un tratat, iar acum vrem să ne daţi altul, pe alte baze – ca o regiune a comerţului liber”. O astfel de acţiune ar reprezenta o lovitură cruntă la adresa reputaţiei Angliei... Dacă vrem ca acum cauza europeană să triumfe, orice persoană care crede în ea trebuie să meargă la urne şi să voteze «da».
>
> Margaret Thatcher, *Daily Telegraph*, 4 iunie 1975

Aşa că englezii au votat – chiar mai mult decât scoţienii şi galezii – pentru rămânere.

Sudul din nou încolţit

Apartenenţa la Piaţa Comună nu a oprit decăderea. Emigraţia era mai mare decât imigraţia. Populaţia Londrei scădea neîncetat, lăsând în urmă străzi întregi aproape pustii. Inflaţia a atins un prag de 26%. În Irlanda de Nord, armata nu a reuşit decât să aducă lucrurile la *un nivel acceptabil de violenţă*, în vreme ce IRA părea capabilă să bombardeze oraşele engleze după cum ar fi poftit. Regatul Unit a trebuit să fie sprijinit financiar de FMI şi s-a văzut luat peste picior ca *bolnavul Europei*.

> Britania este o tragedie... obligată să cerşească, să împrumute, să fure.
>
> Henry Kissinger, 1975

Laburiştii, pierzându-şi fragila majoritate în alegerile parţiale, s-au agăţat disperaţi de putere, promiţând nici mai mult, nici mai puţin decât referendumuri pentru transferul de putere de la autoritatea centrală la cea regională în cazul scoţienilor şi galezilor, mai mulţi parlamentari pentru Ulster şi cheltuieli publice disproporţionate pentru cele trei naţiuni prin aşa-numita *Formulă Barnett*.

La fel ca în 1910, conservatorii nu puteau decât să asiste neputincioşi la declinul naţional, deşi erau majoritari în Anglia. Şi, deloc întâmplător, în politică s-au atins niveluri de ostilitate pe măsură. Într-o scrisoare adresată ziarului *Daily*

Telegraph, generalul Walter Walker a propus ca *civili patrioţi să fie recrutaţi împotriva calului troian comunist din mijlocul nostru, cu simpatizanţii săi ce au pătruns în burta lui târându-se ca nişte viermi*. Cultura pop reflecta la rândul ei sentimentul de declin şi de conflict iminent. În anii 1950 şi 1960, englezii cântaseră despre pace, dragoste şi speranţă, la fel ca americanii. Acum, *punkiştii* nu voiau decât *să distrugă, să fie furioşi* – şi cântau cu accent autentic non-RP de englezi din Sud.

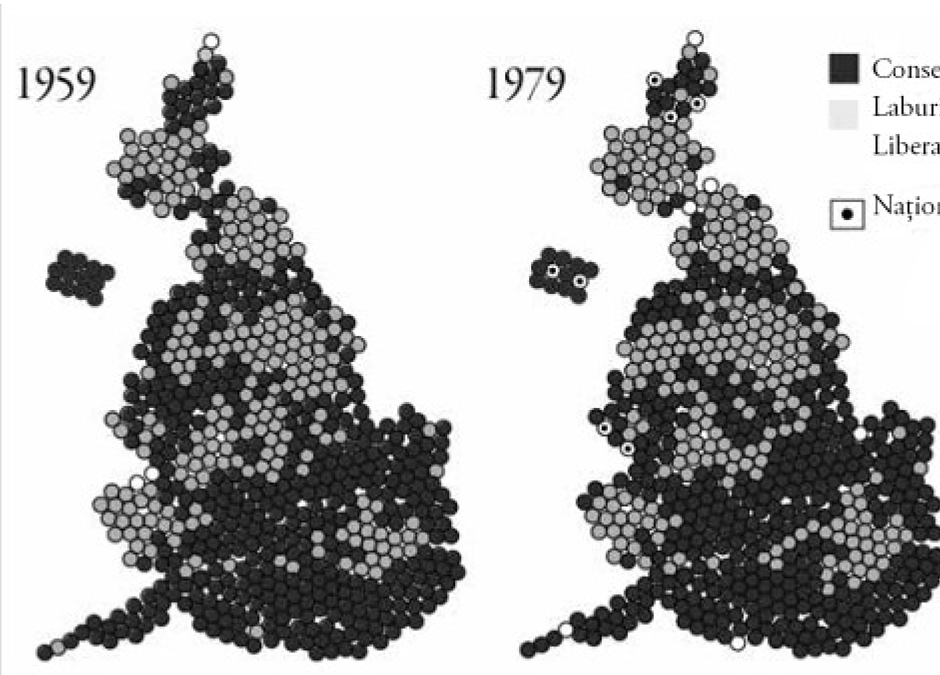

Muzică pop cu adevărat engleză din Sud?

Cu morţii care au rămas neîngropaţi şi grămezile tot mai mari de gunoi neridicat din iarna 1978–1979 – *Iarna Nemulţumirii* – aflată sub semnul grevelor, Regatul Unit s-a întors în viitor. La momentul respectiv, victoria din 1979 a lui Margaret Thatcher a fost resimţită ca o adevărată revoluţie,

dar nu a reprezentat de fapt decât revenirea la setările de bază.

Sudul revine

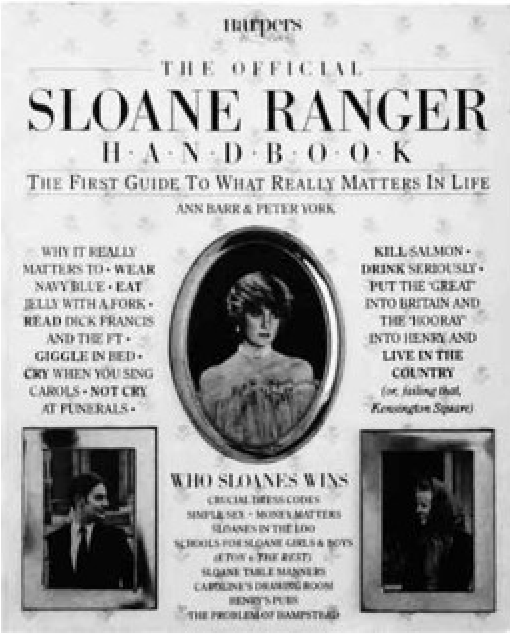

Situaţia în anii 1960 şi 1970. Cu o mică, dar foarte importantă dif
în 1979 au apărut parlamentari naţionalişti în Scoţia şi Ţara Gal

Pe harta politică, 1979 arăta ca 1959, dar asta nu făcea decât să demonstreze cât de împotmolită era politica engleză. În afara Parlamentului, lucrurile arătau cu totul altfel: şomajul atinsese cote uriaşe, devenind de necontrolat: disciplina socială era la pământ.

Revoltele anul
Brixton, Lon
din Toxteth,
au fost decl
confruntări d
și tineri de cu
albi s-au alăt
revolt

Dar în timp ce Thatcher purta încă primele ei lupte, cultura Sudului a revenit: s-ar putea spune că, peste noapte, tot ce era vechi şi *posh* a devenit cool. La fel ca *U and Non-U* din 1954, celebrul „manual” *Sloane Ranger Handbook* (1980) explica, aşa cum un normand i-ar fi explicat unui englez liber în 1170, în ce fel, adoptând conduita şi îmbrăcămintea potrivită, puteai să pătrunzi în rândurile elitei. Prin urmare, englezul din suburbii a început să umble după lucruri de care nu auzise până atunci – cizme de cauciuc Hunter şi haine Barbour – ca semn al apartenenţei sale la noul trib sus-pus şi bogat, trăitor în cartierele selecte de pe lângă Sloane Square.

Totul s-ar fi putut limita la modă. După doi ani la conducerea guvernului, popularitatea lui Thatcher ajunsese la pământ. Apoi însă, încurajată de reducerea cheltuielilor pentru apărare din Regatul Unit, Junta militară a Argentinei, avidă să câştige simpatia poporului, a invadat Insulele Malvine (Falklands). Naţiunile Unite, Commonwealthul şi Comunitatea Economică Europeană s-au postat de partea Britaniei. Nimeni nu se aştepta la o luptă, nici măcar atunci când marina a fost mobilizată. Dar cum niciunul dintre cele două guverne nu a fost dispus să dea înapoi, s-a transformat într-un mic război cât se poate de adevărat.

Aşa cum era de aşteptat, având în vedere că, în 1981, Marea Britanie aloca totuşi 4,71 % din PIB pentru apărare (în comparaţie cu cei 2,63 % ai Germaniei), forţele ei armate au funcţionat. Iar victoria militară a făcut ceea ce face orice victorie militară: a schimbat statutul conducătorului victorios. Şi mulţi au fost cei cărora li s-a părut că aceasta era cura

pentru deceniile de declin. După alegerile din 1983, numărul parlamentarilor conservatori englezi a ajuns să fie dublu faţă de cel al laburiştilor. Partidul Sudului putea de acum să facă exact ce poftea.

Loadsamoney[26]

De la Revoluţia Industrială încoace, industria cărbunelui şi cea alimentată de cărbune a permis Alianţei Britaniei Exterioare să ameninţe hegemonia Sudului. Mulţi au considerat că *Uniunea Naţională a Minerilor* a fost cea care a distrus (cum de fapt şi ea însăşi credea) ultimul guvern al Sudului (1972–1974). Sosise timpul să se încheie lupta.

În 1984, 200.000 de mineri au intrat în grevă împotriva planurilor de închidere a minelor. Erau conduşi de Arthur Scargill, un demagog din Yorkshire care tocmai mutase sediul Uniunii de la Londra în fieful său din Sheffield. Doar 15 la sută dintre mineri lucrau în Sud (în Kent), astfel că frontul era clar: *Duşmanul din interior* al lui Thatcher era Nordul Angliei (la care se adăugau, fireşte, aliaţii săi celţi).

[26] Contractând expresia *loads of money* (grămezi de bani), cântăreţul şi actorul Harry Enfiled a creat, ca reacţie la politicile fiscale ale guvernului condus de Margaret Thatcher, un cântec şi un personaj cu acest nume; un tânăr vulgar din clasa de jos care vorbeşte cu voce tare şi se laudă cu banii care vin atât de uşor. Prin extensie, termenul a ajuns apoi să fie folosit pentru o persoană extrem de bogată. (*N.t.*)

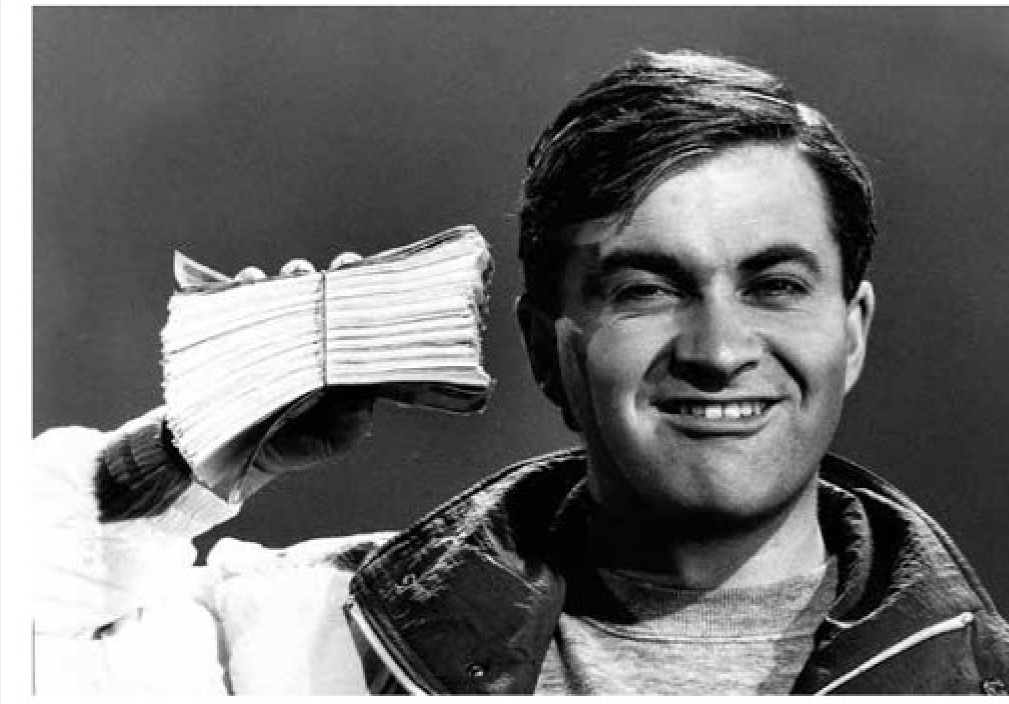

Lupta fost atât de înverşunată încât, la un moment dat, în plin conflict, când IRA aproape că a reuşit să o ucidă pe Thatcher în atentatul cu bombă de la Brighton, unii britanici au recunoscut pe faţă că aproape şi-ar fi dorit ca IRA să fi reuşit. Guvernul însă a câştigat: cu minerii învinşi şi minele din Nord închise, Sudul se afla în plină ascensiune, aşa cum fusese înainte de Revoluţia Industrială, fiind pregătit pentru un viitor care nu avea nevoie de materie brută, ci de educaţie şi muncă calificată.

La 1986, Sudul recâştigase 449.000 locuri de muncă, iar Nordul doar 83.000. Între timp, programul lui Thatcher, *Right to buy (Dreptul de a cumpăra)*, introdus începând cu 1980, care le permitea chiriaşilor din locuinţele comunale să-şi cumpere casele la preţ scăzut, n-a făcut decât să adâncească vechea schismă, fiind mult mai popular în Sud (unde chiriaşii

vedeau adesea în apropiere proprietăţi scumpe), decât în Nord (unde nu prea existau semne de posibil profit).

Iar toate acestea se petreceau înainte ca Sudul să-şi ia cu adevărat zborul. În 27 octombrie 1986, a avut loc marele *Big Bang al City-ului*. A fost introdusă tranzacţionarea electronică, firmele străine au fost primite la bursă, iar diferenţa dintre *brokeri şi jobberi* a fost abolită. Avantajele naturale ale Londrei se arătau din plin. Iar diviziunea Nord-Sud a devenit din nou subiect de discuţie la fel ca în anii 1930. Suporterii cluburilor de fotbal londoneze obişnuiau să-i întâmpine pe suporterii din Nord cu cântecele despre cum *trăiţi toţi din ajutoare*.

Personajul satiric *Loadsamoney* a devenit (spre neplăcuta surpriză a creato
mult îndrăgitul simbol al noilor îmbogățiți, al noilor proprietari din su

După al treilea triumf electoral din 1987, Thatcher părea inexpugnabilă şi a declarat că intenţiona *să continue*. Dar ce mai avea de făcut? Nordul era înfrânt, iar Sudul înfloritor deţinea controlul. Vânturându-şi legendara poşetă, obţinuse o reducere substanţială a contribuţiilor britanice la CEE. Britania era de asemenea cel mai important partener al Americii, Războiul Rece se apropia de sfârşit – ea însăşi îl identificase pe noul lider rus, Gorbaciov, drept *omul cu care putem face afaceri.*

Adevăratul thatcherism

Motivul pentru care simţea că mai avea o misiune era acela că Thatcher nu era defel o conservatoare britanică. Sursele ei de inspiraţie nu erau Disraeli, Salisbury ori Churchill, ci un economist austriac în vârstă, Friedrich von Hayek, pe care dreapta americană îl adora.

> Cea mai puternică critică la adresa planificării socialiste şi a statului socialist pe care am citit-o la timpul ei [sfârşitul anilor 1940] şi la care am revenit deseori de atunci este *Drumul către servitute* a lui F.A. Hayek.
>
> Margaret Thatcher

> Partidul Conservator al Britaniei... a opus mult timp rezistenţă ideilor pieţei libere şi a favorizat guvernarea extinsă, mai ales cea care păstrează vechile privilegii... Astfel, Hayek vedea în „adevăratul conservatorism” adversarul libertăţii.
>
> Institute of Economic Affairs

Când Thatcher a ţinut *discursul de la Bruges* în faţa Colegiului Europei, cancelarul conservator ale Germaniei Helmut Kohl şi alţi şefi europeni au fost uimiţi să vadă întregul proiect european denunţat ca un fel de intrigă cvasi-socialistă: *Noi nu am revenit cu succes la frontierele naţionale în Britania, doar pentru a le vedea reconfigurate la*

nivel european. Niciun organism, indiferent că era o instituţie veche, privată, nu mai era sigur în faţa ei.

> Guvernul lui Margaret Thatcher propune realmente abolirea Baroului Angliei, aşa cum există el de 1000 de ani, doar pentru a alinia profesiunea de jurist a ţării ei cu modelul american.
>
> *LA Times*, 2 aprilie 1989
>
> Intoleranţa ei messianică, dominatoare, i-a adus sfârşitul.
>
> David Cannadine

Deşi în 1989–1990 creşterea economică a fost urmată de declin, a insistat asupra introducerii taxei comunitare, un fel de impozit pe cap de locuitor, care forţa consiliile locale să perceapă impozite egale indiferent că erai sărac sau bogat. Planul era ca toate consiliile dominate de laburişti să fie nevoite să taie cheltuielile publice şi să se restrângă, ajungând să fie urâte de alegători. Poate că totul era în spiritul lui Hayek, dar majoritatea britanicilor l-au perceput ca pe ceva complet nedrept, iar rezultatul au fost răzmeriţele care au culminat cu cea mai mare revoltă cunoscută a londonezilor.

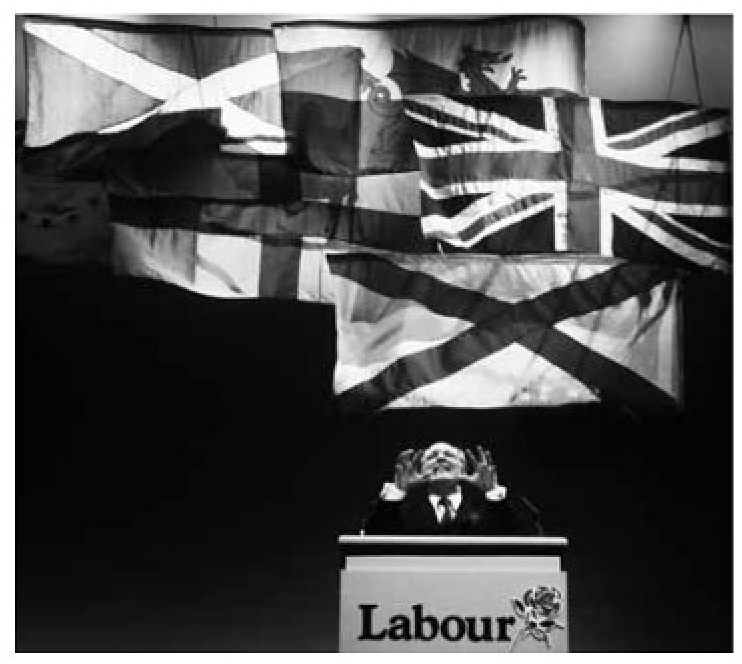

Popularitatea lui Thatcher s-a prăbuşit; cabinetul s-a aliniat împotriva ei; parlamentari loiali până atunci, ai căror alegători aflau pentru prima oară ce înseamnă termenul de *echitate negativă*, au început să se gândească la viitorul lor; aşa că, în noiembrie 1990, Thatcher s-a hotărât să sară înainte să fie împinsă.

Dorind cu disperare să-şi recâştige votanţii de rând, conservatorii l-au luat în braţe pe fostul absolvent de şcoală publică din Brixton, John Major. Nimeni nu-i dădea prea multe şanse la alegerile din 1992. La urma urmei, niciun partid modern nu câştigase alegerile de patru ori la rând, ca să nu

mai vorbim de şomajul în creştere, dobânzile de peste 10% şi piaţa imobiliară prăbuşită.

Major a fost salvat de cel mai vechi factor al politicii engleze: diviziunea Nord-Sud pe care opoziţia a reuşit să o readucă în mintea tuturor. Cu o săptămână înainte de vot, liderul laburist care le promisese un parlament scoţienilor şi o adunare generală galezilor şi-a permis să apară live la televiziunea naţională anunţându-şi parcă victoria în faţa a 11.000 de suporteri din Sheffield, locul unde cu exact opt ani în urmă Scargill condusese ultima confruntare violentă cu Sudul.

Imaginile și zgo
Sheffield din 1
o coardă sensibi
englezilor din Su
că a fost cu voie
drapelul englez e
celui galez și al
Patrick, ca să nu
de steagul b

Locuitorii încă indecişi ai Sudului au văzut aici o nouă întrupare a alianţei celţii + cei din Nord îndreptată împotriva lor, iar conservatorii au câştigat un al patrulea mandat. Care s-a dovedit a fi fatal atât pentru partid, cât şi pentru Regatul Unit.

Războinicii Anglosferei strică partidul

Administraţia lui John Major ar fi trebuit să fie un triumf. În 1992, englezii trăiau încă în anii 1980 şi în profundă recesiune. În 1997, trimiteau e-mailuri şi vorbeau la telefonul mobil într-o ţară înfloritoare.

Creşterea începută în 1993 a fost un alt dar din partea Americii: în cea de-a *Treia Revoluţie Industrială*, limba maternă a internetului şi a globalizării a fost engleza, astfel că economia bazată pe servicii a Sudului a ajuns automat înaintea tuturor. Când formaţiile Oasis şi Blur se duelau pentru coroana muzicii pop britanice (Britpop), când Damian Hirst, Tracey Emin et comp. au impus tânăra artă britanică (Britart), ori când Irvine Welsh, Nick Hornby şi Philip Pullman au revitalizat literatura britanică (Britlit), lumea întreagă a luat notă.

Boomul a fost concentrat în Sud. Oasis versus Blur (Nordul dur versus Sudul şcolilor de artă) nu era decât o versiune amuzantă a diviziunii Nord-Sud; într-o realitate mai puţin distractivă, Nordul părea din nou a fi imun la orice revenire. Conservatorii n-au văzut niciun motiv de îngrijorare în asta. De fapt, nu vedeau niciun motiv de îngrijorare în general.

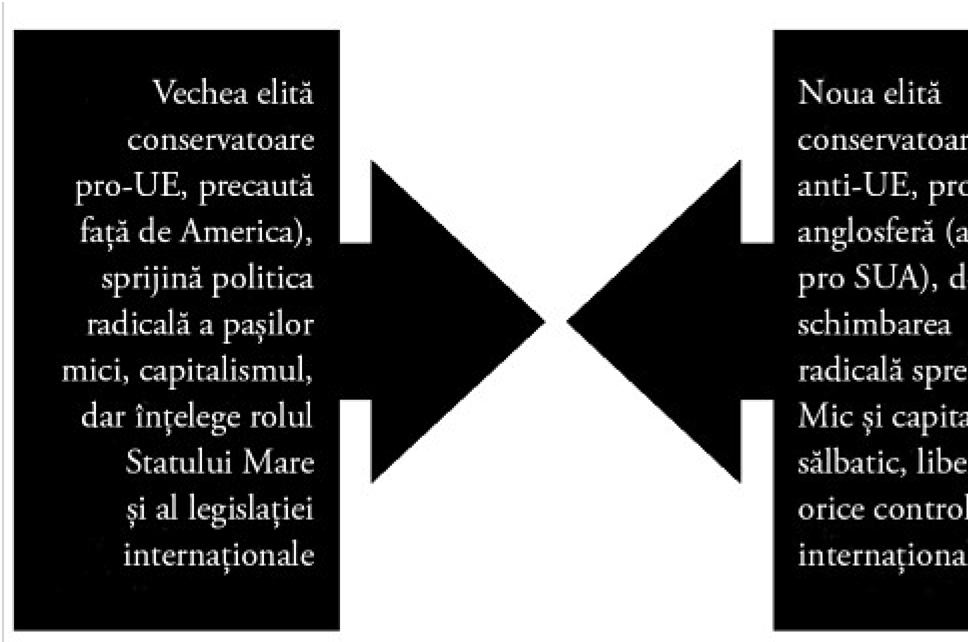

1995: anul în care Amazon și eBay au luat ființă. În epoca internetului în l
cultura britanică se putea impune pe tot mapamondul într-un mod cu

Fără a avea motiv să se teamă de o înfrângere electorală, puteau să lase Nordul în plata Domnului, să-şi vadă de propria îmbogăţire personală (care a ajuns să fie numită *sleaze* – corupţie, depravare) şi, mai important decât orice altceva, să-şi urmărească propriile fantasme ideologice.

Armata continuatorilor lui Thatcher – zeloţii pe care grandele conservator moderat Douglas Hurd i-a descris în 1990 ca pe *o sectă de marxişti dementi* – era acum hotărâtă să smulgă moştenirea ei de la mult dispreţuiţii camarazi

tradiţionalişti. Visul lor avea un nume: America. Odată cu prăbuşirea Uniunii Sovietice (1991), o serie de guru politici americani au proclamat *sfârşitul istoriei* şi *refacerea ordinii mondiale*. În Primul Război din Golf (1991), Britania şi-a redescoperit un soi de rol imperial în calitate de secund militar al Washingtonului. Globalizarea anglofonă a apropiat şi mai mult Londra şi New Yorkul. Aşa că viitorul nu putea decât să însemne puternica Americă a pieţei libere şi nu anemica Europă cripto-socialistă.

Războinicii Anglosferei anilor 1990 continuau să creadă în Regatul Unit. Despre discursul biblic al irlandezului din Nord, colonelul Tim Collins, din ajunul bătăliei împotriva lui Saddam Hussein (*Şi vom abate asupra lui dreapta distrugere!*) se spune că era atârnat pe un perete din Biroul Oval al lui Bush. L-a propulsat în poziţia de figură reprezentativă a ideii la modă că hegemonia Americii era construită pe valorile scoţienilor din Ulster care imigraseră în America: Statele Unite nu erau decât Imperiul Britanic 2.0, aşa că Regatul Unit nu putea decât să fie parte din el.

Schisma din interiorul Partidului Conservator, 1992–2019

Rebeliunea care în cele din urmă a decis soarta Regatului Unit a început cu ratificarea de către Parlament a *Tratatului de la Maastricht* (1993), care a transformat Comunitatea Economică Europeană în Uniunea Europeană. Războinicii Anglosferei şi-au hărţuit propriii parlamentari până la epuizare, încurajaţi de un Partid Laburist care (la fel ca în 1972) nu trata Europa ca pe o chestiune de interes naţional, ci ca pe o oportunitate politică. Dând dovadă de o neaşteptată tărie, Major a reuşit să-i ţină în frâu.

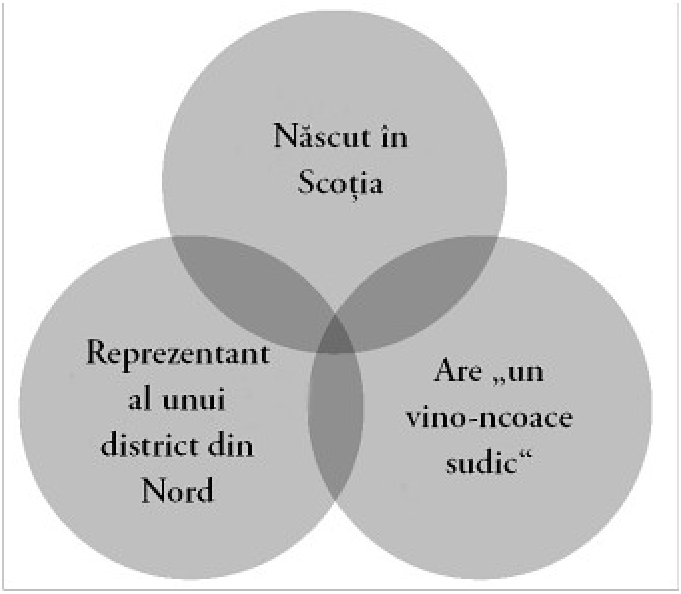
Asociaţii duşmanilor săi dornici de răzbunare au înfiinţat grupuri de presiune, precum *UKIP* (1993), *European Research Group* (1993) şi *Referendum Party* (1994), dar ei au confundat propria lor obsesie cu starea de spirit a populaţiei. Când, de fapt, sondajele arată clar că anii 1989–1994 au fost perioada proeuropeană cea mai lungă şi cu cea mai mare

susţinere publică. Mişcarea antieuropeană nu s-a născut dintr-o acumulare a nemulţumirii publice, ci din ideologia elitei conservatoare rebele; nu ca o mişcare de masă, ci ca un vehicul al unui număr redus de indivizi bogaţi. Alegătorii de rând au fost duşi de nas.

Vorbeşte de Anglia

Partidul Sudului fiind sfâşiat, s-a ivit în sfârşit din nou şansa pentru Alianţa Britaniei Exterioare. Directorul de comunicaţii al laburiştilor, Peter Mandelson, îl cunoştea pe omul care părea special creat pentru a conduce Alianţa Britaniei Exterioare, dându-le totodată un sentiment de siguranţă celor din Sud: Anthony Charles Lynton Blair.

> Parlamentarul potrivit pentru asta trebuia să fie un familist născut în Scoţia, reprezentând un district al Nordului, dar care avea (în cuvintele lui Mandelson) „un vino-ncoace sudic”.
>
> Charlie Whelan, *The Guardian*, 6 ianuarie 1999

Sfânta Treime a lui Mandelson

Disperaţi, după aproape două decenii petrecute în pustiu, laburiştii i-au permis lui Blair să le demoleze tradiţiile. Un singur lucru nu s-a schimbat, întrucât calculele electorale nu permiteau: laburiştii trebuiau să fie în continuare partidul Britaniei Exterioare. La fel ca Gladstone şi Asquith, Wilson, Callaghan şi Kinnock înaintea lui, Blair a avut grijă să-i păstreze pe celţi de partea lui, promiţându-le descentralizarea. Promisiunea a fost făcută cu ocazia conferinţelor anuale ale partidului din 1994 şi 1995.

Nu a rostit nici măcar o dată cuvântul *Anglia* sau *englez* în respectivele discursuri. Nu putea. Aşa cum înţelesese Churchill în 1912, Regatul Unit putea face faţă naţionalismului celt, dar naţionalismul englez l-ar fi distrus cu siguranţă. Aşa că, în timp ce oferea semiindependenţă Scoţiei şi Ţării Galilor, trupele sale de englezi din Nord trebuiau să se mulţumească, aşa cum făcuseră şi bunicii lor, cu imnuri închinate măreţiei *Britaniei*.

Apoi, dintr-odată, de parcă ar fi stat să asculte, englezii au pus capăt acestui nonsens care continua de când începuse votarea în masă. La Campionatul European de Fotbal din 1996 s-au transformat spontan în suporteri ai *Angliei*. Pentru prima oară au renunţat la steagul Union Jack în favoarea steagului cu crucea Sf. Gheorghe în meciul împotriva Scoţiei – iar apoi l-au păstrat. În timp ce fluturau drapelul, intonau un cântecel ciudat, care a fost cât pe-aci să nu fie acceptat, fiindcă nu era suficient de triumfalist.

> Celor de la Asociaţia de Fotbal nu le-a plăcut *Three Lions*, atunci când l-au ascultat prima oară. Ce-i cu versul ăsta: *O s-o dăm în bară*? Nici jucătorii n-au fost încântaţi la început.
>
> Ian Broudie, compozitorul cântecului, membru al formaţiei Lightning Seeds

Cântecul nu povestea despre bucuria fotbalului, ori despre speranţa în victorie, ci despre cum după *atâtea glume, atâtea râsete batjocoritoare* timp de *treizeci de ani de durere*, un popor dispreţuit, cu un trecut glorios, năzuia să aducă acasă ceva ce îi aparţinuse mereu, dar care într-un fel sau altul îi fusese luat: *fotbalul se întoarce acasă*. Fără să-şi dea seama, textierii puseseră degetul pe rană, pe acel sentiment profund, doar pe jumătate înţeles, al englezului obişnuit, cum că *moştenirea ce i se cuvenea i-a fost cândva furată, nu ştim exact în ce fel, de nişte oameni de altundeva* (Roger Scruton).

Blair a recepţionat mesajul. La conferinţa partidului din 1996, a vorbit despre *şaptesprezece ani de durere* şi a declarat că *laburiştii se întorc acasă*, iar în final, cu precauţie, a rostit temutul cuvânt cu A. Discursul său venea direct de la Churchill, din 1912. Pentru scoţieni şi galezi, descentralizarea era pentru întreaga naţiune, pentru englezi, însă, unica descentralizare permisă era divizarea: *dacă, în timp, regiunile Angliei doresc să aibă un cuvânt mai greu de spus… aceasta se va putea întâmpla*.

Astfel, alianţa Britaniei Exterioare, *regiunile Angliei et al* au fost mobilizate sub un lider care, pentru urechile neîncrezătorilor locuitori din Sud, vorbea ca un membru al propriului lor trib.

Cool Britannia[27]*: ultima redută*

În 1997, laburiştii au obţinut pentru a treia oară în istoria lor o majoritate de mandate în Anglia; iar conservatorii au suferit pentru prima oară o înfrângere totală în Scoţia şi Ţara Galilor. Blair şi-a consolidat la scurt timp poziţia cu discursul dedicat „prinţesei poporului”, care a canalizat perfect emoţia populară la moartea prinţesei Diana. Rata sa de popularitate a atins incredibila cotă de 93%.

Naţionaliştii celţi şi-au obţinut referendumurile de descentralizare şi s-au potolit, pentru a-şi savura noile puteri. În calitate de prieten apropiat al preşedintelui SUA, Bill Clinton, şi imitat cu perseverenţă de cancelarul german, Gerhard Schröder, Blair a putut să fie omul de legătură dintre Europa şi America, rol la care Churchill nu putuse decât să viseze. Acest lucru l-a ajutat să momească triburile războinice ale Irlandei de Nord să semneze *Acordul din Vinerea Mare* (1998), memorialul său nemuritor.

Victoria laburiştilor a fost probabil percepută ca o revoluţie după atâţia ani de guvernare conservatoare, dar tonul real din *Cool Britannia* a fost conservatorismul liberal. Cele două mari hituri culturale din anii de glorie ai lui Blair au devenit posibile datorită Hollywoodului, deşi erau extrem de diferite de cele născute în SUA. Lumea a fost cucerită de romanele fantastice ale lui J.R.R. Tolkien, din anii 1950, despre apărarea unei Anglii preindustriale (*Shire*) condusă de un tânăr membru al micii nobilimi rurale şi un vrăjitor cu barbă

[27] „Cool Britannia” se referă la perioada anilor 1990, de optimism şi încredere în cultura Regatului Unit. Sintagma este un joc de cuvinte bazat pe titlul cântecul patriotic „Rule Britannia!”. (*N.t.*)

albă; şi chiar mai mult, de visul lui J.K. Rowling despre apărarea unei vechi şcoli-internat (*Hogwarts*) condusă de un tânăr membru al elitei ereditare şi un vrăjitor cu barbă albă. Hogwarts a fost întemeiată de şi pentru o castă specială de elevi, dar era deschisă şi câtorva proveniţi din rândul oamenilor obişnuiţi, hotărâţi şi suficient de rezistenţi ca să reuşească să-i adopte cultura ezoterică, latinismele şi toate celelalte: unicul personaj major care nu s-a născut în elita ereditară a ajuns în ea prin căsătorie. Sub fardul magic se ascundea un imn închinat mobilităţii sociale prin intermediul unui tip de educaţie specifică, aşa cum a fost practicată în Anglia începând din 1170 e.n. Cititorii au înţeles: Harry Potter a schimbat destinul şcolilor-internat reale din Anglia.

Magazin real pentru școala-internat Eton și
magazinul imaginar al școlii lui Harry Potter.

Pe măsură ce noul mileniu se apropia, Regatul Unit părea mai sănătos decât fusese vreodată de la 1870 încoace: o uniune voluntară de oameni împăcaţi cu ei înşişi şi îndrăgostiţi de propriul trecut, conduşi sub lozinca *One Nation* de un lider care domina lumea şi mass-media în cel mai pur spirit disraelian de la Disraeli însuşi încoace.

Doar un singur spectru a participat la petrecerea *Cool Britannia*: Anglia.

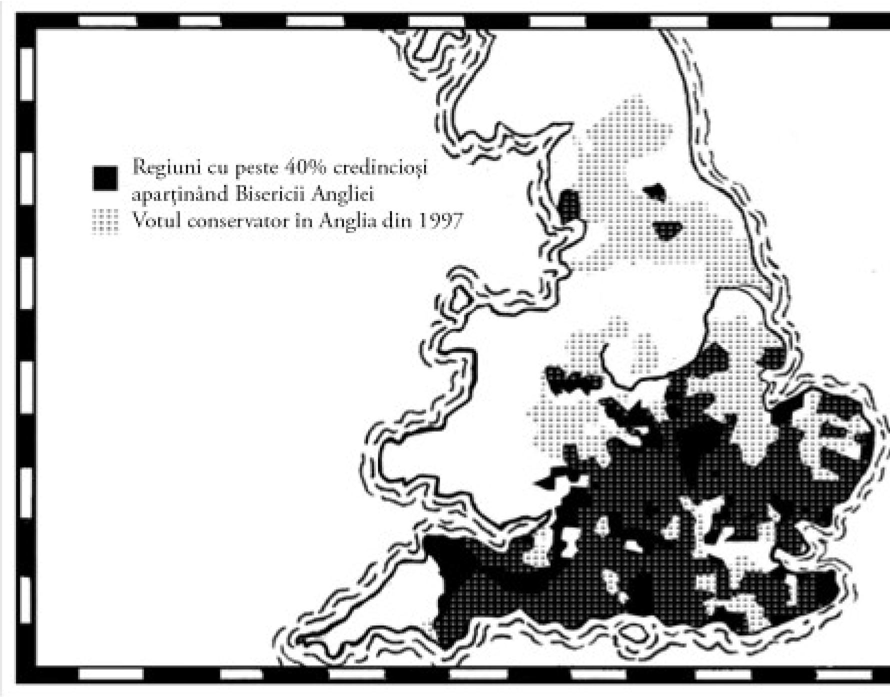
Problema cu Anglia

A rămas un singur obstacol stingheritor în calea uniunii naţionale: diviziunea Nord-Sud.

Blake Morrison, *Independent*, 15 iunie 1997

Suporterii englezi fluturau acum drapelul cu crucea Sf. Gheorghe, dar aici era vorba despre sport. Când intervenea realitatea, vechea linie de luptă a englezilor din Nord + celţi versus englezii din Sud era la fel de clară ca întotdeauna. Chiar şi în 1997, în afara oraşului-stat global Londra, laburiştii au obţinut majoritate absolută doar în Scoţia, Ţara Galilor şi Anglia de Nord. În Midlands, votul combinat pentru conservatori şi liberal-democraţi a fost mai numeros, iar în Sud, cu excepţia Londrei, conservatorii au fost mai tari. În sud-est au obţinut chiar majoritatea absolută. Blair anunţase un *Nou Răsărit*, dar nimic nu se schimbase.

Prima victorie pentru New Labour, din 1997 i-a redus pe conservatori la fieful lor de bază, Anglia de Sud. Harta acelui fief este foarte asemănătoare cu harta regiunilor ataşate Bisericii Angliei din 1851 sau cu cea a civilizaţiei villelor romane de la anul 300 e.n. Blair salutase *Noul Răsărit*, dar nimic nou nu se petrecuse.

În timp ce *Cool Britannia* petrecea, englezii din sud, cel mai mare şi bogat bloc al Regatului Unit, stăteau bosumflaţi în corturile lor, convinşi mai mult decât oricând că ei erau adevărata Anglie. Între timp, Anglia de Nord a început să-i ceară lui Blair să livreze.

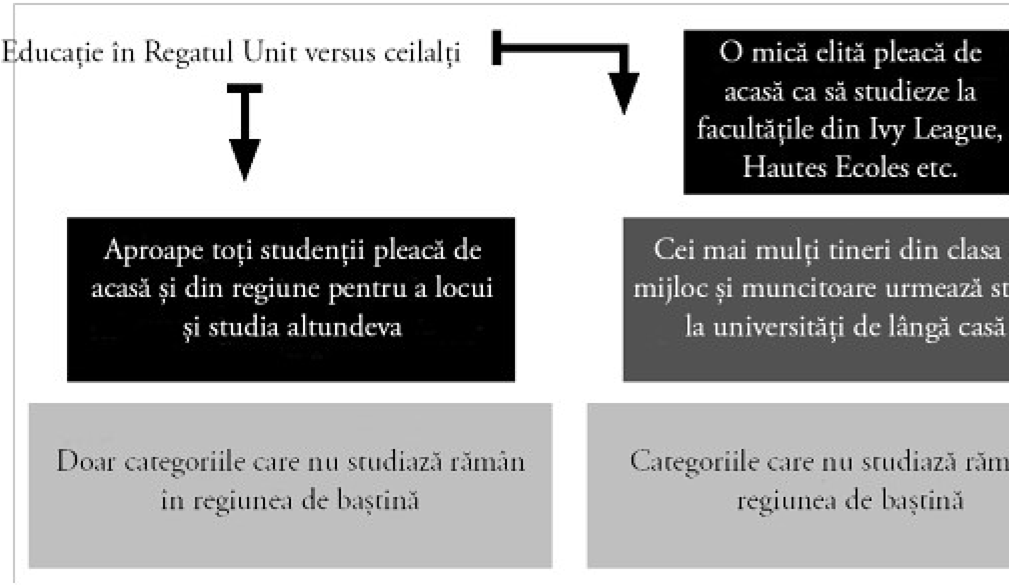
La pragul dintre milenii, Blair ajunsese să fie presat de cei din rândurile partidului, aşa încât el şi ministrul său de finanţe, Gordon Brown, au decis un plan radical. În loc să încerce să atragă investiţiile din sud-est spre alte regiuni, au hotărât să nu meargă împotriva curentului. *City*-ul a fost pur şi simplu încurajat să înflorească sub reglementările lejere, de fapt non-existente, ale lui Brown – ca să poată finanţa Britania Exterioară.

> New Labour a făcut un pact faustian cu City-ul... folosind partea de venituri ale guvernului pentru a extinde prezenţa statului în vechile regiuni industriale ale Regatului Unit.

Larry Elliot, *Guardian*

Economia Angliei, dintotdeauna divizată, a devenit totalmente bizară: un Nord puternic dependent de stat, finanţat de o Londră globală pusă pe aranjamente. În acelaşi timp, însă, Anglia s-a divizat din nou prin cel mai recent şi măreţ proiect de asimilare a oamenilor obişnuiţi, dar ambiţioşi, spre a-i încorpora în rangurile cele mai de jos ale ordinii conducătoare.

Sistemul de educaţie elitist al Regatului Unit – şcoli-internat urmate de cel puţin trei ani la o universitate care oferea cazare în campus – fusese dintotdeauna unic (doar America îl copiase într-o oarecare măsură). Clasele de mijloc fuseseră invitate pe această scenă universitară în anii 1960. În 1992, mult mai multe instituţii fuseseră autorizate să se numească *universităţi* şi toate încercau să ofere variante mai ieftine ale vechiului model. La nivelul anului 2000, 25% din populaţie (iar procentul era în creştere) plecau de acasă la universitate, astfel că se formase o masă critică. Orice adolescent cu ceva ambiţie considera de acum că era firesc să lase în urmă casă, familie, prieteni şi ţinut natal, ca să-şi petreacă anii de formare într-o monocultură alături de alţi tineri ambiţioşi şi dezrădăcinaţi. În nicio altă ţară dezvoltată nu s-a întâmplat asta.

Milioane de tineri au fost îmbibaţi cu un întreg set de valori diferite de cele ale părinţilor sau colegilor de generaţie: dreptul la alegere individuală în orice privinţă, internaţionalism şi liberalism politic. Pentru adevăratele elite, acestea erau unelte într-o lume globalizată. Pentru majoritatea studenţilor erau la fel de utile ca un Range Rover pentru un navetist din suburbii. Era ca şi cum ai fi învăţat franceza în Anglia medievală: un semn al ambiţiei de a te alătura elitei. Un nou cuvânt, *chav*[28], exprima dispreţul pentru cei pe care absolvenţii noilor universităţi îi lăsaseră în urmă, geografic şi cultural. În 2004, când numărul celor cu studii universitare ajungea la 30%, a fost declarat *cuvântul anului* de editorii *Dicţionarului Oxford*. BBC-ul s-a alăturat modei „să râdem la adresa plebei” cu serialul satiric *Little Britain*.

---

[28] Tânăr din clasa muncitoare, vulgar în comportament şi îmbrăcăminte, mitocan. (*N.t.*)

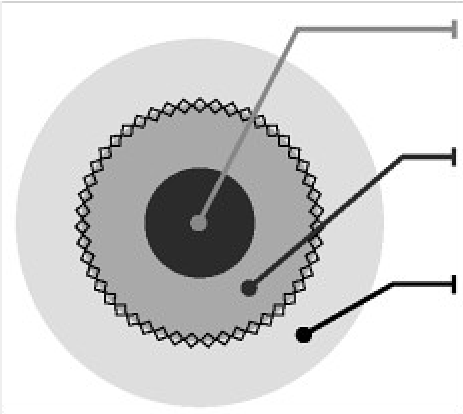
> În vreme ce înainte cadrele executive din mass-media căutau să cerceteze ori să critice sărăcia... acum comandă programe care râd de ea.
>
> Nick Cohen, 2008

De data aceasta, săracii din Nord şi cei din Sud erau uniţi întrucât, cu doctrina New Labour, oraşele mici din Sud, aflate la o distanţă prea mare ca să poţi face naveta din şi spre ele, au primit o dublă lovitură. Nu participau la boomul Londrei, dar nu se calificau nici pentru robinetul deschis de cabinetul Brown fiindcă nu erau ţinuturi tribale laburiste. Periferiile Sudului au început să se simtă pustii din punct de vedere economic, impotente din punct de vedere politic şi dispreţuite din punct de vedere cultural – aşa cum se simţise Nordul adesea.

O serie de lideri conservatori neinspiraţi au apelat atunci la retorica patriotică adresându-se acestui rest de fief sud-estic:

> Vorbeşti despre Europa şi îţi spun că eşti extremist... Vorbeşti despre căminul tău şi îţi spun rasist. Vorbeşti despre naţiunea ta şi te numesc *Little Englander*.
>
> William Hague, lider al opoziţiei, 2001

Vorbe toxice pentru Londra globală, înfloritoare, care în aceşti ani a devenit o fortăreaţă a laburiştilor.

LONDRA: înfloritoare, atrăgând elita global
muncitori imigranţi săraci.
Laburistă sau liberală.

SUDUL INTERIOR: comitatele prospere di
Londrei, beneficiind de boom.
Conservatoare sau liberale.

PERIFERIA SUDICĂ: rămasă în afara boom
înregistrat de Londra și de joburile oferite de
Labour. Radicalizate între 1997 și 2005.
Conservatoare sau...?

În 1992, Sudul era încă unit și sub controlul Regatului Unit. În anii 2000 a
de divizeze, pe măsură ce Londra a apucat-o pe o cale, iar Sudul pe a

Unificarea englezilor (din greşeală)

Blestemul lui Blair a fost dorinţa lui de a fi secundul imperial al Americii indiferent de preşedintele acesteia. După ce luase parte la bombardarea Serbiei (1999), ocuparea Afganistanului (din 2002), l-a urmat pe George W. Bush în dezastrul strategic numit al Doilea Război din Golf (2003), sprijinindu-se pe un *dosar dubios* despre Irak cu pretinse informaţii secrete.

PRIVATE EYE
£1.40
WORLD'S FIRST
FACE TRANSPLANT
'A SUCCESS'

Pe măsură ce popularitatea lui se prăbuşea şi se mistuia, Anglia a început să se reseteze pe vechiul model. În alegerile din 2005, divizarea politică dintre Nord şi Sud s-a evidenţiat mai puternic ca oricând. Conservatorii nu au reuşit să iasă din mrejele Sudului profund, dar au obţinut acolo o majoritate atât de covârşitoare, încât, proporţional, ar fi câştigat întreaga Anglie. Pe acest fundament solid au ales un nou lider, care să-i *„detoxifice”,* pentru locuitorii Sudului cu înclinaţii mai liberale.

În 2007, un sociolog de vârf a publicat o hartă care demonstra că, în pofida nebunilor ani 1960, a teribililor ani 1970, a thatcherismului anilor 1980, a tot ceea ce a însemnat *Cool Britannia* şi a perioadei New Labour care a sifonat profiturile din City spre Nord, timpurile se schimbaseră doar puţin în comparaţie cu... ei bine...

Linia care separă Britania de sus de cea de jos, dealurile de câmpiile mănoase, regiunile invadate de vikingi de cele colonizate mai întâi de saxoni... singura linie din altă ţară europeană

comparabilă cu cea a diviziunii Nord-Sud este cea care a separat Germania de Vest de cea de Est.

Danny Dorling, 2007

Însă sub această suprafaţă, efectele celei de-a doua mari erori a lui Blair începeau să-i unească pe englezi. În 2004 acordase noilor state membre ale UE, foste membre ale pactului de la Varşovia, acces la piaţa muncii din Regatul Unit, presupunând că ceilalţi lideri ai UE îi vor urma exemplul. Ceea ce nu s-a întâmplat. În 2002, în Germania ajunseseră de douăsprezece ori mai mulţi polonezi în căutare de lucru decât în Regatul Unit; în 2006, Marea Britanie era de acum destinaţia lor predilectă.

Una dintre cele mai mari migraţii de populaţie de la al Doilea Război Mondial... a schimbat radical terenul politicii britanice.

Nicholas Watt şi Patrick Wintour, *Guardian*, 2015

Migraţiile de masă anterioare au putut fi cu uşurinţă mascate în preafrumoase poveşti despre salvarea unor popoare aflate în pericol (asiaticii din Uganda în anii 1970, somalezii în anii 1990) ori explicate prin vechi legături imperiale (nativii Antilelor iubitori de crichet, pakistanezii şi indienii). Toată lumea ştia că polonezii veniseră aici doar pentru bani. Şi totul era bine şi frumos cât timp economia mergea înainte. Dar când a intervenit *marea criză financiară din 2008* şi economia s-a blocat, nimeni nu mai putea spune o poveste convingătoare despre prezenţa polonezilor concurând pe o piaţă a muncii de acum redusă.

Atitudinea englezilor faţă de acest tip nou de imigraţie în masă nu avea nimic de-a face cu rasismul sau cu cine ştie ce diferenţe culturale. Polonezii erau creştini albi, iubitori de fotbal, băutori de bere; bunicii lor pilotaseră avioanele de luptă Hawker Hurricane şi luptaseră cot la cot cu trupele britanice în al Doilea Război Mondial; Polonia era de asemenea un important membru NATO. Dar, la fel ca oricine

altcineva, englezii de rând aveau nevoie de un motiv clar pentru a-i primi cu braţele deschise pe nişte nou-veniţi care vorbeau o altă limbă şi concurau pentru lucruri pe care ei le priveau ca fiind ale lor.

La alegerile europene din 2009 era clar pentru cine dorea să vadă că cele două partide fuseseră prea sigure pe votanţii lor tradiţionali. *Partidul Independenţei Regatului Unit, UKIP*-ul lui Nigel Farage a sfâşiat Sudul, iar formaţiunea făţiş neonazistă *British National Party* (BNP) a obţinut două locuri în Nord (la fel şi UKIP-ul). Dar principalele două partide nu au văzut potopul ce se pregătea. Parlamentarii şi consilierii lor se născuseră şi crescuseră într-un sistem bipartid: acesta fiind tot ce ştiau ei, era şi tot ce vedeau.

Iar, la urma urmei, la alegerile generale din 2010, lucrurile erau cam la fel ca înainte: din nou Britania Exterioară versus Sudul, singura noutate fiind că partida conservatoare era în continuare uşor toxică, astfel încât suficienţi locuitori ai Sudului să voteze cu liberal-democraţii, dând naştere primei coaliţii liberalo-conservatoare.

Emily Thornberry MP
@EmilyThornberry

Image from #Rochester

Această postare batjocoritoare de pe Twitter a unui important parlamentar laburist, înfăţişând „casa omului cu furgon alb”[29] din sud-est, nu face decât să exprime dispreţul clasei politice faţă de pătura englezilor săraci.

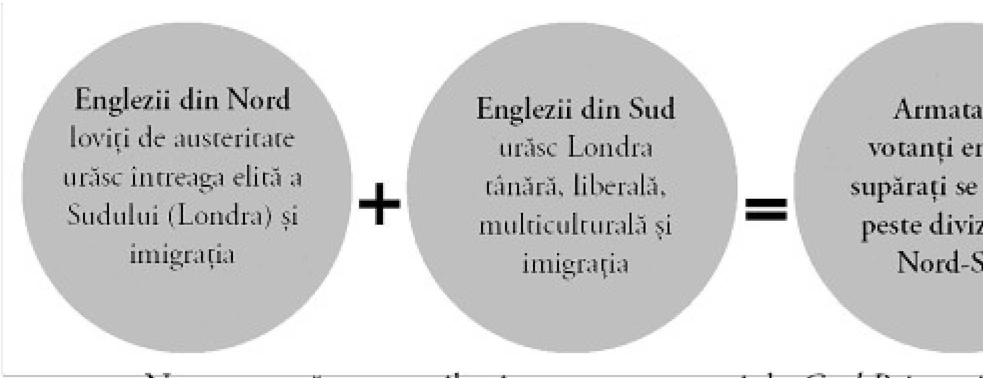
Această alianţă a Sudului a adoptat *austeritatea* ca tratament al Marii Crize Financiare, închizând robinetul cheltuielilor publice. Cum acestea fuseseră folosite în principal pentru a pompa bani în Britania Exterioară, impactul a fost aici corespunzător mai mare.

Îndelung plănuita festivitate de deschidere a Jocurilor Olimpice de la Londra (2012) a încercat să transmită ideea unei naţiuni eliberate de griji. În realitate însă, a fost o elegie. Împreună, New Labour şi coaliţia liberalo-conservatoare

[29] În engleză, White Van Man (bărbat cu furgon alb); o aluzie la sitcomul britanic cu acest nume. (*N.t.*)

creaseră o nouă constelaţie care le-a oferit englezilor din Nord şi din Sud multe lucruri în comun.

Noua armată a votanţilor în aşteptare, creaţi de *Cool Britanni*
imigraţia din UE şi austeritate

Două Anglii, un singur partid

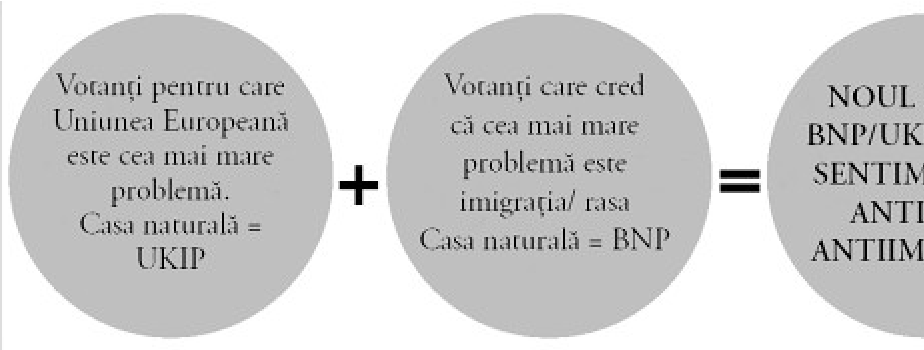
Dar aveau oare englezii supăraţi din Nord şi Sud să voteze vreodată acelaşi partid? În al doilea deceniu al noului mileniu, loialităţile lor erau la fel de tribale ca întotdeauna.

> Laburiştii în Nord şi conservatorii în Sud fac ca Anglia să arate tot mai mult ca două naţiuni... identităţile culturale şi politice sunt mai pronunţate ca oricând.
>
> *Economist*, 18 septembrie 2013

Până şi votul de protest a fost divizat între Nord şi Sud: unica regiune unde atât UKIP, cât şi BNP au atins cote de vârf a fost Essex, care a devenit *capitala Brexitului* (Danny Dorling).

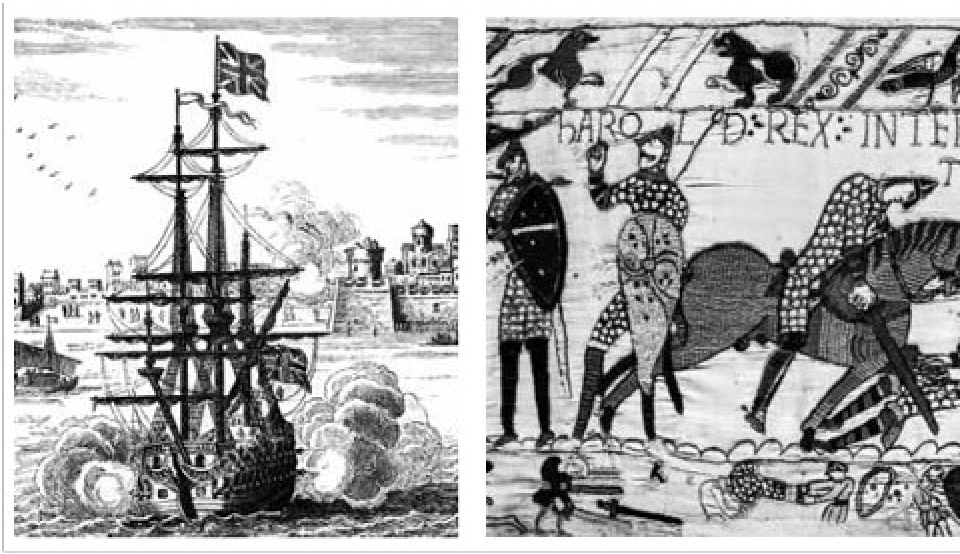
Farage a ştiut ce are de făcut. UKIP-ul său atinsese pragul de sus fiindcă Uniunea Europeană nu era un subiect arzător pentru suficient de mulţi oameni. Imigraţia, însă, era altă poveste. În 2012, BNP s-a autodistrus prin lupte interne între facţiuni, aşa că Farage s-a dus după votanţii lui. Noul hibrid

BNP/ UKIP şi-a sprijinit obsesia anti-UE pe nemulţumirea maselor, traversând astfel vechea prăpastie.

> Creşterea UKIP... are relativ puţin de-a face cu ostilitatea publică faţă de Europa, subiect care nu se numără niciodată printre primele zece preocupări ale oamenilor.
>
> *Financial Times,* martie 2013

Daniel Hannan, parlamentar european din partea conservatorilor, pe care *Financial Times* avea să-l numească *creierul din spatele Brexitului*, a înţeles că Farage găsise calea. Antieuropenii care se străduiseră în zadar timp de două decenii să câştige poporul făcuseră în sfârşit rost de o oaste de pedestraşi. Hannan a propus un pact UKIP/conservatori – şi s-a pus să rescrie istoria anti-UE.

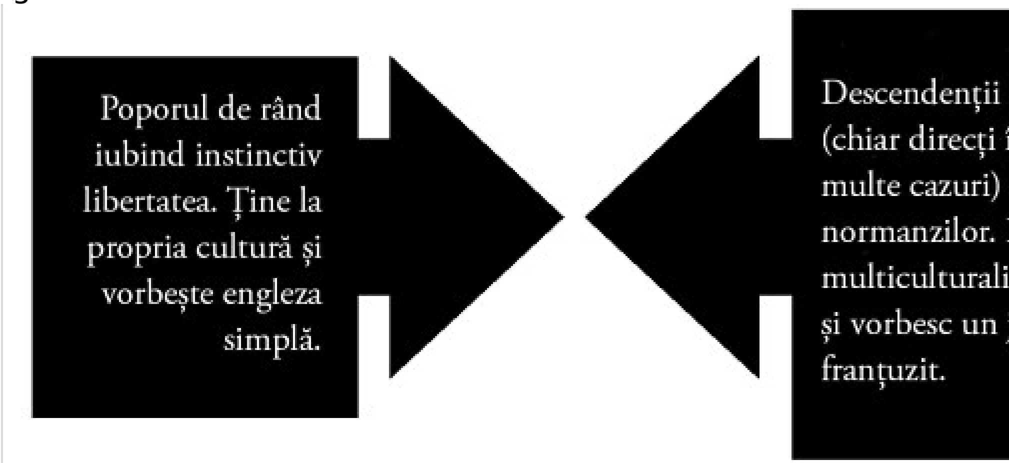
În anii 1990, rebelii anti-UE înălţaseră imnuri în cinstea prădalnicului
britanic întins peste toate mările; acum, căutând să-și apropie o clasă mu
degrabă defensivă, și-au schimbat povestea într-una despre rezistenţa

În versiunea din anii 1990 era vorba despre o cruciadă ideologică pentru un capitalism dezinhibat. Nu fusese pe placul votanţilor de atunci şi nu avea să fie pe placul Noii Armate Model a lui Farage: cei mai mulţi dintre ei nu-şi doreau decât o comunitate stabilă, care vorbea engleza, cu mai puţină concurenţă pentru locuri de muncă, preţuri decente la locuinţe şi asistenţă medicală. Aşa că scenariul a fost schimbat. A ieşi din UE nu însemna a te urca la bordul navei *USS Free Entreprise*. În schimb era vorba de un ultim război cultural între englezi şi elita care colabora cu ocupanţii europeni.

14 octombrie 1066: dezastrul Angliei. Harold Godwinson, ultimul rege anglo-saxon, a căzut în bătălie, deschizând uşa ocupaţiei şi feudalismului.

14 octombrie 2015, 7:55 a.m., Daniel Hannan pe Twitter

Englezii, scria Hannan, au adus Libertatea cu ei *din adâncurile pădurilor Germaniei* până când, odată cu Cucerirea, anglicitatea a devenit, prin definiţie, *o stigmă a sărăciei şi a subjugării*. Este încă vie în memoria marinarilor din Royal Navy, pretindea el, *ideea că amiralul lor, făcând parte din clasa aristocratică, era cel mai probabil un simpatizant al francezilor*. Iar UE nu era decât ultima formă de dictatură continentală care va fi impusă nefericiţilor englezi de o elită colaboratoare.

Războiul de clasă cultural, în concepţia lui Daniel Hannan.

Nu era aici decât demagogie, dar a funcţionat, fiindcă avea şi un sâmbure de adevăr. Experienţa de zi cu zi a englezului de rând, generaţie după generaţie, îl învăţa că era condus de o elită care vorbea altfel decât el.

> La aproape 1000 de ani după ce normanzii au preluat puterea în Anglia, limbajul puterii (parlament, guvern, servicii publice, poliţie, curte de judecată), cel militar (armată terestră, marină, soldat, bătălie, campanie) şi al finanţelor (dobândă, împrumut, bani, impozit, sechestru, bunuri, proprietate, moştenire) îşi păstrează amprenta franceză... Cuvintele de provenienţă anglo-saxonă continuă să formeze vocabularul vieţii de zi cu zi.
>
> James Meek

În 2013, un remarcabil studiu publicat pe blogul LSE (London School of Economics) a arătat cât de vie era încă acea istorie. Cercetătorii au trecut numele studenţilor din vechile şi noile registre ale universităţilor Oxford şi Cambridge printr-un algoritm, pentru a stabili persistenţa statutului social. S-a dovedit că nimic – nici Moartea Neagră, nici Reforma, nici Revoluţia Industrială şi nici cele două războaie mondiale – nu a întrerupt în mod serios continuitatea elitei în ultimii 1100 de ani. După cum avea să rezume *Daily Mail*:

> La 1 000 de ani după invazia lui William Cuceritorul, ai în continuare nevoie de un nume normand, precum Darcy sau Percy, ca să avansezi.
>
> *Daily Mail*

Aşa se face că, atunci când elita rebelă a început să istorisească de ce Uniunea Europeană era nocivă, englezul de rând, simţindu-se asediat de schimbare, imigraţie şi austeritate, a fost mai mult decât dispus să-i dea crezare.

Iese Scoţia, intră Boris

Precum comuniştii care s-au furişat în Partidul Laburist, activişti bine finanţaţi au luat în vizor asociaţiile alegătorilor conservatori (compuse adesea dintr-un număr scăzut de membri în vârstă) din regiunile unde UKIP era mai puternic. Radicalizate în acest fel, asociaţiile au pus presiune pe parlamentarii lor. Prim-ministrul David Cameron a ajuns curând să se teamă de toţi acei *lunatici care se uită cruciş*, cum i-a numit o sursă din cercul apropiat al premierului. A promis deci un referendum în cazul în care avea să fie reales şi a pus în mişcare transformarea Partidului Conservator şi Unionist.

Scoţienii tocmai îşi reafirmaseră loialitatea faţă de Uniune în referendumul din 2014, iar Partidul Naţional Scoţian deţinea doar şase amărâte de mandate în Camera

Comunelor. Însă în campania pentru alegerile din 2015, pentru prima oară din 1745 încoace, naţionalismul englez – deghizat ce-i drept – a fost desfăşurat împotriva celuilalt membru fondator al Marii Britanii. Scoţienii au fost prezentaţi drept o naţiune de-a dreptul inamică laolaltă cu aliaţii lor, englezii din Nord şi din Londra, nişte trădători creduli.

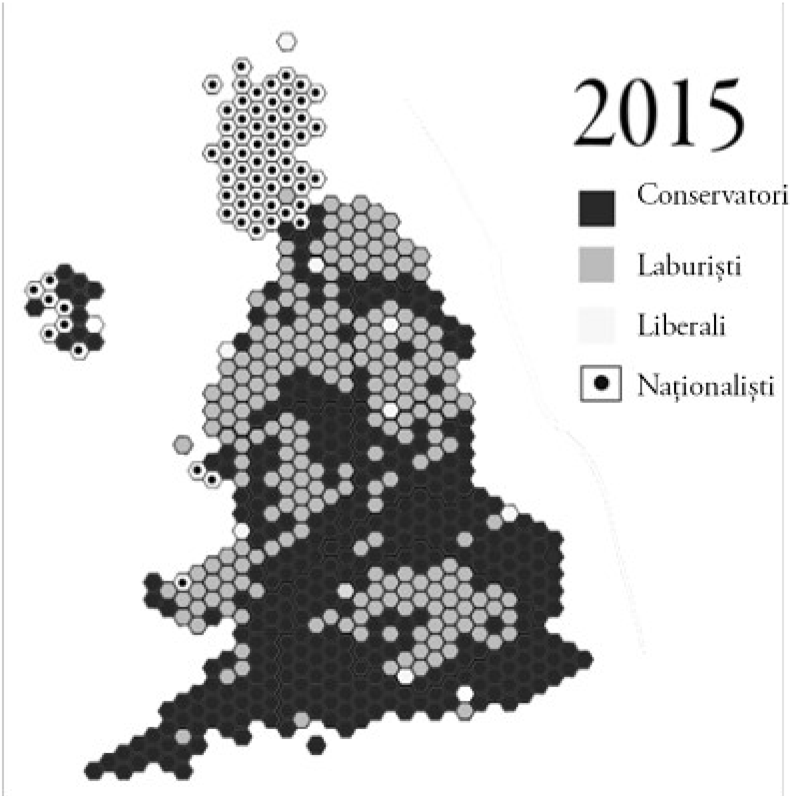

Conservatorii tradiţionalişti erau îngrijoraţi. Alţii au considerat că era o tactică splendidă.

Boris Johnson, primarul Londrei, a declarat în această săptămână pentru FT că erau „de doi bani” criticile la adresa

campaniei conservatorilor concentrate pe dl Miliband şi Partidul Naţional Scoţian.

Financial Times, 23 aprilie 2015

A funcţionat atât de bine, încât a schimbat totul. Regatul Unit şi-a primit sentinţa la moarte în momentul în care Scoţia a virat aproape în totalitate spre naţionalism. Alianţa Britaniei Exterioare pe care o crease Gladstone în 1885 şi care dăduse naştere Partidului Laburist era terminată. Sudul Angliei era totalmente în ascensiune, iar perspectiva unei autorităţi nelimitate absorbea minţile marilor fiare conservatoare fixate asupra propriului viitor. Astfel s-a decis referendumul cu privire la Brexit.

Cea mai mare fiară era Alexander Boris de Pfeffel Johnson, care de acum se perfecţionase în rolul comediantului Boris (cunoscut şi ca Bonking Boris – Boris Boncăluitorul) – un fel de rege al hula-hoopului, plin de privilegii, mituind şi manipulând în timp ce se scutură de demiteri, minciuni şi gafe cu grimase şi făcând cu ochiul. Londra l-a ales, în pofida majorităţii ei anticonservatoare, de două ori ca primar, iar prin 2012 era considerat a fi următorul lider conservator.

Dar pentru a-l alunga pe victoriosul David Cameron, Johnson avea nevoie de o cauză. *Lunaticii care se uită cruciş* şi-au găsit în sfârşit conducătorul: ca nimeni altul, *Boris* putea să dea lustru urâtei lor poveşti a Brexitului ca război de clasă cultural. În campania pentru referendum (2016), ori de câte ori un expert susţinător al rămânerii (*Remain*) scotea în evidenţă consecinţele logice ale ieşirii din UE, echipa plecării (*Leave*) triumfa, fiindcă toţi experţii erau prin definiţie membri ai acelei elite pe jumătate străine.

> Oamenii din ţara asta s-au săturat până peste cap de experţi.
>
> Michael Grove, ministru al Justiţiei, 2016

Pe de altă parte, mostre din cuvântările lui *Boris* ar fi putut fi aproape pe deplin înţelese de anglo-saxonii disperaţi de după Cucerire:

> Putem vedea pajiştile însorite de dincolo. Cred că trebuie să fim nebuni să nu ne folosim de această şansă unică de a intra pe acea uşă.
>
> Boris Johnson, 9 mai 2016
>
> [Doar că *şansă* nu e un cuvânt englez de dinainte de Cucerire.]

Boris le-a spus englezilor de rând, care se săturaseră să fie luaţi de proşti (ba chiar batjocoriţi public drept *chavs – mitocani*) că ei erau sarea pământului. Toate relele li se trăgeau de la Europa şi colaboratorii acesteia. Ar fi putut la fel de bine să citeze primul manifest antieuropean al

naţionalismului englez, publicat cu o jumătate de mileniu în urmă.

> Atunci vor înceta aceste uriaşe extorcări anuale... Atunci vom avea destul şi chiar mai mult decât suficient; iar acesta va fi cel mai bun cămin ce s-ar putea găsi pentru noi.
>
> *A Supplycacion for the Beggars*, 1528/9

Trimitem 350 DE MILIOANE DE LIRE săptămânal către U
Mai bine am finanța cu ei Serviciul Național de Sănătate. Votați PLE

Nu era prima oară că englezii erau invitaţi să dea un picior în fund elitei sale vorbitoare de limbi străine, îngrăditoare a libertăţii şi iubitoare de Europa fix de către un membru bine plătit al acestei elite. Şi nu era prima oară că poporul făcea asta.

Metoda reducerii la absurd

După aproape trei ani de blocaj parlamentar cu privire la ce însemna de fapt *Brexit*, Johnson a devenit membru al Parlamentului şi a epurat Partidul Conservator de dezacorduri. Politica Regatului Unit era de acum redusă la

absurd. Din 1885 încoace existaseră multe alianţe ale Britaniei Exterioare împotriva Sudului Angliei, dar niciodată nu fusese atât de limpede ca acum că era vorba de o luptă între blocul conservator şi o ligă tactică, ba chiar cinică de convenienţă între unioniştii din Ulster, naţionaliştii scoţieni, laburişti şi liberali – care toţi urmăreau lucruri diferite.

La alegerile din 2019, conservatorii au acceptat în sfârşit destinul ce le fusese hărăzit din 1885, devenind Partidul Naţional Englez în toate, în afară de nume. *Boris* a pornit în turneu dincolo de Trent, promiţându-le celor din Nord că, dacă aveau să pună umărul la *săvârşirea Brexitului*, aveau să fie, în sfârşit, aduşi în rând cu toţi englezii.

> Boris Johnson spune că treaba guvernului său este să pună capăt diviziunii Nord-Sud.
>
> *Newcastle Chronicle*, octombrie 2019

Englezii din Sud au priceput intuitiv despre ce era de fapt vorba şi au fost de acord: majorităţi clare de votanţi conservatori au spus că merită de dragul Brexitului să distrugi atât Partidul Conservator, cât şi Regatul Unit.

> Brexitul a dat ultima împărtăşanie conservatorismului britanic.
>
> *Financial Times*, 4 septembrie 2019

Naţionalismul englez a funcţionat. Suficienţi locuitori ai Nordului – ai căror vechi aliaţi celţi îi părăsiseră deja – s-au lăsat convinşi, deseori pentru prima oară, să voteze împreună cu Sudul.

Noi înşine, singuri

Churchill avertizase în 1912 că o Anglie unită, urmându-şi propria cale, va face imposibilă existenţa Regatului Unit. Şi astfel, prin transformarea Partidului Conservator în populistul Partid Naţional Englez (în toate în afară de nume), acea construcţie multinaţională unică în felul ei, care încălecase

lumea în 1879 şi începuse să scârţâie din zorii introducerii dreptului extins la vot, a fost în sfârşit condamnată la pieire în decembrie 2019. Dar înainte să poată muri cu adevărat, totul a fost suspendat, căci lumea întreagă a intrat în carantină.

Ce va urma? Noii conducători ai Angliei nu vor schimba cursul. La fel ca primul şi al doilea Cromwell, au obţinut puterea promiţând milenara eliberare, şi nu îmbunătăţiri raţionale. Prin urmare, nu au de ales decât să o ţină tot aşa. Regatul Unit va fi îngropat, iar englezii vor ieşi la suprafaţă, clipind din ochi după ce au petrecut vreme îndelungată scufundaţi în imperiile create de elitele lor, şi se vor trezi în lumea mare şi rea singuri şi la fel de divizaţi ca întotdeauna. Ruptura dintre tineri şi bătrâni, dintre urban şi rural există în toată lumea dezvoltată. Iar singurele ţări din Europa la fel de fărâmiţate de geografie şi istorie sunt Italia şi Germania (unirea s-a produs în ambele abia în secolul al XIX-lea), însă niciuna nu a cunoscut acea divizare mai profundă decât oricare alta – prăpastia culturală veche de 1000 de ani care îi separă pe englezii de rând de elitele lor.

Iată un profesor de geografie economică de la Cambridge, cu păreri radicale despre diviziunea Nord-Sud, exprimându-se de fapt în franceză:

> Geografia dezechilibrului spaţial a fost adesea descrisă drept o „diviziune Nord-Sud”... uriaşa divergenţă dintre cele două principale zone fiind de necontestat... Descentralizarea accentuată a sistemului guvernamental centralizat al Regatului Unit în Anglia ar putea oferi acele libertăţi, flexibilităţi, resurse şi capacitatea fiscală necesare...
>
> Ron Martin et al, *Spatially Rebalancing of the UK Economy*, 2015

Un singur substantiv este de origine anglo-saxonă: libertăţi (*freedoms*). Nu e de mirare că englezii de rând au căzut în capcana lui Boris.

Cărturarii noştri ar face bine să înceapă să vorbească engleza, şi încă repede. Fiindcă mai există totuşi o speranţă

pentru Anglia. Noul Partid Naţional Englez este atât de respingător în ochii tinerilor sub 24 de ani – şi aproape ai tuturor celor cu vârste sub 50 de ani –, încât la ultimele alegeri, au preferat calamitatea care este opoziţia.

> Laburiştii ar fi câştigat aproape toate mandatele în Anglia dacă unicii votanţi ar fi fost cei cu vârste de sub 24 de ani... iar dacă ar fi putut vota doar cei cu vârste între 25 şi 49 de ani, laburiştii ar fi obţinut 310 locuri (43%), iar conservatorii 240 (34%).
>
> *Daily Mail,* 1 ianuarie 2020

Poate că şi fostul Partid al Britaniei Exterioare se va elibera atunci când Regatul Unit, locul lui de naştere, va muri. În persoana lui Keir Starmer, are un nou lider englez din Sud, conservator cu „c” mic, după cum reiese din întregul său CV: Sir Keir Starmer, Cavaler al Ordinului Băii, Consilier al Coroanei, membru al Parlamentului, liderul Partidului Laburist din 2020. Dacă va reuşi să-şi epureze propriii lunatici care se uită cruciş, ar putea, există această posibilitate, să construiască un partid nou-nouţ pentru o Anglie mai tânără. Poate o Anglie federală, aşa cum sugera Churchill în 1912. Poate o Anglie care încearcă doar să ducă o existenţă cinstită, surdă la cântecele de sirenă ale celor preocupaţi doar să facă rapid bani.

Un lucru e sigur: noua elită nu se va lăsa dusă prea uşor. Visul ei de a fi partener minoritar într-o Anglosferă ce domină lumea e poate doar o fantezie învechită a anilor 1990, dar prezentul îi aparţine. Când Brexitul va da greş, e destul de sigur ce va face. Ca o *sectă dementă de marxişti*, cum a numit-o Douglas Hurd, se va agăţa de putere, punând pe tapet războiul lor cultural de clasă, între presupusa voinţă a poporului şi vechea elită aşa-zis trădătoare. La urma urmei, aşa au reuşit să dea lovitura.

Vom vedea. Şi vom vedea curând. Imperiile Angliei se dizolvă în istorie. Bătălia Angliei în sine e pe cale să înceapă.

EPILOG

Cea mai scurtă istorie a Angliei

Ceea ce numim azi Anglia este un teritoriu divizat în mod natural: geologia, clima şi geografia, toate favorizează sud-estul.

Imperiul roman a înglobat această regiune în cultura şi civilizaţia europeană. Apoi a fost populată de triburi germanice venite pe mare. Răspândindu-se, ele s-au divizat curând în ceea ce tot ei numeau *suðan* şi *norðan*. A fost cât pe-aci ca aceştia să fie invadaţi de scandinavi, dar o dinastie regală din sud-vest i-a învins pe invadatori şi a pretins (fără prea multă convingere) să domnească peste ceea ce avea să fie cunoscut drept *Engla-londe*.

După aceea ţara a fost cotropită, mai întâi dinspre Danemarca, iar apoi, în mod decisiv, dinspre Franţa. În următoarele trei secole, elita colonială era unită prin limba franceză pe care o vorbea. Ea a elaborat un sistem de apărare împotriva absolutismului regal, numit *Parlament*. A început apoi să vorbească engleza şi să gândească asemenea căpeteniilor războinice engleze rivale. Unitatea ţării a fost ameninţată de revolte şi război civil. O nouă dinastie a readus ordinea, creând o elită europeană de tip renascentist. În următorii 500 de ani, clasa conducătoare a Angliei era cunoscătoare de greacă veche, latină şi (bineînţeles) franceză.

Noua elită, concentrată în sud-est, a avut nevoie de 150 de ani până ce a izbutit să înfrângă şi să asimileze elita Nordului. Din când în când, poporul de rând al Angliei era aruncat în luptă, vânzându-i-se fantezii legate de libertăţi pierdute. La un moment dat, lucrurile au scăpat de sub control, iar elita s-a fărâmiţat atât de tare, încât însuşi regele a fost decapitat. Elita s-a reunit, fireşte sub controlul Sudului, şi a ales noi regi ai Angliei, mai întâi din Olanda, apoi din Germania. În final, a asimilat celelalte elite din Insulele Britanice, creând *Marea Britanie*, apoi *Regatul Unit*.

S-a născut o nouă clasă conducătoare identificată cu cultura clasică europeană. Aceasta a cucerit un imperiu mondial, pentru ca în cele din urmă să-i deposedeze pe oamenii de rând ai ţării de pământurile şi de modul lor de viaţă tradiţional.

S-a petrecut atunci *Revoluţia Industrială*: Nordul, bogat în zăcăminte, a înflorit vreme de un secol. La apogeul acestei perioade, reprezentanţii politico-religioşi ai Nordului au ameninţat supremaţia Sudului, dar cei din Sud au izbutit să-i coopteze liderii, incluzându-i într-o elită şi mai cuprinzătoare, ai cărei membrii vorbeau cu toţii engleza cu accent sudic. În acel moment, imperiul, al cărui sediu central se afla în sud-estul Angliei, domnea peste un sfert din lume.

Apoi, însă, elita a început să cedeze puterea oamenilor de rând, care s-au grăbit să voteze pe vechile lor direcţii tribale. Timp de un secol, s-a pus întrebarea dacă Anglia de Sud putea să domine în continuare ţinând piept alianţelor tactice dintre englezii din Nord şi naţiunile non-engleze.

Având handicapul propriilor sale naţionalităţi, Regatul Unit a plutit în derivă până când a fost nevoit să facă din nou intervenţii în Europa, ca să se salveze. Două mari războaie au fost câştigate în cadrul unei singure generaţii, dar au lăsat în urmă o ţară (de-acum văduvită de Irlanda) devenită satrapie militară, economică şi culturală a Statelor Unite ale Americii. S-au făcut încercări de-a o lega mai puternic de Europa, dar acestea s-au lovit mereu de o opoziţie puternică.

Imperiul a dispărut. Coloniile iniţiale, celtice, au căpătat instituţii semifederale. Facţiunile engleze din Nord şi Sud au continuat să creadă că pot domni asupra întregii Anglii şi, prin urmare, a întregului Regat Unit, până ce rivalităţile lor tribale i-au determinat pe scoţieni să-şi caute independenţa. Partida Sudului a realizat că era aproape sigur că va guverna în Anglia de îndată ce Regatul Unit va fi dispărut, şi a mobilizat oamenii de rând, din Nord şi Sud, cu promisiuni extravagante de eliberare naţională.

E timpul acum ca englezii să se gândească bine la ce a trecut, ce este trecător şi ce va veni.

Credite foto

p. 19 Monedă a lui Carausius, sfârşit de sec. III e.n. Colecţie particulară

p. 35 Monedă a regelui Athelstan, sec. IX e.n. Colecţie particulară

p. 45 Detalii din scena 57 a Tapiseriei de la Bayeux. 2011 Creative Commons, identificată drept lucrare proprie de utilizatorul Myrabella

p. 57 Corabia Albă se scufundă, cca 1321; British Library, Cotton Claudius D. ii, fol. 45v; G70017-90

p. 61 Henric al II-lea şi regina Eleonora. Detaliu dintr-o miniatură cu regele Filip al II-lea trimiţând un mesager, primit de rege şi regină, în Les Grands Chroniques de France, 1332-1350; British Library Royal F 43v

p. 65 Henric al II-lea cu Thomas a Beckett. Din *Liber Legum Antiquorum Regum*, British Library, Cotton MS Claudius D. II, f.73

p. 68 Înfruntarea cavalerilor în Bătălia de la Bouvines. Detaliu din *Les Grands Chroniques de France*, Royal G VI f 343 v

p. 72 Chronica Roffense; desen de pe marginea de jos: Bătălia de la Evesham şi moartea lui Simon de Montfort, 4 august 1265; British Library G70106-93; Cotton Nero D. II, f.177

p. 78 *Le danse macabre* din Cronica de la Nürnberg, 1493. Creative Commons. În biblioteca seminarului catolic de la Strassburg. Identificată drept lucrare proprie de fotograful Claude Truong-Ngoc, 2013.

p. 78 Bolţi în evantai în Catedrala din Gloucester, 1351. Creative Commons. Identificată drept lucrare proprie de fotograful Zurakovski, 2016.

p. 83 Portret din 1395 al lui Richard al II-lea. Westminster Abbey, Londra.

p. 84 Încoronarea lui Henric al IV-lea. Din Harleian MS nr. 4679; din Charles Knight, *Old England: A Pictorial Museum*, 1845. Reprodus cu permisiunea www.fromoldbooks.org

p. 85 Schiţa instrumentului chirurgical realizat de Bradmore. „Philomena” lui Bradmore. Traducere din originalul latin în engleza medie la British Library MS Harleian 1736 (ff.6-184v).

p. 87 Bătălia de la Agincourt, din *Chroniques d’Enguerrand de Monstrelet* (începutul secolului al XV-lea), BNF, Département des Manuscrits, manuscrit Français 2680, folio 208.

p. 92 Craniu de la Towton. Reprodus cu permisiunea Centrului de Cercetare Antropologică al Universităţii din Bradford.

p. 94 Stânga: Imagine din epoca Tudor a lui Richard al III-lea; 1520, Royal Collection, Castelul Windsor, https://www.royalcollection.org.uk/collection/403436/richard-iii-1452-85; Dreapta: Laurence Olivier în rolul principal din filmul realizat în 1956 după *Richard al III-lea* de William Shakespeare. Colaborator: Granger Historical Picture Archive/Alamy Stock Photo

p. 98 Efigiile lui Henry al VII-lea şi Elizabeta de York; Westminster Abbey. Fotografia autorului.

p. 101 *Henri Grace a Dieu* (1514). Creative Commons: reprodus în The Anthony Roll of Henry VIII's Navy: Pepys Library 2991; British Library Additional MS 22047 With Related Documents ISBN 0-7546-0094-7, p. 40. Scanare proprie încărcată de utilizator: Gerry Bye

p. 102 Împrejmuirea unui sat – diagramă din lucrarea „Enclosure Acts: Great Britain", Prof. Robert Sirabian, Universitatea din Wisconsin.

p. 112 Portretul lui Thomas Cromwell de Holbein. Colecţia Frick. 1915.1.76

p. 113 „Bătrânul Nas-de-cupru", şiling depreciat. Din Colecţia Andrew Wayne. Ex Spink Numismatic Circular vol. CXII/2 (aprilie 2004), nr. HS1626; Colecţia K.A. Jacob. Classical Numismatic Group http://www.cngcoins.com

p. 118 Încoronarea reginei Elisabeta I. National Portrait Gallery NPG 5175: https://www.npg.org.uk/collections/search/portrait/mw02070/Queen-Elizabeth-I

p. 124 Pagină din *The great frost: cold doings in London, except it be at the lotterie*. Tipărită la Londra: Pentru Henry Gosson, 1608. Atribuită lui Thomas Dekker (cca 1572-1632). STC 11403, Houghton Library, Universitatea Harvard, pus la dispoziţia CreativeCommons.

p. 130 Matthew Hopkins. Frontispiciul unei broşuri întitulate *The Discovery of Witches*, 1647, https://www.britishmuseum.org/collection/object/P_1868-0808-3233 ©The Trustees of the British Museum, pus la dispoziţia Creative Commons.

p. 132 Execuţia lui Carol I, 1649. National Portrait Gallery. NPG D1306: Tipar german contemporan al execuţiei care a avut loc

lângă Banqueting House. Bazat pe cea mai timpurie descriere europeană a execuţiei.

p. 139 *The Prince of Orange, Welcome To London: to the tune of The Two English Travellers*. Baladă datând din 1688. Bodleian Library, Wood E 25, f.118

p. 145 Pump Room (Pavilionul Izvoarelor) din Bath. Fotografia autorului.

p. 154 Estul oferă Britaniei bogăţiile sale, Roma Spiridone, 1778, pentru Revenue Committee Room din East India House, Londra. Încărcată pe Flickr/Commons de British Library; BL I 0SM F425

p. 154 Ferestre zidite, Bath. Atribuită fotografului Jo Folkes pe www.amusingplanet.com

p. 161 „Emanciparea sclavilor sau John Bull uşurat de 20 de milioane”. Bodleian, Colecţia John Johnson Political & Satirical Prints, Series: Political Drama Nr. 10. Cota: Political Cartoons 4 (8)

p. 161 Stânga: Capitoliul, Washington, dagherotip realizat de D.C. John Plumbe în 1846, Creative Commons: US Lib Congress Prints & Photos Division, digital ID: cph.3c102103; Dreapta: Palatul Buckingham, Londra. Fotografia autorului.

p. 163 Palatul Westminster. Fotografia autorului. Dedesubt stânga: Trinity College, Toronto. 1881, gravură, J.M. Dent & Sons. Dedesubt dreapta: Biserica lui Hristos, Simla, India. Creative Commons, lucrare proprie Arne Hueckelheim, 2010.

p. 168 Stânga: Capela Colegiului Eton. Creative Commons, lucrare proprie, jonrobb 2011; Dreapta: Capela Colegiului Lancing. Creative Commons, lucrare proprie, Bellminsterboy 2015

p. 169 Prima ediţie a cărţii *Lawn Tennis* de Walter Wingfield 1874; retipărită în Gillmeister: *Kulturgeschichte des Tennis*, Wilhelm Fink Verlag, München 1990.

p. 173 „Nebuniile lui Palmerston”. Fotografia autorului.

p. 173 The Anglo-American Telegraph Company. Reprodusă cu permisiunea lui Bill Burns.

p. 174 Coperta ediţiei din 1871 a romanului *Battle of Dorking* de George Chesney, Blackwood & Sons, 1871.

p. 175 Scrisoare adresată reginei Victoria. Sursă: National Records Office. Citată în *Englanders and Huns: The Culture Clash Which Led To the First World War* de James Hawes, Simon & Schuster, 2014.

p. 179 Echipa reprezentativă de rugbi din 1871. Postat în Creative Commons de Clifton Rugby Football Club.

p. 181 Sir Nicolas Roderick O'Conor. Fotograf necunoscut, St. Petersburg 1895-1898.

p. 181 „The Alien Pauper Question". Ilustraţie din revista *Fun*, Londra, mijlocul anilor 1880.

p. 184 Stânga: *Made in Germany* de E.E. Williams, William Heinemann, 1896. Centru: *Războiul lumilor* de H.G. Wells, William Heinemann, 1898. Dreapta: *Dracula* de Bram Stoker, Archibald Constable & Company, 1897.

p. 186 Reclamă pentru Aquascutum. Din revista germană *Simplicissimus*, nr. 52; 23 martie 1914. Publicată de Klassik Stifung Weimar, Herzogin Anna Amalia Bibliothek în colaborare cu Deutsches Literaturarchiv Marbach, precum şi cu Institut für deutsche und allgemeine Literaturwissenschaft şi zona de cercetare a istoriei literaturii evreieşti germane de la Rheinisch-Westfälische Technische Hochschule Aachen.

p. 186 *Spiel und Sport*, începutul secolului XX, publicat de J. Bloch, Berlin. Scan al autorului de la Staatsbibliothek din Berlin.

p. 188 „John Bull la începutul secolul XX". Caricatură, revista *Der wahre Jakob*, nr. 353, 30 ianuarie 1900. Cu permisiunea Bibliotecii Universităţii din Heidelberg, colecţia de literatură digitalizată.

p. 188 British Pluck – cutie de tutun din era Războiului Burilor.

p. 190 Reclamă la *The Invasion of 1910*. În ziarul *Times*, 9 martie 1909, anunţând publicarea în foileton a romanului de către The Daily Mail.

p. 190 Under Which Flag? / The Great Naval Eclipse – Afişe electorale liberale şi conservatoare, 1910. Colecţia autorului.

p. 201 *Radio Times*, 7 mai 1937. Imagine reprodusă cu permisiunea BBC Genome.

p. 204 Stânga: Clădirea Hoover, Perivale, Londra, proiectată de Wallis, Gilbert and Partners, inaugurată în mai 1933. Creative Commons: lucrare proprie, Ethan Doyle White, 2018; Dreapta: Sediul Unilever, Blackfriars, Londra, proiectat de James Lomax Simpson, John James Burnet, Tomas S. Tait, inaugurat în 1933. Creative Commons: lucrare proprie, Arild Vagen, 2014

p. 208 „Peace For Our Time", *Daily Express*, 1 octombrie 1938.

p. 210 Comandantul de escadrilă D. Finlay, Escadrila Nr. 45 RAF, stând împreună cu patru dintre piloţii săi în faţa unui Supermarine

Spitfire, Mk II, la Hornchurch, Essex, decembrie 1940. Fotografie de Daventry BJ (maior), fotograf oficial al Forţelor Aeriene Regale: http://media.iwm.org.uk/iwm/mediaLib//52/media-52967/large.jpg. Fotografia CH 1871 din colecţiile Imperial War Museums.

p. 212 Ofiţer britanic înarmat cu un revolver în fruntea soldaţilor înzestraţi cu puşti cu baionete. El Alamein, 1942. National Army Museum https://collection.nam.ac.uk/detail.php?acc=2005-05-25-6

p. 214 Trupe britanice aeropurtate deplasându-se printr-o clădire bombardată din Oosterbeek lângă Arnhem în timpul Operaţiunii Market Garden, 23 septembrie 1944. Fotografie de Smith, D.M. (sergent), Army Film and Photographic Unit. Fotograf BU 1121, Imperial War Museum: http://media.iwm.org.uk/ciim

p. 218 Imigranţi din Jamaica debarcă la Tilbury de pe Empire Windrush. 22 iunie 1948. © PA Images/Alamy

p. 219 Stânga sus: Primul prototip al avionului De Havilland DH106 Comet la Hatfield.; 4 octombrie 1947. Fotografie ATP 18376C din colecţiile de la Imperial War Museums; Dreapta sus: Peter Whitehead câştigă cursa de 24 de ore de la Le Mans din 1951, cu un Jaguar C. © imagine şi reprodusă cu permisiunea Jaguar Daimler Heritage Trust Archive, de la British Motor Museum; Stânga jos: noul Rover cu motor cu turbină, înconjurat de admiratori la Silverstone ©Trinity Mirror/Mirrorpix/Alamy; Dreapta jos: Supersonicul Fairey Delta. Imagine reprodusă cu permisiunea Aviation Ancestry www.aviationancestry.co.uk

p. 221 Stânga sus: „Building the Welsh Autobahn”, *The Sphere*, sâmbătă, 7 noiembrie 1953. Dreapta sus: „The Dam Busters Are Back”. Revista *Flight*, 15 august 1958. Imagine reprodusă cu permisiunea Aviation Ancestry.

p. 222 Paradă a Marinei Regale, 1953. Fotografia autorului.

p. 224 James Ogston, după testarea bombei cu hidrogen în timpul Operaţiunii Grapple. Fotografie reprodusă cu permisiunea Callum Smith.

p. 225 Stânga: Garendon Hall, 1964. Fotografie de Syd Hall, *Loughborough Monitor*, 13 mai 1964. Dreapta: Băieţi de colegiu – tăietură dintr-un ziar neidentificat din iunie 1964; reprodusă cu permisiunea lui Jane Sellek, arhivistă la Colegiul Eton. https://etoncollegecollections.wordpress.com/2018/08/16/eton-had-talent/

p. 226 Stânga: The Beatles împreună cu Harold Wilson la Hotelul Dorchester, 19 martie 1964. © Keystone Press/Alamy Dreapta: Prim-ministrul Alec Douglas Home la conacul său din Coldstream, Berwickshire, cu câinele său preferat, 25 octombrie 1963. © Trinity Mirror/ Mirrorpix/Alamy

p. 226 Stânga: Coperta revistei *Time*, 15 aprilie 1966, Geoffrey Dickinson. ©Time USA, LLC Dreapta: Suporteri ai echipei Angliei la finala Cupei Mondiale din 30 iulie 1966. © PA/Alamy

p. 228 Powell prim-ministru. Graffiti. *Evening Standard*, 1 mai 1968. © Hulton Archive/Getty Images.

p. 229 Stânga: Reclamă la Varoomshka, ilustrator John Kent, *The Guardian*, sâmbătă 12 februarie 1972. Dreapta: Coperta *Battle Picture Weekly*, 6 septembrie 1975. Imagine reprodusă cu permisiunea Rebellion/www.treasuryofritishcomics.com

p. 231 Margaret Thatcher la un miting în Parliament Square, 9 martie 1975. ©Harry Prosser. Mirrorpix.

p. 232 Trupa The Sex Pistols într-un concert la Paradiso, Amsterdam, 6 ianuarie 1977. Pusă la dispoziţia Creative Commons de Anefo Nationaal Archief; fotografie de Koen Suyk.

p. 233 Tineri confruntându-se cu poliţia, Brixton, iulie 1981©David Hoffmann Photo Library

p. 234 Stânga: „Harpers&Queen” The Official Sloane Ranger Handbook de Peter York, Ebury Publishing, 1982. Dreapta: coperta revistei *TV Times* din aprilie 1983 cu Anthony Andrews în rolul lui Sebastian Flyte in adaptarea pentru televiziune a romanului *Brideshead Revisited* de Evelyn Waugh.

p. 235 Arthur Scargill în mijlocul minerilor la Barnsley,15 septembrie 1984. ©PA/Alamy

p. 236 „Loadsamoney” al lui Harry Enfield, 25 aprilie 1988. ©Mirrorpix/Alamy

p. 238 Confruntări în Trafalgar Square/ Revolte cauzate de introducerea taxei comunitare. 31 martie 1990. ©David Hoffmann Photo Library

p. 239 Neil Kinnock la un miting al laburiştilor din Sheffield, 2 aprilie 1992. ©Mirrorpix/Alamy

p. 240 Stânga: Blur vs Oasis, copertă a revistei *New Musical Express* (N.M.E.), 9 decembrie 1995. Dreapta: *Luminile Nordului* de Philip Pullman. Coperta primei ediţii, de David Scutt şi Philip Pullman. 9 iulie 1995. © Scholastic UK

p. 245 Stânga: Vitrina magazinului New and Lingwood, Windsor. Fotografia autorului. Dreapta: Olivanders Wand Shop (din seria de filme şi cărţi despre Harry Potter), Universal Studios, Florida. Fotografia autorului.

p. 249 Coperta revistei *Private Eye*, 22 decembrie 2005.

p. 251 Postare pe Twitter a lui Emily Thornberry, parlamentar laburist în circumscripţia Islington South and Finsbury, 20 noiembrie 2014.

p. 251 Imagine de la ceremonia de deschidere a Olimpiadei din 2012, vineri 23 iulie 2012. © Shimelle Laine

p. 253 Dreapta: detaliu din scena 57 a Tapiseriei de la Bayeux. 2011 Creative Commons, identificată drept lucre proprie de utilizatorul Myrabella

p. 256 Afiş electoral din 2015 al Partidului Conservator, Loughborough, 9 aprilie 2015. Fotografie de Mark Severn. © Alamy / Daily Mail, 21 aprilie 2015

p. 258 Autobuz de campanie pentru Brexit. Fotografia autorului.

MULŢUMIRI

Editorul meu, Ben Yarde-Buller, şi redactorul, Matt Baylis, nu m-au cruţat şi m-au ajutat în egală măsură. Niciun autor n-ar putea să ceară mai mult; orice autor ar trebui să-şi dorească acest gen de sprijin. Opera artistică a lui James Nunn este mult mai mult decât o simplă decoraţie.

Dr. Jeremy Knight, membru al Society of Antiquaries, este cel căruia în fond i se datorează naşterea acestei cărţi, deoarece a fost cel care m-a angajat ca supervizor şi cercetător în anii 1980. Apoi am beneficiat de sugestii generoase de la: dr. Kieran O'Conor, dr. Stefan Szymanski, dr. Peter Thompson, profesorul Richard Percival, profesorul Karen Leeder, John Holme & John McTernan. Fiul meu cel mai mare, Owain, împreună cu partenerul său, Marton, m-au

ajutat imens în cercetare. Fraţii şi surorile mele m-au ascultat cu atenţie afectuoasă. Dr. Karoline von Oppen, fiind căsătorită cu mine, a fost nevoită să trăiască răbdătoare timp de trei ani cu această carte.

Contents